

Krzyżanowski Anatol

PASIERBY

*Powieść na tle współczesnym
poprzedzona słowem wstępem*

Henryka Sienkiewicza

Tom I.

Czasy dla rolników są złe, nietylko u nas, ale i wszędzie. Prócz tego, życie obywatela wiejskiego i jego rodziny jest poniekąd kołern błędnem, z którego często niema innego wyjścia jak przez ruinę. Rzecz to prosta. Jeśli obywatel wiejski ma sześcioro dzieci, — dzieci owe, przywykły do pewnej stopy życia, pragną utrzymać ją i nadal, a tymczasem każde z nich ma tylko szóstą część ojcowskiego majątku. I oto już wrota otwarte na rozcież do katastrofy. Żyje się wprawdzie na wsi oszczędnie i pilnuje się każdego grosza daleko troskliwiej, niż to sobie wyobrażają ludzie w miastach, niemniej jednak siła rzeczy prowadzi do upadku. Do-

dajmy do tego ogólne obdłużenie majątków, klęski elementarne, brak obrotowego kapitału, zmienność cen, często niedostateczną znajomość zawodu, wszelkiego

rodzaju słabości ludzkie, czasem fantastyczną, opartą na złudzeniach gospodarce,
a ujrzymy jasno, że każdego roku pewna ilość rodzin wiejskich musi wyjść z ziemi i znaleźć się na, bruku.

Jest to konieczność nieunikniona, leżąca w naturze rzeczy, a przytem straszna. W

mieście my ślą o różnych kwestyach filantropijnych, ale dla rodzin wiejskich,

rzuconych na brak, niemasz żadnej obmyślanej opieki. Tymczasem los ich bywa

niemal zawsze cięższy, niż każdy inny. Bankructwa wiejskie, o ile są nieubłagane, o tyle powolne i nie przychodzą nigdy tak szybko, jak miejskie:

Poprzedzają je zwykle całe lata tak zwanych interesów, łataniny, pożyczek,

przedłużanych terminów i wszelkiego rodzaju wykretów, wśród których ojciec

rodziny traci zdrowie i wykrzywia charakter, matka zaś, po wielu

chwilach cichego bohaterstwa, staje się istotą zboląłą i niedołączną.

Obojgu pozostaje tylko myśl o śmierci i' nieustanna ciężka troska o dzieci,

przed którymi stoi otworem miasto i nędza. Synowie takich rodzin na bruku dadzą

sobie jeszcze jakoś rady. Chodzą do szkół i uniwersytetów. Ci, którzy, z braku

środków lub zdolności, nie wykształcą się, pójdą do rzemiosła, do kantorów, lub

na ekonomów na wieś. Wielu zapewne upadnie, wielu wyjdzie na urwisów, wielu

zginie moralnie i fizycznie. Ale będą i tacy, którzy wypłyną, jako kupcy, jako

urzędnicy, jako dziennikarze, jako mechanicy, lekarze, adwokaci. Ci będą tęgimi

ludźmi, społecznie niezmiernie nawet pożądanymi. Przez nich to spotęguje się.

tak zwany stan trzeci. Ci zapełnią społeczną lukę, prywatnie zaś odbudują majątki i staną się opatrnością własnych rodzin. To się dzieje. Na to się codzień patrzy i największy pesymista nie może temu zaprzeczyć. Dość byłoby przejrzeć osobiste papiery wie-

lu słynnych lekarzy, tęgich adwokatów a nawet i kupców, by znaleźć w nich nietylko herby, o które w tej chwili nie chodzi — ale i jakąś Wolę, lub Wólkę, którą za życia ojca lub dziada "licho wzięło. " W tak zwanej inteligencji miejskiej jest najmniej połowa synów szlacheckich, którzy zawodowe miejskie obowiązki spełniają nie gorzej od urodzonych mieszczan. ' Ale chodzi również o córki i tu zaczyna się prawdziwa tragedia. Zwykle ostatni grosz na wsi oddaje się na wychowanie chłopców. Dziewcząt często niema za co kształcić, nie mówiąc o tem, że istnieje słuszne pod pewnym względem uprzedzenie przeciw pensyonatom dla panien. Z tych powodów, córki średnich właścicieli wiejskich otrzymują najpowszechniej tak zwane wychowanie domowe. Polega ono najczęściej na tem, że jakaś tania nauczycielka, francuzka lub polka, uczy je trochę języków, trochę muzyki, a reszty dopełnia matka, która wkłada zarazem dziewczęta do gospodarstwa domowego. Czy

to jest mało? Zależy, jak do jakiego życia. Książka ma daleko większy powab dla

dziewcząt niż dla chłopców. Panienki wiejskie czytają dużo,
jakkolwiek bezładnie
i bez wyboru. Czytają nawet nieraz takie rzeczy, których nie powinny
czytać,
rzadko jednak psują się niemi. Jak pszczoła nie bierze z kwiatu
trucizn, tylko
pyły jej potrzebne, tak te natury zdrowe, a w wysokim stopniu idealne,
wyciągają z książek pierwiastki tylko najlepsze. Psują się czytaniem
książek
bardziej mężatki. Dziewczyna wiejska wyrabia w sobie, przeważnie
przez czytanie,
tylko duszę delikatną, wrażliwą, pełną czci dla duchowego świata
sztuki i
wiedzy, pełną poczucie społecznych obowiązków; słowem taką, która
nie pozwoli jej
być tylko lalką, lub tylko kucharką i gospodynią, a pozwoli jej być
dobrą żoną i
matką, zdolną przekazać dzieciom szlachetniejsze strony ludzkiej
natury.
Córka wiejskiego obywatela jest zatem dość rozwiniętą, dość
wykształconą i dość

uzdolnioną na to, by po wyjściu za mąż spełnić wszystkie obowiązki
nietylko
prywatne, ale i społeczne. Ale gdy natomiast los rzuci rodzinę na bruk
i gdy
chodzi o zarobkowanie, o samodzielne zdobycie kawałka chleba, ta
sama dziewczyna
staje się bezradną i bezbronną. Wychowała się na "panienkę."
Przyzwyczajenia
rodzinne, położenie społeczne, miano obywatelskiej córki, które
wlecze się za
nią, jak kula u nogi, zamykają jej te wszystkie sposoby zarobkowania,
których
się może chwycić kobieta prosta i bez wychowania.. Zamykają się
przed nią te

drogi nietylko dlatego, żeby nie chciała na nie wejść, ale i dlatego, że
jąć się
ich nie może, że nie jest do nich uzdolnioną, że jej na to otoczenie nie
pozwoli, a w końcu, że jej nawet nie przyjmą. Przy pracy igłą zamiera
się z
głodu. Na nauczycielki mniejszy jest u nas popyt niż podaż, a przytem
poszukuje
się osób z wykształceniem systematycznym, nie zaś dorywczem; bony
do dzieci
sprowadza się z zagranicy. Więc co?

Należy się zawsze do pewnej sfery, bez możności utrzymania się w
niej. Obywatel
wiejski, który stracił majątek, jest zawsze ex-obywatelem. Córka jego
nie
pójdzie za dziewczynę do restauracyi — i nie pójdzie nietylko dla
jakichś
szlacheckich much, ale dlatego że naprawdę nie może, bo jej
wychowanie, jej
potrzeby umysłowe, jej duchowa natura takiego życia wprost nie
zniosą. Więc gdy
się nie trafi mąż, gdy się niema brata, który zostawszy lekarzem,
adwokatem lub
inżynierem, wyciąga za uszy rodzinę, z nędzy, to pozostaje
rzeczywiście tylko
nędza.
A jaka szkoda takich "pasierbic fortuny!" — szkoda nietylko ze
względu na ich
niedolę, ale i społeczną. Bo trzeba wiedzieć, że te wiejskie
dziewczęta, to w
znacznej większości i najlepszy materyał, i najszlachetniejszy gatunek
kobiet,
jaki się w społeczeństwie naszym znajduje. Tam istotnie rzadko
trafiają się
dusze modniarek, rzadko lalki, rzadko manekiny. Składa się na to
wszystko: i
wieś, i zdro-

wa młodość, i tradycja rodzinna, przekazana przez białowłose babki i
matki. To
są natury najczęściej do szpiku kości poczciwe, przywiązane do
rodziny,
delikatne, świeże jak polne kwiaty, pełne aspiracji, ciche, cierpliwe,
zdolne do
poświęceń i odważne. — Odważnie też idą na bruk, łudząc się, że
zapracują na
siebie i rodziców. Później dopiero dochodzą do przekonania, że
gotowe są do
pracy każdej, dlatego że nie są przygotowane do żadnej — i że
wskutek tego każda
je odpycha, gdy wyciągną ku niej swe delikatne ręce. — A wówczas
ile bólu, ile
łez, gorzkiego wstydu, zawodów, rozczarowań, rozdartych serc i
poszarpanych
złudzeń! — Artyści, w poszukiwaniu wzruszających scen, mogą tu ich
znaleźć, ile
chęć, pisarze, poszukujący tematów z tendencją, mają gotowe pole.
Bo, istotnie,
jest to sprawa, którą należy podnieść, jest to niedola, którą warto
odczuć — są
to ofiary, których jest dużo — i dusze, których naprawdę szkoda.

Brano też nieraz tę niedolę i przerabiano ją na literaturę.
Szlachcic, który traci majątek i osiada na bruku, nie jest literacką
nowością.
Niedawno, Sygietyński, który jest utalentowanym człowiekiem, ale
okrutnym
pesymistą, napisał powieść: "Wysadzony z siodła. " — Jest to historia
obywatela,
który wysadzony z majątku, znajduje się wraz z córką na bruku.
Oboje spadają
coraz niżej po szczeblach drabiny moralnej, aż w końcu, ona zostaje
gamratką, on

zaś korzysta z jej zarobków. — Mogło się zdarzyć i tak. — Nędza i bruk rozkładają często charakter ludzki do ostatka. Ale nieraz i nieporównanie częściej, losy takich "wysadzonych z siodła" bywają mniej błotniste, a jeszcze tragiczniejsze. I takie właśnie przedstawia powieść Anatola, do której te kilka kartek ma służyć za przedmowę. "Pasierby" to ludzie ze wsi, z którymi los obszedł się po macoszemu. Zamożny z rodu obywatel traci majątek. Traci go przez zbytnią gotowość do usług sąsiedzkich

i z powodu zbyt natężonej gospodarki. Jest to człowiek inteligentny, ale nie jest roztropny: głowa niezrównowazona i fantastyczna. Liczy on na swe pomysły i za dużo wkłada w ziemię — aż wreszcie doprowadza majątek i rodzinę do ruiny. Wówczas matka z córką przenoszą się do miasta, ojciec zaś, chcąc im zapewnić los, ubezpiecza się na życie, a następnie odbiera je sobie, pozorując ten czyn tak, by śmierć wydała się wypadkową. Lecz nim Towarzystwo wypłaciło cenę krwi, pod dach matki i córki zajrzała nędza. Obie poczęły wyprzedawać i zastawiać ostatnie kosztowne drobiazgi, przechodząc przez wszystkie męki i upokorzenia, przez jakie kobiety przechodzą zwykle w podobnym położeniu. W końcu, na domiar nieszczęścia, córka z listu ojca, pisanego przed śmiercią, dowiadyuje się, że śmierć ta nie była wypadkową — i jako uczciwa dziewczyna, odsyła list dyrektorowi. Poprzednio jeszcze wróciła słowo

narzeczonemu, nie chcąc być w jego ży-

ciu kulą, u nogi. Nie było przytem takich cierpień, przez któreby nie przeszła,
nie było ofiar i bohaterstw, którychby nie spełniła, Lecz wreszcie siły ludzkie
mają swe granice — i ta wątła istota, ta natura, utkana tylko z promieni, nie
może wytrzymać naporu niedoli. Ów list ojca i wiadomość, że musiałyby żyć za
cenę jego podejścia i cenę krwi, były dla, niej ciosem ostatnim. Powieść, idąca
dotąd zwykłą koleją opowiadań o uczuciach i nieszczęściach ludzkich, urasta
niespodzianie w okrutny dramat, w którym obłąkana Ofelia deklamuje cichym,
monotonnym głosem żałobne wiersze, kończąc je jękiem i łkaniem. Jest dziś dość
rzadką rzeczą, by autor miał odwagę tak zakończyć książkę. Ludzie cofają się
przed przewidywanym zarzutem melodramatyczności. Anatol nie uląkł się — i ta
właśnie odwaga podniosła powieść. Ma ona wprawdzie strony słabsze. Ów bohater
opowiadania, młody Zygmunt, jest figurą niedołązną. Ten strzelec, który chodzi
na wiosnę ze strzelbą po lesie

i mierząc w dzieciola, trafia w psa, jest zarazem pudłem autora. Ten deklamator,
który pannie, spotkanej po raz pierwszy w życiu, mówi o boginiach, spacerujących
po lesie, będzie miał zawsze wysoki frazes, a lichy czyn. Ona się go wyrzeka,
nie chcąc mu być kulą u nogi — i przed nią — za to czołem. ! Ale on wówczas nie

powie jej: "Musisz być moją, boś przyrzekła, musisz, boś jest mojem
życiem,
'musisz, bo każdy kawałek chleba, którym się z tobą nie podzielę,
będzie mi
trucizną — musisz, bo tak chcę i biorę cię jak moją duszę i moją
własność. "
Sercu, energii, miłości i rozkazowi, który z nich płynie, zakochana
kobieta
oprzeć się nie może. Ale on nie zdobył się ni na energię, ni na rozkaz.
Trochę
protestował, trochę przeciwdziałał, a potem wolał rzucić się na piersi
swego
opiekuna-stryja i beczyć mu w kamizelkę. Beczał także, gdy mrok
ogarnął umysł
jego dawnej narzeczonej — a nakoniec — ożenił się z inną.
Niedołęgów jest
niemało na świecie — prawda!

Ale nie widzę powodu, by literatura miała ich pasować na rycerzy. To
jest błąd.
A oprócz tego są w tej powieści i inne. Piszący, szczególnie zaś
piszące
kobiety, często nie pamiętają, że stylu nie powinno być więcej, niż go
potrzeba.
W "Pasierbach", zwłaszcza w początku, jest go za dużo — i w ogóle
za dużo słów,
za dużo ozdób, za dużo określeń. Lecz właśnie ten ogrom nieszczęścia,
który spada
na bezbronne głowy, sprawia, że powieść przerasta zwykłą pospolitą
miarę. Widok
niedoli niezasłużonej, a olbrzymiej, będzie zawsze wzruszał ludzkie
dusze. To
wzruszenie autor daje. Czytelnik nie spodziewał się, żeby dramat stał
się tak
rozdzierający — i owo zdumienie, ów niespodziany ucisk duchowy,
pod którym

kończy się tę książkę, stanowi jej wartość literacką. Słowa i obrazy,
które
potrafią wzruszyć, są zawsze utworami rzetelnego talentu, trudno zaś
bez
ściśnięcia serca czytać, jak ta nieszczęsna dziewczyna deklamuje w
oblędzie przy
trumnie matki, smutne jak

łzy i, mówiąc nawiasem, śliczne wiersze współczesnego poety.
Wszystko jedno, czy
jest w tem ton melodramatyczny, czy go niema, bo czytelnikowi także
wszystko
jedno, jak się co nazywa, jeśli go to wstrząsa. Kto to potrafi — to już
dobrze!
Zresztą dramat porywa w końcu i samego autora, który na ostatnich
stronicach
staje się prostszym i zapomina o stylu dla rzeczy samej.
Tyle można powiedzieć o literackiej stronie powieści. Ale prócz tego
jest w niej
i kwestya. Ach! istnieją u nas rozmaite zakłady, istnieją rozmaite
pomoce: dla
nauczycielek, szwaczek, paralityczek, położnic — niema natomiast
żadnej
uorganizowanej pomocy dla dzieci wiejskich bankrutów, dla
"pasierbic fortuny" —
dla tych istot, po większej części czystych i prawych, które są kością z
kości i
krwią z krwi swojskiego żywiołu — a które na bruku miejskim próżno
wyciągają
ręce do pracy.

Autor daje jednak i radę. Chce on, by wieśniacy dawali swym córkom
prócz
wychowania, jeszcze i wykształcenie zawodowe. Chmielarki,
ogrodniczki, zawodowe

mleczarki, pasieczniczki, znalazłyby, wedle Anatola, zawsze kawałek
chleba i nie
potrzebowałyby iść na bruk, na którym łamią się ciała i dusze.
Kwestya warta zastanowienia — i książka warta czytania.

Henryk Sienkiewicz.

I.

Na niebie zielonawo-błękitnem, przejrzystem, jak toń niezgłębiona,
pierwsze
jaśniejsze zapalały się blaski. Dzień, zmartwychwstający z
wczorajszego
uśpiania, budził się do życia z rozkosznym uśmiechem pogody. Szare
też cienie
nocy ustępowały kornie przed różowopalcą jutrzeńką, która,
ukazawszy się tam,
gdzie dotąd blada świeciła zorza, stroiła świat cały w coraz żywsze i
coraz
bogatsze barwy. Płaszcz jej, najpierw z gazy różowej, a dalej ze złota i
purpury
tkany, otuliwszy połowę nieboskłonu, odzwierciedlał się blaskiem
świetlanym w
kroplach rosy, zapalając zaś wśród nich dyamentowe iskry, zdawał się
poić
bogactwem tem spragnione usta trawy, drzew i kwiatów, które nektar
ów ożywczy
chciwie spijały.
W blaskach nieba i brylantowem świetle rosy, w purpurze,
poprzedzającej złote
promienie

słońca, w tem przejrzystem a tak czystem powietrzu, iż wszystko ostrzejszych nabierało w niem konturów, ziemia, zmęczona jeszcze wczoraj pracowitem swem życiem, dziś strojna w cechy młodzieńczego uroku, zdawała się zaróżowioną, oblubienicą, stojącą z uśmiechem wiary i nadziei wobec zagadki przyszłości, wobec obietnic szczęścia, jakie jej los gotuje. Od jaśniejącej też czarem młodości i ułudy bił urok porywający i wszechpotężny, urok wiecznego życia i zmartwychwstania, tchnienie niespożyte natury, która, zrzuciwszy kajdany martwoty zimowej, w upojeniu, kwieciem okrywała swe czoło. Blask jutrzeńki, potężniejąc tymczasem, ogarniał łuną różową wierzchołki drzew, las, szarzejący na widnoskłonie, i błękitną taflę uśpionego jeziora. Przesuwając się zaś szybko, rzuciwszy aureolę na szczyty a postrach na ciemności, zalegające poniżej, rozkoszny paż boga-słońca pocałunkiem swym budził wszystko z uśpiania. W szuwarach u brzegu wody mewy i dzikie kaczki, kurki, czaple i cała rzesza drobniejszego, wodnego ptactwa poruszyła się na gniazdach. W konarach drzew zaświegotały hałaśliwe wróble, tłumiąc hejnał podniosły, jakim słowik brzask zorzy powitał. Hejnał ten jednak wzniósł się, wyżej i zapanował dokoła tam, gdzie klomby,

starannie utrzymane, otaczały dwór wykwintny, niewielki, lecz piętrowy a czystością błyszczący.

Przejrzyste powietrze poranku uwydatniało doskonale zarysy tej
eleganckiej,
niedawno snąc zbudowanej siedziby; blask zaś wstającej jutrzeńki,
skąpawszy ją w
promieniach swych, odbijał się w dachu cynkowym i dużych
kryształowych szybach
pałacyku. Równocześnie, wśród ciszy panującej dokoła, zgrzytnął
lekko klucz i z
za uchylonych drzwi frontowych wysunęła się wysmukła postać
niewieścia.
Zamknawszy starannie za sobą podwoje, stanęła na progu ganku, a
ośniona
przepychem budzącej się przyrody, zachwycona grą barw na
obłokach, zdawała się
czaru chwili tej pełną używać piersią.
Wewnątrz domu wszystko jeszcze spało. Cisza też głęboka, uroczysta,
cisza
rozmodlonej natury, otaczała ją zewsząd, a hejnał słowiczy jedyną tu
był oznaką
życia. Kobieta, w hymn ten zaśluchana, podniosła głowę, śledząc z
zachwytem
purpurowe, coraz ognistsze a złotem obramowane smugi na obłokach.
Złoto owo
nabierało w oczach jej barwy gorętszej, aż słoneczna źrenica dnia.
błysnęła
równocześnie pierwszym promieniem, który nieznajomą przezyciem
oblał światłem.
Uwydatniona w blasku jego postać dziewczęcia niezwykłym
zajaśniała urokiem. Mło-

dziutka była, a powab młodości tej porywającym bił od niej czarem.
Otulona w
jasną bluzę błękitną, spływającą jak grecka szata, w prostych fałdach
ku ziemi,
z wpół sennem rozmarzeniem w przepysznych źrenicach, z
podniesioną, lekko,

główką, z której długie, ciemne spływały sploty, z barwnym
karminem ust, ożywcze
pijących powietrze, i gibkimi zarysami kibici, w tym blasku
magicznym
powstającego słońca, zdawała się istnym posągiem młodocianej
poezyi lub
zachwycenia.

Ale posąg ten krwią tętnił i życiem, życiem tak potężnym, tak
świeżem, iż
zdawało się, promieniując dokoła, otaczać ją porywającą aureolą
ułudy i powabu,
prostoty i piękna.

Gorący pocałunek słońca zbudził ją wreszcie z bezwiednego
rozmarzenia.

Wyprostowała się, a oczy jej głębokie, w szafirze nieba dotąd
utkwione,
zwróciły się z kolei na wielkiego doga, który podniósłszy się z przed
progu, z
chwilą wejścia pani, stał przy niej, zadowolony, iż rączkę bezwiednie
o kark
jego oparła. Źrenice jej spotkały się ze wzrokiem psa, mądrym i
poważnym, w
niemem oczekiwaniu ku niej wzniesionym. Pochyliła się i pogłaskała
go
pieszczotliwie.

— Lord czekał na panią — mówiła zcicha. — Dobrze, piesku, dobrze;
pójdziemy
razem użyć ciszy i swobody.

Ujęła suknię jedną rączką, a nie zdejmując drugiej z głowy doga,
leciuchno, na
palcach, zeszła ze schodów werendy. Przesunąwszy się pocichu pod
oknami i
minąwszy klomb główny, zatrzymała się dopiero, obrzucając
serdecznem wejrzeniem
rodzinne swoje gniazdo.

— Jak tu ładnie — szepnęła.— Jakby tu mogło być dobrze...
Westchnęła i odwróciła się szybko.
— Nie, nie będę myśleć o tem. Chcę się orzeźwić spokojem, upoić samotnością. To nektar, który wzmacnia najsilniej.
I powietrzem ożywczem zarumieniona, ze źrenicami, błyszczącemi zachwytem a pijącemi czar budzącej się przyrody, szła szybko, bez względu na rosę i powiew od jeziora idący.
Przebiegłszy brzegiem łąkę, zdala w złudny obłok wody spowitą a zbliżką jaśniejącą żółtymi jaskrami, różowym tysiącznikiem i białym mrzygłodem, zanurzyła się śmiało w łan zboża, wązką ścieżką przecięty.
Smaragdowe kłosa pszenicy kwiatem, jak srebrnym pyłkiem, zlekka przesycane, z drugiej strony zaś, bledsze od nich, szarawe łodygi żyta, rosą zwilżone, chyliły się ku sobie w szepcie cichym. Kobieta szła wśród nich jak królowa tego świata przyrody, miłosnym obejmując go wzrokiem. A w spojrzeniu jej i w całej wysmukłej postaci, pierwszemi blaska-

mi słońca oblanej, znad było, że nie mierzy ona. pól tych okiem znawcy, że nie bogactwo ich, nie wartość realna, lecz poezya, głęboko odczuta, rozpromienia piękne jej lica tym wyrazem rozradowania i ukojenia, ta, zadumą marzącą, która odrazu część duszy jej malowała.
Zatrzymywała się, wsłuchana w odgłosy budzącej się przyrody, dla innych banalne

i niezrozumiałe może. Dla niej jednak poryk pędzonego w oddali
bydła,
nawoływania przepiórki i brzęk świerszcza, ukrytego przy miedzy,
jednoczyły się
wraz z szumem zboża i powiewem wiatru w koncert, pełen podniosłej
prostoty.
Upajające wreszcie poczucie siły i młodości, swobody i ciszy krew jej
żywiej
poruszyło w żyłach. Poczwała potrzebę ruchu, potrzebę ujawnienia
przejmujących ją
wrażień i okazania ich w jakimś wybuchu radosnym.
Korzystając też z żywszego skoku doga, pobiegła z nim na wyścigi,
jak dziecko
wypuszczone na wolność. Trwało to jednak chwilę tylko.
Zarumieniona, zatrzymała
się niebawem, a tuląc ciemną swą główkę do lśniącej szyi zwierzęcia,
mówiła
pieszczotliwie:
— Dobry Lord, kochany Lord! Bez Lorda pani bałaby się chodzić tak
sama.
W tej chwili weszli na skraj lasu, którego głębia nęciła tajemnym
urokiem,
pełnym jakichś

szeptów niepochwytnych i niezrozumiałych. Dziewczę, świadome
snać drogi, szło
śmiało, skąpane w fantastycznych, przez konary padających
promieniach słońca,
spowite ruchliwym, przez gałęzie rzucanym cieniem, otoczone całym
wspaniałym a
potężnym czarem, jaki głusza leśna w godzinie tej posiada.
Był to snać cel jej wycieczki. Doszedłszy bowiem do niedużej
polanki, wśród
której stał klon wyniosły, osunęła się na pień ścięty u jego podnóża.
Opuszczając zaś na drobne nóżki bluzę błękitną, starannie od rosy
chronioną,

oparła się o konar drzewa i obie rączki nad głowę zarzuciła.
W pozie tej, bezwiednie wdzięcznej i malowniczej, zdawała się
eteryczną nimfą
leśną, stałą a bajeczną dziedzin tych mieszkanką. Pierś jej wszakże
falującą
czysto ziemskie podniosło westchnienie.
— Ach, jak tu rozkosznie, jak pięknie! — wyszeptała. — Gdy się ma
takie
królestwo, warto żyć, warto.
Huk głuchy, przeciągły, a równocześnie prawie żaloszny skowyt psa
echem
przeraźliwym słowa jej przecięły.
Zerwała się z przestrachem i wyprostowana oczy w gąszcz utkwiła.
To wycie
bolesne nie

było jej obce; to głos Lorda, towarzysza jej i opiekuna.
Nie omyliła się. Z rozchylnych gwałtownie krzaków leszczyny, z
gąszczu,
ciągnącego się po lewej stronie, wypadł w tej chwili dog jej ulubiony i
z
głośnym wyciem, w ślepym pędzie ku niej się rzucił. Po lśniacej jego
szerści,
tuż nad okiem, a wzdłuż uszu, krew się toczyła. Zwierzę postrzelone
było
widocznie.
Na widok ten dziewczę, współczuciem przejęte, skoczyło i,
ukłękawszy, objęło
ramieniem ochronnym głowę doga, do własnej tuląc ją piersi.
Złączeni tak razem na tle ciemnej zieleni, przepyszny stanowili
obrazek. Ten
pies olbrzymi, pręgowaną skórę tygrysa przypominający, i dziewczę,
delikatne,
wysmukłe, tulące go ku sobie, tworzyli grupę porywającą wyrazem
wdzięk i siły.

Podniesione ramiona i przechylenie całej postaci uwydatniały
młodzieńcze zarysy
jej kibici. Ciemne warkocze spływały wzdłuż szaty błękitnej, ku ziemi
prawie, w
szafirowych, marzących źrenicach odzwierciedlał się świat cały
tkliwości i
niepokoju.
Nie było wątpliwości, pies miał ucho przestrzelone. Na nowy, żalony
jego
skowyt, krew w żyłach jej zagrała, a oburzenie rumieńcem wybiegło
na lica. Kto
śmiał to uczynić?

Zerwała się ruchem gwałtownym i wyprostowana powiodła okiem
dokoła.
Przytrzymując ręką rozchyłoną, gąszcz leszczyny, w miejscu, z
którego dog
wybiegł, stał winowajca. Torba przez plecy przewieszona i strzelba
dzierżona w
dłoni wskazywały wyraźnie, że on występku się dopuścił. Oczy zaś, w
grupie
pokrzywdzonych utkwione, mówiły wyraźniej jeszcze, że nie
współczucie dla psa,
lecz zachwyty, przez kobietę wzbudzony, oniemiły go i do miejsca
przykuły.
W niej, na widok tego zbyt jawnego, śmiałego uwielbienia, oburzenie
zawrzało i
strumieniem lawy gorącej na mózg uderzyło. Wyprostowała się; pierś
jej falowała
gwałtownie, z roziskrzonych źrenic błyskawice dumy tryskały.
— Jak pan śmiałeś? — zawołała. — Jak śmiałeś uczynić coś
podobnego?
— Czyż mogłem przeczuć, strzelając, że w lesie tym o wschodzie
słońca już
spacerują boginie?

Ta zdawkowa galanteria, ten ton banalnego komplementu,
żartobliwym pochyleniem
głowy i wydatniony, rozgniewał ją silniej jeszcze i głęboko obraził
zarazem. Nie
przywykła, by ją traktowano w ten sposób, nie przywykła po
gościńcach zbierać
grzeczności. Czarne łuki brwi

jej ściągnęły się, różowe, delikatne nozdrza zadrżały od hamowanego
wzburzenia.

— Jestem u siebie! — rzuciła wyniośle — a nikt dotąd nie ośmielił się
ubliżyć mi

tutaj. Jakiem prawem nachodzisz pan to ustronie? Jakiem prawem
wkradasz się w
cudze granice?

Mężczyzna, tonem tym dotknięty, postąpił żywo naprzód. Stali teraz
oko w oko,

oboje dumnie wyprostowani, oboje piękni, dorodni, wdziękiem
młodości tchnący.

Postać jej wysmukła, błękitną szatą ku ziemi spływająca, uosobieniem
była

wyniosłości i dumy. Ze źrenic szafirowych piorunna strzelała
błyskawica; rysy

delikatne; klasyczne, o prostym greckim nosku i przeczystym owalu,
fala

szkarłatu oblewała; karminowe usteczka rozkazujący cechował:
wyraz.

On, w obcisły, myśliwski strój przybrany o postawie wytwornej, a
rysach, jakby z

szlachetnego kruszczu wyrzeźbionych, przedstawiał doskonały typ
młodości i siły,

wychowaniem i pochodzeniem długich pokoleń uszlachetnionej. Na
gardzę wydatnej,

do wesołego uśmiechu skłonnej, ciemny wił się wąsik; w czarnym,
ognistem oku

obraza za słowa posłyszane i podziw dla tej kobiety, jak jutrzienka uroczej,
walczyły naprzemian. Ostatnie uczucie zwyciężyło nareszcie:

— Jakiem prawem nachodzę to ustronie? — powtórzył. — Alboż Bóg nie na to dał

wiosnę. i wschód słońca, aby się promieniami jego wszyscy zachwycali?

Gorące jego spojrzenie mieszało ją, żalosne zawycie Lorda, który z bólu rzucił

się w tej chwili ku nieznanemu, przypomniało popełniony przez niego występki.

Zawycie zdawało się wyrzutem, że zapomniała o pokrzywdzonym, a pod działaniem

wyrzutu tego, pod działaniem dwóch jakichś sprzecznych uczuć, ona, tak spokojna

i panująca zwykle nad sobą, podwójnym uniosła się gniewem.

— Nie sądzę, by wschód słońca upoważniał do nachodzenia cudzych pól, a

strzelanie do cudzej zwierzyny i cudzych psów stanowiło, rycerską zabawkę, godną

szanującego się mężczyzny.

— "Cudzych, cudzych, cudzych"! — powtórzył w tej chwili głos gniewny i szorstki.

— Nie należy tak słowem tera szafować. Niech panna Zaliwska raczy nie zapominać,

że do owego lasu i owych Zaliwiec ja także pewne mam prawo.

Obejrżeli się żywo. W miejscu, gdzie z gąszczu wychylił się przedtem młody

człowiek, stał teraz, w ślad snąc za nim tą samą idący ścieżką, mężczyzna

średniego wzrostu, barczysty, o dużym szpakowatym wąsie i twarzy, na którą praca

czy zgryzoty całą sieć zmarszczek rzuciły

Dziewczę o krok w tył się cofnęło.

— Prawo do Zaliwiec? — podjęła, patrząc na niego ze zdumieniem.

— No, pewno. Pieniądzy przecież moich nie podaruję. Najlepiej zabrać komuś

ostatnią jego krwawicę, a później panoszyć się jeszcze w pałacu i ludzi z góry

traktować. Zresztą, pan Zaliwski zgodził się las ten za sumę naszą, oddać mi;

mam więc prawo chodzić po nim, kiedy mi się podoba.

— Stryju! — przerwał młody człowiek błagalnie. — Stryju! Jak możesz rzeczy

podobne mówić kobiecie?

Staremu żal już było słów, w uniesieniu wypowiedzianych.

— Wiem — machnął ręką — że córka za winy rodziców nie odpowiada. Ale czemuż

panna Szczęsna Zaliwska, której ojciec zabrał mi wszystko, com posiadał, bryzga

nam dumnie w oczy, że cudze nachodzimy grunty? Czy za tego marnego dziecięcia, do

którego strzeliłeś niepotrzebnie? Nie będzie on tu miał w co kuć niezadługo...

Szczęsna, blada jak płótno, stała pod tym potokiem słów, które ostrze sztyletu w

serce jej zatapiały, milcząca i upokorzona. Nie знаła tego człowieka, lecz nie

miała powodu wątpić, że mówi prawdę. Nie on jeden podobne rościł pre-

tensye. W szafirowych jej źrenicach, wpierw rozmarzeniem i zachwytem, później

gniewem błyszczących, zajaśniał w tej chwili wyraz, jak śmierć smutny i

beznadziejny. Deptano dumę jej, zabierano kąć ten ukochany, uderzano naraz we

wszystkie najdroższe jej uczucia. Młody człowiek, wzruszony zmianą
w niej
zaszła" a dotknięty boleśnie zachowaniem stryja, dojrzawszy w tej
chwili kroplę
krwi, jaka z szyi tulącego się do niej ulubieńca spadała na suknię
Szczęsnej,
poskoczył z żywą oznaką skruchy i pokory.
— Ależ on jest draśnięty! — zawołał. — Krew, najwyraźniej krew, a
ja się tego
nie domyślałem nawet.
I teraz on z kolei osunął się na kolana, tuż u stóp jej prawie, opatrując
ręką
wprawną a troskliwą głowę wspaniałego zwierzęcia.
— Lekkie skaleczenie w ucho; snąć ziarnko śrótu, o sęk się odbiwszy,
trafiło go
przypadkiem. Mój Boże, nie wiedziałem nawet, jakiego się
dopuściłem
przewinienia. Czy pani może mi przebaczyć?
I, wciąż klęcząc, podniósł ku niej wzrok błagalny. A zarówno wyraz
jego, jak
odcień głosu, wskazywały wyraźnie, że nie za ulubieńca, nie za psa,
lecz
przepraszał ją za zranione uczucia, za przykrość, jakiej stał się
bezwiednym dla
niej powodem.

Szczęсна nie słyszała go nawet. Oczy jej smutne, w dół utkwione,
śledziły myśl
nieuchwytną, w głowie brzmiał ciągle frazes: "Najlepiej zabrać komuś
ostatnią
jego krwawicę, a później panoszyć się jeszcze w pałacu i ludzi z góry
traktować.

"

Czuł, że duma jej musiała straszny dostać policzek, a nie wiedział, jak
ją od

myśli tych oderwać, jak wrażenie złagodzić. Stała przed nim
bledziutką, niby
kwiat podcięty, skamieniała, niby posąg zwątpienia, a on nie mógł dla
niej nic,
nic zrobić.

Wtedy to postanowił na psa całą jej zwrócić uwagę.

— Pani pozwoli mi opatrzyć go? — zapytał. I wyjmując z kieszeni
chustkę, rozdarł
ją szybko na dwoje.

— Waryat! — mruknął stary szlachcic, a machnąwszy ręką, zapuścił
się napowrót w
gęstwinę.

Zostali sami. Chrząst dartego płótna, zbudził dziewczę z bolesnej
zadumy.

Spuściła śliczne, poważne swe oczy, patrząc najpierw bezwiednie,
później zaś z

zajęciem, na dorodną postać młodzieńca, który klęcząc u stóp jej, z
niewieścią

nieledwie tkliwością, ocierał skrwawioną szyję i ucho doga. Czynił to
tak

delikatnie, jak gdyby to szło o dziecko lub istotę ukochaną, tak lekko,
jak

gdyby tu o nią, o Szczęsną cho-

dziło, jak gdyby ruchem tym mógł zagoić ranę, przez słowa okrutne
sercu jej
zadaną.

Wtem pies, którego uraził widać, warknął groźnie.

Głos ten oprzytomnił do reszty Szczęsną. Pochyliła się, głaszcząc
białą ręką

szyję doga i, chcąc podtrzymać ucho, na które nieznajomy nalewał
parę kropli

spirytusu z myśliwskiej manierki, przyklęknęła na murawie, po
drugiej stronie

Lorda.

Zbliżeni tak, iż ręce ich dotykały się nieledwie, mimowoli podnieśli ku sobie
oczy, on, z bezwiednem współczuciem i niemą, korną prośbą, o przebaczenie, ona,
z nieświadomym sobie, wzruszającym wyrzutem. Nie zrobiła im nic złego, oni zaś
tak straszną wyrządzili jej przykrość.
Pies szarpnął się w tej chwili boleśnie.
— Cicho, Lord, cicho — nabrzmiął słodki głos dziewczęcia. — Pan nie zrobi ci
krzywdy. Krzywdę — dodała ciszej — zwykli ludzie ludziom tylko wyrządzać.
Opatrunek był już skończony. Ona, zamyślona, klęczała ciągle; on, słowami jej
dotknięty, pochylił się nagle i do ręki jej, na szyi doga wspartej, gorące
przyłożył usta.
Cofnęła się żywo.
W pocałunku tym jednak, kornym i czci

pełnym, było tyle prośby serdecznej, iż nie mógł jej obrazić.
— Racz pani zapomnieć o słowach stryja, racz je przebaczyć...
Wierzaj, że był to
wybuch gniewu, lecz nie drapieżne instynkty zaborczego wierzyciela. Podnieśli się i stali po raz wtóry dzisiaj oko w oko, z odmiennymi już tylko
uczuciami. Na blade lica Szczęsnej, fala rumieńca zwolna powracała; w czarnych
oczach mężczyzny, obok prośby, zaczął się znów przebijać wyraz podziwu i
uwielbienia dla tej prześlicznej, czarem piękności jaśniejącej istoty.
— Czy wolno zapytać o nazwisko stryja pańskiego ? — podjęła.
— Jako ? Pani go nie zna nawet ? Tem więcej zawinił. Sądziłem, że stary
pułkownik Dowburt nie obcy tu jest nikomu.

— Dowburt? Ach, tak, słyszałam o nim; ponieważ jednak w domu naszym nie bywa,
nie spotkałam go dotąd.

— Pani pozwoli, że i swoje dodam nazwisko: Zygmunt Dowburt-Koniecki, synowiec
tego zacnego w gruncie borsuka, któremu jednak dzisiejszego zachowania się nie
przebaczę długo.

— Dlaczego? Stryj pański upominał się tylko o swoje prawa. Aby ich nie kwesty
ono-

wać — dodała dumnie — nigdy tu już nie powrócę. Nigdy!
I, powiódłszy dokoła okiem suchem, błyszczącym, skinęła zimno głową, kierując
się do odwrotu.

Zygmunt szybko zabiegł jej drogę.

— Nigdy! — mówił, gorącym obejmując ją wzrokiem — to wyraz zbyt smutny, abyśmy
się z nim rozstać mieli. Czyż spotkanie dzisiejsze ma pozostać dla mnie wyrzutem
tylko i wspomnieniem?

Zawahała się. Wielkie, szafirowe jej źrenice, ukryte w cieniu rzęs długich,
podniosły się zwolna i spojrzały dokoła. Świat był taki piękny, taki ponętny i w
obietnice bogaty. Przepyszne słońce czerwcowe pełnym oblewało ich blaskiem,
zachęcając do śmiechu, do wesela i życia. Ukojona obrazem tym, zwróciła wzrok na
dorodną postać mężczyzny i głęboko, badawczo, w oczy mu spojrzała. Wyraz, jaki
na dnie ich spostrzegła, musiał rozbroić ją do reszty; delikatne bowiem, śliczne
jej rysy, zarumieniły się napowrót, a karminowe usta wyszeptwały cichutko:

— Do widzenia.

II.

Przybiegłszy tu na skrzydłach nadziei i zapалу, Szczęsna wracała jak odurzona.

Skorpion, troską, nazwany, zapuściwszy żądło w jej serce, stał się odrazu kulą u

nogi, kulą., która ciężarem swoim zamęt w myśli jej rzucała. Chciała dla

zebrania ich zatrzymać się i odpocząć, a gnała ją naprzód obawa ponownego

upokorzenia, lęk, aby jej kto nie rzucił szyderczo w oczy: "Niech panna Zaliwska

raczy nie zapominać, że do tych Zaliwicz i ja także mam pewne prawo"; aby

słowami: "Najlepiej zabrać komuś ostatnią jego krwawicę, a później panoszyć się

jeszcze w pałacu i ludzi z góry traktować", nie rzucił jej nowej obelgi, nowego

nie wymierzył policzka.

Ukrywszy się dopiero zdala od miejsca, które sceny tej było świadkiem,

spróbowała uspokoić się nieco i prawdzie spojrzeć w oczy. Pra-

wdzie? Tak. Lękała się niestety, że słowa te były prawdą i dlatego nie bronila

się, gdy nieznajomy ów wołał butnie: "Czemuż panna Szczęsna Zaliwska, której

ojciec zabrał mi wszystko, com posiadał, bryzga nam dumnie w oczy, że cudze

nachodzimy grunty. " Nie bronila nawet tego ukochanego ojca, któremu przecież

zarzut wyzysku, zarzut oszustwa nieledwie i podłości ciskano.

A jednak, ojciec jej ceniony był przez całą okolicę, lubiany powszechnie i na rękach noszony. Jak dwie te rzeczy pogodzić? Jak połączyć otaczające go uznanie z nową czarną kreską, dodaną do rachunku, który trzeba będzie wkrótce z przeszłością uczynić? Szczęsna nie rozumiała tego. Wiedziała tylko, że zraniono jej dumę, zdeptano ambycję, upokorzono miłość własną; pojmowała, iż w życie ich wkrada się jakiś rozdzwięk straszny, grożący pochłonięciem szczęścia i spokoju, niezależności i bytu całego. Zerwała się też, by jak ptaszę zranione, schronić się do gniazda, by u skrzydeł nie matki, bo tej martwić nie chciała, lecz w opiece ojca, szukać ukojenia i ratunku. Miał wrócić dziś w nocy, zapyta go więc, co znaczyły ubliżające słowa nieznajomego, zapyta, czy naprawdę grozi im wyrzucenie z rodzinnego gniazda.

Gdy szczęsna wracała z postanowieniem tem do domu, dwór w Zaliwcach wrzał już ruchem i życiem.

U podjazdu niecierpliwiły się konie, zaprzężone do bryczki i amerykańkana. Na obszernej werendzie, widniał stół, do śniadania zastawiony, a zajęty przez kilku współbiesiadników, przyczem zdala było słychać gwarną ich rozmowę.

— Co to za goście? — zapytała chłopca kredensowego, omijając zdala werendę.

— To jaśnie pan przyjechał w nocy z dwoma panami i zaraz znów odjeżdża.

Uśmiechnęła się smutnie i pobiegła przebrać się naprędce. Przy stole
dysputowano
tymczasem zawzięcie, a sprzeczne rozkazy pana domu, który żądał
naraż kawy i
herbaty, wędlin i starki, krzyżowały się w powietrzu.
— Powiadacie panowie, że tnie niedobrze? Otóż mówię wam, że goli
jak brzytwa.
Cacko nie kosiarka! — wołał równocześnie p. Jan Zaliwski z zapałem.
— Maszyna
taka, to dobrodziejstwo, szczególnie tam, gdzie brak robocizny.
Zresztą,
pojedziemy ją zobaczyć.
— Pojedziemy! Pojedziemy! — zawtórowano.
— Przekonam panów, że ona będzie i zboże równo kładła. Gdy tylko
pierwsze
dojrzeje, sproszę wszystkich łaskawych sąsiadów, których

postęp rolnictwa zajmuje, i urządzimy próbę jeneralną. Zamierzam
nawet
sprowadzić dla porównania nową zniwiarę.
— Znów nową, sąsiedzie! Masz już przecież: Ceres, Warszawiankę i
pewno kilka
innych.
— To nic. Należy wszystkie wypróbować. Widzicie panowie —
mówił dźwięcznym swym
głosem gospodarz domu — rolnictwo, to nasza potęga, podwalina
naszego bytu!
Anglia, bogata w morza i kopalnie, stoi handlem i przemysłem, my,
mając ziemię
tylko, w ziemi powinniśmy cel życia widzieć.
Pomimo ryzykownego porównania, piękna swada mówiącego,
chwytała za serce
słuchaczy.
— Jesteśmy krajem nawskroś rolniczym — mówił Jan Zaliwski z
iskrą zapału w

rozumnych, siwych oczach. — Nawskroś rolniczym, a jakżeż
rolnictwo to stoi u
nas? Zamiast stosować do niego ostatnie wyniki wiedzy, ostatnie
zdobycze
inżynieryi i mechaniki, my oszczędzamy się na tym punkcie,
gospodarując tak, jak
to czynili nasi ojcowie.. Musimy więc przepaść.
— Ależ panie Janie, że utrzymać ziemię głównym jest obowiązkiem,
na to się
zgodzisz. Bezowocne zaś próby i ryzykowne nakłady, tysiące
pochłaniają.
— A zwracają krocie — przerwał gospodarz — i dlatego właśnie
obowiązek
obywatelski

nakazuje nam nie cofać się przed pewnymi ofiarami. Oszczędność w
tym względzie,
to złe zrozumienie własnego i ogólnego interesu.
— Wiele ten robi; kto musi — zaoponował siedzący obok mężczyzna.
— Szczęśliwy
jesteś" panie prezesie, że stad cię na!..
— Mnie stać ? — przerwał Zaliwski. — Broń Boże! Nie mam
kapitałów i tonę w
zobowiązaniach. Majątek jednak jest za to w takiej kulturze, iż kilka
lat
pomyślnych z górą straty wynagrodzi. I w tym roku bajeczne mam
urodzaje..
— Nie może być!
— Bajeczne — powiadam. Jeżeli zboża, okwitną dobrze, fenomenalne
zobaczycie
zbiory. Ale będziemy zaraz przejeżdżać, to panowie sami osądzą.
Błada, delikatna kobieta, zajęta nalewaniem herbaty, poruszyła się
niespokojnie.
— Czy na dłużej wyjeżdżasz, Janie? — zapytała.
— Wrócę za kilka dni, duszko. Tylko widzisz, mam radę familijną,
tych ubogich

sierot po Leonie i mały sąd polubowny u sąsiada — tu wskazał na siedzącego obok.

— Przyjechałem zabrać przemocą małżonka pani — zabrzmiał rubaszny nieco głos jednego z gości. — Już to, gdzie spór, gdzie kwestya zawi-

ła, tam, jak Boga kocham, nie wiem, cobyśmy bez pana prezesa zrobili.

— Szanowny pan Jan stanowi chlubę naszą, i podporeę — zapewnił z miodowym uśmiechem gość drugi.

— Bardzo wdzięczna panom jestem — odparła gospodyni domu. — Ponieważ jednak nie widziałam męża kilka dni, a i u nas nazbierało się sporo spraw różnych...

— Załatwię wszystko po powrocie — zapewnił Zaliwski; całując zaś żonę serdecznie w rękę, dodał: — Teraz, widzisz, mamy na głowie przedwyborcze zebrania, na których chciałbym zorganizować zjazdy i pogawędki rolnicze; pierwsze u nas, rzecz prosta. Nie kłopotcz się jednak, moja Marciu, załatwię wszystko po powrocie. Tylko od panów wpadnę jeszcze do miasta, bo mi przyszedł świetny projekt do głowy. Jeżeli dostanę pieniędzy na wykonanie go, stawiam natychmiast budynki i zakładam fabrykę wełny drzewnej. Kapitalny, mówie ci, interes. Zamiast sprzedawać produkt surowy, sam go przerobię i tysiące na tem zyskam.

Przyzwyczajona snać do ciągłych projektów męża, pani Marta nie przejmowała się niemi zbyt.

— Mój Janku — rzekła, podnosząc się — skoro wyjeżdżasz, chciałabym pomówić z

tobą słów parę.

— Kiedyindziej, duszko, kiedyindziej — zapewnił z pośpiechem. —
Dziś nie mam
czasu. Józef! — zawołał — podaj jeszcze panu sędziemu szynkę i jaja
— a

zwracając się do żony, kończył: — Jeżeli ci chodzi o gospodarstwo,
widziałem już
i rozporządziłem wszystko. Wstałem o czwartej z rana, gdy ty spałaś
w najlepsze,
dosiadłem konia i marsz! Jak błyskawica byłem wszędzie, własnym
okiem
sprawdziłem rzecz każdą. Tu wymierzyłem sprawiedliwość, tam
wydałem rozkazy i
machina gospodarcza w ruch przezemnie puszczona, znów własnym
rozpędem dni kilka
iść będzie.

— Jak Boga kocham, genialny z ciebie człowiek, panie Janie! —
wołał ten sam
blondyn rubaszny a barczysty.

— No, co prawda — przyznał Zaliwski — dzielną mam pomoc z
Dzięgielskiego.

Sprężysty i tak sprytny, że słyszy, jak trawa rośnie. Kradnie bestya, to
prawda,

ale też dba w zamian, żeby i mnie krzywda się nie działa. Gdy dziś
wyjechałem o

czwartej w pole, prócz mnie on jeden tylko był już na nogach. A,
prawda, wiesz,

Marcu — dodał, zwracając się do żony — Szczęsna wybrała się także
podziwiać

wschód słońca. Fenomenalna dziewczyna! Wyjechawszy, widziałem
już tylko zdala
jej sukienkę.

— Czemuż ojczulek nie zawołał na mnie? — zabrzmiał w tej chwili głos dźwięczny i świeży. — Takbym chętnie była pojechała z tobą! Nie widziałam cię dni kilka.

Pan Jan Zaliwski obrócił się żywo a radośnie. W siwych, rozumnych jego oczach, na widok córki, duma i zadowolenie błysnęły. Szczęsna, powitawszy wszystkich, stanęła obok ojca. On ręką otoczył jej kibic, a przyjrzawszy się najpierw bacznie urocemu dziewczęciu, później pieszczotliwie przygarnął ją ku sobie, całując z rozrzewnieniem poważne, śliczne jej oczy, o długich rzęsach i ciemnej dokoła obwódce. Były to te same oczy, co u Zaliwskiego, tylko u Szczęsnej z siwych w szafir się zmieniły, nabierając ognia młodości i blasku poezyi zarazem.

— Błada jesteś, maleńka; cóż to, spacer nie posłużył ci dzisiaj? Retor i sejmikowicz, wiecznie o cudzych radzący sprawach, zniknął w tej chwili, wobec uczuć ojca. Zaliwski dłoń córki, w ręku trzymaną, podniósł i pocałował serdecznie.

— Fe, ojczulku! — zawołała z wyrzutem, tuląc policzek do głowy jego. — Nie godzi się psuć mnie. Cóż ci panowie o nas pomyślą?
— Pomyślą, iż równie pięknego obrazka

nie widzieli dawno — zawołano z galanterią. — Córka jest żywym twoim obrazem, panie Janie.
W rzeczy, samej, zbliżeni tak ku sobie, stanowili jeden typ, którego dziewczę było tylko młodszem i delikatniejszym odbiciem. Jan Zaliwski, liczący

czterdzieści pięć lat zaledwo, pozostał Jeszcze pięknym mężczyzną.
Otwarte,
jasne jego rysy cechował wyraz rozumu i powagi, w siwych oczach,
pod czarną
brwią się kryjących, błyskała siła. woli, duma i wrażliwość. Usta
tylko, pokryte
bujnym wąsem, w którym srebrne przebijały już nitki, wskazywały
zarysem swoim
porywczosć i uczuciowość wrodzoną mu, choć niezgodną może
napozór z tą postacią
imponującą, jakby ze spiżu wykutą. Uczuciowość ta jednak i
miękkosć serca,
objawiały się przedewszystkiem w stosunku z córką, która była istnem
bożyszczem
jego życia.
Korzystając z chwili, gdy jej całą swoją poświęcił uwagę, Szczęsna
szepnęła z
przymileniem:
— Mój ojczulku, podobno znów wyjeżdżasz, a ja takbym chciała
pomówić z tobą.
— Co, i ty także ? — zaśmiał się Zaliwski, w myśli zaś jego stanęło
drugie
bożyszczce życia: obowiązek obywatelski.
— Nie mogę, maleńka, nie mogę dzisiaj. Mam, widzisz, radę
familijną i sąd
honorowy,

a zaufanie ludzkie, to rzecz święta. Przytem projekt wielkiego
przedsiębiorstwa,
którem zamierzam zebrać posag dla mojej córy.
— Ojczulku, tylko chwilkę ! — prosiła.
— No, chyba tutaj, przy herbacie, póki mama z panami rozmawia.
Zrezygnowana usiadła obok niego, a odbierając filiżankę z rąk
służącego, mówiła:
— Powiedz mi, ojczulku, czy ty znasz pułkownika Dowburta?
— Starego borsuka? Znam. Zkąd ci przyszedł na myśl?

— Wiążą cię z nim jakie interesy ?
— Drobiazgi; niema o czym mówić. Jeżeli cię one trapią, to śpij, maleńka, spokojnie. Patrz, Tomasz podjeżdża, widać konie nie chcą mu stać dłużej.
I zadowolony, że może przerwać rozmowę o interesach, zerwał się szybko.
— Józef, podaj panom herbaty! — rozkazał, a zwróciwszy się do podchodzącego ku gankowi Dziegielskiego, owej "sprytnej bestyi", która słyszała, jak trawa rośnie, a kradnąc potężnie, dbała jednak, by i panu krzywda się nie działa,
Zaliwski głosem niższym, lecz stanowczym, wydał kilka poleceń gospodarczych.
Bystrości fachowa znajomość rzeczy, zdawały się walczyć w nich o lepsze.

Żona, bawiąca przez cały ten czas sąsiadów, nasłuchiwała jednak bacznie, chcąc widać znaleźć parę minut choćby na rozmowę z mężem, która musiała jej bardzo leżeć na sercu.
To też, gdy w chwili ogólnych pożegnań, zbliżył się do niej wreszcie, pani Marta szepnęła łagodnie:
— Pisał Władzio w sprawie swoich egzaminów. Jeżeli się nie przeniesie teraz do filologicznego gimnazjum, nie będzie mógł wstąpić później na uniwersytet.
Chciałabym, abyś list przeczytał i zdecydował, co ma zrobić. Wszak tu o przyszłość jego chodzi.
— Och, rozstrzygnij, duszko, sama. Wszystko, co postanowisz, będzie dobre — odparł pośpiesznie.

W chwilę później niknął już za bramą, wraz z sąsiadami.
Matka i córka spojrzały smutnie na siebie. Pozostały znów same.
Samotność nie była im obcą; dziś jednak, dzięki sprawom
nagromadzonym, podwójnym
ciężała brzemieniem. Pomimo tego, w obawie, by skarga nie
wyglądała na zarzut,
czyniony postępowaniu męża i ojca, milczały obie. Szczęsna tylko
przytuliła do
ust drobne i szczupłe, a spracowane ręce matki, złożywszy zaś
pocałunek na
bladym jej czole, wysunęła się coby prędzej

z werendy, nie czekając, aż inni domownicy przyjdą z kolei spożyć
śniadanie.
Ranek dzisiejszy, po którym obiecywała sobie tyle niewinnej uciechy
i radości,
najboleśniej zgotował jej wrażenia. Dotknięta w pojęciu
niezależności i dumy,
nie analizowała swoich uczuć, lecz biegła tu z ufnością, dziecka,
pewna, że
jedno słowo ojca rozproszy tę zmore, zniweczy zarzut, jakim ją
wygnano z
ukochanego zacisza. Wyraźne wszakże zakłopotanie Zaliwskiego i
pośpiech, jakim
chciał pytań jej uniknąć, dostatecznie słowa starego Dowburta
potwierdzały.
A więc i to jeszcze, więc i ta kreska czarna przybywała do rachunku,
jaki trzeba
będzie wkrótce z przeszłością uczynić... Bo Szczęsna nie łudziła się
wcale. Rok
zaledwo po skończeniu nauk była w domu, lecz rok ten wielu ją
rzeczy nauczył,
rzucając lekki odcień smutku na charakter jej, pełen poświęcenia i
zapału,
marzycielski a poważny zarazem. Po ojcu wzięła żywość wyobrażeń i
dumę, po matce

ciche poczucie obowiązku i egzaltowaną nieco wrażliwość; po obojgu
zaś, smutna,
zdaje się, czekała ją spuścizna.
Bo że Zaliwce nie były tem, czem niegdyś, że kardynalna zaszła tu
zmiana, to
Szczęśna spostrzegła już oddawna. Na. pozór, wszystko za-

chowało te same cechy zamożności, swobody i dostatku; baczne
jednak oko widziało
szczyrby, które coraz trudniej było świetnemi pokryć pozorami.
Ciągła
nieobecność ojca i blade, choć spokojne oblicze matki wiele Szczęśnej
mówiły;
zasłyszane zaś przypadkiem słowa i fakty, kazały domyślać się, że
interesy
Zaliwiec w smutnym znajdują się stanie.
O rzeczywistem położeniu nikt jej nie objaśniał, ona zaś pytać nie
śmiała.
Wiedziała z dawnych czasów, iż ojciec jej nie miał zwyczaju żony ani
dzieci w
sprawy majątkowe wtajemniczać; choć więc od chwili, gdy jako
dorosła panna
powróciła do domu, traktował ją z widocznem wyróżnieniem, nie
śmiała natrętnemi
pytaniami wdzierać się w jego zaufanie. Czekwała, aż sam zechce w
niej znaleźć
powiernicę myśli swoich, pomoc w pracy i kłopotach. Tymczasem
bawiła ją jeszcze
nowość położenia, chwytano za serce postępowanie prezesa, który
wzamian za
uwielbienie, jakie w ciemnych jej oczach paliło się dla niego, dumny z
piękności
i inteligencji dziewczęcia, chlubił się niem na każdym kroku. Pan Jan
Zaliwski,
który nigdy nie zajmował się zbytnio swojemi dziećmi, znalazłszy się
ojcem

ślicznej i dorosłej córki, począł dopiero zlewać na nią głębię uczucia,
w której
obok miłości i du-

my rodzicielskiej, mieścił się pierwiastek rycerskiego uwielbienia dla
pięknej
kobiety.

Rycerskość ta, w. zachowaniu względem Szczęsnej żywo zaznaczana,
a połączona z

serdeczną tkliwością, ojca, podbijała piękną dziewczynę, każąc jej
bardziej

jeszcze wielbić tego dorodnego, pełnego życia mężczyznę, który
dlatego tylko

gościem był w domu, że podziwiany i rozrywany przez wszystkich,
rzadko dla

własnej rodziny mógł znaleźć chwilę czasu.

Pan Jan Zaliwski bowiem posiadał talizman jednania sobie serc
ludzkich. Wymowny,

otwarty, szczery, z sercem na dłoni, kupował przyjaźń ogólną
zarówno bystrą

inteligencją i dzielną swadą, jak nadzwyczajnym dla wszystkich
wylaniem i

wieczną do usług gotowością. Niezmordowany, do wypitki i do wy
bitki, jak to

mówią, niewyczerpany w oddawaniu przysług, mocny pojęciem
obywatelskich

obowiązków, był on zanikającym typem dawnego sejmikowicza,
demokratą o silnie

zakorzenionych szlacheckich przesądach, politykiem, który,
dysputując wiecznie o

biegu spraw europejskich, zajmował się równocześnie żywo a czynnie
interesami

gminy, powiatu, Towarzystwa kredytowego i wszelkich innych
instytucji.

Obowiązki przyjmowane w nich, a połączone z radami familijnymi,
kompromisami,

sądami

honorowemi i zebraniami ziemiańskimi, które bez p. Jana Zaliwskiego obejść się nie mogły? zabierały mu cały czas, zmuszając bądź do goszczenia u siebie licznej drużyny, bądź do ciągłych wyjazdów i podróży. Wobec tego, o zbytciem zajęciu się własnymi interesami mowy być nie mogło. Pan Jan był jednak przekonany, że one doskonale idą. Wierzył ślepo w spryt ulubionego ekonoma, Dziegielskiego, choć wiedział, że tenże kradnie jawnie, a przytem sam dzielny był i postępowym gospodarzem. Ile razy więc znalazł dzień lub dwa czasu, ile razy goście, znużeni długą grą w karty, spali jeszcze, on zrywał się o świcie i, dosiadłszy konia, objeżdżał Zaliwce, zaprowadzając ład wszędzie. Gospodarstwo przytem było dumą jego i ambicyą. Każdy więc grosz, urwany od usług obywatelskich, lub pożyczony na wysoki procent, kładł w maszyny, uprząże i inwentarze, szczycąc się, że równie postępowych i kosztownych urzędzeń, nie było na wiele mil dokoła. Że rządy takie, zamiast przynosić, pochłaniały dochody, o tom Szczęsna nic wiedzieć nie mogła. Nie pojmowała również, że pochłaniał je także Dziegielski, składający sobie fundusz na kupienie własnego kawałka ziemi, ciągle wyjazdy pana i goście w domu.

Wiedziała jednak wzamian, iż młodziutka, pełna marzeń i zapału,
psuta przez
wielbionego ogólnie ojca, a tkliwie kochana przez cichą,
dystygowaną matkę,
ukończywszy niedawno dość kosztowną i błyskotliwą edukację, ze
szczęściem i
utęsknieniem wracała do domu, przekonana, że zajmie tu stanowisko
bogatej
dziedziczki. W główce jej roiły się plany świetnej przyszłości, w sercu
powstawała potrzeba czynu i wyegzaltowane przywiązanie do dawno
niewidzianego
rodzinnego gniazda.
Zaliwce bowiem pięknym były majątkiem. Położone w urodzajnej
glebie i bardzo
starannie niegdyś urządzone, stanowiły jedną z więcej cenionych
posiadłości w
okolicy. Sama rezydencja, nie mając pretensji do pozorów pańskiej
siedziby,
różniła się jednak od szablonu zwykłych dworów wiejskich. Zamiast
spotykanego
tak często długiego domu, o białe tynkowane ścianach i zielonych
werendach,
wznosił się tu wśród klombów i zieleni, zalotny, piętrowy pałacyk,
rodzaj
szwajcarskiego chalet'u, który przypominał poniekąd wille
podmiejskie, lub
wytworne siedziby letnie wzbogaconego kupiectwa i przemysłu.
Do pałacyku tego, drewnianego wprawdzie, lecz wykwinanego na
pozór, zastosowane
było całe otoczenie. Wewnętrzne urządzenie, służba, za-

przeży, wszystko nie monumentalne lub zbyt kosztowne, lśniło jednak
wytwornością
i elegancją, wśród której wprawne oko tylko mogło dojrzeć szczyrby
ukryte.

Szczerby te jednak uderzyły i Szczęsną. Spostrzegła, iż dumna jej matka pracuje starannie nad naprawianiem ich, że czyni wszystko, co może, w celu uratowania pozorów zamożności. Trudno było nie zauważyć oddalenia części zbyt kosztownej służby, nicowania sukien i przerabiania kapeluszy, trudno nie spostrzedz staranności, z jaką kwiatami i drobiazgami zastępowano zepsute meble, lub skrzętności, z jaką pani Marta usuwała, pod nieobecność męża, każdą kosztowniejszą potrawę, każdy drobny choćby zbytek, który dla pana domu i jego gości chowano wyłącznie. Ten rozdźwięk między pozorami a rzeczywistą istotą ich bytu rzucił pierwszy cień na młodzieńcze życie Szczęsnej. Trzymane zresztą obie z matką zdala od interesów, nie przypuszczały nawet, aby katastrofa jakakolwiek grozić im mogła, przypisywały też owe szczyrby i brak, dający się często uczuć w domu, chwilowemu tylko przesileniu, któremu mąż i ojciec zaradzi z pewnością.

III.

Smutne przeczucia Szczęsnej nie sprawdzimy się. Zaliwski, powróciwszy po dniach kilku do domu, promieniał radością i zadowoleniem. Projekt jego powiódł się o tyle, iż znalazł kapitalistę, chętnego do założenia fabryki, eksploatacja zaś lasu miała — jak sądził — uratować go na zawsze od wszelkich interesów i zobowiązań, oczyszczając stopniowo Zaliwce. Przywiózł więc zaraz z sobą,

majstrów i budowniczych, a ruch gorączkowy, ów żywioł, w którym
żył najchętniej,
zapanował dokoła.

Uzyskane pieniądze, pomnożone jeszcze zaliczkami, otrzymanymi na
światnie

zapowiadające się urodzaje, przywróciły trochę swobody domowi.

Służba, która już

hardo podnosiła głowy, została zapłacona; jacyś brudni żydzi,

przyjeżdżający

coraz częściej do "jaśnie pana", przestali go nachodzić. Pani Marta

nawet

otrzymała pewną

sumkę na gospodarcze i toaletowe wydatki, Helcia zaś i Jadzia, dwa
złotowłose

cherubinki, poszły pod opiekę, nauczycielki francuzki, tak, iż

Szczęсна, część

tylko lekcji zatrzymawszy dla siebie, więcej teraz miała swobody i
więcej

wolnego czasu.

Korzystając z tego, używała rzadkich chwil szczęścia, jakiem była
ciągle

obecność ojca w domu. Towarzyszyła mu w wycieczkach

gospodarczych, w

przejażdżkach po polach, które on podziwiał z zamiłowaniem

wytrawnego rolnika,

ona z zapalem i poezją młodości. Entuzjazm jej wreszcie dla piękna
przyrody,

podzielał i Zaliwski poczęści; gdyż dla tego właśnie, jak dowodził,
uwielbiał

gospodarstwo wiejskie, iż pozwalało mu ono królować wśród natury,
że dając

złudzenie udzielnego państwa i władzy feodalnej nieledwie, budziło
zarazem

szlachetne w duszy pierwiastki. Kochał on ten ziemi kawał, kochał
lud, kochał

wreszcie ludzkość całą, a upojony optymistycznymi nadziejami, snuł
ciągłe
projekty reform i ulepszeń, jakie zaprowadzi, gdy fabryka, raz w ruch
puszczona,
wielkie dochody przynosić będzie.
Charakter ten, szlachetny w gruncie, a ujawniający się cały w
brzmiących
frazesach, upajający własnym słowem, stworzony był do zachwycenia
młodziutkiego,
wrażliwego umysłu

dziewczęcia. Szczęśna też, olśniona wielkością tych projektów, a
ubóstwiająca
ojca więcej niż kiedykolwiek, zapomniała o obawach swych,
zapomniała nawet o
niemiłym owym zajściu w lesie, gdy raz, wracając z wycieczki,
wspólnie z ojcem
odbywanej, spotkali wózek węgierski, parą mierzynów w
krakowskich chomątach
zaprzężony. Na koźle powoził chłopak, schludnie lecz po wiejsku
ubrany, w
siedzeniu, obok przygarbionej postaci starego pułkownika Dowburta,
prostował się
synowiec jego, ciekawe dokoła rzucając wejrzenia.
Na widok ich, lica Zaliwskiego chmura powlokła. Pomimo tego
ściągnął lejce,
zatrzymując na miejscu kabryolet. Z tamtej strony uczyniono to samo.
— Pan pułkownik do mnie może jedzie? — podjął właściciel Zaliwiec
grzecznie.
— A gdzież indziej mógłbym tłuc o tej porze stare moje kości? —
odparł szlachcic
w pół gniewnie, w pół żartobliwie. — Dobrze, że pana prezesa
spotykam, bo mi to
pozwoli wyprostować je trochę.
I rzeźko a zręcznie wyskoczył z wózka. Zaliwski, niezadowolony
widocznie, musiał

uczynić to samo.

— A może pan pułkownik przesiądzie się

do kabrioletu? — zaproponował. — Ręczę, że niesie lekko i wcale nie trzęsie.

Krzaczyste brwi starca podniosły się, siwe jego oczy błysnęły z dobroduszną złośliwością.

— Jakbym ja, chudopacholek, wyglądał w takim pańskim ekwipażu?

— szydził zlekka.

— Własne nogi i kij w rękę, to na krótki dystans najlepsza, bo zdrowa a

niekosztowna lokomocya.

— Jak wola — odparł Jan Zaliwski, przygryzając wąsy, zwróciwszy się zaś do

córki, dodał:

— Proszę cię, Szczęsno, może i ty zsiądziesz.

Oblana purpurą, na widok pańskiego lekceważenia, z jakim ojciec nie podał nawet

ręki przybyłym, podniosła się, równocześnie zaś szorstki szlachcic, niepomny tym

razem wieku, poskoczył narówni z synowcem, by jej zsiąść pomódz.

Sześć rąk,

wyciągniętych ku niej razem, zmieszało ją, kraszac prześlicznym uśmiechem

zarumienione lica.

Galanterya ta rozbroiła Zaliwskiego.

— Pan pułkownik nie zna mojej córy? — przemówił uprzejmie. —

Panowie Dowburt-

Konieccy — dodał, przedstawiając.

— Tylko Dowburt — poprawił stary. — Nie lubię tych brzących dodatków. Jestem

prostak, co zresztą córka pańska z własnego wie doświadczenia.

— Co to znaczy? — podjął, prostując się Zaliwski.

— Jeżeli obraziłem panią wtedy — ciągnął starzec — proszę mi to przebaczyć.

Życie przekona panią niejednokrotnie, iż szczerłość taka lepszą jest nieraz od

toczonych, a fałszywych frazesów.

— Co to znaczy, Szczęśno? — powtórzył pytanie Zaliwski.

— Szczęśna? — podjął stary Dowburt. — Piękne imię. Na przebłaganie za winę moją,

mogę tylko życzyć, aby przyszłość, szczęście pani niosąc, kłamu dewizie tej nie

zadała. Ale wierz pani staremu i, nie wyzywając losu, zmień lepiej

Szczęśną na

zwykłą Felicję.

— Czy to przepowiednia?

— Nie, wynik doświadczenia tylko. Szczęście to ptak rajski, którego na

bezludnych trzeba szukać wyspach.

— Nie zatruwaj mi pesymizmem umysłu córki, pułkowniku — wtrącił Zaliwski.

— Masz pan rację — brzmiała odpowiedź. — Przejdźmy lepiej do interesu.

Szare jego oczy ukryły się pod brwi krzaczyste, ożywiona na chwilę maska,

przybrała wyraz szorstkości i chłodu. A jednak, patrząc na szlachetne te rysy,

zmarszczkami poorane, a siwym wąsem przyozdobione, czuł się, że chłód ów

i szorstkość nie zawsze w nich panować musiały, że dla świata przybrane, mocą

przyzwyczajenia tylko przyrosły do rozumnego i myślącego oblicza.

Starsi panowie, zatopieni już w interesie, postępowali naprzód, dziewczę,

zmieszane jeszcze słowami Dowburta, zwolna szło za nimi.

— Niech pani nie wierzy stryjowi — zabrzmiał obok niej głos nieśmiały — aby szczęście było rajskim ptakiem, mieszkającym na bezludnych wyspach tylko.
Podniósłszy oczy, spotkała się z gorącym wzrokiem Zygmunta Dowburta, z tym wzrokiem jasnym a pełnym zapału, którego wspomnienie, od czasu spotkania ich, tak niepokojąco na myśl jej wracało.
— Niech pani nie wierzy jego słowom — powtórzył z naciskiem. — Życie, które stryjowi memu przyniosło zawody i zdziwienie, pani, w imię dewizy jej właśnie, ześle szczęście tylko. Los dał już pani dwa warunki: piękność i dobroć, dlaczego więc miałby odmówić trzeciego, dlaczego miałabyś szczęsną, nie być. Odcień szczeroci i zapału wzruszał ją; aby więc pokryć wrażenie, przybrała ton żartobliwy.
— Kto panu powiedział, że jestem dobrą?
— Przebaczenie pani. Widzę, że darowałaś już ową scenę w lesie.

— Zapomniałam o niej poprostu.
— Zapomniała pani... — powtórzył z rozczarowaniem. — Zapomniała...
Uważał to snąć nie już za obojętność, lecz za lekceważenie, które bolało go mimowoli. Wtem drażliwe jego rysy rozjaśniły się napowrót.
— Skoro tak — podjął — dlaczego stare dęby nie ujrzały pani odtąd? Wszak wiem, że to ulubiony twój zakątek?
Pochylił się, chcąc badawczo w oczy jej spojrzeć. Ukryły się wszakże w cieniu rzęs czarnych, tak, iż wzrok jego spotkał tylko profil o delikatnym, subtelnym zarysie i przepysznej, blask jutrzeńki przypominającej karnacyi.

— Dlaczego? — powtórzył cicho, z błagalnym naleganiem.
Ton ów mieszał dziewczę coraz więcej, dziwną zarazem sprawiając
jej przyjemność.

— Czy dęby powierzyły panu tajemnicę tę? — broniła się jeszcze
żartobliwie.

— Tak. Zdradził ją szum ich smutny, powiedział klon, stojący na
polance, który,
jak owa kalina w pieśni, z żalu po królowej, liście swe zaczął
rozwiewać.

Chodziłem pocieszać go, ale nie zastawszy nigdy pani, sam
potrzebowałem
pociechy, bo sądziłem, że za przykrość wyrządzoną wtedy, gniewasz
się jeszcze.

Szafirowe źrenice Szczęsnej, wielkie i błyszczące, a jak toń nieba
głębokie,
podniosły się poważnie ku niemu.

— Panie Koniecki — rzekła — czy chce mnie pan zobowiązać?

— Choćby ofiarą życia całego.

— Och! — uśmiechnęła się — stokroć mniej wymagam. Oto racz
pan, mówiąc do mnie,
nie używać tonu zdawkowej galanteryi.

— Zdawkowej galanteryi?

— Tak. Widzi pan, jestem niepoprawną na. wiek mój dziwaczką.
Lubię, aby mnie
poważnie traktowano.

— A więc pani sądzi — wybuchnął chłopak z ogniem — że wstając o
świecie od kilku
tygodni i biegnąc tam, z narażeniem się na śmieszność nawet, by
ujrzeć cię na
chwile, czyniłem to w imię "zdawkowej galanteryi. " Że dla
banalnego tego
uczucia, przywiozłem tu dziś przemocą stryja, by smutny spór jego z
ojcem pani,
w pokojowy zakończył sposób?

Spostrzegłszy zaś, że za wiele powiedział, że siebie zdradza, a ją obraża może,
zatrzymał się i w lot słowom swym inne, a dozwolone dał znaczenie.
— Nie, pani. Nie była to grzeczność banalna, lecz gorąca chęć
przebłagania cię
za doznana,

obrazę. Wszak upoważniłaś mię pani do niej, mówiąc wówczas "do
widzenia?"

Stanęli w tej chwili na stopniach ganku. Zaliwski i Dowburt niknęli
już w
podwojach.

— A więc do widzenia i teraz — wyrzekła z promiennym uśmiechem,
rączkę mu
podając.

On dłoń tę przytrzymał chwilę.

— Czy wtedy tylko, gdy możliwość zobaczenia pani, przemocą lub
podstępem zdobędę?

Wtem Lord, wybiegłszy z wnętrza domu, przybliżył się i z
przyjaznym skomleniem

witać go począł. Dowburt przygarnął mądrą głowę psa, pieszczotliwie
dłoń swą na
niej składając.

— Ulubieniec pani lepszym jest — mówił — pomimo bowiem
otrzymanej rany, nie
odmawia mi odrobiny swej życzliwości.

— Ależ i ja moją najchętniej ofiaruję — odparła, wyciągając rączkę
powtórnie.

— Dziękuję. Przysięgam, że dla otrzymania jej wszystko przełamać i
zwyciężyć
potrafię.

— Zygmuncie! — zabrzmiał z przedpokoju głos Dowburta. — Proszę
o papiery.

Pierzchnęli. Ona cofnęła się w głąb werendy, Koniecki do stryja
pobiegł.

Konferencyą między panami długo bardzo trwała. Gdy stary Dowburt opuszczał wreszcie gabinet Zaliwskiego, Szczęsna posłyszała tylko te słowa:

— Dobrze. Zaczekam jeszcze kilka tygodni, ale — zwłoka to ostatnia. Jeżeli doznam nowego zawodu, proszę nie mieć do mnie urazy za rozpoczęcie kroków ostatecznych.

Głos jego brzmiał ostro i niechętnie.

— Może pułkownik być najzupełniej spokojny i pewny, że nie uchybię terminu — zapewniał Zaliwski z tłumionem zniecierpliwieniem.

Stali teraz obaj na progu. Szczęsna musiała mimowoli każde słyszeć słowo.

— Obietnice już mnie nie wzruszają, — rzucił starzec sarkastycznie. — Tyle ich słyszałem. Dopóki szło o mnie, mogłem czekać cierpliwie; dziś jednak pieniądze mieć muszę. Są one kwestyą całej przyszłości dla Zygmunta.

— Słyszałem i część umówioną za miesiąc wypłacę. Las w zamian ciąć zaczynam, bez żadnych ze strony pułkownika pretensyi.

— Zgoda. Zrzekam się ich, byle tylko chłopiec mógł wyjechać prędzej.

Podali sobie ręce.

— Może pułkownik raczy przywitać się z moją żoną i zechce wypić z nami herbatę?

— Dziękuję. Natrętny wierzyciel, to zbrodniarz w oczach kobiety; nie chcę zaś na stare lata za kajdaniarza uchodzić.

Za chwilę węgierski wózek oddalał się, uwożąc obu.

Szczęśna najsprzeczniejszych doznawała uczuć. Las, ów las
ukochany, był napowrót
ich własnością. Nikt już nie wygna jej z tamąd ostrem, ubliżającym
słowem; nikt
krwawego wyrzutu w twarz nie rzuci. A jednak dzisiaj, gdy miano go
ciąć,
wolałaby, aby przeszedł na własność pułkownika, pewna, że onby od
siekiery
przekupnia uratować go potrafił.
Myśl wszakże, że Zygmunt wyjeżdża, stłumiła wszelkie refleksyę,
rzucając na
duszę jej cień nieznanego smutku i niepokoju.
Wtem wzruszyła ramionami. Co ją nieznamy ten mógł obchodzić?
Co? Bronił ją
wprawdzie wtedy w sposób gorący, ale po za tem nie znała go nawet.
Jeżeli więc
czuła przykre ściśnienie serca, to chyba dlatego, że interesy ojca z
Dowburtem,
interes, którym przeczył stanowczo, wyraźniej zarysowały się w jej
pojęciu.
Tak; pułkownik nie kłamał. Zaliwscy byli mu snać dłużni sumę
znaczną, skoro
stanowiła ona, według słów starca, kwestyę całej przyszłości
Zygmunta.

IV.

"Si vous croyez, que je vais dire
Qui j'ose aimer,
Je ne saurais pour un empire
Vous le nommer".

Srebrny, kontraltowy głos Szczęsnej rozlegał się echem złudnem po
przezrocze]
tafli jeziora. Kierowana wprawna ręką, łódka jej sunęła równo,
pozostawiając za

sobą smugę białą i lejkowate zagłębienia tam, gdzie wiosło silniej
zanurzone
zostało.

Ubrana w jasną suknię i mały kapelusz, płynęła tak z podniesioną
główką,
śpiewając bezwiednie, a oczy jej marzące, w dal zapatrzone, poiły się
czarem
wiosny, coraz wspanialszej, pełnem kwieciem osypanej. Mając
zniknąć wkrótce pod
upalnym tchnieniem lata, zbyt nęciła ona poezją swoją i powabem,
aby Szczęsna,

będąca żywym wcieleniem wiosny tej i poezyi, odczuć ich nie miała.

"Je ne saurais, pour un empire,
Vous le nommer"...

powtórzyła, i uderzona słowami temi, zamilkła nagle.
Przez dziwne bowiem skojarzenie myśli, przypomniały jej one
niemiłą przygodę w
lesie i późniejsze, niebaczne słowa Zygmunta, słowa, które
zatomowały jej drogę
do ulubionego zakątka. Szczęsna zbyt dumną była, aby wracać tam,
gdzie ją
upokorzenie spotkało, zbyt dumną, by przyznać przed sobą nawet, że
gorące wyrazy
młodego chłopca długo brzmiały jej w uszach, że wspomnienie
spojrzeń jego
palących a błagalnych wprowadzało zamęt nieznaną do młodziutkiej
jej duszy.
Wrażenie to właśnie, jak groźbę niebezpieczeństwa, postanowiła
odsunąć od
siebie, usiłując nie myśleć o Dowburtach, których imię, od dnia tego,
ani razu
nie przeszło przez jej usta. Wróciwszy też, z chwilą ponownego
wyjazdu ojca, do

samotnych swych przechadzek, Szczęsna kierowała je stale w inną niż
przedtem
stronę.

Zamiast lasu więc, wielkie jezioro, okalające z jednej strony Zaliwce,
stało się
ulubionem polem jej wycieczek. Dawało jej ono to samo wrażenie
beźmiaru i
nieskończoności, tę samą

majestatyczną ciszę i spokój, które ją tak wśród szumu leśnych
konarów

zachwycaly. Marzącej jej naturze zdawało się, że jest tu bliżej Boga,
bliżej

zagadki Bytu, że ta królewska powaga i czar przyrody podnosi ją i
uszlachetnia,

że daje jej życie drugie, które staje się kryzmem, namaszcza ją na
przyszłe
troski i zawody.

Innym znów razem, tak jak dzisiaj, młodość brała górę. Odłożywszy
tomik Musseta,

z piosenką na ustach, płynęła w dal, śmiejąc się do świata, do wiosny i
jej

uroku. Na cyplu łódki leżał Lord, strzegąc mądrym okiem pani i
koszyczka, z

zapasami, wiezionemi dla starej niańki.

Czólno pruło falę wesoło i chyżo. Wkrótce też przeciwnego dobili
brzegu.

Szczęsna, przymocowawszy czólno, pobiegła z dźwigany przez
Lorda koszyczkiem,

do oddalanej o wiorstę chaty, obliczając, iż należy śpieszyć się., jeżeli
chce

za dnia powrócić do domu.

Powrót ten jednak nie okazał się łatwym. Gdy bowiem wypuszczona
wreszcie przez

chorą, a przywiązaną do niej staruszkę, Szczęsna stanęła po godzinie
nad

brzegiem jeziora, po łodzi jej i paliku, do którego została
przywiązana, śladu
nawet nie było. Wyrwawszy go własnym ciężarem, na pełne
popłynęła jezioro.
Szczęśna załamała rękę. Co tu robić? Rzucić się na ratunek czółna,
którego zarys
błyskał

już tylko, istnem było niepodobieństwem. Rzeczulka, wpadająca do
jeziora, dość
silny w tym miejscu prąd stanowiła. Od najbliższej wioski dzieliło ją,
wiorst
kilka, wracać zaś do chaty staruszki nie miała po co, gdyż syn jej,
rybak, od
rana właśnie wyjechał na połów i tam więc innej nie znalazłaby łódki.
Szczęśna, przy pomocy Lorda, przeszukała nadbrzeżne szuwary,
licząc, że odkryje
czółno jakiegokolwiek. Nigdzie jednak nie dojrzała najgorszej nawet
łupinki. Od
domu dzieliła ją kilkowiorstowa, błękitna toń jeziora, od zachodu
słońca parę
godzin zaledwo. Co tu począć?
Spojrzała na pysznego doga oraz na tomik poezji mussetowskich,
trzymany w ręku.
— Robinson i tego nie miał nawet — zaśmiała się wesoło. — Jeżeli
pomoc nie
nadpłynie, pójdę w ostatnim razie na noc do chaty starej Piotrowej.
I usiadłszy, roztworzyła najspokojniej Musseta.
Refleksya wszakże o zamęcie, o strachu, jakiby opanował Zaliwce,
gdyby nie
wróciła wieczorem, kazała jej podnieść się po chwili.
Na skraju fali ukazał się właśnie punkcik ciemny, w którym bystre jej
oko małą
łódkę poznało.

Nie namyślając się, ani chwili, wyjęła chusteczkę i, przywiązawszy ją do zatrzymanego w ręku wiosła, jak chorągiew, jak sztandar kapitulacyjny do góry podniosła. Na usta jej wybiegła równocześnie a bezwiednie ta sama zwrotka.

Si vous croyez, que je vais dire
Qui j'ose aimer?
Je ne saurais, pour un empire,
Vous le nommer.

Hasło dojrzano i pojęto. Łódź silnymi pchnięciami posuwana, zbliżała się szybko. Przewoźnik zdawał się rozumieć niemiłe położenie, w jakim się znajdowała; przyspieszone bowiem uderzenia wiosła pręły coraz chyżej szafir wody, a czółno maleńkie w oczach jej rosło, zwiększało się i coraz bliższym już było. Widziała, jak wiosłujący dla większej siły uderzeń podniósł się i stanął w maleńkiej swej łupince. W tej chwili zarys postaci tej dziwny jakiś sprawił jej niepokój, że jednak łódka zniknęła równocześnie wśród wysokiej trzciny i szuwarów, Szczęsna więc, zasłuchana w szum, przez łamanie sitowia sprawiany, z okiem wyteżonem w miejsce, gdzie ciemne pałki, wystrzelające z zieleni, pochylały się i gięły, nuciła dalej, mniej już pewnym głosem:

Je ne saurais pour en empire
Vous le nommer.

Kilka śmielszych uderzeń i łódka, przebiwszy zielen, zaryła się w piasek u stóp jej nieledwie.

Lica Szczęsnej ciemny oblał szkarłat. Nie myliła się, postać tę silną, a giętką,

poznałaby wśród tysiąca innych. Z czołna wyskoczył Zygmunt Koniecki, a widząc

zmieszanie jej, zatrzymał się, i taktem wrodzonym kierowany, przybrał ton

lekkiej swobody, który mógł jej najszybciej równowagę przywrócić.

— A, bogi zdradliwe! — zawołał. — Jakiegoż doznaję zawodu!

— Zawodu?

— Tak. Ujrzawszy bowiem na bezludnem tem wybrzeżu białą, chorągiew, biegłem

chciwy łupu, aby jeńca wziąć w niewolę. Tymczasem, wobec takiego wygnańca,

pozostaje mi tylko, złożywszy broń, samemu w niewolę się oddać.

I z uśmiechem na ustach a wilgotnym blaskiem w oczach, wiosło

kornie u stóp jej

złożył. Szczęsna zaśmiała się wesoło.

— Dobrze — mówiła żartobliwie — przyjmuję hołd poddańczy i żądam, cny lenniku,

abyś mię własnym statkiem na zaliwskie przewiózł pola.

— A nagroda?

— Cóż za sprzedajny wasal! Nagrodę, znalazłszy się w ojczystych progach, hojną

wypłacimy dłonią.

— Wasza miłość więc pozwala mi iść po nagrodę tę aż do bram swego zamczyska?

— Dzielny rycerzu, zamek mój gościnne zgotuje wam przyjęcie.

— Skoro tak, dostojna pani, statek i załoga poddają, się waszej miłości i

przysięga, że ją, szczęśliwie przez burzliwe przewiezie fale.

— Dzięki rycerzu.

— Rycerz chce giermkim być tylko i, jaka giermek, prosi o barwy
waszej miłości.
Ona z wiązanki kwiatów, trzymany w dłoni, wyjęła dwa bławatki,
podając mu je z
powagą.
On, do piersi je przypiąwszy, zgiął równocześnie kolano.
— Przysięgam na błękit habrów tych i... błękit nieba — dodał
uroczyściej — iż
nadanym mi barwom wiernym pozostać potrafię.
W głosie żartobliwym przebił się mimowolnie odcień powagi; w
oczach,
podniesionych ku niej, zamiast niewinnej swawoli, błysnęła
przejmująca iskra
zapału. Żrenice Szczęsnej, będące żywym habrów odbiciem, schroniły
się
przestraszone pod osłonę rzęs czarnych, delikatne jej lica różowa
oblała
jutrzenka.
Zmieszani, pozostali tak chwilę; on na kolanach, wpatrzony z
podziwem w
klasycznie regu-

larny jej profil, ona zalękniona, z powiekami ku ziemi spuszczone.
Kobieta wreszcie pierwsza zapanowała nad wrażeniem; odsunawszy
się nieco,
srebrnym wybuchnęła śmiechem.
— Średniowieczny patos może pana na wilgotnym tem wybrzeżu o
katar przyprawić -
szydziła żartobliwie, choć usta jej drżały jeszcze od bezwiednego
wrażenia.
Koniecki podniósł się z westchnieniem.
— Po co było rozwiewać czar chwili? — wyszeptał. — Czy chochlik
szydlerczy
zakłóca zawsze w naturze pani błyski poezyi i uczucia?
— Zawsze — wyznała. — Sceptycyzm, to mój dobroczyńca, inaczej...
inaczej... —

zarumieniła się ponownie — śmieszna byłabym może. Tyle rzeczy
porywa mnie i
unosi, że gdyby nie obawa, iż szydzić ze mnie będą, gdyby nie
niewiara w ludzi,
która mi każe każdą, myśl poważniejszą ukrywać głęboko, ciekawe
zapewne
stanowiłabym widowisko.
— A któż powiedział pani, że grzechem jest zapal, ten najpyszniejszy
kwiat
młodości? Kto ziarno niewiary do duszy twej rzucił?
— Kto? Życie. Ono mówi mi również — dodała żartobliwie — iż
czas wracać do domu!
Według legendy, do wód tych przywiązanej, wy-

cieczka po zachodzie mogłaby niebezpieczną się okazać.
— Dla ranie pozostanie nią zawsze — rzucił mimowoli, postępując za
nią w stronę
czółna.
Gdy zajęli miejsca, a łódka silnem posunięciem na wodę zepchniętą
została,
Zygmunt powrócił do słów jej poprzednich.
— Wyraz "życie", wymówiony poważnie przez takie usta, jak pani,
anomalią się
staje. Proza egzystencji winna być dotąd dla pani snem na kwiatach,
marzeniem
rozkoszmem tylko..
— I jest nią poniekąd — odparła. — Każdy sen jednak kończy się
wcześniej czy
później" a sceny takie, jak z pańskim stryjem w lesie, każą mi lękać
się, iż
przebudzenie może się stać bolesnem, okrutnem.
— Co mam uczynić, aby starcie to zatrzeć w pamięci pani? — spytał z
wyrzutem.
— Co uczynić? — podjęła i, jakby myślą, nagłą uderzona, dodała
szybko: Być

szczerem i powiedzieć mi, o co to właściwie chodziło" o jakie prawa do Zaliwiec?

Nie chciałam pytaniem tem robić przykrości mej matce, a dręczy mię ono i prześladowuje.

Patrzyła na niego poważnie, głębokimi, pięknymi źrenicami.

Zygmunt,

korzystając, iż łódź wysunęła się w tej chwili z szuwarów, zło-

żył wiosło i, pochylony ku temu ślicznemu zjawisku, mówił gorąco:

— Zapomnij pani o niem. Aby cię uspokoić, opowiem rzecz całą. Oto stryj mój i

opiekun zarazem, człowiek, któremu wszystko zawdzięczam, skromną schedę mą

umieścił przed, wielu laty na hypotece Zaliwiec. Sam zaś pracą mozolną,

oszczędnością i wyrzeczeniem się wszystkiego doszedł do takich rezultatów, iż

nie tylko kształcił mię własnym kosztem, lecz nawet sporą sumkę zaoszczędzić

zdołał. Przed rokiem ojciec pani, pan prezes, znalazł się... — Zygmunt zatrzymał

się, dobierając wyrazów — znalazł się... w chwilowych zapewne kłopotach

finansowych... Wtedy to stryj, ratując poniekąd moją schedę...poży... to jest

raczej umieścił u p. Zaliwskiego wszystkie swe oszczędności, tak, iż suma ta na

moje imię zapisana wynosi dziś , rs.

— Piętnaście tysięcy rubli!

— Tak. Marna to — jak pani widzi — ojcowizna, a jednak przedstawia ona

poświęcenie i pracę całego życia najzacniejszego z ludzi. Stryj

Dowburt,

wiedząc, że w tym roku skończę studia rolnicze, zastrzegł z góry zwrot sumy na

zeszły św. Jan jeszcze. Gdy jednak ojcu pani niewygodnie było obliczać się wtedy, więc po opuszczeniu akademii pojechałem zwiedzać wzorowe gospodarstwa za granicą.

— A dziś — dokończyła — czekasz pan na te pieniądze?
— Odpoczywam poprostu — zaśmiał się. z przymusem. — Stryj tylko, lękając się próżniactwa dla mnie, chciałby coprędzej widzieć mnie na własnym kawałku ziemi dziadów moich, dla której odkupienia istnienie własne ciężkiej pracy zaprzedał. Dla niego więc kwestya to idei, kwestya przyszłości mojej i ukochań całego życia. Może wobec tego, szczególnie dziś, gdy rzecz wkrótce ukończona zostanie, otrzyma za szorstkość swą przebaczenie pani. Racz wierzyć, że wart tego; człowiek to, przed którym z czcią najwyższą pochylam zawsze głowę. Zapał jego gorący udzielił się dziewczynie. Ciemne jej oczy rozgorzały, rączka wyciągnęła się serdecznie ku niemu.
— Dziękuję panu za szczerość — wyrzekła. — Teraz wiem przynajmniej, co o tem myśleć, wiem, że tu nie idzie o błahostkę, lecz o pańską i naszą przyszłość, o nasz honor nawet. Była tak piękną" z wyrazem powagi w młodziutkich swych rysach, iż pochylił się, a zatrzymując rączkę jej w swej dłoni, rzucił bez namysłu:
— Może też losy, w nagrodę za poświęcenie stryja, przyszłość naszą umyślnie z Zaliwcami związały.

Spojrzała nań przez długie, jedwabne rzęsy, jak gdyby nie rozumiejąc słów tych,

i zamilkli oboje.

Koniecki ujął wiosła i zwolna poruszył łódkę. Sunęła lekko po szafirowej tafli

jeziora, która dalej, tam, gdzie promienie zachodu przeglądały się w jej

zwierciadle, mieniła się żarem barw i przelewała, jak fala roztopionego złota.

Cisza głęboka, uroczysta, panowała dokoła, cisza przyrody, skupiającej siły

swoje po całodziennym procesie życia i ruchu. Majestat spokoju tego, tu, zdala

od siedzib ludzkich, zakłócał w oddali derkacz tylko monotonna swoją modlitwą

wieczorną.

Szafirowe oczy Szczęsnej piły piękność krajobrazu, tonęły w błękicie nieba, w

blaskach zachodu, opromieniającego ją aureolą z opalu i złota, w ostatnim

uśmiechu natury, układającej się do snu. W zachwycie tym zapomniała o

wszystkiem, o trosce swojej poprzedniej, o obecności Konieckiego.

On, nie płosząc zadumy tej, nie spuszczał wzroku z czarownej gry wyrazu w

delikatnych jej rysach. Ta wysmukła postać w bieli, od której odbijał tylko

długi warkocz czarny i wiazanka przypiętych do piersi bławatów, zdawała mu się

koroną chwili, wcieleniem poezji jej, upostaciowaniem wiosny i wszechpotężnej

jej siły.

A spojrzenie jego gorące, bezwiednego zachwyty pełne, musiało z mocą myśl tg

wypowiadać, promienne bowiem źrenice Szczęsnej oderwały się
wreszcie od skraju
horyzontu i zwolna ku niema podniosły.
Patrzyli przez chwilę na siebie, tonąc w swym wzroku, mierząc głębię
jego i
potęgę.
Z piersi dziewczęcia wybiegło wreszcie cichutkie westchnienie,
powieki jej ku
ziemi opadły.
Czar prysnął.
Zrywając go, podniosła się śmiało i po drugie sięgnęła wiosła.
— Za długo pozwoliłam męczyć się panu, a czas spieszyć z
powrotem.
Stała wysmukła, w białej, delikatnej szacie, a postać jej, z wiosłem,
opływającym srebrnymi kroplami, blaskami zachodu oblana, zdawała
się; posągami
wód tych królowej.
— Beatrycze — wybiegło na usta Zygmunta, po fali zaś popłynęła
cicho zwrotka:

"Si vous croyez, que je vais dire
Qui j'ose aimer.
Je ne saurais pour un empire
Vons la nommer"...

Łuna rumieńca, żywsza nad blask zachodu, oblała lica Szczęsnej.

— A, słowa mojej piosenki doszły aż do pana? To dziwne.
— Tem dziwniejsze, iż ten sam refrain prześladowuje mnie już od dni
kilku.
— W takim razie porzucimy go. Patrz pan, łódka posuwana we dwoje
dużo szybciej
idzie.
— Pani nie wiedziała o tem? Nawet łódka życia, we dwoje kierowana,
bezpieczniej
i chyżej płynie.

Szczęsa czuła, że ślizgają się po toni podwójnej, że ta ciągła gra
wyrazów
nieci jakiś niepokój w jej sercu, że maskuje niebezpieczeństwo jak
wąta,
wioząca ich. łupinka śmiertelną pokrywała głębie. Usiadła więc, ze
sztucznym
nieco na ustach uśmiechem.

— Ta część jeziora zdradliwą jest podobno, składam zatem broń w
ręce pana.

— Czy zawsze tak będzie?

— To zależy. Wzamian jednak za kapitulacyi żądam, aby mi pan
powiedział, jakim
sposobem nie spotkałam dotąd nigdy ani pana, ani pułkownika
Dowburta?

— Najprostszym. Ja wróciłem do domu niedawno, po kilkoletnim
pobycie za granicą.

Stryj mój zaś żyje odsunięty od świata, jak zakonnik, w
koniempolskiem swem
zaciszu.

— Ach, więc Koniempol do panów należy?

— Niestety, szczątki jego tylko. Odbudować całość, to zadanie, do
którego stryj
swoje i moje skierował życie. Nie o majątek nam chodzi, lecz o
tradycje
przywiązane do gniazda tego...

— Szczytne zadanie! — zawołała z zapalem. — Żałuję, że nie jestem
mężczyzną, aby
go dokonać!

— Czy wolno, wzamian za spowiedź całą, zadać pani jedno pytanie?

— Proszę..

— Pochylił się i spojrział w głąb wielkich jej źrenic.

— Dlaczego nie jesteś pani podobną, do innych kobiet w twym
wieku? Czemu w
oczach twych pali się jakiś płomień poważny, jakby. Znicz
niewygasły poezyi i

uczucia; dlaczego zamiast pustego flirtu, spotykam na czole twem
zadumę, w
spojrzeniu ciche marzenie, na ustach pytanie, dotyczące przyszłości i
pieniężnych zobowiązań?
Chciała go zbyć żartem. Siła jednak prawego i szczerego spojrzenia
budziła w
niej zaufanie i potrzebę wypowiedzenia swych myśli.
— Dlaczego? — powtórzyła. — Nie wiem. Nie wiem nawet o tem,
abym różną od innych
być miała. Jeżeli tak jest, to wina warunków, w jakich żyję.
Wychowałam się tu
samotna

prawie, rodzeństwo bowiem znacznie jest młodsze odemnie.
Otoczenie uczyniło mnie
nad wiek poważną. Pomimo też późniejszych lat, spędzonych w
pensyonacie, grunt
ten, wśród ciszy wiejskiej zdobyty, pozostał na zawsze. Dzisiejsze
położenie
rozwija go i... i może egzaltuje trochę. Ojca mojego, jak pan wiesz
pewno, nigdy
niema w domu: pochłaniają go cudze i własne interesy, mama zajęta
gospodarstwem
i wychowaniem sióstr młodszych; j a więc znów jestem sama i sama
wystarczać
sobie przywykłam.
— Sądząc po powtórnej już oddalonej wycieczce, na jakiej panią
spotykam, lubisz
samotność tę i swobodę.
— Korzystam z niej, by patrzeć, czytać — wskazała tomik Musset'a
— uczyć się. By
używać spokoju i szczęścia, dopóki mam prawo cieszyć się życiem i
młodością, by
robić dobrze, dopóki mam czas i środki po temu.
— Dlaczego ten ton smutku? Wszak życie i młodość otwierają
zaledwo przed panią

skarby swych darów; wszak świat i przyszłość zdają się uśmiechać do ciebie, w

różowe wszystko strojąc barwy?

— Przyszłość? — powtórzyła. — Pan wiesz, że ona nie może się uśmiechać do córki

bankruta.

— Kto pani podsunął myśl tę? Kto zatrul sny młodzieńcze goryczą podobnego wyrazu?

— Kto? Niestety, muszę znów odpowiedzieć: życie. Wyrzut

pańskiego stryja nie był

pierwszym wyrzutem, jaki słyszałem; nie pierwszą, tego rodzaju sceną. Nie mówię

nic, bo matka moja zdaje się nie domyślać niczego, ale pojąc się terażniejszością, myślę nieraz, że to może jedyne szczęśliwe chwile mojego

życia. Widzisz pan więc, iż przyszłość nie w barwach różowych, lecz jak widmo

groźne staje często przedemną.

Dumna jej główka pochyliła się, piękne oczy mgła przyćmiła.

— Dziś przybywa mi jedna więcej obawa— mówiła. — Lękam się bowiem, iż znaczna

suma, która ma o pańskiej stanowić przyszłości, źle umieszczoną została.

Przybili właśnie do brzegu. Zygmunt podał j ej dłoń w milczeniu, a zatrzymując

wyciągniętą ku sobie rączkę, mówił serdecznie:

— Spójrzysz pani na mnie. Wszak młody jestem, zdrow i silny; czy sądzisz więc, że

nie dam sobie rady, że bez pieniędzy tych zginąłbym na świecie?

Spojrzała w szlachetne, prawością i zapalem tchnące oblicze

Zygmunta, lecz

długie j ej rzęsy opadły natychmiast ku ziemi.

— Zresztą pułkownik Dowburt potrafi grosz ten uratować. Niech on nas więc nie

dzieli,

niech nie będzie widmem między nami. Przyrzeknij mi pani, że spróbujesz nie myśleć o tem. Milczała.

— Przyrzeknij — prosił, popierając słowo siłą, gorącego spojrzenia.

— Przyrzekam.

— Dziękuję.

I rączkę jej, zatrzymaną dotąd w swej dłoni, do ust podniósł, składając na niej

długi, wymowny pocałunek.

Zarumieniona pierzchnęła żywo.

— A teraz, dostojna pani, — zawołał, wracając do żartobliwego tonu

— wasal

wierny, który przewiózł waszą miłość przez niebezpieczne te fale, wzamian za

uratowanie cię od rusałek, rekinów i wszelkich zasadzek Neptuna, prosi o

przyobiecana, nagrodę.

— Czegóż żądasz, cny rycerzu?

— Odprowadzenia waszej miłości do wrót zamczyska, gdzie, mam nadzieję, raczysz

mnie matce swej przedstawić.

Skinęła w milczeniu główką i, zarumieniona, szła naprzód, stokroć jeszcze w tem

bezwiednem zmieszaniu piękniejsza, wewnętrznym powabem promieniejąca.

V.

Ród Dowburt-Konieckich starym był ogólnie szanowanym.

Przybywszy niegdyś z Litwy na Podlasie, Dowburtowie połączyli się, tutaj z mozną

rodziną panów na Koniecpolu, jednocząc dwie wielkie fortuny i dwa
ogólnie
cenione nazwiska, jednocząc charaktery, których zapal szlachetny i
poświęcenie,
przechodzące z ojca na syna, zdawały się wzrastać i podnosić w miarę
napotykanym trudności.
Rodzic dzisiejszego pułkownika, twardej zaznał już doli. Zamieszki w
kraju, a
później legiony napoleońskie, oderwały go od roli i daleko w świat
pchnęły.
Wrócił z krzyżem virtuti militari i szramą od szpady hiszpańskiej na
twarzy,
wrócił zaś zbiedzony, obdarty, by w domu zastać nierząd, bezład i
opuszczenie.
Energiczny a pracowity, pochwycił rządy Koniecpola

w ręce i, aby skończyć raz na zawsze włóczęgę, ożenił się nawet. Losy
jednak
postanowiły widocznie, aby nie zaznał spokoju. Po kilkunastu bowiem
latach pracy
pozostawił majątek na głowie żony, a sam, jak Ahaswerus, pałacą,
gnany gorączką,
rzucił się w wir życia, aż syty burz jego i zawodów, w oddalonej legł
mogile.
Z dwóch pozostałych po nim synów, Andrzej, starszy, pułkownikiem
nazywany, bawił
czas dłuższy na obczyźnie. Gdy wrócił z tamąd, w domu czekały go
dwie smutne
spuścizny: ojcowizna poszarpana, długami strawiona, i syn po bracie,
Zygmuś,
mały sierotka, który, prócz stryja, nie miał innej opieki na świecie. Ta
ostatnia latorośl rodu, ta wąta dziecina, przez wierzycieli z pałacu do
oficyny
wyrzucona, stała się odtąd jedynym ukochaniem, jedynym węzłem
serdecznym w
twardem a osamotnionem istnieniu Andrzeja Dowburta.

Aby wybrnąć z toni, w jaką popadły interesy rodziny, należało poświęcić jedno z dwóch bożyszcz jego życia: Koniecpol, lub nieskazitelne imię tych, którzy do owego pięknego gniazda od wieków byli przywiązani. Pułkownik nie zawahał się ani na chwilę. Sprzedano Koniecpol; sumy, których połowa na ogólne poszła cele, splecione zostały. Z rozbicia dały się zaledwo uratować: skromna scheda po matce, przynależna ma Pasierby.

łemu Zygmuśowi, i dwuwłókowy opuszczony folwarczek, który pułkownik dla siebie zostawił. Człowiek w sile wieku, z wykształceniem i rozległymi stosunkami Andrzeja Dowburta, byłby zapewne lepiej wyszedł na spieniężeniu tej pustki. Rzuciwszy się w świat, z małą, nawet sumką, a nieobciążony sierotą" któremu odziedziczony posag matki zapewniał środki miernej choćby edukacji, mógł pan Andrzej wywalczyć tu sobie, dzięki nazwisku i własnym zdolnościom, być dobry, kto wie, może świetną karierę. Na dnie jednak hardej tej duszy, tkwiła dziwna pogarda dla świata, dziwna na wiek jego filozofia, zbudzona do życia dumą wrodzoną, utrwalona doznaniem później zawodami. Pan Andrzej nie chciał — jak mówił — wywalczać sobie łokciami miejsca wśród rzeszy, głodnej chleba i zaszczytów, nie chciał korzystać z koligacji, boby mu to ubliżało; nie stworzony zaś był, aby deptać; nie zniósłby, gdyby jego

deptano. A przecież, wobec panujących stosunków, dwie te kategorie
najszybciej
na szczyty się wybijały.
Nie dodawał tylko, iż obok dumy i pogardy dla walki o byt
błyskotliwy, trzymały
go na miejscu uczucia, z dumą tą spokrewnione, a opasujące serce
jego pancerzem,
silniejszym nad światowe pokusy. Były niemi: przywiązanie do

małego Zygmunta, sieroty bez strzechy nad głową, oddanego mu
przez umierającego
brata, a przedstawiającego ostatnią latorośl starego rodu, i miłość
gorąca,
fanatyczna nieledwie, do kawałka ziemi, który, będąc rodu tego
kolebką, kości
ojców jego i dziadów na wieczne posiadał dziedzictwo.
Pan Andrzej nie był młodzieńcem. Blichtr świata nie nęcił go, bo
dawno zaznał
jego goryczy. Zubożenie rodziny, utrata stanowiska wreszcie,
rzuciwszy do duszy
jego zaród pesymizmu, obmierziły mu ludzi i kazały unikać zetknięcia
z nimi.
Osiał więc w owym folwarczku, Dowburtówką przez siebie
nazwanym, i odrzuciwszy
wraz z utratą fortuny nazwisko Koniecki, życie swe dwom poświęcił
celom:
wychowaniu Zygmunta na godnego przedstawiciela przynależnego
mu niegdyś
stanowiska i odzyskaniu stanowiska tego dla chłopca. Szlachetna
duma
skoncentrowała się w dwóch tych ideach, a wspaniały Koniecpol, w
którego pobliżu
został umyślnie, widok starego gniazda pamiątek, gniazda, które
odzyskać
należało, zagrzewał go w chwilach zniechęcenia, dodawał siły i woli.

Zaiste, wiele jej potrzebował pan Andrzej. To odcięcie się od świata,
w
pierwszych szczególnie czasach, przykrem mu było. Umysł głębszy,
do szerokich
przyzwyczajony horyzontów,

buntował się przeciw zamknięciu w ciasnych ramach. Pułkownik
jednak na te bunty
nieugiętym był katem. Nie wierzył w nic, w żadną, opatrnościową
pomoc, w żadne
zrządzenie losu. Jedyłą dźwignią dla ogółu była według niego praca i
nietylko
trzymanie się własnego zagona, lecz odzyskanie ziemi straconej,
niezawisłość
finansowa i moralna, nieskalana żadnym służalstwem, a wytrwale
dążąca do celu.

Przesadzał świadomie, lecz z drogi wytkniętej nie zeszedł ani na
chwile. Schedę

"Zygmunta" nie chcąc jej narażać na bezpieczeństwo własnej
gospodarki, umieścił u

bogatego podówcza a podziwianego przez całą okolicę prezesa
Zaliwskiego. Był to

depozyt święty i nienaruszalny; procent nawet od niego miał się
kapitalizować.

Wychowanie chłopca wziął pan Andrzej na swoją głowę, wraz zaś z
troską tą

rozpoczął życie ciężkiego trudu i mozołu.

Wyrzekł się wszystkiego, zamknął i pracował niezmordowanie. Z
początku

towarzystwo, . ludzi i świat zastąpiły mu książki, których sprowadzał
mnóstwo.

Później jednak zrażony czczością przeważnej ich części, spostrzegł, że
czytanie

za dużo zabiera mu czasu, a rozmarzając głowę, nie licuje z twardym
mozołem na

ubogim i niewielkim zagonie. Wykreślił więc i ten zbytek ze swego budżetu,
poprzestając tylko na dziełach

epokowych, poważnych, lub książkach dawniej nagromadzonych.
Wyrobiło to w
pułkowniku umysł trochę surowy, obcy poezji i miękkości, a z
poczuciem
obowiązku, z wytkniętą raz drogą, nierozzerwalnie zrosły. Zapatrzony
w sztandar
swój, w odzyskanie Koniecpola z rąk obcej gospodarki i przywrócenie
rodu
Dowburt-Konieckich do dawnego stanowiska, szedł nieugięty
naprzód, niepomny
drobnych przykrości, szyderczy i szorstki względem słabostek
światowych,
nieubłagany dla tych, którzy nie rozumiejąc celów jego głębszych,
zamiast
strzedz ziemi ojców, wypuszczali ją z ręki, dążąc ku własnej i ogólnej
ruinie.
I wtedy to właśnie, gdy żelazną pracą a kosztem życia nieledwie
dobijał
zamierzonego celu, gdy przemysłowe gospodarstwo, Chmielniki i
Dowburtówka cała w
jeden ogród dochodowy zamieniona, pozwalały mu marzyć o
odzyskaniu Koniecpola, a
włos siwy i plecy zgarbione mówiły, że czas dobić do upragnionego
portu, bo
niezadługo może się zbraknąć ku temu, wtedy przychodziło
bankructwo Zaliwskich!
Ależ on raz już zagrożoną schedę Zygmunta ratował własną,
krwawym znojem
zapracowaną sumą. Wspomógłszy zaś w trudnej chwili Zaliwskiego,
zastrzegł, że
pieniądze te wkrótce mieć musi... Musi, bo chłopiec jego po
otrzymaniu złotego

me-

dal w akademii, rok tylko jeden będzie na praktyce w słynnych gospodarstwach zagranicznych, rok jeden, a później dalej do dzieła, do odzyskania gniazda, sprofanowanego żydowską dłonią, do zdobycia grobów ukochanych, w których i on legnie niezadługo. Należy mu się to... Należy, za życie trudu, pracy i poświęcenia; za. wytężenie całego istnienia ku jednemu tylko celowi, za zaparcie się własnego szczęścia i własnych pragnień... On spocznie wreszcie, umrze. Ale tam, na wyłomie, na placówce, stanie następcą przezeń wychowany, stanie dziecią jego ducha. I, mając już grunt pod nogami potrafi dokonać drugiej, moralnej połowy zadania... Potrafi odzyskać nie tylko stanowisko, lecz wpływ należny Dowburtom-Konieckim; zdoła zgromadzić około siebie ludzi silnych uczuć i tchnąć innego ducha w ten świat blichtru, słabej woli i krótkiej pamięci, świat, do którego pułkownik, w innych wzrosły tradycjach, czuł żal głęboki a nurtujący... W takiej to chwili, w chwili, gdy po długich latach zaparcia się i pracy, celu wymarzonego dotykał już nieledwie, po okolicy rozeszła się wieść nagła o bankructwie grożącym Zaliwskiemu. Bankructwo? Sama myśl ta zabić go mogła. Bez owych , rs. reszta posiadanych zasobów do niczego nie prowadziła. A tu Zy-

gmunt, powróciwszy z zagranicy, siedział beczynnie, Koniecpol zaś tak łatwo było nabyć obecnie. Pułkownik, który, ustąpiwszy pretensyi do obiecanego sobie lasu, miał wzamian otrzymać po miesiącu część gotówki, nie dostawszy jej, zaniepokoił się i rozgniewał silnie. Nie przywykł, aby z niego żartowano; praw zaś swych i obowiązków nie zrzekał się tak łatwo. Ta suma — to źrenica jego oka, to trud całego życia, to duma jego i ambicya. Nie umiał gnębić upadającego lub procesować sąsiadów, tu jednak, gdzie chodzi o przyszłość jego idei, o ojcowiznę Zygmunta, nie cofnie się przed niczem... Wpierw tylko rozmówi się stanowczo i objaśni prezesa o następstwach, na jakie się tenże naraża. W godzinę później prosty wózek Dowburta zajeżdżał przed pałac w Zaliwcach. Uprzedzony w przedpokoju, iż gospodarza niema w domu, pułkownik polecił, aby go prowadzono przed oblicze pani Marty. Wskazawszy mu drogę do stojącej na uboczu, dzikiem winem ocienionej altany, służący cofnął się z ukłonem. "Stary borsuk" gniewny, podrażniony, postąpił nerwowym krokiem naprzód. Na progu dopiero zatrzymał się wobec sceny, jaką bystre jego oko jednym rzutem objęło.

Przy podłużnym, prostym stoliku, za stosem książek i kajetów, siedziały dwa złotowłose dziewczątka; obok, nad poprawianiem ich zadań widocznie, pochylała

ciemną swą główkę Szczęsna. Na drugim końcu stał koszycek z
czystą bielizną,
przy nim zaś siedziała delikatna, arystokratyczna pani Marta,
naprawiając
dziecięcą koszulkę, na kolanach trzymaną.
Starzec zatrzymał się; szedł wzburzony na pańskie fanaberye, spotkał
zaś
prozaiczny wprawdzie, lecz spokojny obrazek cichej pracy domowej.
Wzrok jego,
biegnąc dalej, napotkał w kącie drugi stoliczek z przygotowanym
widocznie
podwieczorkiem. Mleko i chleb z masłem... Tylko mleko i chleb z
masłem? Ależ to
ubóstwo nieledwie! Każdy wyrobnik to samo prawie jada; a jemu tyle
opowiadano o
zbytkach w pałacu zaliwieckim. Postąpił naprzód; pani Marta, zajęta
przykładaniem łątki pod pachą rękawa, nie widziała go; Dowburt zato
łątkę ową
spozstrzegł doskonale, a widok jej rozbroił go i ułagodził.
— Mazgaj jestem — mruknął. Cień postaci jego padł równocześnie na
kajet
Szczęsnej.
Podniosła żywo głowę. W oczach jej zabłysło zdumienie, przez lica
rumieniec
przebiegł.
— Pan Dowburt! — zawołała. — Cóż za mia niespodzianka!

Zimny jednak ukłon pułkownika i surowy wyraz jego rysów zmroziły
ją, odrazu.

Poczuła, iż stryj Zygmunta w nieprzyjaznej przychodził misyi.

— Mamo — ciągnęła — pozwól sobie przedstawić...

— O, to zbytteczne! Miałem zaszczyt znać panią prezesową przed laty,
a mam

nadzieję, że raczyła zachować w pamięci owe świetne, lepsze czasy.

Na wyraz lepsze mimowolny położył nacisk. Pani Marta wyciągnęła
rękę.

— Takich ludzi, jak pan, pułkownika, nie zapomina się nigdy —
odparła ze zwykłą
słodczyką. — Przykro mi tylko, że zamiast poprosić do salonu, służący
trudził
pana aż tutaj.

Zdawało mu się, że wstydzi się tego otoczenia, że drugą ręką odkłada
równocześnie naprawianą koszulę. Postanowił ukarać ją za to.

— Pani prezesowa zajęta haftem? — podjął dobrodusznie.

Pani Marta poczuła złą intencję.

— Nie, panie. Sporządzam bieliznę.

— Dla biednych zapewne?

— Dla moich dzieci.

Łagodna duma odpowiedzi tej zbiła go ponownie z toru; zbiła tem
więcej, iż
podniósłszy oczy spotkał źrenice Szczęsnej z niemym a wy-

mownym wyrzutem ku niemu zwrócone. Przyszedł z burzą, w głowie
i sercu, z
ostremi wyrazami na ustach, a pokonywano go: słodczyką i pracą,
szczerością i
ubóstwem.

Nie mógł jednak tak łatwo dać za wygraną.

— Słusznie pani prezesowa robi, przyuczając je do cer i łąt. Dziś już i
pałac
ochronić od nich nie zdoła.

Pani Marta skinęła w milczeniu na dziewczynki, aby opuściły altanę.

Gdy

zaleknione, z tęsknem spojrzeniem ku podwieczorkowi, zniknęły za
progiem,

zwróciła się ku gościowi, bledsza tylko nieco, lecz równie jak
przedtem

spokojna.

— Pan pułkownik miał zapewne interes do mego męża?

— Ależ tak, do stu piorunów! Miałem i mam, bo dłużej kpić z siebie
nie pozwolę!

Przeciągłe a bardzo smutne spojrzenie całą było odpowiedzią.

— Cóż pani tak patrzy na mnie?

— Bo myślę, jakich dziwnych zmian czas dokonywa. Ja — przywykłam do pokory, a dawny wykwintny pan Andrzej Dowburt nauczył się — kłać wobec kobiet.

Starzec zawstydził się. Łezka, błyszcząca w oku Szczęsnej, dokonała reszty.

— Przepraszam — wyszeptał.

— Czy mogę teraz wiedzieć, jaki interes przywiódł tu pana?

— Interes, który i dla mnie i dla państwa kwestyą życia się staje — wybuchnął

znów porywczo, lecz w tej chwili ręką szorstką szarpnął za wąs siwy i,

przypomniawszy sobie w ten sposób konieczność panowania nad sobą, mówił już

spokojniej;

— Pani prezesowa wie zapewne, iż na hypotece Zaliwiec znaczną mam sumę. Jest to

jedyny majątek i cała scheda synowca mego Zygmunta. Gdy przed rokiem Zaliwce

wystawione były na licytację...

— Zaliwce na licytację?

— Pani prezesowa nie wiedziała o tem? To zbrodnia kryć przed żoną takie

rzeczy...

— Mój mąż nie zwykł zbrodni popełniać; do milczenia zaś musiał mieć ważne

powody.

— Chęć ukrycia chyba własnej lekkomyślności.

— Raczy pan zakomunikować mi dalsze szczegóły sprawy pieniężnej.

— I owszem. Gdy więc Zaliwce wystawione były na licytację, ratując schedę

Zygmunta, pożyczyłem ponownie większą sumę panu prezesowi.

Część jej znaczna

oparta jest tylko na

weksłu i słowie honoru, iż w przeciągu roku zwróconą mi zostanie.

Rok ten
upłynął...

— Ojciec mój nie mógł dać słowa honoru — przerwała Szczęsna,
powstając
gwałtownie.

— Dał i źle zrobił, bo w interesach pieniężnych nie należy go używać.

Otóż ja te
pieniądze mieć muszę! Są one owocem gorzkiej pracy całego życia,
okupem szeregu

ofiar i poświęceń, są... ale — machnął ręką — po cóż bym to mówił...

— Są ceną Koniecpola — podszepnęła Szczęsna. Zachnął się i spojrzał
badawczo na

stojące przed nim dziewczę.

— Zkąd pani wiesz o tem?

— Wiem — odparła z iskrą zapału w oku — są podwaliną do
odzyskania rodzinnego

gniazda Dowburt-Konieckich i podstawą przyszłości pana Zygmunta,
są sztandarem,

dla którego pracowałeś pan całe życie. Wiem i czczę cię za to.

Starzec szarpał coraz silniej wąs siwy, śledząc bacznie okiem
zarumienione jej

rysy.

— Aaa! — wybiegło tylko na jego usta. To aa! oprzytomniło ją, i
zmieszało,

purpurą ślicznie pokrywając rysy. Pułkownik patrzył wciąż na nią
badawczo, pod

krzaczystemi zaś, ściągniętem! jego brwiami gniew i rozrzewnienie
zdawały się

walczyć naprzemian. Przypomniwał

sobie ową scenę w lesie, przypomniwał Zygmunta, klęczącego u jej
stóp.

— Aaa! — powtórzył raz jeszcze, zakuwając się w pancerz chłodu. — Skoro paniom znane są pobudki, to zechcecie uwzględnić pewno, że dla mnie więcej tu niż o pieniądze chodzi. Z tego powodu zmuszony byłem sprawę na drogę sądową oddać. W celu zabezpieczenia należności mej, a raczej kapitału sieroty, który złożyłem do depozytu p. Zaliwskiego, służy mi, wskutek polecenia sądu, prawo położenia natychmiastowych aresztów. Dowburtowie jednak nie-szykanowali i nie rujnowali nigdy nikogo. Przybyłem uprzedzić więc, że jeżeli pan prezes w ciągu dni dziesięciu ułoży się ze mną i część sumy wypłaci, akcyę sądową cofnę. Inaczej, zrzucam z siebie odpowiedzialność. Raczą panie uprzedzić o tem pana Zaliwskiego. Skończyłem. Skłonił się i, odwróciwszy, ku drzwiom kroki skierował. Tu oczy jego padły ponownie na ów podwieczorek, na chleb i mleko, na stojący na krześle koszyczek z naprawianą bielizną. Rozgniewało go to; miał ochotę splunąć ze złości. Uszedłszy parę kroków, przystanął-i obejrzał się. Pani Zaliwska stała z twarzą w dłoniach ukrytą; Szczęsna przeprowadzała jego postać wejrzeniem smutnem, wyrzutu peł-nem.

Starzec poruszył się niecierpliwie. "Są ceną Koniecpola — powtórzył jej słowa. — Podwalinę, do odzyskania rodzinnego gniazda Dowburt-Konieckich"! Jak ona odczuć umie! Oho, ale nic z tego, mościa panno!

VI.

Nic z tego, mościa panno — powtórzył jeszcze pułkownik,
wdrapawszy się na
węgierski swój wózek, którego siedzenie, z prostej słomy zrobione,
pokryte było
derką kraciastą. — Nic z tego!...
I głowa jego siwa poruszała się nerwowo, jak gdyby tym ruchem
przeczącym pragnął
stanowczy kres myśli jakiejś położyć.
Zapytany, co go gniewało, do czego chciał niedopuszczać, nie umiałby
odpowiedzieć
na razie. Nie był to bowiem ani fakt, ani żaden obraz uchwytny,
przeciw któremu
bronićby się można, lecz tylko pewne niejasne pojęcie
niebezpieczeństwa,
grożącego zamysłem jego i projektom. Czuł, iż w przeciwdziałaniu
woli jego staje
jakiś wpływ niewidzialny, ująć się niedający, lecz niemniej silny.
Starzec,
echami romantyzmu wychowany a znający serce ludzkie nawskroś,
wiedział, że taki
cień idealny dość jest jednak

mocnym, by ogarnawszy serce ludzkie, zniweczyć najlepiej
obmyślane projekty,
obalić najdokładniej obliczone rusztowania i gmach, który za pomocą
ich
dźwigniętym miał zostać.
Zły był przytem na siebie, znajdował bowiem, iż myśl ia nie dosyć go
gniewała.
Zdawało mu się, że w duszy jego obrały sobie siedlisko dwie odrębne
istoty i że

jedna z nich, zamiast się zapienić z pasyi, wobec przypuszczenia,
które jak
błyskawica myśl mu przebiegło, została przeciwnie błyskawicą ową
rozrzewniona
prawie. I temu drugiemu właśnie, temu intruzowi, którego
zahartowana natura
pułkownika nie знаła dotąd, stała wciąż na oczach postać dziewczęcia,
łuną
wzruszenia opromieniona, a mówiąca z zapalem:
— Są ceną. Koniecpola! Są podwaliną do odzyskania rodzinnego
gniazda Dowburt-
Konieckich; sztandarem, dla którego pracowałeś pan całe życie. Wiem
i czczę cię
za to!...
Starzec, posłyszawszy wyrazy te raz jeszcze w uszach, zżymnął się ze
złości.
— Cóż, do pioruna! — zaklął porywczo. — Wyszędłem na starą
swatkę chyba, skoro
prócz zręcznej rachuby mogę w słowach podobnych widzieć
cośkolwiek więcej. Póki
ja żyję, nic z tego nie będzie!

Okłamywał sam siebie, bo w gruncie duszy w rachubę nie wierzył.
Pojmował
wzamian, iż staje wobec rzeczy nieprzewidzianej i nie istniejącej
jeszcze, lecz
której iskra, raz buchnąwszy płomieniem, może wszystkie plany jego
pokrzyżować.
Stłumić ją, w zarodku, oto było najpilniejsze jego zadanie.
Podskakiwanie wózka koło stopniowo gniew Dowburta.
— Stary jestem i niby doświadczony, a nie wziąłem w rachubę rzeczy
tak
naturalnej, młodości właściwej. Odsunąłem się zbyt od ludzi, co i
chłopaka
pozbawia towarzystwa. Trzeba zadać sobie trochę przymusu,
przedstawić go

sąsiadom i pchnąć w inne kółka. Chciałem to uczynić z Koniecpola dopiero, by zajął odrazu właściwe stanowisko. Sądziłem, że praca i zadanie życia na pierwszym powinny stać planie. Skoro stało się inaczej, a Zygmunt niepotrzebnie tę jedną właśnie zrobił znajomość, moim obowiązkiem jest, rozejrzawszy się w położeniu, zmienić w porę taktykę. Zresztą, może to i lepiej, niechaj młokos, póki nie ma zagonu własnego do strzeżenia, jedna sobie przyjaciół i bawi się trochę. To go najprędzej od sentymentalizmu uchroni.

— Upadam do nóżek pana pułkownika dobrodzieja! — huknął w tej chwili głos tubalny.
Dowburt, wyrwany z zadumy, wzdrygnął się mimowoli.
U bryczki prawie, dając znak chłopcu powożącemu, by konie wstrzymał, stał p.
Dzięgielski, "rządca" vulgo ekonom Zaliwiec, w mocno nieświeżym a szerokim kostiumie z szarego płótna i takiejże czapce wyścigówce, która nad potężnym, ogorzałem jego obliczem śmiesznie małą się zdawała. Ta arystokratyczna wyścigówka była niezawodnym znakiem, że upały nie zaczęły się jeszcze; w razie bowiem gorąca "wielkorządca" Zaliwiec zmieniał ją, na kapelusz domowej roboty, o szerokich, słomianych, skrzydłach.
— Upadam do nóżek. Może też pan pułkownik dobrodziej podwiózłby mi trochę do lasu, bo wybrałem się piechotą, ale człowiek zharowany, pandzieju, jak nie przymierzając pies gończy, to mu ciężko iść.

— A gdzie to koń p. Dzięgielskiego?

— Szelma kobyła odparzyła się z przeproszeniem, czort wie kiedy, i parę dni stać

musi, chód robota aż strach pilna.

Pułkownik wiedział już, że Dzięgielski kłamie w tej chwili. Jadąc bowiem do

Zaliwiec, widział go zdaleka uwijającego się. na własnej kasztance po polach.

Ponieważ jednak "sprytną

tę bestyę", jak ekonoma swego nazywał prezes, znał oddawna i w interesach

gospodarczych nieraz u siebie przyjmował, i teraz więc, domyślając się jakiejś

sprawy poufnej, posunął się na siedzeniu, by zrobić miejsce przybyszowi.

— Jakże tam gospodarstwo ? — zapytał, gdy ruszyli.

— Ha, niezgorzej. Przy takiej z mej strony pracy źle iść nie może.

Buraki,

panie, jak las, pszenica, jak Boga mego kocham, jeno że się nie kładzie.

Pyszności, cał więcej, a mogłaby wylegnać. U mnie tak zawsze; wszystko w miarę,

choć panie dziej u na wystawę ślij.

— Powinszować.

— Ba, kiedy moja praca uczciwa na marne idzie. Dziedzica nigdy niema w domu; ot

i teraz pan pułkownik nie zastał pewno.

— Nie zastałem.

— A co, tak zawsze; a tu sianokosy za pasem. Pan pewno według tego lasu i swojej

sumy'?

Dowburt spojrział bystro.

— A pan Dzięgielski zkąd wie o tem?

— Phi!... Jak Boga mego kocham, pandzieju, wróble na dachach śpiewają. Ja

właśnie, panie tego, wybierałem się do Dowburtówki po radę, by
dowiedzieć się,
co tam pułkownik postanowił, bo to ręka rękę... tego... wspiera, a noga

nogę myje. To jest, z przeproszeniem, chciałem powiedzieć pandzieju,
że ręka
rękę myje...

— Co to ma znaczyć" ? — rzucił się starzec,. marszcząc brwi
krzaczyste. —

Wy tłumacz się pan; nie rozumiem.

— Widzi pan dobrodziej, gospodarować umiem, ale na sprawach
pieniężnych się nie

znam. Tu, panie tego, mój krewny jeden miał kapitalik, krwawą pracą
uzbierany, i

prosił mię o ulokowanie, już parę lat temu, więc myślę sobie: Zaliwce,
jak Boga

mego kocham, złote jabłko, prezesa wszyscy na rękach noszą, pan
Dowburt nawet

pieniądze małoletnich mu daje, dam i ja. Umieściło się tedy na
hypotece, zaraz

po pańskiej sumie, procentu przytem nie odbierałem, tylko sobie
narastało i

zebrało się, panie tego, z wekselkami do dziesięciu tysiączków.. Teraz
krewny

mój nalega...

— To symulacya, panie Dziegielski ?

— Symulacya? Nawet nie wiem co taki wyraz znaczy — mówiła
"sprytna bestya",

mrużąc znacząco oko. — Ot, paniedzieju, poprostu pieniądze, które
odebrać

trzeba. Ja tam nie chciałbym ręki do zguby państwa Zaliwskich
przykładać, ale

mój krewny grozi, że kiedy wszyscy szarpia, to on nie myśli z
ochłapami zostać,

tylko będzie strat poszukiwał później na moim chudym dobytku.

Dowburt słuchał coraz uważniej.

— Mój panie, po co te komedye i to przedemną, ? Pieniądze są twoje, a że w

Zaliwcach gospodarujesz, możesz je więc najłatwiej odebrać.

— Moje nie moje, bo przecież są na to dokumenty, ale, że to wujaszka mojej żony,

więc przed taką, jak pułkownik dobrodziej godną osobą, nie będę krył, że z

czasem mogą spaść na nas. O siebie bym tam. nie dbał, ale pandzieju, niema co

taić, ma się dziecko, więc o jego przyszłość dbać trzeba. Pan

pułkownik nie zna

mojej Weronisi? Jak Boga mego kocham, królewski kąsek, pyszna dziewczyna. Myślę

sobie, kiedy reszta wymarła, a ta niby pączek, to już tę jedną Pan Jezus widać

umiłował, więc trzeba tu myśleć o niej... I myślało się; w domu, za tyloletnie

harowanie, uzbierało się troche; po wujaszku też skapnie kawał grosza, na

Zaliwcach umieszczonego; dziewczyna tedy będzie mieć wiano lepsze od niejednej

pałacowej panny, a że wychowana na paniątko, edukowana i

szlachcianka, więc,

tego, noga nogę myje, niema co taić.

To "niema co taić" było przysłowiem, którego "harapnik", jak go zaliwiecka

służba nazywała, używał z upodobaniem w ważnych a drażliwych przemówieniach.

— O cóż ci zatem chodzi, panie Dziegielski?

— O radę pana pułkownika dobrodzieja. Weronisia to pandzieju cała moja ambicya,

całe życie. Gdy na nią patrzę, to mnie aż, z przeproszeniem, ot tu w dołku

kręci, a łzy nieraz, jak Boga mego kocham, aż kap, kap, z oczu płyną. I, rozrzewniony, kułakiem opalonym, zgrubiałym, włosami pokrytym, otarł suche powieki.

— Do czego ten komedyant zmierza? — zastanawiał się Dowburt tymczasem.

— Oj, tak, łzy kap, kap, i w dołku kręci. Bo to pandzieju dziewczyna jak łania,

krew z mlekiem; a rozum... ho, ho! Wychowałem to na żonę obywatelską i

przysięgłem, że, jak Boga, mego kocham, będzie sobie we własnej wsi panować.

Więc tedy, chociaż pana prezesa Zaliwskiego cenię, jak mego ojca, jak

dobrodzieja, to jednak, pandzieju, z krwawicy mojej grosza, podarować nie mogę,

bo to dla Weronisi. A tu, coraz nakaz, coraz pozew, aż mówią wreszcie, że p.

Dowburt też subhastuje, licytuje i ostatecznie Zaliwce tradować będzie.

Starzec szarpnął się niecierpliwie.

— Myślę też sobie, niema co taić, ręka rękę, tego, z przeproszeniem...

— Wykrztuś że acan raz, do pioruna, czego chcesz?

— A no, niechże się pułkownik dobrodziej nie gniewa; myślałem, jak Boga mego

kocham, że pan pułkownik ma dużą sumę, to jest niby p. Zygmunt ma dużą sumę,

moja Weronisia ma też dużą sumę... Zaliwce, jak Boga mego kocham, niema co taić,

złote jabłko, szkoda — tego z przeproszeniem, z garści wypuszczać.

Więc

możebyśmy, panie pułkowniku, razem, tak, niema co taić, ręka rękę, tego...

— Coś, asan, oszalał? — huknął z pasyą Dowburt. — Będziesz mi tu jakieś konszachty brudne proponował? Oblicze, pod płócienną wyścigówką ukryte, rozpromieniło się wyrazem przymilenia. — Ja wiedziałem, pandzieju — mówił słodko — że pan pułkownik dobrodziej na razie z góry na mnie wsiądzie. Ale przecież, pandzieju, po namyśle przyzna mi pan chyba rację. Zaliwce piękny kawał ziemi, skoro więc prezes ma i tak wylecieć — nie życzę mu tego, jak Boga przy skonaniu pragnę — możebyśmy tedy, złączywszy nasze sumy, tego, ręka rękę z przeproszeniem... Twarda dłoń starca spadła w tej chwili na zgięty kark "harapnika". — Ręka, tego z przeproszeniem — przedrzeźniał z tłumioną wściekłością — za kołnierz chwy-

ta i takiego szubrawca, który, wypasłszy się krwią swego pana, chce go później gniazda pozbawić, w błoto wyrzuca. I, ujawszy znienacka żyłastą swą pięścią za płócienny kitel "sprytnej bestyi", kark mu aż przygiął, poczem go z impetem z płytkiego wózka wysadził. Woźnica, awanturą tą zaskoczony, wstrzymał konie. Pan Dziegiełski "niema co taić, "nie w błocie wprawdzie, lecz w piasku, jak kłębek się potoczył; wstając jednak, z właściwością kociej natury bez szwanku na nogi, strzepnął się tylko i mówił, słodko uśmiechnięty: — W interesie, pandzieju, niema obrazy. Gdy pan pułkownik ochłonie, a przyzna mi tego z przeproszeniem rację, to będę gotów do usług.

Pięść pułkownika opadła na plecy powożącego chłopaka.
— Ruszaj! — rozkazał gniewnie. Porywczy z natury i niezdolny rozumować w chwili pierwszego uniesienia, Dowburt, idąc za mimowolnym popędem, ze wstrętem wrodzonym do wszelkiego rodzaju brudów, wyrzucił na razie Dziegielskiego z bryczki. Po chwili zastanowienia wszakże, żałował już porywczego tego czynu. Trzeba mu było wysłuchać propozycji, dowiedzieć się, jak duże są jego pretensje i ja-

kiemi drogami iść myśli do celu, by następnie uprzedzić prezesa i czujność jego obudzić. Musiała tu istnieć cała intryga, dążąca do wysadzenia go z Zaliwiec, bo że o majątek ów chodziło, to było jasnym, jak na dłoni. Dziegielski chciał wciągnąć w znowę Dowburta po to tylko, by machinacje swoje okryć znanem i uczciwem jego imieniem.
— O, źle — rozumował pułkownik, ochłonawszy z gniewu. Po raz drugi spostrzegam dzisiaj, iż zbłądziłem, odsuwając się zbyt od ludzi. Poświęciłem życie całe zbieraniu grosza, bo miał on odkupić groby moje i bogi moje, bo chciałem zapewnić nim przyszłość, nie sobie już, lecz Zygmunтови, bo pragnąłem, by Koniieccy stanęli znów na placówce, na wyłomie i spróbowali odzyskać dawne wpływy, tchnąc dawnego ducha w formy strupieszale. Szedłem przez życie z oczyma w jeden cel utkwionemi, a tymczasem ludzie mylnie mnie śnać sądzili. Musieli

mniemać, że zaślepia mnie miłość do grosza, do mamony, którą w
gruncie
pogardzam, musieli sądzić, że nie idei, lecz rublowi zaprzedałem się w
niewolę,
skoro taki szubrawiec ośmiela się zwrócić do mnie z równie łajdacką
propozycją.
Siwe, rozumne jego oczy patrzyły ponuro z pod brwi krzaczystych.

— Dla mnie zapóźno zbliżać się do ludzi— rozumował. — Ale trzeba
przedstawić im
Zygmunta i przestrzedz pośrednio prezesa. Od swego odstąpić nie
mogę, po za tem
jednak, dla uratowania go, wszystko uczyniłbym chętnie.

VII.

Po drugiej stronie zaliwieckiego jeziora, Koniępolem tylko od
Dowburtówki
oddzielone, rozciągały się łąny niewielkiej, lecz żyznej wioseczki.
Należąc
niegdyś do dóbr koniecpolskich, została ona przez któregoś z
pradziadów
pułkownika, na cześć imienia żony, Annopolem nazwana. Czy było to
zamiłowanie do
obcych końcówek, czy wprost określenie polskie, dowodzące, iż dane
pole do Anny
należało, trudno odgadnąć, to pewna tylko, że ludność miejscowa w
tem jedynie
znaczeniu nazwę tę rozumiała.
Zresztą nomen-omen, z chwilą bowiem gdy w rodzinie panów na
Koniępolu zabrakło
Anny, a było to tradycyjne w niem imię, Annopol w obce przeszedł
ręce. Obecnie

stanowił on własność państwa Sławińskich, których średnia córka znów
w opiekę
też patronce świętej oddaną została. Pakt ów, obojętny dla
Annapola,

wpłynął jednak bezzaprzeczenia na wychowanie i przyszłość panny
Anny
Sławińskiej.

Wiosieczka starannie zagospodarowana bardzo miłe czyniła wrażenie.

Położona w

malowniczej, lekko falistej okolicy, opierała się jednym krańcem o
wzgórze,

starym lasem pokryte, z drugiej zaś strony przecięta bystrą rzeczułką
chylała

się łagodnym stokiem ku wielkiej tafli jeziora. W środku pól
umiejętnie

uprawnych białł szereg chat wieśniaczych, zielenią ogrodów
owocowych przybrany,

a dalej, na skraju ich, budynki folwarczne i dwór niewielki,
starszłachecki, w

bukiecie drzew i krzewów ukryty.

Siedziba ta o dachu, gontowym mchem pokrytym i prostych,
bielonych ścianach

dziwne czyniła wrażenie. Brak wszelkiej błyskotliwości, wszelkiej
pretensyi

nadawał jej jakiś urok patryarchalny, archaiczny — jeżeli tak
powiedzieć można.

Umiejętnie zaś prowadzone klomby kwiatowe i powódź otaczającej je
zieleni

zamieniały skromny dwór w schronienie idealne i przystań cichą, w
której dusza,

walką życia szarpana, zmęczona, chętnie wypocząłby chciała.

Napróżnobyś tu

jednak szukał rozbitków, którym wir świata podciął skrzydła energii i
woli.

Przeciwnie; holenderska czystość, ład i pewna zamożność,
uwydatniona w rzadkich
roślinach i kwiatach oraz w całym otoczeniu gospodarzem,

wskazywały, że państewko to podlega dłoni energicznej i silnej, a
tylko nad

wyraz w sielskim otoczeniu rozmiłowanej.

Godzina popołudniowa roztaczała ciszę głęboką. Robotnicy i służba
pracowali w

polu widocznie; dom bowiem był jakby wymarły. Białe firanki tylko
poruszały się

w oknach otwartych, a jaskółka, zaglądnąca ciekawie na werendę,
winem

oplecioną, wypadła zamtąd z głośnym świegotem, opowiadając coś
gadatliwie

pozostałym wśród klombu towarzyszkom.

Dziwem, który ją tak zdumiewał, był widocznie stół, zasłany
śnieżnym obrusem i

zastawiony z pewnym wykwintem przyborami do podwieczorku.

Duże bukiety kwiatów

zdobiły go w pośrodku, także wiązanki leżały przy dwóch
nakryciach, z ręcznie

zaś przybrane koszyczki najpierwszych owoców: poziomek, malin i
wczesnych

czereśni nadawały całości wesoły i świąteczny pozór.

Dokoła stołu kręciła się na palcach, cichutko, jak cień nieledwie,
kobieta

niemłoda, ubrana w skromny perkalikowy szlafroczek. Wyszukana
czystość stroju

tego była zarazem jedynym jego wykwintem, a licowała dobrze z
rysami szczupłymi,

drobnymi, nacechowanymi wyrazem niezamąconej pogody i słodczy.

Widząc te oczy

jasne, które w chwilach oderwania się od

zajęć z blaskiem dziwnego spokoju i ukojenia gdzieś w dal patrzyły,
czułeś, że
tak musieli spoglądać ludzie w wiekach głębokiej wiary i równowagi
ducha, w
epoce, gdy wzrok ich widział: po za sobą spełniony obowiązek, przed
sobą zaś
jakiś cel święty, a nad zabiegi świata wyższy.
Pani Sławińska do tego samego musiała należeć typu. Usta jej drobne,
blade,
nieraz pewno cichą szeptały modlitwę; oblicze bowiem, na którym
życie sięć
zmarszczek wyryło, tchnęło nietylko słodyczą, lecz i pobłażaniem, tą
wielką, a
tak trudną do zdobycia mądrością istnienia.
Chodząc na palcach od stołu do kredensu, w przybocznej jadalni
ustawionego,
znosiła ciągle i ustawiała ostrożnie chleb i bułeczki, śmietankę w
różnych
garnuszkach, masło i inne przybory. Między zaś jednym a drugim,
między
filizankami i puszką z herbatą, podsuwała się na palcach, cichutko, do
fotelu
stojącego na drugim końcu werendy i gałązką ze stolika podejmowaną
opędzała
muchy z warzy śpiącego tamże siwowłosego mężczyzny. Znacznie
starszy od niej,
barczysty i tęgi kolos drzemał mocno z nogami przed siebie
wyciągniętymi. Jasne,
letnie ubranie, domowej roboty prawdopodobnie, czyniło go jeszcze
tęższym.
Szczuplutka też postać, broniąca go od much, tworzyła śmieszny
niele-

dwie kontrast z zażywającym spokoju towarzyszem.

Gdy wreszcie wszystko było gotowe, a zdala stłumiony rozległ się turkot, pani

spróbowała obudzić śpiącego.

— Julku — zawołała — Juluchnu! zdaje się, że jada.

Otworzył oczy.

— To ty, Leoniu? — i z wdzięcznym uczuciem rękę żony do ust podniósł.

W tejże jednak chwili cofnął nogi, usiadł, a prostując żylaste swe członki,

ofuknął:

— Dlaczego nie obudziliście mnie prędzej? Tyle razy mówiłem.

— Bo teraz dopiero słyhać od wsi turkot.

— A, od wsi dopiero; przepraszam. Porywczosć, połączona z wrodzoną dobrocią i

przywiązaniem do żony, musiały w człowieku tym ciągle walczyć o lepsze. Podniósł

się i obejrzawszy najpierw jednym rzutem oka zastawę, stanął przy słupach

werendy, nasłuchując bacznie.

— Prawda, jada! — zawołał rozpromieniony. — Pójdę na ich spotkanie.

— Daj pokój, zmęczysz się, Juluchnu, zresztą ja od stołu odejść nie mogę, więc

czekajmy już razem tutaj.

I stali, zasłuchani, zapatrzeni, jak gdyby od gościa, który miał przybyć, pół

życia ich zależało. Dwór jednak tak się wśród zieleni ukrywał, iż drogi od wsi

wiodącej wcale ztąd widać nie było. Usta pani Leonii poruszyły się, z oczu dwie

łzy wybiegły.

— Wstydz się, jejmość — burknął Sławiński i, otarłszy własne oczy kułakiem, ujął

głowę żony w wielkie swe ręce, obróciwszy ją zaś ku sobie, pocałował serdecznie.

W tejże chwili turkot był już tak blisko, iż konie ukazały się nagle na zakręcie i, mijając bramę, wjechały w obręb zajazdu. Małżonkowie, odskoczywszy od siebie, stanęli jak wryci. Przed stopnie werendy zataczał się węgierski wózek starego Dowburta. — Czołem pani dobrodziejce! — wołał przybyły. Lecz pani Leonii już na ganku nie było; ruchem bowiem tak żywym, że aż na ucieczkę zakrawał, cofnęła się w głąb mieszkania. "Juluchna" tylko, zapanowawszy nad wyrazem zdumienia i zawodu, rozstawił szerokie ramiona, witając z wylaniem przybyłych. — Co? — wołał. — Pułkownik Dowburt? Własnym oczom nie dowierzam! Cóż za zaszczyt rzadki! Tożem kolegi kochanego w progach tych z dziesięć lat nie oglądał.

— Na usprawiedliwienie swoje to tylko powiem, że gdy mi przyszło zerwać z przyzwyczajeniami odludka, w progi te najpierw podążam. — Dziękuję — mówił gospodarz, wstrząsając prawicą starca. — Pamiętny więc na dawną z młodzieńczych lat życzliwość, przywożę dziś i przedstawiam ci, panie Julianie, synowca mego, Zygmunta Dowburt-Konieckiego, z prośbą, byś część przyjaźni, jaką niegdyś darzyłeś starego borsuka, raczył teraz na następcę jego przelać. — Przyjaźń tę z góry ma już zapewnioną — odrzekła pani Leonia, która, wróciwszy przed chwilą, wysłuchiwała przemowy i rękę z kolei ku gościom wyciągała. W chwili gdy Zygmunt witał panią domu, Sławiński zwrócił się do pułkownika:

— Synowiec twój, kolego, wraca, według tradycji, do podwójnego nazwiska Dowburt-Konieckich.

— Tak, bo mam nadzieję, że i do praw ich powróci.

I, jakby nie chcąc przedmiotu tego poruszać, pułkownik wskazał oczyma na stół nakryty.

— Państwo oczekują gości? — zapytał. Lica pani Leonii rozpromieniły się niewymowną błogością.

— Tak, oczekujemy naszych dzieci.

— A, mój Boże, więc przyjazd nasz był dla państwa zawodem... przepraszamy —

mówił Zygmunt Koniecki, chyląc głowę przed panią domu.

Ona uśmiechnęła się ze słodyczą, a patrząc na dorodną postać młodziana, odparła:

— Wszak ich to i tak nie wstrzyma, a miło mi, że w drogiej dla nas uroczystości i panowie wezmą udział.

Gdy wszyscy zajęli miejsca w czyściutkim, lecz bardzo skromnym saloniku, którego

jedyną ozdobą był stary fortepian Pleyela, Dowburt zwrócił się ze zwykłą

szczerością do pana domu.

— Kochany panie Julianie, daruj, ale tak się zadomowiłem i zapracowałem, że mi

dawne stosunki wyszły trochę z pamięci. Widzę, że z pewnem wzruszeniem

oczekujecie dzieci; tymczasem śliczna panna Jadwiga, którą znałem, oddawna

przecież wyszła za mąż.

— I od lat paru owdowiała — dokończył ojciec smutnie.

— A więc?

— Ale mam dwie młodsze od niej córki, których pułkownik nie pamięta, bo przed

dziesięciu laty małemi były dziećmi. Otóż jedna z nich wraca dziś z Saksonii,
druga ze szkoły handlowej w Berlinie.
— Coo?

— Ze szkoły handlowej w Berlinie — powtórzył Sławiński, podgarniając siwą, swą, mocną, ieszcze czuprynę i bawiąc się widocznie zdumieniem gościa.

— Nie rozumiem, panie Julianie.

— A no, tak. Ania, dla której przeznaczam Annopol, przeszła kurs jedwabnictwa, a teraz studyowała w Czechach i w Saksonii chmielarstwo, jako gałęź produkcji gospodarczej bardzo ważną, lecz u nas zaniedbaną. Miła, młodsza, ukończyła właśnie szkołę handlową Letteverein w Berlinie i obie wracają do stałej pracy w domu.

— W takim razie ja miałem zaszczyt spotkać pannę Annę Sławińską w Saksonii —

wtrącił Zygmunt. — Nie wiedziałem tylko, że jest ona pańską córką.

— A co, dzielna główka, nieprawdaż? — pytał, prostując się z dumą pan domu.

I jakby sam fakt znania Ani dawał Zygmuntowi prawo do zdwojonej uprzejmości,

powstał i podał mu papierosy.

Dowburt patrzył na dawnego towarzysza ławy szkolnej z nieukrywanem w siwych oczach zdumieniem.

— Kochany panie Julianie — wyrzekł wreszcie — rozstrzygnij mi tę zagadkę. Zkąd

tobie przyszło, z pod skromnej, a uczciwej strzechy

szlacheckiej wysyłać córki na specjalne studia za granicę?

— Zkąd? Zkąd? — żyłasty kolos opuścił się z siłą na fotel. — Ze smutnego doświadczenia, pułkownika. Widzisz, bogatym nie jestem; ożeniłem się późno, starość tedy zagląda w oczy i grób przypomina, a że dzieci kocham nad życie, chciałbym je przeto zabezpieczone widzieć. Annopol jest nieduży; znajdzie się trochę ciężarów, więc czy ten kilkunastotysięczny, zwykły szlachecki posag, jaki każda mieć może, zdoła im przyszłość zapewnić? Wszak nie? — Ależ pannę Jadwigę wydałeś zaraz za męż? Sławiński westchnął głęboko. — Tak, wydałem i to jedyny wyrzut mego życia. Czy pamiętasz, Andrusiu — mówił, wracając do imienia, używanego w latach młodszych — czy pamiętasz nasze sny złote, pełne ognia i zapachu, nasze projekty zreformowania społeczeństwa i podnoszenia] zawsze sztandaru myśli, zdrowej a uczciwej? Pamiętasz, żeśmy sobie przysięgli nie zasklepiać się, jak ślimaki, we własnej skorupie, lecz iść zawsze naprzód. z prądem chwili i duchem czasu? Dowburtowi z pod brwi siwych oczy młodszym błysnęły ogniem.

— Okoliczności skrepiły mi ręce — wyszeptał — a jednak, Bóg świadkiem, iż robiłem w tym kierunku, co mogłem. Zygmunt wzruszony rękę starca pochwycił i do ust podniósł. — Żyłeś dla mnie, stryju. Teraz więc zadania twego ja powinienem dokonać. — Raz tylko sprzeniewierzyłem się własnym przekonaniom — ciągnął Sławiński tymczasem. — Raz, wydając córkę moją za męż. Cóż chcesz, Andrusiu, zamknąłem się

w ciasnym kole jeszcze ciaśniejszych, parafiańskich pojęć,
sfilistrzałem...
Dziewczyna była śliczna, podobała się ogólnie; pochlebiało mi to.
Zjawił się
Borzysławski, koligacye piękne, partya dobra, więc nuż namawiać
Inie. Zgodziła
się, lecz coś mi bardzo posmutniała. Pytam jej przed ślubem, czy
zadowolona, a
jej łzy gradem z oczu się potoczyły. "Gdybym miała lat , prosiłabym
cię,
ojcze, abys mi pozwolił odrzucić tę "dobrą partyę", ale mam i jest nas
trzy w
domu. Cóż będziemy robić? Trzeba młodszym miejsca ustąpić". I
patrz, Andrusiu,
sprzeniewierzyłem się własnym zasadom, stchórzyłem. Zamiast
powiedzieć
dziewczynie, że nie powinna dla tak błahych przyczyn iść za męża,
myślałem, że to
panieński sentymentalizm. Wykaprysi się, przywiąże do męża i będzie
szczęśliwą!
A dziś, dziś widzisz:

poszedł i jego domniemany majątek i jej skromny posażek,
Borzysławski nie żyje,
Inia zaś mając lat jest wdową, kobietą złamaną, z czworgiem dzieci,
bez
środków do egzystencyi, co gorsza zaś, bez przygotowania do walki o
nią.. — Tak
smutnie się los jej pokierował? — wtrącił pułkownik ze
współczuciem.
— Tak, a ja nic dla niej zrobić nie mogę. Obciążyłem Annopol, dałem
więcej,
niżbym powinien; nie wolno mi jednak dla niej jednej krzywdzić i
zostawiać bez
chleba młodszych swoich dzieci. Czy rozumiesz teraz, dlaczego je
wysłałem na

studya specjalne za granicę?

— Niezupełnie.

— Bo chciałem z nich zrobić nietylko uczciwe, lecz szczęśliwe kobiety; bo

pragnąłem, by mając cel w życiu, szły za męż z przekonania, lub nie szły wcale;

by ani mnie, ani ich nie znęciła już "dobra partya". Kilkanaście tysięcy rubli

majątku i próżniacze staropanieństwo oraz mnożenie proletaryatu w mieście, to

smutna dola. Ale taki Annopol, ukochany gorąco, a umiejętnie i rozumnie

prowadzony, to i dobra podstawa bytu i pole do wpływu na otaczających i

strażnica, placówka, na której stać właśnie winna kobieta.

Pułkownik, porwany zapalem mówiącego, wyciągnął do niego rękę.

— Masz rację, Julianie. I ja się zasklepiłem i ja sfilistrzałem. Zdawało mi się,

że to rola mężczyzn tylko... Masz rację... Wpływ kobiety jest wszechpotężnym, a

prawa do szczęścia jednakie z nami... Zresztą dziedzina to obowiązków naszych;

zagon ojców tak do nas, jak do nich należy, niechże go więc strzegą narówni z

nami, z całą energią, z całym nakładem rozumu i woli...

Dłonie ich splotły się w gorącym uścisku, źrenice młodzieńczym jaśniały zapalem.

— Ludzie innej epoki — myślał Zygmunt. — Ich ognia nam by, młodszym, potrzeba.

— Oho, założę się, że Juliś mówił o dziewczętach — zabrzmiał od progu żartobliwy

głos pani Sławińskiej.

— A jak to pani dobrodziejka zapatruje się na tę nową metodę wychowawczą?

— Skoro Juliś ją chwali, musi mieć rację. Co do mnie, jestem o
dziewczęta
spokojna; wszczepiłam im w serca wiarę, miłość do pracy i poczucie
obowiązku; do
-go roku życia strzegłam je i czuwałam sama nad kierunkiem
wychowania, a teraz
kreślę krzyż nad ich głową i przekonana jestem, że nic złego nie
zrobią. Ale,
otóż i one pewno
Turkot rozległ się u podjazdu i równocześnie oboje państwo
Sławińscy, niepomni
goś-ci,

jakby iskrą elektryczną podrzuceni, znaleźli się na stopniach ganku.
— Dzielne serca — mówił stary Dowburt do synowca. — Chodźmy
radość ich
podzielić.
Stanąwszy jednak na progu, cofnęli się nieco w półcień przedpokoju,
by radości
tej nie mącić widokiem obcych twarzy.
Przed gankiem stał jeszcze wolancik, z którego zdejmowano pakunki;
na stopniach,
do kolan pani Leonii, przyklękawszy przed nią, tuliła się postać
wysmukła o
główce jasnej; gdy druga, czarnowłosa, z kapeluszem w pośpiechu na
tył
zesuniętym, zawisłszy na szerokiej piersi pana Juliana, ramionami
szyję jego
objęła. Barczysty kolos, opasując lewą ręką kibić dziewczęcia, prawą
gładził z
rozzewnieniem kručze jej włosy, a łzy grube spływały mu po
pooranych po
liczkach, kryjąc się w wielkich jak miotły, siwych wąsach.
— Tatusiu-mazgaju, czegóż-ty płaczesz — wołała, całując go i
ocierając mu

zarazem oczy dłonią drobną, w duńską rękawiczkę obciśniętą. — Czy ci tak żal, żeśmy przyjechały? I zaśmiała się wesoło, a śmiech ten, płynący z serca radością przejętego, jak gama perlista rozbiegł się po zakątkach starego domu. — Ojczusiu, ani jednej łzy więcej, bo stracisz w obec nas powagę; nie będziemy się bały ciebie, pamiętaj, — groziła figlarnie.

Ale tymczasem drugie już usta świeże, łzy te zcałowały i druga główka droga do piersi jego się tuliła. Czarnowłosa poskoczyła równocześnie do matki, a objawszy w pół drobną jej postać, uniosła ją do góry, okręciwszy zaś wirowo, postawiła napowrót na ziemi i dopiero całować zaczęła. Ten ruch gorączkowy, impetyczny, mniej był widocznie miłym pani Sławińskiej od cichej a kornej pieśczoły starszej córki. — Ależ Miło — strofowała lekko — daj mi chociaż spojrzeć na ciebie. A było na co patrzeć. Nietyle piękność klasyczna rysów, ile czar młodości, ogień, temperament, wszystko porywało w tej twarzyćce o gorącym kolorycie, o ustach jak krew purpurowych i oczach czarnych, iskry ciskających. — Jeszcze wypiękniała — szepnęła pani Leonia, jakby z zabobonna trwogą jakąś. — Nieprawda, mamó? Ja jej to także powiedziałam — zabrzmiał słodki głosik obok. Z karminowych ustek czarnobrewej wybiegł znów śmieszek: trochę drwiący, trochę tryumfalny.

Pan Sławiński, który z zachwytem na nią patrzył, przypomniał sobie w tej chwili obecność obcych osób.

— Leoniu! — zawołał — zaniedbujemy naszych drogich gości. Panienki, pozwólcie sobie przedstawić: mój dawny towarzysz szkolny i stary przyjaciel, pułkownik Dowburt, jego synowiec p. Zygmunt Dowburt-Koniecki. Starzec skłonił się z rycerską galanterią.; Zygmunt sztywniej nieco. — Patrząc przed chwilą na rozrzewniającą scenę powitania — mówił pułkownik — żałowałem, po raz pierwszy, że nie mam córek; może byłyby do pań podobne. — Masz pan wzamian syn owca, którego ja już miałam przyjemność spotykać — odparła Anna Sławinska, wyciągając z kolei rączkę do Zygmunta. Delikatny owal jej twarzy oblał się przytem falą, rumieńca, aż po brzegi miękkich złotawych splotów. — Tak — przyznał. — Spotkaliśmy się najpierw za Pragą czeską, w Taatz, wśród plantacyj chmielu, a następnie w Saksonii, w podobnych bodaj warunkach. — Znałem panie małemi dziećmi — wtrącił pułkownik. — Dziś więc tem milej mi powitać was w imieniu naszej okolicy, jako przodowniczeki nowych idei. — Alboż jedwab i chmiel to nowe idee? — podjęła Ania ze zdziwieniem.

— Nie, ale praca niewieścich rączek jest nową poniekąd.
— Och, każdy dziś coś robić musi. Zresztą z mojej strony to nie poświęcenie.

Kocham wieś, lubię moje morwy i moje chmielniki, chciałabym więc,
aby
jaknajlepiej były prowadzone. Nie była ładną. Drobną i delikatną na
podobieństwo
matki, miała w liliowo białej twarzyczce wyraz niezmiernej słodczy i
przedwczesnej powagi. Zarumieniona jednak, z błyskiem Zapału w
dużych błękitnych
oczach, stała się uroczą, w tej chwili. Czułeś, że była szczerą, że czci
naprawdę rodzinny ten zakątek i cichą, związaną z nim pracę.
— A pani, co kocha? — zwrócił się Zygmunt do Ludmiły.
— Ja? Życie, śmiech... i ładne suknie, dlatego też pójdę się przebrać
najpierw —
rzuciła żartobliwie, pociągając siostrę za sobą.
— Te dwie odpowiedzi, to fotografia ich natur, — objaśnił Sławiński,
przysuwając
gościom ogrodowe, słomą wyplatane fotele.
— Chciałem, by Miła studyowała chemię w zastosowaniu do
rolnictwa, ale wołała
wielkie ognisko ruchu, Berlin, i uparła się przy szkole handlowej,
przyczem,
przeszła także kursy mleczarstwa i fabrykacji serów. Jeżeli więc nie
pójdą
zamaż, znajdą doskonałe pole do wspólnej

pracy w Annopolu i potrafią ją, poprowadzi Jeżeli która pójdzie, nie
dla
konwenansów już nie dla kawałka chleba, lecz z przekonania, będzie
dla męża -
rolnika dzielną w życiu pomocą.
— Więc ty, Julku, myślisz się od zarzą usunąć?
— No, w pierwszym roku nie, bod trzeba aby się z warunkami
tutejszego
gospodarstw dobrze poznały; ale później, tak. Widzisz, mar jeszcze
Jadwisię i
czworo jej sierot; więc chociaż na starość, gdy się marzyło o
wypoczynku, trudno

życie nanowo zaczynać, obowiązek każe m iść tam... na nich
pracować. Nie mogę
pozwolić jak Zaliwski, by mi piskłeta z gniazda wyrzucono.
— Z prezesem nie jest tak źle przecież.
— Słyszałem w miasteczku, że jedzie tani jutro komornik
sekwestrować rzeczy za
dużą jakąś sumę. Toż to dla rolnika, teraz, przed żniwami, ruina
ostateczna.
Zygmunt wpił wzrok bystry w rysy stryja. Krzaczyste brwi starca, jak
zwykle w
chwilach wzruszenia, zbiegły się ponuro, a dłoń gwałtownie siwy wąs
szarpnęła.
Gdy obie siostry wróciły do saloniku, nie było znad już na nich śladu
podróżnego
pyłu i zmęczenia. Ubrane w jednakowe, jasne lecz skromne sukienki,
wyglądały
jednak, jakby dla

uwypatnienia istniejącego między niemi kontrastu, wręcz odrębnie.

Strój Ani

spokojny był i zlewał się w harmonijną, całość z delikatnymi jej
rysami i drobną
główką, złotawymi okoloną włosami. Miła, do tej samej sukienki,
wyłożonej
naprędce pod szyją, zdążyła już przypiąć pęk róż szkarłatnych, z
których dwie
także za paskiem jej widniały.

Zygmuntowi wskazano, przy herbacie, miejsce między panienkami.

— Dlaczego — zapytał, zwracając się do Ani — nie wspomniała mi
pani w Dreźnie,
że pochodzi z naszych okolic?

Dziewczę podniosło jasne swe oczy z wyrazem nieporównanej
prostoty.

— Bo mi się pan nigdy o to nie pytał.

I znów zorza rumieńca falą szybką przez rysy jej przebiegła.

Zygmunt pochylił głowę z zawstydzeniem, Tak, wydała mu się brzydką, nic nieznacząca, więc nie zajmował się nią wcale i o nic jej w ogóle nie pytał.

— Pani była tak zaabsorbowana pracą fachową.

— Fachową? — tym razem jasne jej oczy i wyrzut i ironii trochę mieściły. — Wszak

widzieliśmy się po raz ostatni w galeryi drezdeńskiej, u stóp przepięknej

Madonny Sykstyńskiej.

— Prawda — teraz dopiero przypomniał sobie — prawda.

— Pamiętam, jeszcze wyraz zachwyceni w oczach pani — mówił żywo, chcąc nagrodzi!

poprzednią obojętność. — Zdawała się pani sama wniebowzięta.

— Madonna ta przykuwała mię za każdym razem. Dla niej i dla arcydzieł w galeryi

nagromadzonych, miesiąc cały bawiłyśmy w Dreźnie Wielbię sztukę, a czasem nawet

doznaję wrażenia, że ona mię lepszą czyni.

— To byłoby trudnem — zaprzeczył grzecznie. — Przed chwilą mówiłaś pani, że

kochasz wieś obecnie, że wielbisz sztukę.

— Och, Ania przed wszystkim wpada w zachwycenie — przerwała z lekkim

szyderstwem Miła.

Zygmunt odwrócił się szybko. Piękna dziewczyna, strojna w róże szkarłatne, a

przypominająca sama kwiat pyszny, mierzyła go zalotnem, drwiącem nieco

spojrzeniem.

— A pani niełatwo się zachwyca?

— Nie. Woję, by mną się zachwycano.

— To śmiało.

— Rzecz względna. Czy wiesz pan, jakie noszę imię?

— Prześliczne: Miła.

— Nomen - omen, powtarzał mój ojciec. Anię. poświęcił dla Annopola, mnie nazwał Ludmiłą, chcę więc być ludziami... miłą.
— Czy wszystkim?
— W tej chwili niektórym — odparła ze śmiałością czarnych oczu wejrzeniem.
— Rzecz już dokonana — odrzuci! tym samym tonem, pochylając w ukłonie głowę.
Rozśmieli się oboje.
Ania słuchała tej szermierki, a rysy jej poważniały i smutniały stopniowo.
Zapomniano o niej; pochylona na chwilę główkę, poczem zwróciła się do matki i nie widząc, iż stary Dowburt, pomimo rozmowy z ojcem, śledził ją z pod oka, najpierw policzek pieszczotliwie do ręki jej przytuliła, a później zaczęła z nią serdeczną gawędę o ostatnich swych pracach, o projektach i nadziei nierozstawania się z rodziną.

VIII.

Późno już było, gdy Dowburtowie opuszczali wreszcie Annopol. Starzy towarzysze ławy szkolnej, poruszywszy dawne wspomnienia, nagawędzić się nie mogli. Piękna Miła, przykuwając Zygmunta zalotnym błyskiem czarnych oczu, olśniewała go wśród ożywionej rozmowy raketami dowcipu, drażniła szyderstwem i złośliwością, rozbijała i czarowała uśmiechem. Tłem zaś do tej ożywionej szermierki, jak

ostrze przenikliwej i jak iskry zapalnej, były smętne, łagodne
mendelssohnowskie
piosenki, płynące z pod smukłych paluszków Anny Sławińskiej.
Błękitne, poważne
jej oczy, podnosiły się niekiedy ku rozpromienionej twarzycze
siostry, lub
obejmowały przeciągłym wejrzeniem energiczną głowę Zygmunta
Konieckiego.
Zapomniana jednak przez nich, nie narzucała rozbawionym swej
obecności, nie
mani-

testowała jej niczem, prócz dyskretną, cichą, muzyką" po której
wróciła napowrót
do przerwanej z matką gawędki.
Raz tylko zbliżyła się do ojca, tuląc pieszczotliwie jasną swą główkę
do silnego
ramienia pana Juljana. Barczysty kolos dłonią żyłastą złote jej gładził
włosy.
— Podpora mojej starości — mówił z rozrzewnieniem, wyraz ten zaś
w zastosowaniu
do potężnej jego postaci, oraz do delikatnego a wątłego dziewczęcia,
komiczne i
wzruszające zarazem czynił wrażenie..
— Nie mogę darować memu synowcowi — powiedział wtedy
Dowburt — że mi o spotkaniu
pani za granicą, nic nie wspomniał.
— Nie zauważył mnie, a więc i nie zapamiętał zapewne — odparła z
prostotą, w
której przebijał jednak lekki odcień gorzkości.
— Jaki i Miły nie zauważył? — podjął pan Sławiński z
niedowierzaniem.
— Och, tę spotyka dziś po raz pierwszy. Pułkownik odczuł całą
niedelikatność
dumy

ojcowskiej, która dawała jej uczuć piękność siostry. I żał mu się,
zrobiło tej
cichej, uroczej istoty, o tyle dla niego pociągającej, o ile tamta raziała
go
swoim śmiechem śmiałym i zalotnym. W epoce jego młodości nie
znano jeszcze
flirtu; nie mógł on więc zachwycić surowego odludka.

Znał wzamian broń tę bardzo dobrze światowy i wykwintny Zygmunt
Koniecki.
Świadoma sobie piękność dziewczęcia, jej wdzięk i widoczna chęć
podbicia go,
musiały pogłaskać młodzieńczą próżność i miłość własną mężczyzny.
Odsunięty
przez kilka miesięcy od towarzystw, odurzał się rozmową Miły, jak
powrotną falą,
jakby echem życia wielkich zbiorowisk ludzkich, od których zdawał
się już na
zawsze odcięty. A piękne dziewczę mistrzynią było w tym względzie.
Dłuższy pobyt
w Dreźnie i Berlinie, nadał wrodzonemu jej sprytowi i żywości polor
wielkiego
świata, oraz pozory niepospolitej bystrości i inteligencji. Rozmowie,
zaczętej
przy kolacyi na tle osobistego flirtu, umiała nadać w porę ton
ogólniejszy, ten
nawskroś światowy, przy którym, dotykając wszystkiego, ślizgamy się
po
powierzchni, zawsze po powierzchni tylko, bytem łatwiej z jednego
przedmiotu na
drugi przeskoczyć można. I słusznie: Glissez, mortels, ii"appuyez pas;
inaczej
możnaby się sprawą jakąś zbyt żywo przejąć, możnaby czasem
odstąpić głąb własnej
duszy, a tego nikt z nas za żadną nie uczyni cenę. Po co zakłócać
goryczą lub

zapalem maskę dobrze wychowanych ludzi, po co rozstawać się z
bezmyślnym lub co
najmniej z szablonowym uśmiechem szyderstwa, który większości z
nas do twarzy
przyrósł? Glissez.

mortels, n'appuyez pas, powierzchnia ponętna i lśniąca, gdy pod nią
mogłaby się
znajdować toń, zbyt głęboka dla was.
Ślizgała się więc panna Ludmiła Sławińska, wiodąc za sobą
oczarowanego Zygmunta,
przez wspomnienia obu stolic niemieckich, przez ich zbiory i galerye,
teatry i
pałace. Rozmowa taka, dająca pole do uwydatnienia pewnej erudycji
oraz
artystycznego i estetycznego wykształcenia, nasuwała zarazem na
myśl czysto
osobiste wspomnienia, zbliżając ich więcej w parę godzin, niżby to w
zwykłych
warunkach długie uczyniły tygodnie. Wspólne wrażenia rzeczy
widzianych i
przeżytych łączyły ich, obcą dla obecnych a silną nicią na równi
odczutych
rozkoszy artystycznych. Podnosiła ją jeszcze urocza twarzyczka
dziewczęcia o
bogatym kolorycie i czarnych, iskry siejących, oczach. Wiedziała o
tem panna
Miła; wiedziała, że rysy jej, zmieniające, jak kameleon, wyraz i
barwę, przykuć
muszą każdego; wzięwszy też rozbrat z zaczepną, zalotnością, umiała
przenieść
rozmowę na ogólniejsze tory, a wykwintna i ożywiona, czasem tylko
podkreślała ją
zwrotem osobistym, któremu towarzyszył uśmiech lub spojrzenie,
mogące wytrącić z
równowagi najzagorzalszego anachoretę.

Nie jest się jednak anachoretą, mając lat dwadzieścia kilka, krew
młodą i nerwy
subtelne" brakiem wrażeń i towarzystwa na długi głód skazane.
Nerwy też owe
przynosiły w tej chwili Zygmuntowi wyjątkowe zadowolenie i
przyjemność. Surowe
zazwyczaj, w tej chwili złagodzone, topniejące wobec dawnych
wspomnień, oblicze
stryja, sylwetka dwóch starców, gawędzących poufnie, salonik ów,
skromny, ubogi
nieledwie, lecz nie rażący niczem jego estetycznego smaku, wszystko
to, w
promieniu czarownego uśmiechu Miły, wydawało mu się tak
ponętnem, iż gotów był,
na tle podobnem, tolerować nawet złotowłosą główkę Ani, przytuloną
do ramienia
ojca, drobną, w perkalowym szlafroczku postać pani Sławińskiej,
ustawiającej na
bocznym stoliku starego węgryna i owoce.
oto teraz, gdy po północy siedział na węgierskim wózku stryja, krew
tokajem
rozgrzana, a żywiej bijąca w skroniach, obraz ów cały raz jeszcze
przesuwała mu
przed oczami. W ślad za nim biegły wspomnienia czasów za granicą
spędzonych,
niepowrotne wspomnienia lat młodzieńczych, trochę szalonych i
hulaszczych, lecz
niemniej nacechowanych pracą poważną i marzycielstwem, które
stroiło je w barwy
rozkosznej ułudy. Wino jednak zrobiło swoje, bo wśród pasma
pamiętek przewijała
się ciągle jasna su-

kienka, pękiem róż szkarłatnych zdobna, błyskały iskry, sypane z oczu
czarnych,
lub śmiały się porywająco usta karminowe, zbrojne w szereg ostrych,
białych
ząbków. I widział delikatny owal Miły, jakby puszką pokryty, z
powracającą
ciągle falą rumieńca i czuł nieledwie lekką woń konwalii,
wydzielającą się z jej
włosów kruczonych, bujnych, strzałą złotą w niewoli trzymany.
Milczeli obaj. Pułkownik zatonął także w dawnych, poruszonych
świeżo
wspomnieniach, a wózek toczył się cicho, wśród nocy księżycowej,
srebrzącej
magicznie łąny i zboża. W oddali, na łąkach szerokich, opary uniosły
się i,
skłębiwszy, utworzyły złudną przestrzeń wody, jakby wielkie jezioro,
o fali,
walczącej blaskiem białym, z promieniami gwiazdy nocnej. Ta
jasność, na łąkach i
trawach leżąca, a z rosy i mgły utkana, zdawała się tem bardziej
światłą, iż
przecinały ją wydłużone, czarne cienie topoli. Niby palce potwornego
olbrzyma,
kładły się one wpoprzek drogi, wysyłane przez wspaniałą aleję,
wzdłuż której
jechali w tej chwili. Nagle u skrętu, gdzie po jednej stronie zaczynała
się
gęstwina starego parku, błysnęły białe mury gotyckiej, przez zieleń
przezierającej kaplicy, a pułkownik Dowburt, zbudzony z zadumy,
zdział
równocześnie kapelusz.

Siwe jego włosy i wąs mleczny, zasrebrzyły się z kolei w blaskach
księżycy,
brwi. zaś białe, krzaczyste, rzuciły cień jakiś tajemniczy na twarz,

zmarszczkami pooraną. I głowa ta sędziwa z czcią się pochyliła, usta
zaś zaczęły
szeptać słowa modlitwy.
Równocześnie na frontonie kapliczki, promień księżycy oświecił
czarny, wielki
napis:
Requiescat in pace.
Widok grobów tych i siwej głowy starca, z czcią pochylonej,
rozproszył
fantasmagoryę, kołyszącą Zygmunta.
— Pamiętaj, abyś mię tu pochował, gdy umrę. To jedyna rzecz, której
dla siebie
od następcy mego wymagam — zabrzmiał uroczysty, modlitwą
jeszcze przejęty, głos
starca. — Chcę wrócić do gniazda, z którego wyszedłem i leżeć z
nimi. To kres
zabiegów mych i dążeń...
Ton słów tych miękki już, rozrzewnieniem nabrzmiały, zbudził do
reszty synowca.
Wobec marzeń j ego był on zgrzytem głuchym, który musiał do
rzeczywistości go
przyprowadzić.
— Ach, to Koniecpol! — zawołał. — Jakżeśmy prędko jechali.
— Myślałeś o czem innym. Młodość zawsze daleko goni za
marzeniem, gdy cel, do
którego iść winna, blizkim jest najczęściej.

Ułudny obraz Miły pierzchnął w tej chwili. Umysł Zygmunta, na
trzeźwe
sprowadzony tory, potrafił opanować w mgnieniu oka rozbujającą
wyobraźnię.
— Mój stryju! — wyrzekł — groby te są równie mnie, jak tobie
blizkie. A że cześć
dla nich wpoileś w moje serce, więc odzyskanie ich za święty uważam
obowiązek.

Niemniej ośmielę się zwrócić ci uwagę, iż miażdżenie ofiar w
bezwzględny
dążeniu do celu — cel ten, najszczytniejszy nawet, poniża i
zbezczeszcza.

— Co to ma znaczyć?

— Wszak wysłanie do Zaliwiec komornika, o którym wspominał p.
Sławiński, twojem
jest dziełem?

— Tak. O ostateczności tej uprzedziłem prezesa przed dziesięciu
jeszcze dniami.

Działam jawnie i otwarcie, postąpić zaś inaczej nie mogę.

— Czy świat uwierzy jednak, że działasz bez mej wiedzy?

— A więc?

— A więc uprzedzam cię, mój stryju, iż wolę raczej stracić całą sumę,
niż

dopuszczyć do zlicytowania Zaliwiec.

W głosie jego nieugięta brzmiała stanowczość.

— Tyś chyba zmysły postradał?

— Nie, to ty, stryju, patrząc w jeden punkt tylko, zatraciłeś miarę
otaczających
warunków. Bo i cóżbyś powiedział ty właśnie, ty, którego prawość i
nieskazitelność w przysłowie przejść może, widząc młodego
człowieka,

wstępującego w życie z brzemieniem cudzej krzywdy, ze łzami i ruiną
innych na

sumieniu? Czy usprawiedliwiłby go w twych oczach cel, do jakiego
dążył?

Przenigdy, wiem o tem. A więc nawet dla grobu mych ojców, nawet
dla

posłannictwa, o jakim marzyłeś, nie wymagaj podobnego
poświęcenia odemnie.

Umilkł. W srebrnych blaskach twarz starca widmowo bladą się stała.

— Ma-ż więc praca całego mego życia, mają wszystkie moje nadzieje
pójść na

marne? — podjął głucho.

— Nie, stryju — zaprzeczył Zygmunt, pochylając się żywo ku niemu.
— Nie; pozwól
tylko, bym do mozołów tych i ja swój trud dołożył. Patrz: młody
jestem i silny.
Mogę więc, nie idąc po trupach i zgliszczach, nie kalając naszego
sztandaru,
dojść z czasem do szczytów, na których stoi zatknięty. Wszak przed
chwilą
widzieliśmy dwie wątłe, delikatne dziewczeczki, które pomimo
wszelkich zapór,
stawianych przez społeczeństwo pracy niewieściej, z wiarą i ufnością
gotują się
do samoistnej o chleb walki. A ty

chcesz, stryju, abym ja, mężczyzna ze specjalnem wykształceniem,
abdykował z
dumy swej mężkiej i wchodził koniecznie w życie z zasobami przez
ciebie
uzbieranymi, a okupionymi przez innych łzami i przekleństwem
może?
— Dla ciebie pracowałem... Dla idei...
— Przysięgam ci, że idei tej nie porzucę, ale pozwól mi dojść do niej
powolną,
lecz szlachetną, drogą. Cofnij nakazy; inaczej na zawsze ztąd wyjadę.
Dowburtowie nie przyczyniali się nigdy do cudzej zguby.
Na chwilę głęboka zapanowała cisza.
— Dobrze — zabrzmiał wreszcie głos starca, — Cofam i dziękuję ci,
Zygmuncie.
Dłonie ich połączyły się w gorącym uścisku.
— Do pioruna! — mruknął pułkownik, by pokryć wzruszenie —
zbiaiałem, jak widzę.
Te wspomnienia młodości, no, i te dwie dzierlatki, zabierające się do
postępowej
gospodarki na ojczystym zagonie, który inaczej w obce przeszedłby
ręce, tak

zdemoralizowały mnie dzisiaj. Ba, nic dziwnego, patrzyłem bodaj na
pierwszy
zasiew, rzucany umiejętną dłonią do twego serca.
Zygmunt rozśmiał się tylko. Przed oczyma błysnęły mu róże
szkarłatne, a dalej
usta, które od róż tych zapożyczyły purpury, i już chciał spojrzeć w
głęb oczu
czarnych, ognistych, wpół wyzywająco-zalotnych, wpół szyderczych,
gdy

oczy te, mieniając się nagle, przyjęły odcień najczystszej szafiru. Rysy
delikatniały równocześnie, nabierały cery przejrzystej i, klasyczne,
jakby
wykute ze szlachetnego marmuru, w który rylec Stwórcy chciał zakłać
uosobienie
poety i marzycielstwa, spjrzały na niego przezystemi źrenicami
Szczęsnej.
Widział profil jej delikatny i postać wysmukłą, o ciemnych, ku ziemi
spływających warkoczach; czuł nieledwie spojrzenie przeciągłe a
smutne, jakby
wyrzutu pełne.
Czarne, wyzywające oczy Miły i usta jej karminowe, śmiejące się
szyderczo,
zdawały się walczyć z idealnym widmem tamtej.
— Życie i marzenie — szepnął Zygmunt, porównując je obie. —
Życie i marzenie —
powtórzył zwolna, jakby w jasnowidzeniu.

IX.

Ku marzeniu temu niosły go nazajutrz ręce konie pułkownika.
Dowburt wysłał go właściwie do miasteczka tylko z rozkazem
cofnięcia egzekucji w

Zaliwcach. Dowiedziawszy się jednak tutaj, że komisarz sądowy przed godziną już wyruszył, Zygmunt popędził bez wahania wśląd za nim. Jakkolwiek bowiem chodziło jedynie o zajęcie ruchomości, czuł jednak, jakim czynność ta będzie ciosem dla prezesowej i jej córki, jakim upokorzeniem strasznym wyda im się kłódnienie pieczęci na sprzętach, które nieraz może drogą dla nich stanowią pamiątkę. Duma złamana, zmiażdżona brutalnie, do srogich w życiu należy bólów. Zygmunt nie chciał być jej przyczyną; nie chciał, by widmo walki pieniężnej i zniewagi, za jaką egzekucja

będzie poczytana, tamowało mu do progów tych wejście. Jeżeli życie miało nie szczeni Szczęsnej, niechże pierwsze zarzewie goryczy nie będzie rzuconem jego ręką; niechże on sam nie nosi piętna drapieżnego wierzyciela w oczach jej, w oczach, których szafir wydał mu się nieraz skrawkiem nieba na ziemi. I zgorączkowany, zalękniony, by w źrenicach tych nie dostrzedz błysku pogardy, spieszył ku Zaliwcom, świadom, że spełnia tylko zwykły obowiązek obywatelski i ludzki, zwykłą formę przyzwoitości nawet. Suma jego nie zostawała przez to nadwreżoną; czy mógł zaś pozwolić na akt zwykłej zaciekłości ze strony nieugiętego starca? Czem więcej jednak zbliżał się do celu, tem bardziej gorączka jego wzrastała i gdyby mu kto podsunął był w tej chwili zrzeczenie się całej należności,

podpisałby je bez wahania. Szlachetny zapał młodości, egzaltacja marzycielskiego charakteru, iskra wreszcie, przez Szczęsną do serca i wyobraźni jego rzucona, a tlejąca bezwiednie, wszystko to działało razem, by zohydzić w oczach Zygmunta rolę, jaką mu stryj narzucił. W Zaliwcach, z podwojów wykwintnego pałacyku, nikt nie wyszedł na jego spotkanie. Służba, poczuwszy katastrofę w powietrzu, rozbiegła się już samowolnie a zuchwale.

Koniecki wszedł na schody i otwartymi podwojami kierowany stanął na progu tak zwanej kancelaryi prezesa. Widok, który ujrzał, płomieniem oblał mu lica. Wśród kłębow dymu, wyziewów wódki i zapachu, stojących obok przekąsek, odbywała się tu jedna ze scen, znanych dobrze nędzy złoconej, nędzy, od której nie chroni nawet flaga, powiewająca nieraz dumnie na wieży pałacu. Na pierwszym planie, bliżej drzwi, rozsiedli się dygnitarze sukmanowi, mogący w tej chwili urągać bezkarnie hierarchii, uznawanej dotychczas z pokorą. Wójt i sołtys z urzędowymi blachami na piersi, zająwszy wygodnie krzesła, na których nie siadali dotąd nigdy, palili papierosy. Piastowane urzędy, odebrawszy im zwykłą uniżoność, nie dały wzamian szlachetnej delikatności uczuć, tak często wśród ludu spotykanej. Niezdolni pojąć, że buta ich urąga nieszczęściu, a wzięci przed chwilą z karczmy, gdzie jakąś uroczystość oblewali, rozgościli się teraz z

całą swobodą w kancelaryi dziedzica. Wioskowy dygnitarz,
rozstawiwszy nogi,
pochylił się naprzód na krześle i oparty łokciem o kolana zaciągał się
tytuniem,
plując zawzięcie przed siebie. -Młodszy kolega, nie umiemy się
jeszcze nagiąć
do tej dystygowanej swobody, siedział szty-

wniej nieco i opowiadał coś kumowi ze swadą, przekleństwami
wzmacnianą.
Komornik, spokojny, chłodny napozór, lecz w gruncie współczuciem
kierowany,
pragnął scenę zajmowania ruchomości, tak dla kobiet bolesną,
jaknajszybciej
zakończyć. Na karb ten więc, pomocnik jego, wystrojony z elegancją,
małego
miasteczka, pozwalał sobie, pisząc, palić papierosa i głośne czynić
uwagi.
Wobec tej karczemnej, tytuniem przesiąkłej atmosfery, rysy
Zygmunta oblała
purpura, oczy zaś jego z niepokojem w głąb pobiegiły.
Przy stole, założonym srebrem stołowem i różnemi pudełkami,
siedział komisarz
sądowy, taksujący wprawmem i obojętnem okiem to, na co w rodzinie
niema często
ceny; naprzeciw zaś niego, odcinała się delikatna, arystokratyczna
sylwetka pani
Marty Zaliwskiej. Błada była, lecz spokojna, panująca nad każdym
ruchem i jakby
w sobie skupiona. Nawet tu zdawała się pamiętać", iż wobec tych
ludzi obcych,
dla niedoli ludzkiej zobojętniałych, należy bądź co bądź pozory
godności
zachować.
Oczy Zygmunta szukały dalej, by wpić się z chciwością w oblicze,
stojącej za

matką Szczęsnej.

Gdzie pierzchnęła jasność jej promienna, gdzie blask wiosny, której niedawno
była jeszcze

odbiciem? Rysy jej, blade bardzo, kamienne się zdawały w zastygłym wyrazie bólu,
krytego pod przybraną maską dumy. Zygmuntowi, który ją po raz ostatni widział na
jeziorze, jaśniejącą całym urokiem poezji, młodości i szczęścia, zdawało się, iż
w duszy tej wrażliwej, zamarła chyba nagle jakaś struna życiowa. I tak było rzeczywiście. Nie egzekucją ta jednak, będąca, jak to widziała,
wstępem do ostatecznej ruiny, podziałała w podobny sposób na nią; nie. Pierś jej
rozsadzał żal głęboki, żal za marą niepochwytą, za wizją, której nie śmiała
nadać konturów, bo czuła, że akt ów, spisany w jej oczach, między nią a
marzeniem tem, nieprzebytą wykopuje przepaść. I nie widmo bankructwa, nie ból nawet, doznawany w tej chwili,
jękiem stłumionym oddech jej zatamował. Nie; siły jej podcięła i zmiażdżyła świadomość,
iż scena
ta zabija niepochwytne jej marzenia, druzgoce uczucia, do których się przyznać
nie śmiała. Upokorzenie chwili obecnej, gasiło promyk świetlany, który mógł się
zamienić w jasną, pochodnię, wzorze szczęścia, złocącą, całe jej istnienie.
Nie rozumiała przyczyny bólu, nie próbowała go analizować. Czuła tylko, że z
dnem dzisiejszym kończy się świetlana cząstka jej młodości, która życie takim
opromieniała czarem. Gdy-

by egzekucją tę nie pułkownik Dowburt pro wadził, gdyby na czele jej, zamiast mściwego starca, stał lichwiarz lub ktokolwiek inny, z jakże pogodnym czołem przykrość by tę przyjęła. W tych jednak warunkach... Zygmunt, stojący od kilku sekund zaledwo na progu komnaty, nie mógł myśli tych przeniknąć, a jednak, intuicyą, błyskawiczną kierowany, odczuł je poniekąd i błogość dziwna, a zarazem głębokie rozrzewnienie, serce mu przejęło. Za ból zadany, za upokorzenie chwili obecnej, za bladość pokrywającą te lica cudne, a tak przemawiającą do jego męskiej siły i opieki, byłby pokrajał się w kawałki i do stóp jej na przebłaganie się rzucił.

— Miniatura w oprawie z perełek — zabrzmiał w tej chwili miarowy głos komornika.

— Panie Piórkiewicz, pisz pan: Miniatura, w oprawie z perełek, uszkodzona z boku.

— Pewno perły fałszywe?

— Panie Piórkiewicz! — skarcił surowo głos zwierzchnika. Pierś, zdobna w długi krawat sang de boeuf, przetknięty niebieską szpilką, podniosła się z godnością.

— Przecież przestrzegam tylko pana komisarza — objaśnił, rzucając spojrzenie pogardliwe "jaśnie paniom", tym "żebraczkom z pałacu."

— Panie — mówiła tymczasem Szczęsna, z trudnością, nad głosem panując. —

Miniatura ta jest portretem mej babki; czy będę, więc mogła odzyskać ją
później?

— Oprawa, jako cenna, należy do wierzyciela. O zwrot portretu, skoro stanowi

pamiętkę, może pani poprosić pana Dowburta.

— Pana Dowburta?

W głosie jej drgnęło oburzenie i gniew głuchy, lecz w tej chwili, siłą, spojrzenia przejęta, podniosła oczy i spostrzegłszy na progu wpatzonego w nią

Zygmunta, o mały włos nie krzyknęła.

Moc jednak tego wzroku, wpitego w nią z pokorą i błaganiem zarazem, powstrzymała

okrzyk na jej ustach. Wielkie jej źrenice błysnęły gniewem, wyrzutem, pogardą

nieledwie; poczem rozszerzyły się i łagodniały, a gorycz nikła z nich stopniowo.

Przybyłego nikt dotąd nie dostrzegł. Stali tak więc chwilę, ze spojrzeniami do

siebie przykutymi, aż gwiaździste źrenice Szczęsnej zaczęły wilgotnego nabierać

blasku i skryły się wreszcie pod osłonę rzęs długich, a fala przelotnego

rumieńca przebiegła przez rysy jej, kredowo blade, ściągając napowrót krew

wszystką do serca.

Zygmunt teraz śmiało już postąpił naprzód.

Na jego widok, na widok błysku promiennego w rysach, którego odrazu, ukryć nie

potrafił,

pani Marta, tak spokojna zazwyczaj, doznała nieledwie elektrycznego wstrząśnienia. Zdawało jej się, że jak tryumfator uragać tu przyszedł.

— A! — zawołała — pan Koniecki przybywa zapewne, by jako strona interesowana,

pilnować nakładania pieczęci?

Zygmunt rzucił ku Szczęsnej jedno tylko, pełne skargi, spojrzenie, poczem przed obrażoną i do żywego dotkniętą jej matką, z pokorą pochylił głowę. - Pani prezesową daruje — wyrzekł — że ośmielę się rozporządzać w jej domu.

A zwróciwszy się z krótkim ukłonem do komornika, mówił spokojnie: — Jestem Zygmunt Dowburt-Koniecki i, jako prawny właściciel sumy, na której rzecz pan komisarz robi zajęcie, mam zaszczyt prosić o zaniechanie czynności.

Urzędnik skłonił się sztywno.

— Rozkaz sądowy — zaoponował — wydany był na imię pana Andrzeja Dowburta i na jego również żądanie przybyłem tutaj. Ponieważ czynność urzędowa nie jest żarcikiem, któryby można według fantazyi nakazywać lub odwoływać, do zaniechania jej więc potrzebuję, by zawiadomienie ze strony wierzyciela wyrażone było na piśmie, w formie wyraźnej i oficjalnej.

— Rozumiem to najzupełniej — potwierdził młody człowiek grzecznie, podając mu dużą kopertę, z kieszeni wyjętą. — Ponieważ jednak pułkownik Dowburt zawiaduje sumą tą, na mocy plenipotencji tylko, jako mój zastępca, przybyłem więc osobiście, aby rozproszyć wszelkie ze strony pańskiej wątpliwości. Wzrok jego biegł ku Szczęsnej i, jak winowajca, został w połowie drogi przez komornika pochwycony. '

— A! — rzucił tenże złośliwie — sprawa więc zostaje umorzona... — W każdym razie zawieszoną, aż do dalszych z panem Zaliwskim układów — objaśnił Koniecki zimno.

Gdy dygnitarze w sukmanach powstali, a krawat koloru "krwi
wołowej" zbierał
hałaśliwie papiery, Zygmunt skierował spojrzenie ku prezesowej.
Podniosła się i z wyciągniętą dłonią szła ku niemu.
— Dziękuję — mówiła, z trudnością opanowując wzruszenie. —
Dziękuję w moim i
Szczęsnej imieniu. Zabierz ją pan ztąd, a ja tych panów pożegnam.
Przemawiała do niego, nie jak do wierzyiciela, nie jak do człowieka,
który jej
wyświadczył łaskę przed chwilą, lecz jak do kogoś blizkiego

sobie, a odczuwającego potrzebę zachowania pozorów i chęć
usunięcia Szczęsnej od
bolesnego, upokarzającego dla niej widoku.
Koniecki dłoń sobie podawaną w milczeniu a z czcią serdeczną do ust
podniósł i w
jednej chwili znalazł się obok Szczęsnej.
Stała wciąż, w tem samym miejscu, o poręcz krzesła wsparta i jakby
zahypnotyzowana. Słyszała rozmowę Zygmunta z komornikiem,
przez spuszczone rzęsy
widziała srebra rozłożone na stole i bała się podnieść powiek, by
wrażenie
ostatnich kilku minut nie pierzchnęło zwodniczo, by nie okazało się
czczą
halucynacją, po której pozostałaby znów oko w oko z całym
poniżeniem dumy i
godności, jakie przeszła przed chwilą.
Nie śmiała odetchnąć mocniej, aby ów promień jasny, duszę jej
rozświetlający,
nie pierzchnął bezpowrotnie. Wiedziała, iż w położeniu ich
materiałnem nic się
nie zmieniło, że chwilowe cofnięcie egzekucyi nie zmniejsza groźby
ruiny,
zawisłej nad nimi, a jednak w sercu jej zapanowała jakaś cisza nagła i
błogość,

rzucająca błysk radosny na wszystko, co przed godziną jeszcze bólem
i nędzą jej
się zdawało.

— Czy uzyskałem już przebaczenie? — zabrzmiał w tej chwili obok
niej stłumiony
głos Zygmunta.

Długie rzęsy czarne podniosły się zwolna, po za nimi zaś zajaśniała
szafirowa

toń nieba, w wilgotnym blasku skąpana.

I, nie wstydząc się perły przeczystej, szklącej się w oku, źrenice
Szczęsnej

patrzyły na niego przez pryzmat łzy tej z rozrzewnieniem, ze słodką
pokorą
nieledwie...

Ta łza żarem padła na wrażliwą duszę mężczyzny.

— Chodźmy ztąd — wyszeptał. — Mama prosi, bym panią zabrał z
niestosownego
otoczenia.

Wsparta na jego ramieniu, przeszła z uśmiechem wśród urzędników
i butnych

dygnitarzy gminy, którzy stali już tym razem wyprostowani, nie
wiedząc, co mają

mniemać o podobnym zakończeniu sprawy między wierzycielem a
dłużnikiem.

Gdy stanęli w salonie, Szczęsna, milcząca dotąd, ruchem nagłym i
nieobliczonym

obie ku niemu wyciągnęła rączki.

— Dziękuję panu! — zawołała.

On dłonie te drobne ujął i razem do ust podniósł, patrząc w
prześliczne a

wrażliwe rysy kobiety, którym wzruszenie nowego dodało uroku.

Rzęsy jej znów opadły, kryjąc ciemne źrenice przed niepokojącą siłą
wzroku tego.

— Dziękuję — powtórzyła z zorzą rumieńca na licach.

— Czemuż wszystkich przykrości z drogi pani usunąć tak nie mogę!..

— Wszystkich? To nie leży w ludzkiej mocy. Wiem, co mnie czeka...

Nie dziękuję

też za przerwanie sceny ohydnej, nie za materialne dobrodziejstwo,
lecz — za

przywrócenie mi wiary w pana...

Rysy jej opromieniła delikatna zorza rumieńca, spojrzenie jednak
jasne i

szczerze, z prostotą podniosło się ku niemu.

— A więc w nagrodę — zawołał żywo — przyrzeknij mi pani, że
wiary tej nie

utracisz nigdy! Losy nas dziwnie łączą...

— I dziwnie rozdzielają — uzupełniła zcicha.

— Tak, i dziwnie rozdzielają — przyznał po pewnym wahaniu, —

Niechże więc nie

zapanują nad nami, niech zewnętrzne okoliczności nie odbiorą mi tej
wiary i nie

poróżnia nas na zawsze. Przyrzeknij mi pani, że bez względu na
wszystko, coby

nas dzielić, coby przepaść między nami wykopać mogło, zachowasz
ufność w mój

honor i w moją życzliwość, w moją cześć dla ciebie.

Milczała. Szafir jej oczu tylko dziwnym promieniał blaskiem.

— Nie wierzysz pani?

— W pański honor? Prędzejbym o życiu zwątpiła.

— A w moją cześć dla ciebie? W moje serce?

— Wierzę! — szepnęła.

Miał ochotę do stóp jej się rzucić, lecz była taką jakąś wyższą, taką
nieдоступną, z tą swoją prostotą i czystością uczuć, iż ręce jej tylko
zatrzymał

w swej dłoni i, opierając na nich usta, mówił głosem stłumionym:

— Wiara ta będzie mi w życiu talizmanem i drogowskazem,
świąteczkiem, broniącym

wśród chwilowych ciemności lub powikłań od ścieżki fałszywej, na której myśl

pani nie mogłaby podążyć za mną...

Wyprostował się i rękę po czole przeciągnął. Nie chciał powiedzieć tyle, uniosło

go tylko wrażenie chwili i te jej oczy przeczyste, za duży prawie i zapoważne na

klasyczną twarzyczkę greckiej bogini.

Szczęсна, jakby olśniona, cofnęła się nieco, on zaś dziwnym

kaprysem męskiej

wyobraźni, pomimo całego wzruszenia, ujrzał obok niej w tej chwili postać o

różach szkarłatnych, karminowe usta i czarne, zalotne oczy Miły Sławińskiej.

O, z tą łatwiejszy byłby rachunek! W mięsiste jej wargi i w lica puszyste wpiłby

się poprostu pocałunkiem gorącym a namiętym.

— Życie i marzenie — powtórzył, jako porównanie słowa wczorajsze.

Jeżeli jednak

życie pociąga młodość i krew jej żywiej popędza w żyłach, to

marzenie wzamian,

marzenie to, o rysach klasycznego posągu i blasku wzruszenia w oczach, wydawało

się w tej chwili Zygmunutowi poezją życia, jego celem i koroną zarazem.

X.

Pałacyk zaliwiecki zdawał się pogrążony w pozornym spokoju i ciszy.

Stary zegar,

stojący w sali jadalnej, oddawna północ wydzwonił. Dźwiękom jego odpowiedziało

tylko echo szybkich, nierównych kroków, dochodzące z gabinetu prezesa. Myśl jakaś głęboka a ponura musiała ovladnąć jego istotą, poruszał się bowiem nerwowo, lub stawał czas dłuższy w zadumie pogrążony, a dłoń jego prawa trzymała w zaciśniętych palcach arkusz papieru, który ruchem tym gniewnym zmiążdżyć jakoby chciała. Wśród jednego z takich przystanków, pochylił się ku lampie, i prostując list zgnieciony, jął czytać raz jeszcze: "Wielmożny Mości Dobrodzieju! Po nad interesem osobistym winny górować pewne zasady etyczne, którym się ucziwy czło-

wiek nie sprzeniewierza. Otóż przed kilku dniami zgłosił się do Dowburtówki p. Dziegielski, ekonom W. Prezesa Dóbr. i, uzupełniając myśl przedtem już podsuwaną, zaproponował mi wspólne nabycie Zaliwiec, skutkiem subhasty, przeprowadzonej przez rzekomego jego kuzyna podobno. Do pokątnych machiawelacyj i brudów nie zwykłem przykładać ręki. Szubrawca, który śmiał uczynić mi podobną propozycję, kazałem za drzwi wyrzucić. Aby zaś egzekucją z mej strony nie poparła bezwiednie jego planów, nietylko odstąpiłem od opieczętowania ruchomości w Zaliwcach, lecz wstrzymuję chwilowo kroki sądowe aż do dalszego porozumienia się, przyczem mam zaszczyt zwrócić uwagę W. Pana na intrygę niebezpieczną, knutą pokątnie przez własnego Jego sługę. Sługa taki, czelny a rozzuchwalony bezkarnem złodziejstwem, gorszy od dziesięciu

wrogów; radzę więc wypędzić go natychmiast.
Racz W. Pan przyjąć wyrazy winnego szacunku
Andrzej Dowburt. "

Prezes Zaliwski zmiął list ponownie i, prostując się, zaczął napowrót
chodzić
gwałtownie po pokoju.

Teraz dopiero wyjaśniła mu się stopniowo historia owej przerwanej
egzekucyi,
której motywów nie mógł w opowiadaniu żony zrozumieć.
Bezwzględność pułkownika znał zdawna, lecz nie obcem mu było
również jego
nieugięte poczucie honoru i wygórowana duma szlachecka. Że
człowiek ten
wzdrygnie się na wszelką myśl spółnictwa z takim Dziegielskim, to
było łatwe do
przewidzenia i ani dziwiło, ani wzruszało Zaliwskiego. Ale
Dziegielski,
subhastujący i chcący nabyć Zaliwce, nie mógł się pomieścić w jego
pojęciu, jako
rzecz wprost nieprawdopodobna.
— Staremu borsukowi pomieszało się coś w głowie — mruknął.
W liście jednak stało wyraźnie czarno na białem:
"Przed kilku dniami zgłosił się do Dowburtówki p. Dziegielski,
ekonom W. Pana
prezesa i, uzupełniając myśl wpiery już podsuwaną, zaproponował mi
wspólne
nabycie Zaliwiec skutkiem subhasty, przeprowadzonej przez
rzekomego jego kuzyna
podobno. "
Oświecony nagłą, błyskawiczną myślą, prezes uderzył się w czoło.
Teraz już
wszystko pojmował.
— A, łajdak! — wybiegło na jego usta.

Otworzył szufladę, usiadł i, wyciągnąwszy paczkę papierów, zaczął szybko liczyć.

W umyśle jego rozjaśniało się stopniowo.

Ten skory niegdyś do pożyczek, a dziś bezwzględnie subhastujący go, łyk z małego

miasteczka, Kołodziejczyk, to był wprost "człowiek słomiany", symulacyjnie przez

Dzięgielskiego podstawiony.

— A, łajdak! — powtórzył. — Wypędzę; natychmiast, dziś jeszcze wypędzę!

Wypędzić, ale jak? Wszak od lat kilku nie brał pensyi, miał przytem sporo kwitów

na drobne, forszusowane w gospodarstwie sumy, a w domu żadnej nie było gotówki.

Zresztą, oddalony w takiej chwili, będzie przez zemstę tem silniej subhastę

popierał.

Prezes chwycił ołówek i zaczął liczyć mozolnie. Rachunek musiał źle wypaść, bo

duże krople potu wystąpiły mu na czoło, a zmarszczka, łącząca brwi czarne,

stawała się coraz silniejszą, aż zamieniona w bruzdę głęboką, nadała siwym jego

oczom wyraz ponury.

— Zrujnowany! — wyszeptał z jakimś biednym spojrzeniem. —

Bezpowrotnie

zrujnowany!

Dochodził nareszcie do świadomości faktu, oddawna wszystkim znanego.

Przed nim leżał gorączkową ręką kreślony długi rejestr należności, z których

najpilniejsze,

najgwałtowniej wymagane, pokrywały już wartość Zaliwiec.

Prezes patrzył na nie rozszerzonymi źrenicami.

Co się stało, nie pojmował. Sądził, że długi te to skorpion złośliwy,
który mu
chwilowem ukąszeniem krew psuje i życie zatruwa. Tymczasem
potworowi owemu, jak
polipowi, rosły ciągle ramiona, aż opasał nimi nietylko piękne
Zaliwce, lecz i
moralną istotę człowieka, a wysawszy z nich wszelkie soki ożywcze,
dziś upiór
ten zaciskał kleszcze nad ofiarą i ostatnią kroplę krwi, ostatnią iskrę
nadziei
jej zabierał.
Postawiony oko w oko ze straszną rzeczywistością, prezes nie dawał
jeszcze za
wygranę.
— Aby tylko dotrzeć do zbiorów i sprzedać tę nieszczęsną fabrykę
wełny
drzewnej... Tymczasem nadejdzie jaka pomoc nieprzewidziana i
wszystko uratuje.
— Aby do zbiorów — powtórzył raz jeszcze. — Fenomenalne są,
więc burzę zażegnają
tymczasem, a później znajdę na wszystko radę.
I rysy jego, piękne jeszcze, ożywiły się nagłą nadzieją. W dużych,
siwych
oczach, tak łudzaco do źrenic Szczęsnej podobnych, a ukrytych pod
czarnymi
brwiami, zagorzało nowe życie; rozumne, otwarte oblicze rozjaśniło
się całe.
Wyprostował pierś szeroką, jakby ze spiżu wy-

kutą, podkręcił wąs ciemny, srebrną, przepleciony nicią, i ze
skłonnością do
złudzeń, właściwą wszystkim sangwinikom, gotów już był świat
zawojować w tej
chwili.

— Byle zwłoka, byle pomoc, a wszystko naprawię.

— W czerwcu główne ciągnięcie loteryi — podszeptował mu
chochlik jakiś, ale do
myśli tej wstydział się przyznać, sam przed sobą nawet.
Chwycił rejestr długów, ołówek i kreślił pozycya po pozycyi:
— Silbermannowi podwyższę procent, to, będzie czekał; Goldberg
dostanie kontrakt
na kilkoletnią wełnę.
— Sprzedana — podszeptała pamięć.
— A, prawda; więc o nim później. Mordce obiecałem dęby.
— Już ich niema — mówiła rzeczywistość.
— Zboża przeto... Ach, wzięte zaliczki... Zaliwski syknął z
niecierpliwością.
Wszystko się rwało, wszystko było wyeksploatowane.
Wtem oczy jego padły na najgłówniejsze pozycye:
Kołodziejczyk. , rs. Dziegielski.. , rs. Andrzej Dowburt , rs.
Sumy te zahaczały się jedna o drugą i wszystkie były wymagalne.
Zresztą, i ów
Silbermann

i ów Goldberg nie dadzą się byle czem uspokoić, bo oto nakazy ich i
pozwy leżały
już na biurku. Las sprzedany, wełna oddana w długu, na zboża
wyczerpane
zaliczki, inwentarze obłożone aresztem rządowym za podatki, służba
niepłacenia i
buntująca się pokątnie, ekonom spanoszony, czyhający na zgubę
pana...
Wszystko się sprzysięgło. Kędy rzucić okiem, wszędzie przepaść,
wszędzie
ruina...
Cyfry rosły przed Zaliwskim, potężniały i. jak olbrzymie szkielety,
otaczały go
dokoła, szydercze, bezwzględne, nieubłagane... Teraz dopiero zaczął
naprawdę
grozę ich pojmować.

Usta jego, o dumnym i porywczym zarysie, poblady, w oczach
przeżalenie
błysnęło.

— Jestem zrujnowany!... Bezpowrotnie zrujnowany!... — powtórzył z
rozpaczą.

I ze wzrokiem w przestrzeń utkwionym, siedział nieruchomy, jakby
skamieniały.

Zniknął sejmikowicz i retor, hojny w brzmiące frazesy, umilkł
dygnitarz powiatu,
nie mający nigdy czasu dla spraw własnych, wobec zaś widma nędzy,
a może i

wstydu nawet, zbudził się nagle mąż i ojciec rodziny, człowiek, na
którym

ciężła moralna odpowiedzialność za los wybranej kobiety, za
przyszłość czworga
dzieci.

— Przyszłość dzieci!... Z zaciśniętych zębów Zaliwskiego jęk się
stłumiony
wyrwał. Te-

raz dopiero czuł, jak głęboko względem tych dzieci zawinił... Wszak o
ruinie

wiedział oddawna, a nigdy nie miał dość siły, aby jej odważnie
spojrzeć w oczy,
nigdy nie znalazł dość czasu, by ze zbliżającą się hydrą stanąć do
walki i

śmiało zetrzeć jej głowę. Odkładał z dnia na dzień, czekał
opatrznościowego
ratunku, aż dziś...

Wzrok jego padł na fotografie, stojące na biurku. Z jednej strony, z
ram

pluszowych, uśmiechały się do niego dwa złotowłose dziewczątka i
chłopiec o

energicznych rysach, w mundurek gimnazjalny przybrany, z drugiej
wychylała się

wysmukła postać Szczęsnej, a wielkie, głębokie jej źrenice zdawały się ze współczuciem na ojca patrzeć.
Prezes głowę na piersi opuścił.
— Dzieci bankruta — wyszeptał. — Proletaryat kastowy i umysłowy, od którego kraj już się roi, ofiary win cudzych, tułające się bez własnego dachu, bez punktu oparcia, aż je najczęściej moralna lub materyalna przepaść pochłonie. Każdem tem słowem sam siebie policzkował, znajdując jakąś ulgę okrutną w dzikim szarpaniu własnego serca.
A Szczęsna patrzyła nań wciąż z ram pluszowych i, w majestacie królewskiej swej urody, zdawała się mówić:

— Ojczy, czemu taileś los nasz przedemną? Czemu w fałszywych chowałeś mig blaskach? Cóż stanie się dziś z nami?
— Dzieci bankruta! — powtórzył z rozpaczą. — Pasierby fortuny, od których wszyscy będą się odwracać!...
Cyfry zaś, wydłużając się i jak potężne szkielety stając znów przed jego oczyma, zdawały się wyciągać potworne ramiona, z których każde, szydercze, bezwzględne, nieubłagane, wskazywało go z wyrazem:
— To twoja wina! Twoja wina!
Inni mogli zastawiać się klęskami, złą ziemią, brakiem kapitału obrotowego,
Zaliwski wszakże czuł, że on do usprawiedliwień podobnych nie ma prawa. Majątek należał do najlepszych w powiecie, odziedziczył go z czystą jak łąza hipoteką, zapasy zaś podniósł jeszcze dużym posagiem pani Marty. Wszak niedawno,

kilkanaście lat temu za ledwo, sąsiedzi, jak do banku, zwozili grosz oszczędzony i w depozyt mu oddawali. A dziś, gdzież się to wszystko podziało? Rozpłynęło się, wśród ciągłych wyjazdów, ugrzęzło w niewykonalnych, lecz parforce w życie wprowadzanych projektach... Zaliwski czuł to, ale nie śmiał wypowiedzieć Głowa tylko jego opadła niżej jeszcze, aby nie widzieć straszego widma ruiny, widma, które

zdawało się wyzierać na niego z papierów tych, mówiąc, iż lekkomyślnością, bezwiedną wtrącił w przepaść materialnego i społecznego upadku własną, rodzinę, własne dzieci, tak drogie mu przecież... Teraz dopiero czuł, że je kocha, że do pierwiastku rycerskiego uwielbienia dla pięknej córki przyłączała się gorąca miłość ojcowska, która, pomimo długoletniego zaniedbania, głęboko snąć w serce mu wrosła, skoro obecnie budziła się do życia z siłą potężną. — Nikczemnik tylko popełnia świadomie zabójstwo na własnych dzieciach! Muszę być ich ocalić!... Wraz z postanowieniem tem zdawało się, iż duch nowy wstępuje w niego odrazu. Postać zgnębiona przed chwilą wyprostowała się, oczy Zaliwskiego błysnęły. Ożywiony, zaczął szybko kreślić szeregi cyfr, przetrawiając widocznie w głowie myśl jakąś, czy nowy a "fenomenalny" projekt odbudowania fortuny. — Tak, nawet gdybym nie ocalił Zaliwiec, tego im nikt nie odbierze. Zaasekuruję się na wysoką sumę, która, stanowiąc osobisty, wyłączny ich majątek, na zawsze

dzieci me od ubóstwa ochroni. Zabezpieczenie takie pozwoli mi przy
likwidacyi
zapłacić każdemu z wierzycieli co do grosza jego należność; niech
nikt nie
straci na

słowie prezesa Zaliwskiego. Polski szlachcic zadłuża się, ale nie
oszukuje, nie
zarywa nikogo. Uspokojony zresztą o nich, wybrnę może ze
wszystkiego. Teraz
tylko pieniędzy na premia asekuracyjne i na pierwsze raty. Pieniędzy,
pieniędzy,
pieniędzy!...
Zerwał się i podniecony mierzył gabinet, szerokimi krokami.
W głowie jego, wiecznie do projektów skłonnej, nie rodził się dziś
żaden pomysł
wykonalny, a z gruntu ratujący sytuację.
Napróżno myślał o bogatych krewnych, o odwołaniu się do przyjaciół
lub nowej
pożyczce u lichwiarzy. Na krok pierwszy nie pozwalała duma, źródła
ostatnie
wyczerpane były oddawna.
— A jednak muszę się zaasekurować na , rs. To jedyne względem
dzieci
zadośćuczynienie, jedyne zabezpieczenie dla Marty.
Imię żony nasunęło mu myśl o kosztownościach jej, o pamiątkach
rodzinnych, tak
niedawno ocalonych przed zajęciem Dowburta.
Na razie wzdrygnął się wobec pokusy tej: raniła ona jego szlachecką
drażliwość,
łamała dumę. Nie zwykł zwierzać się żonie ze swych kłopotów, nie
zwykł prosić
jej o cokolwiek, choćby dlatego, że wraz z sobą cały majątek swój na
wieczną
oddała mu własność. Od dnia

ślubu był dla niej wyrocznią, bożyszczem nieledwie, otoczonym aureolą wyższości;
"działaczem" publicznym, który z wyżyn swych wielkich interesów i doniosłych obowiązków obywatelskospołecznych patrzył z pobłażaniem na drobne jej zabiegi, na pracę domową i związane z nią troski lub kłopoty. Ona ubóstwiała go, on wielbić się pozwalał, łącząc z łaskawością tą pewną rycerską dla żony uprzejmość. Ta galanteria dla "kobiety" kazała mu niedoceniać przymiotów jej, jako pracownicy. A jednak, w podziale trudów, ciężar podtrzymania domu i rodziny spoczywał obecnie w znacznej części na słabych ramionach pani Marty.

Zaliwski nie widział tego nigdy; nie chciał zrozumieć, że aureola jego zbladła. Przeciwnie; w głębi duszy wierzył, iż w domu tym nikt o niczym nie myślał, że on był jedyną jego opatrzością i żywicielem, słońcem życiodajnym, ku któremu wszystkie oczy z ufnością się zwracają. I, nie zdając sobie nawet sprawy, że zejście z piedestału straszy go i upokarza, próbował sam przed sobą innym tłumaczyć się sofizmatem.

— Marta taka szczęśliwa, taka ufna, nie domyśla się nawet, że stoimy nad przepaścią... Po cóż płoszyć jej nieświadomość, po co spokój zatruwać.

I zdziwiłby się, gdyby mu ktoś powiedział, że nie umiał patrzeć dokoła siebie,

że z owego "szczęścia" jego żony widmo już nawet nie zostało. Dla
niego
okazywała się zawsze taka cicha i spokojna, nie skarżyła się nigdy, a
zresztą —
była Jego żoną, czyż to do szczęścia nie wystarcza?
Pójdzie zresztą i napomknie jej o tych kosztownościach. Nie powie na
co, ale
napomknie tylko...
Wziął świecę i przez salon, dywanem wysłany, skierował się ku
leżącej po za nim
sypialni.
Miętkość kobierca tłumiała jego kroki, niespostrzeżony więc stanął u
progu.
Delikatnie jednak uchylona portyera, zamiast żony w głębokim śnie
pogrążonej,
inny ukazała mu obrazek.
W kąciку na krześle paliła się lampa nieduża, obok zaś, na małym
stołeczku,
siedziała pani Marta i szyła pilnie. Baczne oko z niewygodnej tej pozy
wywnioskowałyby może, iż prezesową chciała w ten sposób omylić
czujność dzieci,
nauczycielki i służby. Lampa bowiem, wciśnięta w kąt a nisko
postawiona,
pograżała pokój w półmroku, który, wykluczając możliwość pracy,
kazał mniemać, iż
właścicielka jego w głębokim śnie jest pogrążona. Koło niej
tymczasem na
podłodze stał koszyk z robotą i piętrzyły się

obstrzępione falbanki, w ręku zaś widniała, nicowana pokryjomu,
sukienka
dziecięca.

Zaliwski nie pojął tych subtelności. Wzamian zdumiał go fakt inny.
Oto lica
żony, na które oddawna nie spojrzał uważnie, uderzyły go
szczupłością i cerą,

bledszą, jeszcze niż zwykle, a uderzyły dlatego może, iż wzdłuż nich
toczyły się
dwie łyzy grube.
Bądź co bądź szarpnęło to jego sercem. Czy w szarpnięciu tem jednak
istniało
więcej bólu, czy więcej zniecierpliwienia, trudno było określić.
Jego żona, której nic przecież do szczęścia nie brakło, siedziała w
nocy ukryta
w kąci z robotą i — płakała. Co to ma znaczyć? On, to co innego,
miał przecież
takie mnóstwo trosk ciężkich na głowie; ale ona, co ją smucić mogło?
Czyżby się
domyślała rzeczywistego stanu rzeczy.
Cóż znowu! — odegnał natychmiast myśl natrętną. Ot, zwykle nerwy
i nadczułość
kobieca.
A jednak widok ów bolał go. Pani Marta dłonią szybko łyzy otarła i
szyła dalej.
Naprawdę wszakże pochyliła głowę, jakby wstydząc się słabości tej
przed sobą
samą; po białych bardzo, wychudzonych jej policzkach dwie nowe
toczyły się
perły.

Nie szlochała, nie łkała; usta jej tylko zacięły się, a palce coraz
szybciej
igłą migały. Szyła z jakąś bolesną zawziętością, chcąc widocznie
ruchem
fizycznym stłumić myśl, co się w serce jej wpiła i mózg opanowała
zarazem.
Zaliwski, który wpierw już świecę zostawił w salonie, zbliżył się teraz
z cicha i
rękę na głowie jej oparł.
— Co tobie, Marciu? — zapytał. Drgnęła, lecz opanowując się w tej
chwili,
podniosła ku niemu spokojnie łzami jeszcze zaszklone oczy.

— Dlaczego czuwasz tak późno? — zapytała nawzajem z łagodną wymówką.

— A ty?

Spojrzeni sobie w oczy i... nie tłumaczyli się dłużej.

Głowa kobiety na piersi opadła; on usiadł ciężko na najbliższym krześle.

Pani Zaliwska szła pilnie dalej, prezes nie spuszczał z niej oczu, raz

jeszcze staczał z sobą walkę.

— Marciu — przerwał wreszcie gnębiące milczenie — przyszedłem do ciebie z

prośbą.

Robota jej opadła na kolana, oczy ku niemu się podniosły:

— Przyszła na Zaliwce chwila przesilenia, potrzeba mi koniecznie pieniędzy, a do zbiorów

daleko..., Ty masz kosztowności, których cena mogłaby mnie uratować na razie.

Podniosła się, cicha, spokojna, a otworzywszy szufladę tualety, zaczęła wyjmować

i stawiać obok niego, w świetle lampy, spłowiałe, podniszczone pudełeczka

safianowe, z których każde mieściło jakąś pamiątkę, jakieś wspomnienie z chwil

jasnych i radosnych w życiu. Nie była strojnisią, więc klejnoty te stanowiły

częstkę przeszłości jej i rodziny, były darami rodziców, błyszczały na palcach

prababek jeszcze.

Nagle ręka jej drgnęła.

— To własność Szczęsnej — szepnęła.

— Nie zginie żaden drobiazg. Zresztą, w całej tej sprawie o Szczęsną właśnie mi

chodzi.

— Miał służyć do jej zaręczyn...

— Zwrócę go tymczasem. Wszak o zaręczynach niema w tej chwili mowy.

— Kto to wie. Pan Koniecki zdaje się być żywo nią zajęty.

— Co, synowiec Dowburta? Nie wspominałaś mi o tem!

— Nie miałam ku temu sposobności. Nie widziałam cię prawie w ostatnich czasach.

Zaliwski kombinował już fakt ów z cofnięciem egzekucyi przez pułkownika.

— Ależ, to się pysznie składa! — zawołał, tracąc dotychczasowe przygnębienie. —

Niech więc ten pierścień zostanie.

— Rzeczy nie zaszły tak daleko, — reflektowała prezesowa. — Nie wiem w ogóle, czy Szczęśna...

— Och, nie o to chodzi. Nikt jej nie będzie przymuszał; to nawet nie partya dla niej... Sam fakt cieszy mnie tylko.

I rozogniony, zajęty już nową myślą, pochylił się, całując rękę żony.

— Dziękuję, Marciu, za gotowość, z jaką mi przychodzisz, z pomocą. Pierścień

Szczęśnej zostaw, a resztę zapakuj razem i połóż mi jutro na biurku.

Po żniwach

zwrócę ci drobiazgi te z podziękowaniem i powiem, jaką oddały mi przysługę.

— Jasiu, czy tak źle z nami? — zapytała, patrząc mu w oczy błagalnie.

— Źle? Cóż znowu! Kryzys chwilowy, który słowa twoje już poniekąd zażegnały. W

obawie jednak, by nie wrócił kiedykolwiek, powziąłem myśl zabezpieczenia

przyszłości naszych dzieci. I oto cel, do którego przykładasz w tej chwili rękę.

— Nie rozumiem.

— Opowiem ci po skończonym fakcie. Tymczasem kładź się, moja Marciu, bo już

późno, a ja mam jeszcze pilne rachunki do załatwienia.
Podniósł się i, dotknąwszy roztargnionemi ustami jej policzka, szybko
ku drzwiom
się zwrócił.

— Jasiu! — prosiła — chwileczkę.
— Kiedyindziej, moja Marciu, kiedyindziej. Dziś bardzo zajęty
jestem.
Zniknął za porty erą. Zrozumiała, że uciekał od tłumaczeń, od
upokorzenia,
jakiem prośba o pomoc była dla mężowskiej jego ambicyi.
Pomoc? Pani Marta opuściła splecione dłonie i patrzyła ze smutkiem
głębokim na
pomoc tę marną, na spłowiałe pudełeczka, piętrzące się w świetle
lampki małej. I
nie tych kamieni błyszczących, nie pamiątek nawet żal jej było, lecz
widma
spokoju i swobody, wspomnienia dni jaśniejszych, które wraz z niemi
pierzchnie
bezwrotnie. Siłą woli wpierw powstrzymane, łyzy bólu toczyły się
znów po jej
licach. Gdy nawet widmo chwil szczęśliwszych ustępuje z domu,
miejsce jego
zajmuje zwykle upiór niedoli. Pani Marta czuła to dobrze, i jakby dla
zażegnania
tego potwora, otarła łyzy, ująwszy zaś zniszczoną sukienkę dziecięcą,
szybko szyć
dalej zaczęła..
Zegar w jadalni wydzwonił właśnie drugą z północy.

XI.

Przymusowa bezczynność, na jaką Zygmunt Koniecki skazany był w
Dowburtówce,

stanowiła istną dla niego klęskę.

Czynny i energiczny z natury, wracał tu w przekonaniu, iż po
długoletnich
studiach i ukończonej praktyce za granicą, odpocznie tylko parę
tygodni, by
później, według z góry ułożonego planu, wytrwale do pracy się
zabrać. Gdy więc
pokrzyżowane rachunki z Zaliwcami projekt ten cały zwichnęły,
znalazł się
poniekąd w położeniu bez wyjścia, w którym każdy energiczniejszy
krok z jego
strony, byłby tylko popychał starego pułkownika do ostrego
wystąpienia względem
Zaliwskich, do przyspieszenia ruiny ich może.
Skoro zaś Zygmunt nie chciał i nie mógł na to pozwolić, pozostawało
mu tylko
siedzieć dalej w Dowburtówce i, wyręczając stryja, rozbijać

go swym widokiem. Niestety, folwarczek był zbyt mały, aby dla obu
pole do pracy
przedstawić. Starzec wreszcie, czynny, zahartowany, od świtu do
nocy na nogach
będący, nie lubił, by go wyręczano w twardym mozole. Wzamian na
przedłużający
się pobyt synowca patrzył z mniejszą goryczą, niżby się tego
spodziewać było
można.

Zdawało się, że w promieniach tej swobodnej, pełnej siły młodości,
taje
mizantropia pułkownika, że surowe jego poglądy łagodnieją, że oczy
nawet, z pod
brwi krzaczystych, pogodniej na świat patrzą. Optymizm chłopaka,
jego zapał i
wiara w siebie, wiara we wszystkie lepsze pierwiastki ludzkiej natury,
oddziaływały na szorstkiego odludka, jak słońce wiosenne na
zastarzałe,

stwardniałe bryły lodu. Bryła ziębiła, mroziła wciąż na pozór, lecz równocześnie
malą, malą, a spływające z niej krople użyźniały trwałemi sokami nowe życie,
zieleń nowych nadziei, ruń szmaragdową złudzeń i projektów, które największym
może czarem młodość każdą, stroją.
Za długie lata pracy twardej i mozołu, za wyrzeczenie się wszelkiej radości w
życiu, teraz dopiero zbierał plon pewien, patrząc na dzieło swe, za jakie
moralnie Zygmunta uważał. W miarę zaś, jak serce topniało mu pod działaniem

przybranego syna, jak przekonywał się, że krew nie kłamie, że ci najmłodszy, tacy
praktyczni i zimni napozór, są, tylko wulkanem, w którym powłoka lodowa kryj
gotowy do wybuchu materiały, w miarę, jak ujawniały się w jego oczach marzenia
ich i ideały, starzec rozchmurzał się i odżywał, jednocząc myśli oraz ducha,
młodzieńczego zawsze, z projektami ich i zapałem do pracy.
Ci "najmłodszy" zaś tak żywo go zajmowali, że i sam często zaglądał do Annopola i
coraz wyraźniej pociągał tam Zygmunta. Niedawny odludek, znajdował wyjątkową
przyjemność w owym dworku maleńkim, wśród zieleni ukrytym. Nęciły go zarówno
złote echa młodości i odnowiona stara przyjaźń z p. Juljanem, jak życie, wrzące
tu od powrotu jego córek, jak pełne słodczy spojrzenie Ani i srebrny śmieszek
Miły Sławińskiej.
Prostota tego domu, pogoda, bijąca ze wszystkich spojrzeń, chwytaly za serce i

przykuwały każdego. Do pańienek śmiała się młodość, śmiało życie i
praca
ukochana na własnym zagonie. Idąc do niej specjalnie przygotowane,
czuły grunt
pod nogami i z wiarą w przyszłość patrzyły. Optymizm zaś, tak
usprawiedliwiony w
ich położeniu, dzielili również rodzice. Wytwarzało to więc atmosferę
swobody i
spokoju,

obcą, zupełnie ogniskom, przy których raz chociaż stanęło widmo
niepewnej
przyszłości, widmo niedoli, jaka pierwszym podmuchem może
zmiażdżyć na zawsze
egzystencję ptaków niebieskich i tych wszystkich pasierbów fortuny,
którzy,
żyjąc z dnia na dzień, o jutro w śmiertelnej są trwodze.
Dowburt skłonny był w tej chwili widzieć w fachowej pracy
niewieściej nietylko
nowy czynnik ustroju społecznego, lecz nawet potęgę ekonomiczną,
mogącą w
gospodarstwie narodowym najzbawienniejsze przynieść owoce. Żona,
dzieląca pracę
męża, świadoma jego celów i dążeń, stająca w razie potrzeby
umiejętnie na ich
czele, zdawała mu się idealnym połączeniem kobiecości, z poważnymi
zadaniami
matki i obywatelki. Pojawszy ducha czasu i jądro kwestyi nie
zasłaniał się w
zaślepieniu dziwacznymi majakami emancypacyi, bo czuł, że kobieta
polska,
wychowana na gruncie szlachetnych i uczciwych tradycyj, czoła przed
niemi nie
pochyli.
Uosobieniem nowej tej, przez ostatnie prądy wytworzonej siły, były
dla niego

obie Sławińskie. Wdzięk ich osobisty, odrębny, a w każdej porywający, przyjaźń dawna z ojcem i staropolski, pełen prostoty, nastrój domu, dokonały reszty. Ta skromność właśnie, daleka od wszelkiego blichtru, a połączona z pracą fachową, z za-

możnością, oraz z głębokim poczuciem obowiązków społecznych i obywatelskich, nasuwała pułkownikowi myśl, iż wrakiem gnieździe uczciwem powinienby Zygmunt żony dla siebie szukać. Sławińscy należeli przytem do starej, zdawna tu osiadłej, a dobrze skoligaconej szlachty. Posag nie był wprawdzie wielki, ale Dowburt przeciwny był z zasady związkom bogatym. Annopol przytem stanowił dawną, część ukochanego Koniecpola i z dwóch stron do niego przylegał. Z czasem więc Zygmunt mógł spłacić drugą siostrę, zaokrąglając w ten sposób ów kawał ziemi rodzinnej, który inaczej nigdyby do rąk Konieckich nie wrócił. Na myśl o tem, jak na każde wspomnienie kolebki praojców, serce starca tajało, a projekt owego małżeństwa coraz mu się pożądanym wydawał. Czy zresztą przyjdzie do niego lub nie, Annopol był zawsze — według Dowburta — bardzo cennym antidotem przeciw urokowi, jaki Zaliwce najwyraźniej na Zygmunta rzucały. Tam, wśród otoczenia, wysoce starcowi niemiłego, mógł znaleźć tylko zagładę najdroższych marzeń jego i projektów; tu — stwierdzenie ich i ułatwienie celu, który za zadanie życia uważał.

Zygmunt tymczasem nie domyślał się nawet zamiaru, kielkującego
skrycie w głowie
obu starców, a dawał się tem łatwiej pociągać do Anno-

poła, że go tu nęciły rzeczywiście cicha słodycz Anny i gorące,
zalotne
wejrzenia Miły. Nie przypuszczając, iż stryj chce czas, spędzany przez
niego w
Dowburtówce zużyć na ożenienie go, tak, aby później nic go już od
domu i pracy
nie odrywało, nie posądzając, iż projekt ten, tajemny a przedwczesny
nawet,
powstał w obawie przed urokiem Szczęsnej Zaliwskiej, Zygmunt
spędzał w Annopolu
miłe bardzo chwile.
Jedność zajęć i przebytych studyów, wspólność pochodzenia, dążeń i
aspiracyj,
tworzyły wśród młodej tej trójki łącznik nader silny, ale i
charakterystyczny
zarazem. Nie wykluczając bowiem wykwintnych form dobrego
towarzystwa, przybierał
on cechy koleżeńskiej prostoty i zaufania. Takim przynajmniej
stosunek ten
wydawał się ze strony Zygmunta Konieckiego, który na cichą
lękliwość Ani
odpowiadał przyjazną życzliwością, na wyzywającą zaś zalotność
Miły galanterią
równie śmiałą, lecz tak głębszego znaczenia, pozbawioną, iż
szermierkę podobną
kończyli zwykle oboje, jak przy pierwszym spotkaniu, wspólnym
wybuchem śmiechu.
A jednak ta walka podjazdowa, ta tyralierka, dla zabawki prowadzona,
musiała
niekiedy celniejsze rzucać strzały. Pociski jej też, jakkolwiek lekkie na
pozór,
źłobiły bruzdy i rzuca-

ły iskry źle przygaszane na materyał tak palny jakim są serca młode,
wrażen i
uczuc chciwe.

Pracowano przytem w Annopolu z zapalem, wprowadzając w czyn
teoretyczne

wiadomości, przywiezione przez obie panienki z zagranicy.

Kolezeństwo na polu

rolnictwa, pozwalało Zygmuntowi brać w pracy tej udział pewien;
obie więc

siostry, nie krepując się jego obecnością, nietylko ciągnęły dalej
zajęcie, przy

jakiem je w danej chwili zastał, lecz nawet prowadziły go z sobą
chętnie,

prosząc nieraz o radę i wskazówki.

Ztąd powtarzały się wycieczki do chmielników i ogrodów, na łąki i w
pola, gdzie

przepyszny rozkwit natury nęcił i pociągał, rzucając na wszystko czar
wszechpotężny. Jeżeli urok rozkołysanych, a złotem i srebrem

jaśniejących łąków,

rozpromieniał nawet oblicza obu starców, dążących często za nimi, to
cóż

dziwnego, że na entuzyastyczne, młodzieńcze natury, działał także
upajająco, że

poezya i marzenie brały często górę nad praktyczną prozą zajęć
gospodarczych.

— Panie Koniecki — wołała Miła — patrz pan, co za cudowne
połączenie barw na

zachodzie! Ach, żebyż je utrwalić, żeby widok ten na godzinę chociaż
zatrzymać

można.

Oczy jej pały, rysy, w blasku zorzy purpurowej, świeżością kolorytu
o lepsze z

nią wal

czyły. Zygmunt patrzył z podziwem na żywy ten a czarowny obraz.
Miła zdawała się
nie widzieć wcale towarzysza. Po nad obłoki z fioletu, szkarłatem
podbite, a
złotem bramowane, nic dla niej nie istniało w tej chwili. Zatopiona w
nich cała,
mieniała się z podziwu i uniesienia.
— Jaki świat piękny! — wyrzekła wreszcie z westchnieniem.
— Przecież pani nie lubi przyrody — żartował Zygmunt. — Poezya i
zachwyty, to —
według twierdzenia pani — dział panny Anny.
— Ale piękno w każdym objawie, to mój znów wydział. Cóż pan
chcesz, nie umiem
rozczułać się nad źdźbłem trawy, nad gniazdkiem ptaszka lub
wdziękiem
zamorusanego dzieciaka, podobny jednak widok porywa mnie i unosi.
Nie mam w
sobie sentymentalizmu, właściwego większości kobiet, ale mam
pogańskie poczucie
piękna. Potęga jego, ujawniona w takim naprzykład zachodzie,
wstrząsa mną i
owłada.
I cała w purpurowych skąpana blaskach, uroczo, choć zmysłowo
może ponętna, z tym
nadmiarem życia i temperamentu, bijącym z każdego rysu, tonęła z
roziskrzonemi
oczami w krwawej łunie zachodu, która na główkę jej, śmiała,
wyzywającą, kładła
ognistą aureolę, ze złota i szkarłatu utkaną.

Koniecki, zapatrzony pozornie w opale i rubiny, w tęczę promieni
mieniących się
na nieboskłonie, śledził jednak z pod oka grę barw i zmianę wyrazu w
przeistoczonym zapałem obliczu kobiety.
— Czemu ja nie mogę być artystką? — wyszeptała jakby do siebie.

— Trzeba było zamiast do Letteverinu, zapisać się na kursy nauk plastycznych —
podsunał żartobliwie.

Piękna panna zwróciła się nagie ku niemu z gorącym błyskiem w oczach.

— Czy myślisz pan, że nie chciała, że nie błagałam o to? — rzuciła porywczo. —

Jeżeli jednak postępowość naszego ojca sięgała dość daleko, by nas kazać uczyć,

to jednakże nie rozwinęła się do tego stopnia, aby wybór zawodu nam samym

zostawić. Postępowość to zresztą zaściankowa, filisterska, nawskroś utylitarna.

Nie doszła ona do wyżyn humanitarnych, uznających w kobiecie wszechludzkie prawo

do rozwijania swych potrzeb duchowych, do kształcenia tych pierwiastków, ku

którym ją wrodzone zdolności, a może iskra Boża popycha. Po co wreszcie taić —

dodała z goryczą — wszak w całym wyjeździe za granicę mniej chodziło o nas, a

więcej o ów zagon rodzinny" — tu wskazała szyderczo

na pole świeżo zorane. — • Nie mamy braci, nam więc każą strzedz go i uprawiać.

— Piękne zadanie — podsunał mężczyzna.

— Tak, piękne i ziemię tę kocham całą duszą, a jednak — tu spojrzała mu bystro w

oczy — czy wiesz pan, przychodzą chwile, w których zaczynam nienawidzić oków,

jakie mi ona narzuca.

— Nie rozumiem...

— A tak — przerwała żywo. — Bo wy, zahypnotyzowani myślą jedną tylko,

szlachetną, lecz do pewnej szerokości geograficznej przywiązaną, nie pojmujecie

nic za nią, nie uwzględniać nawet, że do celu tego mogą rozmaite
wieść drogi.

Jeden szuka ocalenia od zagłady, trzymając się chociaż deski z
rozbitego okrętu;
drugi dosięga tego samego portu, rzucając się śmiało w nurty, lub
płynąc pod
obcą banderą nawet.

— Przyznaję pani najzupełniejsze, rację. Sztuka, nauka, sława, to
iakoż potężne
czynniki w gonitwie za hypnotyzującym nas celem. Rzucanie się
jednak wpław ku
niemu, lub płynięcie pod obcą banderą, to chyba szlaki nie dla kobiety
przeznaczone.

Czarne oczy Miły Sławińskiej iskrami sypnęły, nozdrza jej zadrżały
lekko.

— Nie wiedziałam, że i pan jesteś wyznawcą półśrodków — rzuciła
szydlerczo. —

Jedno

z dwojga: albo chowajcie nas po dawnemu; a wtedy utrzymacie
wszystkie przy
ognisku, w promieniu spojrzeń mamy i konkurenta z sąsiedztwa, lub,
skoro to
ognisko za szczupłem się dla nas okazało, skoro każecie nam samym
chleba szukać
i dajecie wiedzę w tym celu, pozwólcie, by światło jej wiodło niektóre
jednostki
tam, gdzie je pcha potrzeba wewnętrzna, gdzie je gna zamięłowanie i
wrodzone
porywy. Jeżeli nikt nie żąda od chłopców, by po skończeniu nauk
zgrupowali się
i siedzieli napowrót pod strzechą, rodzinną, to takie samo prawo do
pokierowania
życia według własnych ideałów i my posiadamy.

— Panno Miło, z kąd ten nagły wybuch energii i goryczy? Nie
widziałem go wpierw u

pani.

— Zkąd? Spójrzysz pan na mnie, czyja wyglądam na istotę stworzoną do takiej roślinnej egzystencji. We mnie wre i kipi, a tu każą mi, jak ślimakowi, przyrosnąć do kawałka skały i po nad niego nic nie widzieć. Nie, nie, to spróchnieć, to umrzeć można!...

I podnosząc główkę, a wyciągając w górę ramiona, zawołała z zapalem:

— Vouloir c'est le plaisir des dieux! A mnie, która mam wstręt święty do istot nijakich, każą ta siedzieć i marzyć. Nie, ja tego nie zniosę, nie wytrzymam!

Zygmunt patrzył na rączki jej, z których opadły rękawy, na przedramię, jakby utoczone a krwią tętniące, na główkę śliczną z tym wyrazem energii i woli, z tym gorącym zapalem ku niebu wzniesioną i uderzony pozą jej, pełną arystokratycznego piękna, rzucił żartobliwie:

— Szkoda, że pani sama siebie widzieć w tej chwili nie może. Postać pani stanowi na tle zachodu przepyszny, a życiem tryskający obrazek. Opuściła szybko ramiona i rozśmiała się równocześnie.

— Trafia pan w drugą słabą stronę — mówiła, wracając do zwykłego tonu. —

Próżność i zalotność, to broń pyszna... szczególnie podczas skwarne lata...

na zabicie nudów — dodała z szyderczem trochę spojrzeniem.

— Dziękuję! A to mi pani pochlebiła. Gotówbym się obrazić.

— I owszem, proszę. Wszak już zrobiłam wyznanie wiary. Według mnie: L'homme

inoffensif est le dernier des hommes; il est indigne même d'avoir des ennemis.

Wolę więc obrazić pana, wolę mieć w nim wroga, niż... niż... żebyś
mnie pan nie
spozrzegł wcale.

— Wroga? Czy dlatego, aby go pobić z chwałą? Bo przecież
Anakreon jeszcze wy-

głosił zasadę, iż: piękna kobieta zwycięża nawet i żelazo.

— Być może. Walka z godnym jej zapaśnikiem, to także sztuka, nad
którą muzy

rozciągają opiekę; gdy więc nie wolno mi malarstwu sił poświęcić...

— A czy próbowała pani?

— Czy próbowałam? — powtórzyła porywczo — ależ ja lata całe
żyłam tą myślą. Dla

mnie to Ania przesiedziała miesiąc w galeryi drezdeńskiej. Tu jednak
nie mówię o

tem, bo przecież w Annopolu nie mogę kształcić się dalej, a ojciec
mój po za nim

nic widzieć nie chce. Skoro więc nie wolno mi uprawiać sztuki w
wielkim stylu,

niechże zastąpi mi ją boski flirt salonów i sztuka zdobywania takiego,
jak pan,

przeciwnika.

W spojrzeniu jej była zalotność, w głosie cień lekkiej ironii.

— A jeżeli z góry broń złożę?

— W takim razie pozbawi mię pan całej satysfakcyi. Domyśle się
bowiem, że broń

ta nie do pana już należy.

Rozśmiała się perlistym, drwiącym trochę śmiechem, a równocześnie
reszta

towarzystwa, na którą czekali właśnie, zrównała się z nimi,
przecinając

odpowiedź na ustach Zygmunta. Ożywienie jednak, błyszczące w
oczach Miły,

nie uszło uwagi przybyłych. Zarówno wzrok starego Dowburta, jak spojrzenie Ani, zatrzymały się na niej badawczo.

— Odkryłam tajemnicę — rzuciło tymczasem piękne dziewczę z czarownym swym, srebrzystym a lekko wyzywającym śmiechem.

— Tajemnicę?

— Tak. Pan Koniecki kocha się na zabój. Lica Anny Sławińskiej łuna szkarłatu pokryła.

Rodzice i Zygmunt nie spostrzegli tego nawet, bo poprostu nie patrzyli na nią,

wcale. Oczy jednak pułkownika i Miły zawisły na niej równocześnie.

W pierwszych

odbijała się jakby radość i dobroduszne rozrzewnienie, w drugich najpierw

zdziwienie, a później szyderstwo zabłysło.

Pod siłą, spojrzeń tych, purpura na licach Ani wzmocniła się i falą gorącą,

przeszła aż pod koronę włosów złocistych.

— Pan Koniecki kocha się na zabój! — powtórzyła Miła z żartobliwym naciskiem. —

Oskarżam go o to publicznie, na mocy starogreckiej zasady, iż:

"Dusza

zakochanego żyje w cudzym ciele". Bo oto synowiec twój,

pułkownik, tak dalece z

dużą swą się rozstał, że przez cały czas spaceru nie powiedział mi jednej

ciekawej rzeczy, jednej dowcipnej uwagi nawet. Za karę

rzucam go na pastwę Ani, a sama przyłączam się do starszych panów. Był to żart tylko, lecz Ania, dla której swoboda siostry niedościgły stanowiła

ideał, ponownie się zarumieniła.

— Dobrze! — zawołała. — Zapytam się pana właśnie o nasze buraki.

— Pysznie! — szydziła zlekka Miła. — Pozwólcie sobie na rozmowę gospodarczą.

Zyska na tem rolnictwo i "zagon rodzinny" — dodała patetycznie.

— Alboż pani nie kocha tego zagona? — podjął Dowburt, który dotąd nie mieszał

się do gry słów między młodymi.

— O i owszem. Ale nie mogę iść na spacer nawet dla "dobra kraju. " Była tak komiczną w werwie ironicznej i zapale oratorskim, iż starzy rozśmieli

się mimowoli.

— Juluchnu, co ona też wygaduje — skarżyła się pani Sławińska, podnosząc drobne,

zasuszone swe rysy ku górującej nad nią potężnej postaci męża.

"Juluchnek" wyprostował barczyste, kwadratowe ramiona, a przygarniając wielką

swą ręką śliczną główkę dziewczęcia, bronił jej dobrodusznie.

— Ot, dziecko, więc się bawi. Ale po co, Miło, gorszą się przedstawiać?

— Wcale nie gorszą, ojczusiu. To przecież fakt wiadomy, że ja wszystkie cnoty

domowe Ani wypuściłam w arendę.

— Szczęśliwy, komu się ta porcyja zdwojona wraz z nią dostanie — żartował stary

Dowburt.

— Tego samego jestem zdania — przyznała szczerze. — Dlatego też sobie zostawiłam

jedną, tylko drobną cząsteczkę.

Jaką? — podjął pułkownik ciekawie.

— La joie de vivre, radość życia, zapał.

— I piękność — uzupełnił Zygmunt zcicha. — Czar, który wszystko i wszystkich

zwycięża...

Przeciągle a jak iskra żywe spojrzenie, było jedyną odpowiedzią. Snać rozmowa o

burakach nie okazała się ciekawą, Zygmunt bowiem wrócił już do Miły, Ania zaś spokojna i trochę smutna, jak zwykle, szła obok matki. Pułkownik Dowburt zmianę tę objął jednym wejrzeniem i westchnął zcicha.

XII.

Duchowa istota. Zygmunta Konieckiego dziwnej od jakiegoś czasu podlegała rozterce. Młodość, uboga nieledwie, spędzona wśród pracy mozolnej, w ciągłej gonitwie za owym złotym medalem, który miał spłacić moralny dług wdzięczności, zaciągnięty względem stryja, młodość ta mściła się dziś na nim. Ani usposobienie, ani upodobania nie nęciły go ku pedantycznym studjom jedynie, lub ku zamkniętemu w sobie życiu myśliciela i anachorety. Przeciwnie; równowaga umysłu i bujność sił fizycznych kazałyby mu raczej używać życia pełną piersią, tonąć w rozrywkach, upajać się rozkoszą. Zaród jednak idealizmu, tkwiący w jego duszy, wrodzony wykwint upodobań i wstręt do form nieestetycznych, pospolitych, nie pozwalały mu

rozbijać ducha na kawałki, z których jeden, jak kryształ górski, lśniłby ułudną tęczą barw i odbijał w sobie snop najczystszych promieni słonecznych, drugi zaś tonąłby może w rynsztokowym brudzie. Niesympatyczne otoczenie dokonało reszty i

uratowało go od podobnej ostateczności. Lata przebyte na uniwersytetach zagranicznych, wśród niemiłego mu plemienia germańskiego, skłaniały Zygmunta do odsuwania się od trywialnych pijatyk studenckich i hałaśliwego życia burszów, w którym beczki wypitego piwa, florety, ciągle bijatyki i łatwe a niewybredne miłości główne tło stanowiły. Z jednej więc strony niechęć do wszelkich Turnverein'ów, związków i stowarzyszeń studencko-pijackich, oraz do całego życia niemieckiego, z drugiej natura idealistyczna i grosz bardzo skromnie z domu przysyłany, a przypominający obowiązki względem stryja, powstrzymywały go od zwykłych szaleństw młodości. Cel wreszcie, wytknięty w życiu, od dzieciństwa wpajany, mający zaś być głównym bodźcem jego pracy, kazał mu w tej ostatniej skupić wszystkie siły. I jego rozmarzała idea odzyskania kolebki praojców, a wraz z nią wpływu i pola do działania. Szlachetna młodość rwała się ku zadaniu temu, uważając je za najwyższy obowiązek, za rację swego istnienia. Nie o byt zaś, nie

o kwestyę materyalną mu chodziło, lecz o działalność publiczną, o stanowisko, do jakiego sądził się powołanym. Praca więc naukowa, podniecana powyższymi względami, tak dalece czas mu pochłaniała, że zarówno hulaszczcze zabawy, jak próżniacze marzenia, obce mu pozostały. Dziś jednak, gdy dobiegłszy pierwszej mety, zażywał zasłużonego, lecz

nieoczekiwanego wycieczki, młodość, zazdrosna o swe prawa,
zaczęła się o nie
gwałtownie dopominać.

I tu rozpoczęła się duchowa rozterka Zygmunta.

Pierwsze spotkanie ze Szczęsną rzuciło na zapalną jego wyobraźnię
czar dziwny.

Piękność dziewczęcia nie byłaby się tak może wyryła w jego pamięci,
gdyby nie

brutalne zachowanie stryja. Ta podwójna jednak krzywda,

wyrządzona jej na razie,

te łzy wyrzutu i upokorzonej dumy w oczach prześlicznej kobiety,

przemówiwszy do

jego uczuć szlachetnych i rycerskich, podniosły i utrwaliły wrażenie
chwili

przelotnej.

Odtąd każde dalsze spotkanie wykazywało tylko, jak los dziwnie
przeznaczenie ich

kojarzył, jak z życiem igrał nieledwie. Wszystko ich wiązało i

wszystko

dzieliło. Idealna piękność dziewczęcia, jej urok poetyczny i umysł

poważny coraz

silniejszą iskrę rzucały do serca męż-

czynny, coraz głębiej niem wstrząsały; zależność zaś, w jakiej

Szczęсна i jej

rodzina były od niego, budząc głębokie współczucie dla niezasłużonej
a smutnej

doli kobiety, kładła nieprzebytą tamę między nimi. Rozsądek bowiem
i umiejętnie

rzucane półsłówka Dowburta przypominały Zygmunтови, iż każdy

krok, zbliżający go

ku, Szczęsnej, to zaparcie się przeszłości a zarazem wyrzeczenie snów
i marzeń,

które podstawę przyszłości, cel życia jego stanowić miały.

Wszelkie zbliżenie jawnem groziło tu niebezpieczeństwem. Przyjaźń
nakładała na

niego obowiązki względem Zaliwskich, wręcz sprzeczne z własnym dobrem. Miłość mogła się tylko zgubną okazać, bo była dla niego wprost niedostępną, zakazaną.

Uczciwy mężczyzna mówi kobiecie takiej, jak panna Zaliwska, o uczuciach swych wtedy tylko, gdy jej może równocześnie życie swe i nazwisko zaofiarować. Tu zaś było to istnym niepodobieństwem. Zygmunt nie liczył na posag i nie pragnął go; mógł się więc żenić z panną ubogą. Nie wolno mu było jednak, dla miłości zrzekać się własnej schedy i całego majątku, tak krwawo przez Dowburta zapracowanego, bo wtedy schodził na nędzarza i zaprzańca. Za poświęcenie, za krwawy móżół całego życia, odpłaciłby przybranemu ojcu nie wdzięcznością i odszczepieństwem; kobiecie zaś

ukochanej, wzamian za miłość jej, mógłby ofiarować tylko ubóstwo, zależność i niepewne losy człowieka bez jutra. Zygmunt czuł to, rozumiał, że uczucie dla Szczęsnej to zagłada wszystkiego, co przysiągł czcić w życiu; to w najlepszym razie spalenie mostów między nim a przeszłością i szara dola wyrobnicza, zarówno dla niego, jak dla tej delikatnej, prześlicznej istoty, która nie do walki z losem, lecz do marzeń i poezji zdawała się być stworzoną. Dlatego też, o ile w pierwszej chwili poddał się nieprzepartemu urokowi, jaki na niego wywierała, o ile podczas spotkania nad jeziorem nie myślał jeszcze o niczym, prócz o czarze potężnym, jakim go każde

spojrzenie przepysznych jej oczu przykuwało ku sobie, o tyle później,
wobec
rozpoczętej przez pułkownika akcji sądowej, oprzytomniał i starał się
stłumić
siłą woli ów pierwszy, a nieobrachowany poryw serca.
Niełatwem to jednak było. Zygmunt zdawał sobie jasno sprawę, że
dotąd nie kocha
Szczęsnej, ale równocześnie czuł doskonale, iż mogłaby się ona stać
istotą,
droższą mu nad wszystkie, że odpowiadała wszelkim jego pojęciom
niewieściego
ideału, że przemawiała do niego każdym spojrzeniem swych źrenic
przepysznych,
każdym ruchem idealnej postaci. Była

to ta jedna, jedyna, ta wymarzona, która budząc w duszy jego lepsze
tylko
pierwiastki, mogła się stad drogowskazem i krynicą uczuć
szlachetnych; nietylko
żoną, lecz Beatryczą, nietylko towarzyszką, lecz natchnieniem życia.
Ten ogrom właśnie budzącego się uczucia, to pojęcie, czemu ta
kobieta być dla
niego mogła, przywołały Zygmunta do rzeczywistości.
— Marzenia takie nie dla mnie — powiedział sobie. — Nie wolno mi
wyrzec się dla
własnego szczęścia wszystkiego, com dotąd za święte w życiu uważał.
Nie mam
prawa skazywać jej na egzystencję, pełną upokorzeń może, dlatego,
aby mój i jej
majątek wzięli inni wierzyciele Zaliwiec. Ubóstwo mnie tylko
dotknąć może, bo
wtedy, wolny od wszelkich obowiązków, zrównoważę je pracą i pracą
celu dopnę.
I odtąd, pomimo kilku poprzednich wizyt, przestał się pokazywać w
domu prezesa.

Czar jednak, zamiast prysnąć, przez oddalenie zwiększał się tylko.
Wtedy to
wieść o egzekucyi popchnęła go do stanowczej rozmowy ze starym
pułkownikiem.
Kilka lat życia dałby był za to, aby scheda jego gdzieindziej, nie na
Zaliwcach
była umieszczona, aby widmo sprawy tej nie stało między nim a
Szczęsną. Nie
mogąc darować wszystkiego i u stóp jej złożyć, postanowił
przynajmniej wstrzymać
wszelkie kroki, a na

wet narazić się na utratę całego mienia, byle jej łez i upokorzenia
oszczędzić.
Myśl o łzach tych pognała go do Zaliwiec, jedno zaś spojrzenie w
ciemne źrenice
Szczęsnej obezwładniło nanowo. Iskierka, tłumiona umiejętnie na
dnie serca,
buchnęła na razie płomieniem i odebrała mu tak mozolnie zdobywane
panowanie nad
sobą. Bo i jakże milczeć, gdy chciałby za przykrość wyrządzoną na
kolana upaść
przed nią. Los dziwnie naigrawał się. z niego. On, który pragnął z
przed stóp
tej świetlanej i uroczej istoty proch nawet zdmuchnąć, on właśnie
występował
zawsze względem niej, jak ciemniejszy i prześladowca. Dotknięty
narzuconą sobie
rolą, olśniony błyskiem wzruszenia, dojrzanym w głębi jej oczu
przezystych,
powiedział wtedy słów kilka niebaczących, a z głębi serca wyrwanych.
Słów jednak nie było trzeba między nimi. Oboje czuli całą
beznadziejność
położenia, Zygmunt też wyrazy własne gorzkim odpokutował
wyrzutem.

Zdawało mu się, że proste zasady uczciwości, że poczucie honoru i obowiązków, zaciągniętych względem przybranego ojca, nie pozwala mu poddawać się wszechpotężne tego uczucia. Postanowił więc zerwać, póki czas, wszelką

z niem łączność, unikając nadal starannie Zaliwiec.

Dwa miesiące upłynęły od tego czasu, a Zygmunt, dotrzymawszy danego sobie słowa, nie widział ani razu Szczęsnej. Stary pułkownik Dowburt czuł, że w chłopcu jego zacięta jakaś toczy się walka; szorstka dłoń jego nie dotykała jednak tej rany.

Stosunek między nimi zacieśnił się tylko. Zdawało się, iż synowiec stara się nagrodzić śmiertelną, krzywdę, jakiej o mało mu nie wyrządził. Sędziwy zaś patriarchy, który pomimo pozornej prostoty nie złym był znawcą dusz

ludzkich, jakby domyślając się starcia powstałego w sercu Zygmunta z zaraniem

nowego uczucia, podnosił ambicyę jego rodową, hartował pojęcia obowiązków

obywatelskich, roztaczał przed oczami młodego zakres przyszłej działalności i...

wiózł go coraz częściej do Annapola, pod tyralierski ogień czarnych oczu Miły

Sławińskiej.

Celne ich pociski musiały wreszcie przez dwa miesiące wybić pewną szczerbę w

opancerzonej wrażliwości Zygmunta.

Już kłosa szmaragdowe zamieniły swą zieleń nadziei na złoto i srebro dojrzałego

plonu, już poetyczne tchnienie wiosny ustąpiło oddawna przed gorącym żarem lata,

a urok tej natury ognistej, zapalnej, wybuchowej nie spowszedniał

jeszcze Zygmuntovi. Przeciwnie, jeżeli z początku pociągała go, jak żywa zagadka, jeżeli kapryśna i zmienna, zalotna i wyniosła na przemian, raziła go nawet niekiedy, to stopniowo wrażenie podobne ustępowało wręcz odmiennemu. Temperament żywej jak iskra kobiety oddziaływał na Konieckiego, podniecał zmysły jego najwpierw pracą, a później idealnym uczuciem ku Szczęsnej stłumione. Pod pałacem spojrzeniem czarnych oczu Miły krew Zygmunta budziła się i falą gorącą do mózgu mu uderzała. I były chwile takie, w których po nad ponętą tę istotę nic nie widział, w których był gotów szaleć za nią. Lica jej o przepysznej karnacy, puszyste jak świeżo zarumieniona brzoskwinia, wargi purpurowe, rozchylone, a chciwie pijące powietrze, nosek o różowych, wyciętych nozdrzach i te źrenice aksamitne, jak węgiel czarne, wśród niebieskawych białek osadzone, a kryjące się pod firanką rzęs kruczych, zapalały burzę w sercu chłopaka. Spojrzenie jej drwiące i szydercze uderzało iskrą elektryczną w skoncentrowaną jego naturę i żar mu cło mózgu sypało. Było to czysto zmysłowe wrażenie, pod działaniem jego wszakże wydawała mu się najponętniejszą, najbardziej pożądaną godną istotą. Pokusa chwycenia jej w ramiona i scałowania z ust szkarłatnych tego drwiącego

uśmiechu stawała się tak mocną, że ją siłą woli zwalczać musiał. I rzecz dziwna, doznawał wrażenia, że za zuchwalstwo podobne z jego strony Miła nie obraziłaby się, nie odpowiedziałyby ani cichą łzą upokorzenia, ani oburzeniem znieważonej godności niewieściej. Nie, onaby mu ramiona białe owinęła dokoła szyi, płacąc za pocałunek gwałtowny gradem pocałunków, jak ona gorących i namiętnych. Myśl ta zaś studziła go natychmiast: nie pieśczoły pragnął od niej; nie" pieśczoła delikatna, to Szczęśna; z jej strony objawieniem by mu ona była. Wobec tej jednak czuł jakiś instykt dziki, któryby mu pocałunkiem gwałtownym kazał ją zgnieść, upokorzyć najwpieryw a później odepchnąć brutalnie. Nie był dzieckiem, aby nie zrozumieć podobnego stanu psychicznego. Wiedział, że Miła ma dla niego pociąg i urok zmysłowy czysto, że gdy ona budzi w nim poziome tylko instynty, tamta coraz bardziej błękitnieje i długo nie widziana, przybiera zdala kontury idealnego, niepochwytnego zjawiska. Dualizm ten duchowy męczył go i upokarzał. Rozterka zaś wewnętrzna wzrastała coraz bardziej. Przychodziły chwile, w których wyzywająca zalotność i zmysłowa piękność Miły wytręcały go z równowagi, do szaleństwa doprowadza-

ły nieledwie. Innym zaś razem chłodny, jak ona szyderyczy, drwił z własnych porywów i był w stanie obić się za urok, jakiemu przedtem ulegał. Wtedy to uwolniony od błysku jej źrenic czarnych, od gamy srebrzystego śmiechu,

odzyskiwał sam siebie. I w oczach jego, w sercu, stawał obraz inny,
idealny,
przezysty jakiś, a oddaleniem i tęsknotą wysubtylizowany, obraz, ku
któremu
dusza jego rwała się tak gorąco, że, aby głos jej zagłuszyć, biegł znów
do
Annopola, pod ogień druzgocących spojrzeń Miły.
Lekarstwo gorszem tu było od choroby. Zygmunt Koniński czuł to
doskonale.
Skuteczniejszym na tę tęsknotę i marzenia antidotem byłaby praca,
zagłuszająca
wszystkie uczucia, pochłaniająca całą energię. Ale pracy tej nie miał
pod ręką,
a wszelka ku niej dążność mogła stać się nową przeciw spokojowi
Szczęsnej
wymierzoną bronią.
Biegł więc — do Annopola.
Ani jednak wycieczki te, zbyt już częste, ani wewnętrzna rozterka w
duszy
synowca nie uszły uwagi pułkownika Dowburta.
Uznojony pracą w polu, z którego ostatnie zwożono snopy, a
zadowolony z obfitego
ich plonu, wrócił właśnie do domu, by się skromnym

pokrzepić posiłkiem, gdy na progu spotkał wyświeżonego i jasno
ubranego

Zygmunta.

— Jedziesz gdzie? — zapytał obojętnie.

— Tak. Chcę uczcić zakończenie żniw i wpadnę może do Annopola.

— Zaczekaj, zjemy razem podwieczorek.

— Najchętniej. Chociaż, co prawda, nie jestem głodny.

Starzec rzucił okiem na stół, gdzie stał już. przygotowany iście
spartański

posiłek, i rozśmiał się swobodnie.

— Ha, jak widzę, nie bardzo mam cię na. co prosić, a tam, w
Annopolu, pewno się

znajdą, ręką, Ani przygotowane ciasteczka i różne przysmaki.

Mądrość indyjska ma

racyę, dowodząc" że: Dom bez kobiety jest dziką puszcza.

Usiadł i, ocierając spocone czoło, przysunął czarę z mlekiem zsiadłem.

Zygmunt, pochwyciwszy bochen chleba razowego, jął odkrawać

twardą, spieczoną

jego kromkę.

— Mniejsza o przysmaki — mówił równocześnie — bo o te nikt z nas nie dba. Ale

wiesz co, stryju drogi, mógłbyś sobie pozwolić na chleb

delikatniejszy, pytlowy,

bo taki razowiec o Chorobę cię kiedy przyprawi.

— Głupstwo. Spójrz tam, nad biurko. Znasz ten napis?

Oczy Zygmunta pobiegły mimowoli w stronę, gdzie na staroświeckim sekretarzyku, z

dużych liter złożone, widniały słowa Epikteta: "Do wolności prowadzi jedna tylko

droga: pogarda dla wszystkiego, co nie jest naszym". Wielki, zieloną skórą obity

fotel Dowburta stal tak, iż oczy pułkownika, z nad książki czy pisma podniesione, musiały zawsze na wyrazach tych zawisnąć.

— Tobie się ów napis śmiesznym może wydaje — mówił starzec dobrodusznie, — ale

widzisz, ja przeszedłem życie, ze wzrokiem w niego utkwionym i — dobrze mi z tem

było. Jem razowiec, bo mój; chcąc na takim małym folwarczku mieć jakiegokolwiek

duchowe aspiracje, trzeba ciało żywić prostym chlebem tylko.

— I odkładać dla mnie pieniądze — podsunął Zygmunt żartobliwie.

— Dla ciebie, czy na co innego, to wszystko jedno, byle na jakiś cel wyższy,

szlachetniejszy nad tuczenie własnego cielska. Pokarmy proste i czyny jasne

najlepiej w ogóle i ducha i ciało utrzymują w równowadze.

Nie domyślając się jeszcze w słowach tych ukrytej aluzji, Zygmunt patrzył z
czcią pewną na sędziwą postać starca, którego barki pochylone,
białym kitem
okryte, głowa siwa i wielki

wąs srebrny patryarchalne, typowe nosiły cechy. Szorstki zazwyczaj
"borsuk"

łagodniał w domowym otoczeniu, ciemne też jego oczy, surowe
zwykle, patrzyły w
tej chwili przenikliwie, lecz i życzliwie zarazem z pod wielkich brwi
krzaczystych.

— Czy ty, Zygmusiu, nie za często bywasz w Annopolu? — rzucił
nagle.

Młodzieniec zmieszał się lekko.

— Nie żebym ci z tego zarzut robił, broń Boże!.. Młodość potrzebuje
towarzystwa
i rozrywki, ale, ale...

— Dokończ, stryju.

— Ale czy przyszło ci na myśl, że, zajmując się tak jawnie panną
Miłą, zaciągasz
pewne względem niej obowiązki? Lękam się, mój chłopcze, że czarne
jej oczy
zabiorą mi ciebie zbyt prędko.

— Mój stryju, nie pomyślałem nawet o tem.

— Phi! Nie myśli się nigdy w takich razach, bo rozum jest i będzie
zawsze

błaznem serca. Inaczej, czyżbyś nie widział, że mijasz obojętnie skarb
prawdziwy, by chwycić za świecący klejnocik.

— Skarb? Nie rozumiem nawet.

— Zapewne, że taka Ania Sławińska, to skarb nieoceniony, a ty
bezwiednie może
ranisz

ją ciąglem lekceważeniem. Już to mają słusność na Wschodzie, że
Stwórca
popęłił dwa błędy: tworząc złoto i piękną kobietę. Miła jest zbyt
piękną, typ
taki przypomina mi zawsze wielkie miasto: łatwo niem zawładnąć, ale
trudno na
własność utrzymać.
Zygmunt rozśmiał się wesoło.
— Śmiejesz się? — podjął starzec.
— Tak. Zatrzymywanie bowiem na własność grodu tego nie leży w
moich zamiarach.
Brwi Dowburta zjeżyły się.
— A więc dlaczego nie odstępujesz jej ciągle? Dlaczego zaślepiony
lekceważysz
Annę, a poddajesz się tak jawnie urokowi tamtej?
Zygmunt powstał, wyprostował się i do okna zbliżył.
"Dlaczego? dlaczego? — rwało mu się na usta — dla stłumienia
wspomnień, dla
oderwania myśli od istoty, o której mi marzyć nie wolno, boś między
jej a mojem
życiem przepaść wykopał!"
Nie wyrzekł tego jednak, wiedząc, że wyrzut podobny zraniłby do
głębi starca.
Dlaczego? Pytanie to proste wydało mu się nieubłaganem
szyderstwem, wobec
którego chęć pojechania do Annopola pierzchnęła odrazu. I, nie dając
odpowiedzi,
stał wsparty o framugę okna,

zapatrzony napozór w przestrzeń, w rzeczywistości zaś dysekujący
głęb własnej
duszy. Walczyły w niej znów dwie odwieczne potęgi: Ormuzd i
Aryman, światło i
ciemność; uduchowniony, świadomy siebie pierwiastek miłości i
poryw krwi, który

na samo wspomnienie wrażenia, doznawanego pod spojrzeniem Miły,
falą, gorącą na
mózg mu uderzał. Postać jej ponętna, tętniąca życiem, bijąca zarem
namiętnego
temperamentu, stanęła obok idealnej główki, o profilu greckiej bogini
i
spojrzeniu jak toń czystym, a jak jutrzienka jasnym i przejrzystym.
"Życie i
marzenie" — porównał je niegdyś. — Tak, życie i marzenie. Młodość
jego życia
pożądała, chciała przyłożyć usta do czary i pić, pić, choćby do mętów,
byle
zaznać rozkoszy upojenia; dusza idealisty jednak śniła o uczuciu
głębokiem a
podzielanem, rwała się ku poezji i marzeniom, ku lepszej części
istnienia.
Pułkownik Dowburt patrzył tymczasem badawczo na milczącego
synowca, a pod
krzaczystemi jego brwiami zapalały się iskry, w piersiach zaś burza
zbierała.
— Jeżeli to zabawka, Zygmuncie — rzucił wreszcie porywczo — to
ostrzegam cię, że
ją za daleko posuwasz!
— Za daleko?

— Tak. Nie igra się do tego stopnia z ogniem, w domu, który na
szacunek
zasługuje.

— Każdy ogień ma dostateczną w sobie obronę, bo wzamian parzy.
— Być może, lecz iskry lecące z niego mogą padać na trzecie osoby i
ranić je
boleśnie. Ten wypadek zachodzi tu może z Anią.
Koniecki wzruszył lekceważąco ramionami.
Tego już było za wiele dla starego Dowburta. Zerwał się popędliwie i
ręką w stół
uderzył.

— Do pioruna! — zawołał — nie rozumiem cię. Myśmy inni byli. Za moich czasów
mężczyzna w twoim wieku wiedział już, czego chce.
— A czy sądzisz, stryju, że ja nie wiem, czego pragnę?
Pułkownik, uderzony dziwnym brzmieniem jego głosu, spojrział uważnie na synowca.
Stał wsparty o framugę okna, a w młodzieńczych, jasnych zazwyczaj jego rysach
mroczył się cień staczanej z sobą głuchej walki wewnętrznej.
Starzec szarpnął gwałtownie za wąs siwy i głowę na piersi opuścił.
W pokoju zapanowała przez chwilę cisza głucha.
— Zygmusiu — zaczął wreszcie miękko i, wyciągając obie ku niemu ręce, postąpił
naprzód — Zygmusiu...

Wtem wzrok jego padł na synowca, a słowa zamarły na ustach.
Zygmunt zwrócony był
ku oknu, tak, iż Dowburt widział tylko profil jego kredowo-błady i
oczy w
przestrzeń utkwione a przerażeniem błyszczące.
— Stryju — przemówił wreszcie zdławionym głosem. — Patrz, tam,
na prawo, to nie
zachód, lecz łuna pożarna.
Równocześnie drzwi otworzyły się z łoskotem, na progu zaś stanął
chłopiec
stajenny, ze zwichrzoną od szybkiego pędu głową i z wyrazem
przestrachu w
twarzy.
— Proszę pana — wołał zdyszany — gore! Gore! Zaliwce się palą!
— Zkąd wiesz?
— Widać. Widać jak na dłoni!
Znów głucha zaległa cisza. Dusze każdego z tych dwóch ludzi
odmienne szarpały
uczucia. Pułkownik zbierał widocznie myśli. Trudne położenia
podniecały
zazwyczaj żelazną jego energię i wolę.

— Konia panu! — rozkazał krótko. A zwracając się do synowca, dodał:

— Na siodło i jedź, jak gdyby o życie chodziło. Może tam nikogo niema, zajmij się zorganizowaniem pomocy na miejscu. Ja z moimi ludźmi zaraz nadbiegnę; z narzędziami jednak i na kołach nie da się pędzić tak szybko.

— Zygmuncie! zawołał, widząc go już przy drzwiach.

Otworzył ramiona i, przygarnawszy go do piersi, jak to niegdyś czynił z

chłopcami, w głowę pocałował.

— A teraz jedź!

KONIEC TOMU PIERWSZEGO

Tom II.

XIII.

Zaliwce stały w ogniu.

Łuna pożarna płonących jak pochodnia zabudowań gospodarczych, dziwny zaiste oświecała widok.

Przed wytwornym pałacykiem, którego każde okno płonęło w tej chwili odbijanym

blaskiem krwawej pożogi, na stołach ogrodowych, w półkole ustawionych, piętrzyły

się: kołacze, koszyki z jabłkami, misy z dymiącem jeszcze mięsem i gąsiorzy, do

połowy wódką napelnione; na drewnianych zaś legarach, stała
rozpoczęta beczka z
piwem.
Obok stołów, fantastycznym blaskiem oblanych, skupione w zbitą
gromadę, cisnęły
się jaskrawo ubrane wiejskie dziewczęta, płacząc i zawodząc głośno.
Piskliwe ich
krzyki powiększały jeszcze grozę obrazu, który w potędze swej

miał coś dzikiego i nieubłaganego, jakąś moc wstrząsająca, i
obezwładniającą
zarazem.
Stodoły stały w płomieniach, a kolosalny ten stos ofiarny,
pochłaniający wśród
trzasku i łoskotu dobrą dolę i los całej rodziny, oświecał stoły
biesiadne,
jakby na szyderczą stypę pogrzebową zastawione.
Zebrani dokoła niej biesiadnicy, rozbiegli się widocznie, wobec
gromu
nieszczęścia, jakim pożar ten spadł na nich. Rozochoceni jednak a
podpili,
zamiast nieść pomoc, szerzyli zamęt i postrach, dopadając co chwila
do beczki
piwa, i szybko opróżniając butle z wódką.
— Kara Boża! Kara Boża! — bełkotał zapomniany na uboczu
basetlista i wychyliwszy
duszką nową czarę, posunął gąsior skrzypicielowi, sam zaś,
chwytając za
smyczek, uciał skoczego obertasa.
Skrzypce zawtórowały mu głosem piskliwym, a tony te, wśród
dzikiego obrazu
pożogi i zniszczenia, wydawały się piekielną serenadą, wyzwaniem
czy obelgą
krwawą, rzucaną zuchwale niebiosom.
Dwie podpite kumoszki, otarłszy łzy fartuchem, chwyciły się wół i
pomimo

oburzenia trzeźwiej szych a zawodzących żałośnie dziewczek, jęły
drobić po
trawniku obertasa, kręcąc się w miejscu i przytupując z okrzykiem:

— Hu, ha! Hu, ha!

Nawet groza, jakiej lud doznaje wobec pożaru, nie mogła otrzeźwić
odrazu

pijanych.

Dzikie ich krzyki i jękliwa muzyka, stanowiły na tle rozszalałego
żywołu, a w

purpurowem jego oświetleniu, obraz fantastyczny i ponury, krew w
żyłach

ścinający.

Na werendzie, zdrętwiałe ze strachu i przerażenia, z płaczem tuliły się
do

nauczycielki dwie młodsze córeczki Zaliwskich, pozostawione tu snąć
na straży

pootwieranego na oścież domu.

Ogniste języki podniosły się wyżej, zuchwale w niebiosa strzelając;
wielka

pochodnia jęknęła, zachwiała się i z przerażającym łoskotem złamała
się w

połowie, sypiąc snopami iskier, ziejąc zagładą i zniszczeniem.

To dach runął nad pałacem się zbożem.

W tejże chwili w bramie mignął koń spieniony i Zygmunt Konięcki
stanął wobec

potwornej stypy pogrzebowej, wyprawianej przed pałacem.

— Co to jest? Co to znaczy? — zawołał.

— Kara Boża! Dopust Boży! — krzyczała, kręcąc głową,
nieprzytomna jakaś

pijaczka, dwie zaś inne, wywijając obertasa, przytupywały zawzięcie z
ochrypłym

hasłem:

— Hu, ha! Hu, ha!

Basetla śmiała się rubasznie, skrzypki zaś jęczały i płakały nad tym potwornym holbeinowskim obrazem.

Zygmunt przypadł do werendy.

— Co znaczy ta scena? — zapytał rozplakanych panienek.

— Dożynki, były dożynki — wyłkała starsza. — Wszyscy poszli tam, do pożaru, ci zaś piją. jeszcze.

— Gdzie ojciec?

— Wyjechał.

— A mama i Szcz... i panna Szczęsna?

— Tam — wskazała na płonące budynki.

— Panno Maniu, proszę zamknąć wódkę i jedzenie — polecił krótko, a zwracając konia, huknął donośnie.

— Jak wam nie wstyd pić w takiej chwili? Czy nie strach wam kary Bożej? Ten sam

ogień może pójść zaraz na wasze stodoły!

I, odwróciwszy szpicróżgę, rękojeścią jej tak mocno uderzył w butelkę,

podnoszoną właśnie do ust przez barczystego chłopca, iż szkło z niej rozprysnęło się na kawałki.

Rozbicie wódki zaimponowało pijanym.

— Do noszenia wody! — rozkazał, przyskakując na koniu, który dęba stanął, ku

grupie dziewcząt. — Do noszenia wody! Natychmiast, bo batem zmuszę opornych! Za mną, żwawo!

I pomknął w stronę pożaru.

Płonąca coraz jaśniej potworna pochodnia, okropny przedstawiała widok.

Pomimo braku wichru, od samego żaru wytworzył się prąd powietrza, niosący na

sąsiednie budynki snopy iskier i głównie całe, ziejące krwawemi
językami,
szerzące spustoszenie.
Garść niedobitków, rozszalałych przed pałacem, nie powstrzymała
zebranej tam
gromady od rzucenia się na ratunek dziedzicowego mienia.
Pracowano z
poświęceniem, robiono wszystko, co siła ludzka dokonać mogła;
brakło jednak
organizacyi, brakło głowy, któraby ster całej akcji w ręce ujęła.
Zygmunt spostrzegł to od jednego rzutu oka i, stając na czele
ratujących, zaczął
stosownie wydawać rozkazy. Po chwili rąbano już i obalano płoty,
mogące służyć
pożarowi za linię komunikacyjną, zrywano dachy z sąsiednich a
zagrożonych
budynków, zwożono i podawano nierozzerwalnym sznurem wodę. Na
tle ziejącego
ogniem pożaru, w obramowaniu łuny krwawej, snuły się, jak cienie
dantejskiego
piekła, postacie czarne, okopcone, z opalonym nieraz włosem i
Poszarpanemi
sukniami. Na czele ich, niestrudzony, niewyczerpany, widniał ciągle
Zygmunt
Koniecki, tu wydający głosem donośnym rozka-

zy, tam przykładający sam rękę do czynnego ratunku.
W zamęcie tym piekielnym, wśród neronowskiego, potwornego
widoku, raz tylko
ujrzał Szczęsną. Pochylona nad człowiekiem, któremu odłam krokwi
sparzył
boleśnie rękę, opatrywała ranę z przytomnością i wprawą szarytki.
Błąda była jak
płótno, lecz spokojna zupełnie. Obok pani Zaliwska. ze śmiertelną
trwogą i bólem

w rysach, zachęcała noszących wodę, jednych darząc serdeczną podzięką, drugich obietnicą nagrody.

Zygmunt, uznojonny, spalony, przypadł i, nie witając się, prosił pospiesznie:

— Niech panie ztąd idą. Ten widok może mamę o śmiertelną chorobę przyprawić.

Po dwóch miesiącach spotykali się po raz pierwszy i w milczeniu patrzyli na

siebie, Szczęsna poruszyła blademi ustami, lecz nie była w stanie przemówić.

— Żadna moc nie ruszy ztąd mamy — wyrzekła wreszcie.

— A więc niech pani mocą tą się stanie — prosił. — Może panie zechcą przejść do

pałacu — zwrócił się do prezesowej. — Wiatr powstaje i zaczyna się kierować w

tamtą stronę. Potrzeba rozciągnąć baczny dozór nad domem, by iskry niepostrzeżenie do niego nie doszły.

Fortel powiódł się.

— Dziękuję panu za zwrócenie na to uwagi i idę natychmiast — odparła pani

Zaliwska.

W spojrzeniu Szczęsnej smutne błysnęło rozrzewnienie.

— I ja dziękuję — szepnęła, nadając słowom tym głębsze, ogólne znaczenie,

podkreślając je spojrzeniem, smutnem, jak dola sieroca.

Zygmunt patrzył chwilę za odchodzącymi, z dziwnym blaskiem wzruszenia w oczach;

poczem, przesunąwszy ręką po czole, jakby dla odpędzenia myśli, które mu

równowagę zamącały, wrócił do pałającego potwora. Krwawe jego blaski, prostej

tej scenie, przejmującej a poważny nadawały koloryt.

W tejże prawie chwili wpadły na podwórze dwa wozy, na których pułkownik Dowburt

wiódł ludzi swych, bosaki, sikawki i inne narzędzia ratunkowe.
O ocaleniu stodół, ogniem ziejących, nie było mowy. Snopy całe, niby
żuźle
pałające, wylatywały w powietrze, siejąc miriadami iskier, unosząc
wraz z sobą
ogniste języki, które postrach i niebezpieczeństwo szerzyły dokoła.
Upał wzmógł
się tak, iż w skutek żaru bijącego, nie można było przysunąć się bliżej
nad
pięćdziesiąt kroków do gorejących budynków.

Cała więc akcja ratunkowa musiała się ograniczyć do umiejscowienia
pożaru, do
obronienia od zagłady niedotkniętych dotąd ogniem zabudowań.
Zaledwie zrozumiano konieczność tę, gdy na koniu, pędzącym, ile
tchu starczyło,
nadjechał prezes Zaliwski. Stanąwszy wobec pożaru, na chwilę ręce
załamał;
kredowa bladość pokrywała mu lica, a wzdłuż czoła grube krople potu
spływały.
Wyraz jednak tej rozpaczliwej beznadziejnej trwał sekundę zaledwo.
Wrodzona energia,
rzutkość i zmysł organizatorski, wzięły natychmiast górę. Bohaterskie
wysiłki
pułkownika Dowburta i Zygmunta, niczem były w obec gorączkowej
działalności,
jaką teraz Zaliwski rozwinął. Donośny głos jego rzucił krótkie
rozkazy,
rozdzielał słowa zachęty, brzmiał siłą i wskazywał całą przytomność,
całe
panowanie nad sobą i nad położeniem, które, bądź co bądź,
rozpaczliwe było.
Płomienie wzbijały się słupem ognistym w obłoki, wiły się po ziemi,
przebiegały
wraz z żuźłami w powietrzu, jak węże ogniste, jak smoki bajeczne,
które szukały

tylko, gdzieby gniazdo sobie uwić, gdzieby liznięciem potwornego
języka nieść
zniszczenie i zagładę.

Syk pożaru, chrzęst i trzask walących się belek, ryk bydła i rzenie
uciekających
w dzikim galopie koni, łączyły się w piekielny chaos i zamęt,
przerywany
krótkimi, a donośnymi rozkazami i zawodzeniem podpiłych wskutek
dożynek kobiet,
które lękały się wciąż, by "dopust Boży" na ich chaty i stodoły nie
poszedł.
Zmrok zapadający coraz silniej podnosił grozę położenia, szerząc
postrach, przez
ognistą lunę rzucany. Na krwawem tle tej straszliwej purpury, w
potwornych jej
blaskach, ludzie, porający się z rozszalałym żywiołem, widmowe
przybierali
kontury, a uznojeni, poopalani, zdawali się gromadą upiorów,
walczących z
piekielną potęgą.
Gdy wreszcie ostatnie runęły ściany, a kordon rozstawiony dokoła
budynków,
pożarem objętych, strzegł, by iskra żadna nie przedostała się na
sąsiednie
dachy, Zaliwski znalazł się na chwilę obok odpoczywającego
Dowburta. Opodal
stała grupa sąsiadów, nadbiegłych dla okazania współczucia. Prezes w
milczeniu,
a na znak podziękii, ręce ich uścisnął, gdy wtem "stary borsuk"
odciągnął go na
bok.
— Czy zbiory były już zaasekurowane? — zapytał.
— Dziś właśnie, po zwiezieniu ostatnich snopów i zarządzeniu
dożynek, odwiozłem
pieniądze.

— Agentowi ubezpieczeń?

— Tak, lecz nie zastałem go w domu.

— Aaa!..

— Zostawiłem opłatę żonie jego, ale nie mogła czy nie chciała wydać mi kwitu.

Milczeli.

— Pułkownik! — mówił Zaliwski po chwili — te zbiory stawiały mię prawie na nogi. Takich urodzajów lata całe nie miałem. Był to plon, zwracający mi po raz

pierwszy czynione dotąd nakłady. A teraz...

— To podpalenie? — podsunął Dowburt.

— Prawdopodobnie, chociaż złożą wszystko na dożynki, na pijanych, z których

jeden mógł rzucić niedopałek papierosa lub popiół z fajki.

— Bo tak być musiało. Należało podwójny rozciągnąć dziś nadzór.

— Nie. Zabawa koncentrowała się przed pałacem. Tam stały stoły z poczęstunkiem,

dopóki więc nie był on spożyty, tu by nikt nie przyszedł nawet.

— A zatem jakżeż pożar ten wytłómaczyć?

— Sądzę, że to akt zemsty. Nie mam na to dowodów, lecz w klęsce, spotykającej

mnie, czuję rękę Dziegielskiego. Po wykryciu szacherstw jego, dokonywanych do

współki z podstawionym Kołodziejczykiem, nadludzkim prawie wysiłkiem, znalazłem

potrzebną sumę i spłaciwszy

go, wydalilem natychmiast. Odtąd siedział na bruku w miasteczku, buntując

przeciw mnie chłopów oraz wierzycieli i psując kredyt.

— A któż prowadził zniwa u prezesa?

— Sam, pułkowniku, sam doglądałem wszystkiego, aż do ostatniej chwili. Dziś podczas dożynek wyjechałem po raz pierwszy, by zbiory od ognia właśnie ubezpieczyć. Projekt ten musiał być zdawna ukartowany, a chwila z góry obmyślona, dobrze niecne ich plany ukryła. Zwiesił smutnie głowę, w tejże zaś chwili odwołano go z zapytaniem, czy zacząć kopać rowy dokoła pogorzelska, co przecinając ostatecznie komunikację z resztą budynków, pozwoliłoby ziemią wydobytą zasypywać zgliszcza. W krwawej łunie, na tle nocy ciemnej, stała w godzinę później pani Marta ze Szczęsną i, załamawszy spracowane dłonie, szeptała zbielałymi ustami: — Ostatnie snopy właśnie zwieźli... Ostatnie snopy!... — Cicho, mamó, cicho... — prosiło dziewczę. — Ostatnie snopy... Ojciec tak przez lato pracował, a teraz... wszystko przepadło! — Ojciec i dziś nadludzkie poniósł trudy. Trzebaby o posiłku dla niego pomyśleć — podsunęła, by umysłowi matki inny nadać kierunek.

— Prawda.

I pani Marta, spokojna już napozór, żyjąca troską o innych tylko, zwróciła się w stronę męża, by go do odpoczynku namawiać. Ku Szczęsnej zbliżył się w tej chwili Zygmunt Koniecki. Odymiony, z włosami lekko opalonym, miał rękę prawą owiniętą chustką do nosa. Uznojenie i wysiłek fizyczny, nadawały mu wyraz energii, którego brakło zazwyczaj pięknym, lecz odcieniem niewieściej miękości nacechowanym jego rysom. Widząc ją beżmiernie smutną, spróbował w ton żartobliwy uderzyć.

— Pozazdrościłem temu szczęśliwcowi, któremu pani opatrywała rękę
— mówił — i
sam także sparzyłem prawicę.
— Pan raniony?
— Broń Boże. Drobnostka, o której mówić nie warto.
Ujęła ruchem żywym dłoń jego i delikatnie odchyliła chustkę. Ręka,
która
niebacznie snąc za głównię jakąś chwyciła, miała skórę przepaloną do
żywego i
palce mocno poparzone.
Szczęsna podniosła ku niemu oczy, z których dwie łzy spłynęły.
Te łzy na bardzo bladej jej twarzyczce a w fantastycznym oświetleniu
gorejącego
stosu, iskrą zapalną na serce mu padły.

— I to jeszcze... i to jeszcze pana spotkać z naszej przyczyny musiało
—
drżącemi wyrzekła usta.
Pochyliła się, dwa zaś dyamenty przeczyste, odbijając w sobie łunę
pożogi, jak
dwie krople krwawe, na rękę mu spadły.
Zygmunt wstrząsnął się cały i ruchem szybkim podniósł dłoń własną
do ust,
pocałunkiem perły te z niej spijając.
— Oby mi danem było wszystkie łzy pani w ten sposób osuszać —
mówił porywczo, z
głębokiem a przejmującym uczuciem.
Szkarłatna łuna pożaru musiała wzbić się wyżej w tej chwili, rysy
Szczęsnej
bowiem gorąca oblała purpura.
— Pozwól pan rękę — mówiła, chcąc pokryć doznane wrażenie —
owinę ją staranniej.
— Nie — odparł, wstrząsając głową. — Łzy pani uleczyły ją zupełnie.
Czując, że ślizgają się znów po niebezpiecznej toni, która rozdzieliła
ich

niegdyś, że Zygmunt, uniesiony wrażeniem, wypowiada więcej może,
niżby pragnął,
Szczęśna wyprostowała się, a podnosząc dumnie główkę, spojrzała
mu śmiało w
oczy.
Nie czas było na flirt i złudzenia. Nie nadawało się do nich ani
miejsce, ani
widok nieszczęścia i klęski, jaka ich dotykała w tej chwili.

Dziewczę spłoszone silnem biciem własnego serca, zmieszane
gorącym słowem
uczucia, rzucanem mu po raz pierwszy, ustąpiło pierwszeństwa
kobiecie, która, w
godności swej dotknięta, chciała położyć kres podobnej igraszce.
I w fantastycznym oświetleniu pożarowych płomieni urosła naraz,
spotężniała, jak
gdyby blask powagi i niewieściego majestatu opromienił ją nagle.
— Patrz pan — rzekła, wskazując na buchające ogniem zgliszcze —
ta pożoga, to
nie tylko ostateczna a niepowetowana dla nas ruina, lecz może i
bankructwo dla
pana.
Mężczyzna oczy zgłodniałe jej widoku wpił w postać oddawna
ukochaną, a
jaśniejącą dla niego aureolą przeczystej, wszechpotężnej piękności i,
nie
opierając się dłużej uczuciu, z którym walka o mało go w ramiona
Miły nie
popchnęła, mówił z nieukrywanem wzruszeniem:
— Wiem o tem. Wiem, że klęska to stanowcza i skłonny jestem....
błogosławić ją w
tej chwili.
Wielkie jej oczy pytały poważnie o wytłumaczenie zagadki.
— Kończy ona bowiem wewnętrzną rozterkę w mej duszy — objaśnił
— i pozwala mi

nareszcie być sobą. Ogień to potęga, która wszystko oczyszcza.
Niechże więc i
nasze serca wyjdą

z niej uszlachetnione i lepsze. Skoro pożar ten zuboża i mnie i panią,
skoro
siła wyższa zwalnia na razie z zobowiązań względem idei przewodniej
mego stryja,
niechże moc ta zbliży nas wzamian, niech za byt stracony da nam
pewność
przyszłości, przebytej ręka w rękę. Niech ta łza pani, spadła na dłoń
moją,
będzie stygmatem, namaszczającym ją na trudy i pracę, podejmowaną
— dla ciebie.
Mówił gorąco, z zapalem namiętym uczucia, nie dającego się dłużej
pohamować.
Ona, krwawym blaskiem łuny pożarnej oblana, wysmukła, bardzo
blada, ze wzrokiem
w pożogę utkwionym, słuchała słów jego jak objawienia, które jej
tam, wśród
strasznej purpury zgłiszcz, mirażę innego życia ukazywało.
— Ten ogień, to palec Boży, który mię do stóp twych przywiódł,
wracając mi
energię i wiarę w siebie. Majątek pryska w takiej oto jednej chwili.
Pracować
zaś i walczyć dla idei, mogą tylko serca mocne, na miłości oparte, lecz
nie
wewnętrzną rozterką szarpane. Skoro więc serce to, od tak dawna na
własność
zabrałaś, niech ono nie błąka się dłużej.
— Tak nagle... — wyszeptała. — Tu... Wobec tej pożogi...
— Wobec nieszczęścia, które nas wspólnie dotyka. Pani wiedziałaś,
że cię kocham
oddawna, kocham na życie całe.

Podniosła przepyszne, wzruszenie [promienne oczy i obie podała mu rączki.

On, wobec ludzi, zbliżających się ku nim, rączki te mógł zatrzymać tylko w

silnej swej a jednak drżącej dłoni, szepcąc:

— Na życie, ukochana, na dobrą i złą dolę.

— Na istnienie całe, na śmierć nawet — odparła cichutko.

Stali chwilę, zasłuchani w bicie serc własnych, skupieni, jak wobec wypowiedanej

przysięgi. Gorące spojrzenie mężczyzny, szukające w miłosnem upojeniu źrenic jej

przezystych, czar ten przerwało i spotęgowało zarazem.

Szczęśna, której rękę trzymał wciąż w swej dłoni, z zabobonna trwogą przytuliła

się do jego ramienia.

— Oby ten pożar nie był nam złą przepowiednią — szepnęła. — Oby nieszczęścia nie przyniósł.

— Nie! Stanie się on tylko symbolem naszej miłości. Uświęci ją, oczyści i każe,

by jak ogień jasna, ku niebu się pięła.

Ona, zapomniawszy, że ogień nieszczęścia również nieci dokoła, że przepala

żelazo nawet, porwana wymową uczucia, brzmącą w jego słowach, podniosła

twarzyczkę, uduchownioną potęgą wzruszenia, a w blasku płomieni ułudnie piękną,

i rzekła z dziecięcą prostotą:

— Mój Boże, czem ja zasłużyłam na tyle szczęścia dzisiaj?

— Więc kochasz mnie? — zapytał. Oczy jej pobiegły ku niebu.

— Kocham tak, jak kocha się własne marzenia tylko!...

XIV.

Ciężkim był dzień następny dla prezesa Zaliwskiego.
Dopóki trwał chaos i zamęt, pożarem wzniecony, dopóki trzeba było walczyć z przemożnym żywiołem, dopóty ruch i praca fizyczna nie pozwalały mu na zebranie myśli. Gdy jednak sąsiedzi rozjechali się a gromada rozeszła, nieustrudzony prezes, dozorując przez noc całą ludzi, którym poruczone było strzeżenie zgliszcza, miał czas obliczyć straty i rzeczywistości spojrzeć w oczy. Pani ta, widziana bez różowych osłonek, dla niego, jak dla wielu śmiertelników, szpetne posiadała rysy. Pożar pochłonął trzy stodoły zboża pełne, i sterty między niemi stojące. Innemi słowy zniweczył całe plony, obrócił w perzynę jedyną podstawę egzystencji.

Nieubezpieczona od ognia, prysnęła jak bańka mydlana, pozostawiając za sobą: niespełnione zobowiązania, zaliczki, wzięte na zboże a dawno wydane, brak ziarna na zasiew i ordynaryę, brak paszy dla inwentarza i żywności dla licznej służby, niepopłacone długi, zagrożoną a klęską tą doszczętnie podkopaną egzystencję. W blasku dogorywającej pogorzeli postać prezesa, taka wytworna i dumnie wyprostowana dotąd, pochyliła się, jak gdyby jej od razu lat dziesięć przybyło, włosy zjeżyły się a ze źrenic ponure strzelaly błyski. Pożółkł, oczy mu w głęb zapadły, robił też wrażenie wychudłej, fizycznie i moralnie wyczerpanej

organizacyi. Noc ta silniejsze na nim wycisnęła piętno, niżby to
zdołała uczynić
długa a śmiertelna choroba.
Z rana, uspokojony o bezpieczeństwo reszty budynków, wydał
rozporządzenia
gospodarcze i zamknął się na kilka godzin w swoim pokoju.
Rachunek, jaki tu odbywał sam z sobą i z własnymi środkami
finansowymi, cięższym
być musiał, niż ongi na wiosnę, gdy szukał ratunku w klejnotach żony.
Do
wzmózonych bowiem minusów przybywała rzecz najstraszniejsza:
utrata nadziei,
rozwiązanie wszelkich złudzeń i iluzyj.
Gdy prezes Zaliwski wszedł o godz. -ej do pokoju żony, pani Marta
przestraszyła się zmiany

w nim zaszłej. Zdawało jej się, że nawet pojedyncze srebrne nitki,
wijące mu się
nad czołem, przedzierzgnęły się przez tę noc jedną w wyraźne pasma
siwizny.

— Mój ty biedaku jedyny — mówiła ze współczuciem — po takiej
pracy całonocnej
jesteś dotąd bez śniadania.

— Chciałbym z tobą pomówić.

— Nie będę nic słuchała, dopóki się nie posilisz czemkolwiek.

Dał sobą powodować, jak człowiek zajęty jedną, pochłaniającą go
myślą.

Po wypiciu jednak filiżanki bulionu, podniósł się stanowczo.

— Moja Marciu, przejdźmy do mego pokoju, bo tu by nam
przeszkadzali.

Głos jego, powagą i smutkiem nabrzmiały, dźwięczał jakąś pokorą,
która niemile

uderzyła panią Zaliwską.

Znalazłszy się w swoim gabinecie, wobec biurka i stosu
nagromadzonych na niem

papierów, prezes zaczął najpierw chodzić nerwowo, poczem,
stanąwszy przed żoną,
wyrzekł z prostotą:
— Marciu, jesteśmy zrujnowani. Kobieta wyciągnęła do niego rękę.
— Wiem o tem — odparła słodko.
Ta pogoda, ten spokój zwyciężyły prezesa.

— Wiesz? — zapytał. — Zkąd wiesz?
— Grożąca nam ruina nie była dla mnie tajemnicą. Ujrawszy
wczorajszy pożar,
zrozumiałam, że wszystko stracone... Wszystko, Jasiu, prócz, mam
nadzieję,
godności naszej i uczciwości, prócz wiary w siebie i sił, które pozwolą
nam
dzieci jako-tako wychować...
Umilkła wzruszona, a słodycz jej i pobłażanie złamały do reszty
Zaliwskiego.
Opadł na krzesło, ująwszy zaś dłoń żony, ku sobie wyciągniętą, oczy
o nią oparł
i rozplakał się nagle. Łkanie głuche, wstrząsające człowiekiem,
którego
tylokrotnie o oschłość serca w ostatnich latach posądzała, wzruszyło
głęboko
prezesowę. Otoczywszy też szyję męża, głowę tę skołataną, posiwała
nagle, w
sposób kojący a macierzyński nieledwie do piersi przytuliła.
Pan Jan siedział zgnębiony, z oczami wciąż w dłoni żony ukrytymi, i
płakał
cicho. Nie wiedział snuć, że łza mężczyzny jest dla kobiety, która
przywykła w
nim widzieć uosobienie hartu i siły, najsroższą męczarnią., na jaką
patrzeć
może. Ten świetny, wymowny, ogólnie podziwiany prezes Zaliwski,
upokorzający się
aż do łez, był dla pani Marty uosobieniem większego nieszczęścia, niż
pożar

wczorajszy.

— Uspokój się, na Boga - — prosiła. — Wszak ogień, to klęska losowa; nie możesz więc

o nią sobie robić wyrzutu. Zresztą, nasze dzieci...

Pan Jan, cofnąwszy ramię, którem wpierw opasał kibić stojącej obok żony,

podniósł głowę, z dawnym nieledwie wyrazem dumy.

— Nasze dzieci są zabezpieczone! — zawołał.

— A to jakim sposobem?

— Siadaj, Marciu, winien ci jestem spowiedź długą.

I rękę żony, wciąż jeszcze w dłoniach trzymaną, z łagodną a smutną pieśczołą do ust podniósł.

Ta oznaka uczucia, dawno już niespotykana, cechą swą korną nieledwie, wzruszyła prezesowę.

Mąż opowiadał jej tymczasem treściwie dzieje lat ostatnich, niepomierne

wzrastanie długów, intrygę uknutą przez Dziegielskiego, wypowiedzenie kapitału

Dowburta; kreślił obraz: strasznego lichwiarskiego pasorzyta, który objąwszy

potwornemi ramionami piękne Zaliwce, z każdym rokiem coraz bardziej soki żywotne z nich wypijał.

Pani Marta, spokojna na pozór, słuchała bez jednego słowa wyrzutu — stwierdzenia

faktów, nieobcych jej oddawna. Zapoznawały ją one ze szczegółami położenia,

którego zarysy, od lat już.

kilku, przejmowały ją goryczą i lękiem śmiertelnym o przyszłość całej rodziny.

— Dziegielski mnie zrujnował — kończył prezes, z przeświadczeniem natur nieopatrnych, które zwykły szukać w kim innym przyczyn własnej winy. —

Dziegielski mnie zrujnował i on przez zemstę, podpalił wczoraj.

Dowiedziawszy

się o jego szacherkach, użyłem nadludzkich, wysiłków w celu zdobycia pieniędzy

i, spłacając szubrawca, wypędziłem natychmiast. Wtedy też zostały zużyte twoje

klejnoty, Marto, a za cenę ich zapewniłem , rs. dla naszych dzieci.

— W jaki sposób?

— Zrozumiawszy, że z Zaliwiec nic im nie zostanie, zabezpieczyłem się na życie.

Potrafię ocalić i zarobić tyle, aby premia opłacać. Los ich więc, skromny, lecz

niezależny, jest zapewniony. To właśnie dodaje mi otuchy i pozwala rzeczywistości śmiało spojrzeć w oczy. Dzieci nie mogą mi złorzeczyć, bo

względem nich spełnię obowiązek; z chwilą śmierci mej będą miały wynagrodzoną

krzywdę, jaką dziś ponoszą. Teraz chodzi tylko o dług najsroższy, o największą z

mych wierzycielek, o ciebie, Marciu...

— O mnie, Janie?

— Tak. Czy wiesz, że posag twój, że cała scheda po rodzicach spadnie z hypoteki?

Uratowanie jej, zmusiłoby mnie do skrzywdzenia, do okradzenia nieledwie innych wierzycieli.

— Jak możesz przypuszczać coś podobnego? — przerwała. — Twoje dobre imię, to mój

majątek, to honor naszych dzieci. Wolno nam stracić mienie całe, byle te dwa skarby ocalały.

— A czy wiesz, Marciu, że przyjdzie oddać wszystko, wszystko pewno? Że trzeba będzie opuścić Zaliwce, szukając pracy na skromnym, zależnym stanowisku?

Pochyliła głowę i zbladła bardzo.

— Lękasz się podobnego losu? — pytał. — Powiedz szczerze, od ciebie on bowiem dziś zawisł. Możesz w każdej chwili uratować swój posag, a z nim należny byt dla siebie.

— Nigdy! Przenigdy! — przerwała żywo. — Jak możesz mię posadzać o czyn taki?

Pałac szczęścia nie daje; z chwilą więc, gdy dzieci będą miały kiedyś, po naszym życiu, chleb zapewniony, cieszę się nawet, że nie w tym pałacu, nie w fałszywych blaskach chować się będą.

— Marto, to się łatwo wymawia, pamiętaj jednak, że tu chodzi o całą egzystencję walki i pracy mozolnej, o zaparcie się siebie i ciche bohaterstwo nieraz.

— Będziemy pracować razem, za zawód życia, w dzieciach szukając pociechy.

— A więc mam oddać wierzycielom wszystko?

— Wszystko! Zapłacić grosz każdy, byle wyjść ztąd z podniesionem czołem. Zapytaj

Szczęsną, ona ci odpowie to samo, w swoim i rodzeństwa imieniu.

Gdy dzieci

zabezpieczone, my możemy zostać nędzarzami, lecz nędzarzami o nieskazitelnym imieniu.

— Dziękuję ci! — zawołał Zaliwski, otwierając ramiona. —
Dziękuję! Wracasz mi
więcej niż życie, bo ratujesz honor mój. Ofiary tej nigdy ci nie
zapomnę,
Marciu. Wobec klęski wczorajszej, dalsze utrzymanie Zaliwiec staje
się
niemożliwym. Oddanie ich wszakże lżejszem mi będzie, odkąd wiem,
że dzięki
tobie, nikt nam nie może złorzeczyć, nikt krzywdy swej nie zarzuci.
I przytuliwszy żonę do piersi, mówił wzruszony.
— Czekają nas ciężkie jeszcze przejścia, Marto, ale z takim jak ty
aniołem, może
Bóg pozwoli mi wybrnąć z nich zwycięzko. Jeżeli upadamy z mojej
winy, przysięgam
nagrodzić ją! Przysięgam, gdyby tego było potrzeba, okupić życiem
nawet własnym
odrobinę spokoju i lepszej dla was doli.

Delikatne pukanie przerwało mu dalsze słowa. Na progu stanął
służący, meldując:
— Przyjechał pan Zygmunt Dowburt-Koniecki i zapytuje, czy jaśnie
pani i jaśnie
pan udzieli mu chwilkę rozmowy.
Pompatyczne te tytuły, wywołały smutny uśmiech na usta prezesowej.
— Patrz — mówił pan Jan po cichu do żony. — To pierwszy sęp-
wierzyciel. Nie mógł
nawet doczekać, aż zgliszczą ostygną, aż ochłoniemy trochę.
— Wczoraj ratował z poświęceniem...
— Bo ratował dla siebie — przerwał prezes. Nie odchodź, Marciu.
Gdy wiesz już o
wszystkiem, łatwiej mi będzie porozumieć się z nim przy tobie.
I zwróciwszy się do lokaja, rozkazał:
— Wprowadź tutaj pana Dowburt-Konieckiego.
To pojawienie się pierwszego wierzyciela, wyprostowało natychmiast
przygnębiającą

postać prezesa; podniosło nawet głowę jego, pod brzemieniem troski przedtem schyloną.

Ujął tylko jeszcze ręce żony i, przyciskając je do ust, powiedział:
— Dziękuję ci, żeś mi oszczędziła wszelkich słów wyrzutu. Wszystko zniosę,
złorzeczenia jednak z ust waszych nie przeżyłbym może.

Na progu stanął Zygmunt Koniecki.

Prezes, sztywny i chłodny, posunął się jednak naprzód, wyciągając rękę. Wtem

oczy jego padły na czarną, szeroką wstążkę, podtrzymującą prawą dłoń przybyłego.

— Pan się poparzyłeś przy wczorajszym pożarze? — zapytał żywo.

— Drobnostka, panie prezesie — odparł, lewą wzamian podając rękę.

— Nie możemy jednak zapomnieć, że ofiara ta została dla nas poniesioną —

przerwała pani Marta. — Pan pierwszy stanąłeś na czele ratujących.

Gdyby nie

pan, gdyby nie pomoc z Dowburtówki, bylibyśmy może bez dachu w tej chwili.

Zamilkła, bo słowa te przywiodły jej na myśl, że i tak są bez dachu prawie.

Zygmunt wzruszenie jej inaczej sobie wytłumaczył.

— Lękałem się, by wrażenie klęski nie odbiło się na zdrowiu pani — mówił. —

Skoro obawa ta rozwiana została, pożar wczorajszy zaliczać będę do najmilszych

dni mego życia.

— Jakto?

— Bo wpłynął on na rozstrzygnięcie losu mego i przyszłości —

odparł, zajmując

wskazane sobie miejsce.

Teraz z kolei prezes Zaliwski źle jego słowa rozumiał.

— Niech pan będzie przekonany — wyrzekł — iż pomimo nieszczęścia, które nas dotknęło, wierzyciele...

— Wierzyciele? Panie prezesie, racz mnie nie stawiać w zwykłym ich szeregu.

— Wiem, iż względność, jaką mi stryj pański w wypłatach i egzekwowaniu

należności okazywał, zasługuje na miano łaski nieledwie.

— To ja tylko przychodzę tu o łaskę błagać. Mnie jedynie przystoi użyć słowa

tego, wobec prośby, z jaką dziś do państwa przybywam. Role zmieniły się; jestem

w tej chwili dłużnikiem, gotowym zaciągnąć względem rodziny waszej dług, do śmierci trwający.

— Jak mamy to rozumieć?

— Upoważniony przez pannę Szczęsną, która przyrzekła wczoraj losy swe z memi

połączyć, mam zaszczyt... ośmielam się... prosić państwa o jej rękę.

Prezes, przygotowany na co innego, zachnął się i wyprostował, mierząc badawczo

wzruszeniem rozjaśnione rysy Zygmunta. Pani Marta, poblądwszy silniej jeszcze,

ręce jak do modlitwy zaplotła.

On ciszę, jaka zapanowała, wziął za złą wróżbę dla siebie.

— Wiem — wyrzekł gorąco — że stryj mój zrobił państwu w ostatnich czasach dużo

przykrości; wiem, że dzieliły was dawne uprzedzenia; błagam jednak, niech cień

ich na mnie nie spada... Niech wielkie me dla córki waszej uczucie, zatrze

wszystkie niesnaski i stanie się, zadatkiem wspólnego dla nas szczęścia.

— Panie Zygmuncie, krzywdzisz mnie, przypuszczając, że zdolny małostki takie przeciwstawić przyszłości mego dziecka. Prośba twoja zaskoczyła nas poprostu zbyt nagle...

— Chód nagła, jest ona niemniej głęboka i gorąca.

— Widziałeś pan dzisiaj Szczęsną?

— Nie. Sądziłem, iż należy mi przedewszystkiem zawiadomić państwa o wczorajszej naszej rozmowie. Chciałem stanąć przed panną Szczęsną z jawnem waszem upoważnieniem i zezwoleniem.

— Dziękuję ci, panie Zygmuncie. Postąpiłeś z całą delikatnością uczciwego człowieka, który do ciężkiej dla nas klęski losowej, nie chciał dodawać jeszcze domowej rozterki.

— Rozterki?

— Tak. Bo chociaż nic nie mam przeciw panu, związek wasz jednak jest niemożliwy.

— Dlaczego, na Boga?

— Ze względu na pułkownika Dowburta i na projekty, jakie miał dla pana.

— Zapominasz, panie prezesie, że jestem pełnoletni, że jestem wogóle istotą żyjącą i samodzielną, człowiekiem mającym prawo rozporządzania własną przyszłością i własnem szczęściem. Szczęścia tego bez panny Szczęsnej dziś już nie rozumiem, a życia swego nie dam zwichnąć dla czczych urojeń lub społecznych aspiracyj mego stryja.

— Nie chodzi o jego aspiracye, lecz interesy pańskie związane są w ten sposób z Zaliwcami.

— Za pozwoleniem — przerwała pani Marta, podnosząc się i stając przed nimi —
sądzę, że gdzie chodzi o los córki, tam i matka ma prawo głosu.
— I owszem, Marto, proszę cię, mów.
— Ani zamiary opiekunów, ani względy pieniężne, nie mogą tu, według mego zdania, brane być w rachubę. Pan Zygmunt powiada, że życia bez naszej córki dziś już nie rozumie, a Szczęsna — jeżeli mię oko matki nie myli — kocha go oddawna... Oto cała odpowiedź. Jeżeli Szczęsna przyrzekła żoną jego zostać, nam, Janie, pozostaje tylko zezwolić, widząc dobro naszego dziecka tam, gdzie mu je głos serca wskazuje, a miłość złocić będzie.

— Dziękuję! — zawołał Zygmunt, obie jej ręce do ust podnosząc. — Dziękuję i przysięgam, że pani tkliwym synem będę.
— Jasiu, nie opieraj się — prosiła prezesową.
— Ależ Bóg świadkiem, że szczęścia ich tylko pragnę. Ty jednak nie rozumiesz, jak tu się wszystko wikła...
— Zapytaj Szczęsnej, niech, ona rozstrzygnie. Prezes uderzył w dzwonek.
— Poproś starszą panienkę — rozkazał lokajowi. Szczęsna, przeczuciem wiedziona, musiała być w pobliżu, bo w tejże prawie chwili stanęła na progu. Wielkie jej oczy z trwogą objęły ukochaną, tę grupę; po delikatnych licach fala szkarłatu przebiegła. Zygmunt, ze wzrokiem w przepyszne zjawisko utkwionym, zgłodniały widoku jej od, tak dawna, wyciągnął obie ręce, z prośbą niemą a snąć potężną, zawahała się

bowiem, zarumieniła raz jeszcze i pomimo obecności rodziców podskoczyła,

twarzyczkę na ramieniu jego kryjąc.

— Aa! — wybiegło na usta prezesa.

Koniecki tymczasem pociągnął narzeczoną i nie do matki zezwalającej, lecz do

stóp ojca ją skierował. Przyklękli. Pan Jan, zaskoczony

tak znieenacka, a do głębi wstrząśnięty, podniósł ich, by parę tę, młodością,

urodą i szczęściem promieniejącą, razem do piersi przygarnąć.

— Kochasz go? — zapytał córki.

Odpowiedziała mu pocałunkiem tylko, tuląc aksamitne swe lica do ogorzałej jego

twarzy.

Pan Jan spojrział z rozrzewnieniem na ukochane dziecko, na tę dumę i chlubę swą

zarazem, westchnąwszy zaś, dodał:

— Ha, skoro taka jej wola, skoro Szczęsna spełnienie swych marzeń w tem widzi —

bierz ją, panie Zygmuncie i niechaj niebo życie różami wam ściele.

Dla pani Marty była to pierwsza radosna chwila, po latach całych goryczy i

udręczenia. Być może, że na równi z panem Janem, złudzona

niezwykłą, klasyczną

pięknością córki, marzyła dla niej o wyjątkowo świetnym losie. Dziś jednak, w

obec materyalnego upadku, cieszyła się, że ona przynajmniej, znalazłszy ognisko,

nie będzie zaliczona do grona wydziedziczonych, do pasierbów fortuny,

pozbawionych własnego gniazda, nie mających często dachu nad głową.

Gdy pierwsza chwila wzruszenia minęła, prezes zwrócił się do młodego człowieka:

— Panie Zygmuncie, jakkolwiek fakt nie jest ci obcym, bo go wczorajszy pożar dla każdego uwidoczniał, jednakże czuję się w obowiązku

uprzedzić pana, że córka nasza żadnego na razie nie ma posagu. Po śmierci mojej dopiero przypadnie jej cokolwiek.

— Panie prezesie, wszak ja prosiłem o pannę Szczęsną, nie o jej posag. Dowód to,

że ją, samą uważam za skarb jedyny, zdolny mi życie ozłocić.

W spojrzeniu jego, zwróconem na narzeczoną, tyle jaśniało szczerości, tyle

zapału i wzruszenia, iż prezes nawet poczuł się rozgrzany tą, falą młodzieńczej

a potężnej miłości.

Szczęsna, poważna, skupiona w sobie, jakby przeistoczona głębią własnej poezji i

uczucia, podniosła promienne swe oczy, dodając z prostotą:

— Jesteśmy oboje młodzi, będziemy więc pracowali wspólnie, a miłość nasza i

ślepą fortunę przejednać z czasem musi. Nieprawdaż, ojczulku?

Prezes westchnął, rozrzewnione rzucając na nich spojrzenie.

— Praca w dzisiejszym społeczeństwie dla takich, jak ty, delikatnych kwiatków,

mrzonką jest tylko; utopją szlachetną, lecz niepraktyczną. Brutalne cechy walki

o byt i cynizm mężczyzn, którzy w niej kobietę jak wroga traktują, zmiążdżyły by

cię fizycznie i moralnie. Zresztą, dziecię, z pracy tej abdykujesz w tej chwili

na rzecz

rnęza, jemu więc sterownictwo jej oddaj. Co do mnie, rękę tylko, iż przy

likwidacyi Zaliwiec, która nieuniknioną się staje, nie przepadnie
żaden grosz
twój, panie Zygmuncie.

— Prócz sumy zahypotekowanej, reszta jest własnością mego stryja.

— Wiem o tem. Czy pułkownik Dowburt został zawiadomiony przez
pana o dzisiejszem
jego postanowieniu?

— Nie. Chciałem wpierv uzyskać zezwolenie państwa. Teraz dopiero
poproszę, by

ten jedyny krewny, zastępujący mi ojca, pospieszył podziękować za
skarb

najwyższy, jaki z łaski waszej dzisiaj zdobyłem.

Rozpromieniony, a więc pełen optymizmu, całował ręce Szczęsnej z
zapalem. Prezes

jednak nie tak różowo na kwestyę tę patrzył.

— Sądzę — wyznał — że będziesz pan musiał zwalczać pod tym
względem pewne
uprzedzenia stryja.

— Zwalczy je jeden uśmiech panny Szczęsnej — zapewnił Zygmunt z
ufnością, której
jednak nie dzielił w głębi duszy.

XV.

Obawa prezesa okazała się słuszną.

Pułkownik Dowburt zezwolenia swego na małżeństwo synowca,
stanowczo i
nieodwołalnie odmówił.

— Nigdy! Przenigdy! Ty sam, za lat kilka, wyrzucalbyś mi gorzko, że
ci nie

przeszkodziłem w popełnieniu podobnego szaleństwa. Czy wiesz jakie
wziałbyś na

siebie obowiązki? Oto wraz z twoją Szczęsną, spadłoby ci na głowę:
troje

młodsze jej rodzeństwa, matka, a prawdopodobnie i ojciec nawet.
Chyba nie

wiesz, co są bankruci? Ludzie to dla siebie nieszczęśliwi, a dla innych
nieznośni. Zgorzkniali, uważają się za ofiary losu i stają postrachem
istnym,
kulą u nogi, pracować bowiem nie umieją, a dobro-

bytu, do którego przywykli, wyrzec się nie mają siły.

— Stryju, to nie argument! Powiedz, proszę cię, co masz przeciwko
pannie

Szczęśnej?

— Przeciwko kobiecie — nic, chyba to, że za. piękna. Przeciwko
pannie Zaliwskiej

— wszystko!

— To znaczy?

— Znaczy, że jako córka bankruta i utracjusza, nie jest stworzoną na
żonę dla

człowieka pracy, mającego cel przed sobą i dążącego do zdobycia
tego celu.

— A jednak matka jej jest obrazem cichej skrzętności i zaparcia się
siebie.

— I uosobieniem idyotycznego bałwochwalstwa względem męża.
Zamiast nim

pokierować, gdy zaszła tego potrzeba, pozwoliła mu puścić przez
palce całą

majątek, zwichnąć byt dzieci własnych. Gdybyś był panem na
Konicpolu, nie

miałbym nic przeciwko ożenieniu twemu z panną Zaliwską;
przyznaję, że dla męża

na wybitnym stanowisku, mogłaby ona być prawdziwą chlubą i
ozdobą. Widzisz, że

ją dobrze oceniam. Ale ty, człowiek, mający się stanowiska tego
dobijać dopiero

twardą pracą i mozołem, co zrobisz z taką cieplarnianą rośliną,
wychowaną w

pałacu, na poezyi wykarmioną, a niczem nie przygotowaną do życia
rzeczywistego?

Pode-

tniesz sobie skrzydła, obarczając się nią i sam zmarniejesz, niczego
nie
dokazawszy.

— Uśmiechem jej zachęcany, silniejszym tylko będę.

— Kłamstwo wierutne! Piasek, którym można rzucić w oczy
sentymentalnej

pensyonarce, lecz nie dojrzałem mężczyźnie. Nikt podwójnych sił
niema. Gdy

szarpie je więc w upokarzającej i wyczerpującej walce o codzienną
egzystencję,

nie może myśli swych poświęcić żadnemu wyższemu celowi, żadnej
pracy

obywatelskiej i publicznej. W niepowodzeniu marnieje, bo taka walka
o kęs chleba

dla siebie i swoich, bo udręczenia jej i cynizm cały, jak rdza, duszę
mu

przejedzą. W powodzeniu, jeżeli je znajdzie wypadkiem, zfilistrzeje,
zmaleje

duchowo i moralnie, jak zmaleliśmy i zfilistrzeli wszyscy. Dziś naród
to już

nędzarzy, lub naród kupczyków, którzy, po nad dobrobyt swój i
najbliższej

rodziny, nie widzą innych celów na świecie. Owa walka o byt
zasłoniła im sobą

wszystko, wszystko... ich własną nicość nawet.

— Stryju, sądzisz więc, iż słusznym byłoby, abym się wyrzekł
wszelkiego

osobistego szczęścia, dla chimerycznej idei odzyskania Koniecpoła?
Starzec drgnął, jak gdyby mu kto nóż w sercu zatopił.

— Alboż mnie o Koniecpol idzie? — zawołał porywczo. — Bóg
jeden widzi, iż

próżność nie miała nigdy do serca mego przystępu. I ty, ty mi to
zarczucasz,
wtenczas, gdy całą mą pogardę wylewam na spanoszonych
kupczyków, nie widzących
po za dobrobytem innego celu w życiu? Koniecpol, to dla mnie
warsztat do pracy
moralnej, to uosobienie pewnych tradycji, to stanowisko, które daje
prawo do
roztaczania dodatniego wpływu. Na szatana! Kocha się kolebkę
własną i groby
ojców swoich, a wtedy poświęca się im z rozkoszą, nietylko chimere
miłosną, lecz
życie całe, lub jest się zobojętniałym obywatelem całego świata. To
piękna
rzecz, taki kosmopolita! Zwyródniały a cywilizowany pierwowzór
kolonisty
niemieckiego, który z wózkiem i psem idzie ciągle na Wschód w imię
zasady: Ibi
patrio, ubi bene. Piękna rzecz!.. Byle jemu było dobrze, byle mu serce
tłuszczem
obrosło, a dusza spała! Czyż na "porządnego człowieka" większego
trzeba dla was
patentu...
— Nie zasłużyłem na tę gorycz.
— Rzucając mi, jak dachówkę na głowę, projekt ożenienia z panną
Zaliwską?
— Stryju, ja ją kocham!
Starzec wyprostował się, z pod krzaczystych zaś brwi jego snopy
iskier trysnęły.

— A czy sądzisz, że i ja nie byłem młodym? — zawołał z siłą. — Że i
we mnie krew
nie grała, a serce nie kołatało? Czy sądzisz, że wychowany na dumach
i poezyi,
nie rwałem się ku innemu życiu, nie majaczyłem o szczęściu
osobistem, o słodkich

węzłach rodzinnych? Nie zawsze byłem przecież takim, jak dziś,
starcem steranym
i zdziczałym. I mnie wabiły uśmiechy miłości i dla mnie istniały
szersze
horyzonty wiedzy i sztuki. Zgniotłem jednak egoistyczne podszepty,
zmiażdżyłem
sto razy własną istotę, oddałem ją bezlitośnie na całopalną ofiarę, byle
poświęceniem własnego życia stworzyć pierwszą podwalinę do
gmachu, który ty,
młodszy i silniejszy, miałeś z przygotowanych materiałów dźwignąć
dopiero. I ja
zbierałem pieniądze i ja, jak Harpagon, wyrzekałem się wszystkiego
w życiu dla
grosza, którego zgromadziłem więcej, niż przypuszczać możesz.
Żyłem chlebem
czarnym i chodziłem w samodziale, lecz niech mię Chrystus na sądzie
swym potępi,
jeżelim się mamonie tej zaprzedał dla poziomych względów, jeżelim
w niej widział
cośkolwiek więcej nad środek do celu, który mi życiem był drugim,
który i twoim
miał się stać sztandarem!..
Wzruszony, opadł na fotel i oddychał ciężko, nad sędziwą zaś jego
głową, w
promieniu

źrenic roziskrzonych, widniało, nad biurkiem wielkimi literami
skreślone,
zdanie Epikteta:

"Do wolności prowadzi jedna tylko droga: pogarda dla wszystkiego,
co nie jest
naszem."

Zygmunt patrzył na niego z czcią nieledwie i z żalem głębokim.
— Nie przeczę, mój stryju, że ty należysz dla mnie, do dawnych, dziś
już trochę

legendowych postaci ze spizu. Inna jednak epoka, inni ludzie!.. Jad pesymizmu przetrawił nas; zwątpienie, siane przez materyalizm ostatniego ćwierćwiecza, wyrobiło w młodszym pokoleniu pewną niemoc moralną. To atawizm, to nieunikniony skutek przyczyn, na które dziesiątki lat się składały, to cecha wieku... Pozwólcie nam jednak, ów pesymizm, ową niemoc moralną, uważać za ranę zatrutą i leczyć ją na swój sposób. Stryju, ty, starszy, doświadczony, wiesz przecie, że miłość to też potęga, na której świat stoi, która nim rządzi wszechwładnie... I, przysuwając się do starca, położył z prośbą rękę swoją na szorstkiej, spracowanej jego dłoni.
— Byłeś mi ojcem i opiekunem, bądź-że nim i nadal, stryju. Niech-że opór twój nas nie rozdziela, niech nie rozdwa ja mi duszy... Ja, słowa, danego Szczęsnej, nie złamię, nie odstąpię jej w chwili nieszczęścia i utraty majątku,

bo znalazłbym się niegodnie, a przytem własne krzyżowałbym serce.
Rozterka jednak, padająca między nas dwóch, zatrula by je również, bo skazywałaby mię na najsroźszą, i najboleśniejszą karę dla dusz uczciwych: na niewdzięczność względem ciebie, któremu wszystko zawdzięczam dotąd. I, jak za dawnych lat, gdy był jeszcze chłopięciem, namuloną, zgrubiałą rękę starca, z czcią synowską do ust podniósł. Pułkownik zachnął się i głowę na piersi opuścił. Na czole jego, bruzdami pooranem, w rysach surowych, marsowatych, odbijał się namysł i walka głęboka.

Krzaczyste brwi siwe połączyła zmarszczka, ręka szarpała bezwiednie wąs biały.

— Ha, niech i tak będzie — westchnął wreszcie. — Masz rację; cała rodzina

Zaliwskich i wszystkie szaleństwa młodości, nie warte rozdwojenia między nami.

Zresztą, przypomniałeś mi poniekąd, że jesteś pełnoletnim i panem swej woli. Rób

więc, co uznasz za stosowne. Co do mnie, w niczem nie myślę stawiać ci

przeszkód, lecz pozwolisz, że o projektowanym twym związku wiedzieć także nie

będę. Dom mój pozostanie na zawsze twoim domem, będzie do śmierci mej otwartym

dla ciebie, ale — dla ciebie tylko, Zygmuncie. Skoro widzisz w tem swoje szczęś-

cie — żeń się; może z czasem, po latach kilku, i ja się z tem pogodzę.

Dziś

jednak nie żądaj odemnie ani zachęty, ani pomocy. Przeciwnie, pozwól mi

zapomnieć o imieniu Zaliwskich.

— Stryju, stryju drogi!

— O, to cię dziwić nie powinno. Ten człowiek wreszcie zabrał mi wszystko, na co

całe życie pracowałem. Niesłownością, swoją i lekkomyślnością, skrzyżował mi

plany, zatrął kilka lat ostatnich, oszukał mię poprostu.

— Jest nieakuratnym, ale uczciwym.

— Niesłowność w sprawach pieniężnych, to także kradzież swego rodzaju. Wróćmy

jednak do kwestyi. Plenipotencję, daną mi do egzekwowania schedy twej,

umieszczonej na Zaliwcach, zwrócę ci natychmiast. Dziś nieprzyzwoitością byłoby,

aby się kto między ciebie a państwa Zaliwskich mieszał. Zresztą, z
należności

tej, przyjdzie ci skwitować zapewne.

— Ależ przeciwnie. Prezes sam mię uprzedził, iż dopilnuje, aby przy
likwidacyi

Zaliwiec jeden grosz z niej nie przepadł.

— Tem lepiej. Co do sum moich, na które mam wyroki, pozwolisz
zapewne, iż nie

będę czekał owej likwidacyi, lecz sam się o odbiór ich postaram.

Zaręczyny twoje

nie mogą wpłynąć na utratę całego mego mienia, bo, jak uprzedziłem,
ja o

zaręczynach tych nic nie wiem.

— Stryju, mój stryju...

— Tak być musi, Zygmuncie. A teraz, może nie będziemy poruszać
nadal tej sprawy.

Czy zgoda?

— Więc w takiej chwili nie znajdziesz dla mnie jednego
serdeczniejszego słowa?

Sztuczny spokój starca prysnął na chwilę.

— Do stu kartaczy! — huknął, uderzając pięścią w stół — czy
sądzisz, że ja już

nie mam wcale ani nerwów, ani serca? Szarpiesz mi je na strzępy,
druzgocesz

wszystkie moje plany, niweczysz pracę życia całego i chcesz, żebym
się, jak jaka

sentymentalna baba, rozczulał nad tem, że ci się w pierwszej ładnej
spódniczce

zakochać spodobało...

Zamilkł. Pierś mu dygotała, oczy pałały. Po chwili jednak zapanował
nad sobą, i

przeciągnąwszy ręką po czole, zawołał:

— Zygmuś!

Chłopak poskoczył żywo. Pułkownik przygarnął go ku sobie i w
głowę pocałował.

— Idź w pokoju, mój synu, i rób, co za stosowne uznasz. W niczem ci nie przeszkadzam, nic nie nakazuję. Po za tem jednym ojcem ci zawsze będę. Niech cię nawet tej sprawy nie staje między nami. I raz tak postanowiwszy, okazał się niezłomnym. W postępowaniu jego względem synowca,

nie zaszła najmniejsza zmiana. Był dla niego pełnym prostoty i troskliwości, serdecznym i wylanym, jak dawniej; imię jednak Zaliwskich ust jego nigdy nie przeszło. Strzegł się zapytać Zygmunta, dokąd jeździ, z kąd wraca, lub jakie ma plany na przyszłość. "Wiózł go chętnie, jak dawniej, do Annopola, a ponieważ wobec odpornej jego postawy, młoda para postanowiła zaręczyn swych, do pewnego czasu nie ujawniać, nikt więc pułkownikowi o nich nie wspominał i nikt go o nic nie badał; fakt ten bowiem był dla sąsiadów zupełną tajemnicą. Zygmunt czuł tymczasem, że stryj stawia go w położeniu bez wyjścia. Po za schedą na Zaliwcach, nie miał osobistych żadnych funduszów. Wprawdzie przywykł od dziecka, zarówno Dowburtówkę, jak cały majątek stryja, za swój własny uważać, dziś jednak, przy pierwszym nieporozumieniu zrozumiał dopiero, że dopóki i ta Dowburtówka i kapitały egzekwowane u prezesa i sumy hypotekowane na Koniecpolu, są własnością prawną pułkownika, dopóki tytuł ich nie został urzędownie na niego przepisany, dopóty pozostanie on zupełnie ubogim chłopcem. Z

zamożnego młodzieńca, mającego widoki bogactwa i dość wybitnego stanowiska społecznego, stawał się,

w skutek błahej rozterki z opiekunem, człowiekiem ubogim nieledwie, mogącym liczyć na własne tylko siły.

Dowburt nie przeszkadzał mu żenić się, lecz równocześnie związał tak ręce, iż

ożenienie to stawało się zupełnie na razie niemożliwym. Co bowiem miał z sobą

począć, gdzie wprowadzić żonę, skoro brak mu nawet było własnego dachu nad

głową. Jedyne jego majątek, ułatwiający zaledwo wzięcie jakiejś małej dzierżawy,

umieszczony był u ojca narzeczonej, nie mógł go zaś egzekwować dla odebrania tej

niezaprzeczalnej zresztą należności. Świadomość faktu tego, rzucała cię smutku i

beznadziejności na uczucia narzeczonych, na miłość Szczęsnej, wzrastającą jak

kwiat poetyczny i przezysty, tchnieniem ludzkiej pożądliwości nieskalany.

Napróżno prezes, pojmując doskonale położenie, zużywał wszystkie siły, by

znaleźć kapitał na spłacenie Zygmunta. Pieniądzy w tonący okręt nikt nie rzuca,

a że Zaliwce tonęły ostatecznie, szarpane i subhastowane na wsze strony, to było

ogólnie wiadomem. Tonął wraz z niemi i Zygmunt, tonęły jego fundusze i nadzieje

na przyszłość.

Położenie pogorszyło się jeszcze, gdy zjawił się pewnego dnia nowy, a

nieubłagany wierzyciel, który nabył wszelkie prawa i pretensje od

pułkownika Andrzeja Dowburta. Starzec, rzeczywistem czy pozornem
sprzedaniem
ich, zabezpieczał się przeciw stracie i przeciw akcyi osobistej, a sam
w całej
sprawie pozostawał najzupełniej na stronie.
Zygmunt łamał ręce rozpacznie. Patrzył na niebezpieczeństwo,
grożące własnej
miłości, na utratę nadziei, na smutek ubóstwianej kobiety i rozpacz jej
rodziny,
a nie mógł pomódz nic... nic. Związano mu ręce, skrupowano wolność
działania,
obezwładniono go zupełnie.
Wtedy to Szczęsna, ze zwykłą kobiecie inicjatywa poświęcenia,
wpadła na
heroiczny pomysł.
Dwa miesiące walki znużyły ją i wyczerpały, smutek Zygmunta
zabijał. Licytacya
Zaliwiec naznaczona była wkrótce, nie pozostawało więc czasu do
stracenia.
— Panie Zygmuncie! — rzekła — postanowiłam pojechać z mamą do
Dowburtowki.
— Pani do mego stryja? To niepodobna.
— Dlaczego?
— Bo jego było obowiązkiem przybyć tu oddawna, ukorzyć się przed
majestatem
kobiecości pani, urody i... nieszczęścia.
— Tak by chciał kodeks form światowych lub poryw serca. Z
pierwszym stryj pański
zer-

wał od lat wielu, na drugi ja niczem ze strony jego nie zasłużyłam.
— Ale mnie kocha podobno.
— Miłość każda jest egoistyczną. Cóż więc dziwnego, iż gniewa się,
żeśmy mu pana

zabrali i przykuli do ciężkiej naszej taczki. Roił on o świetnej dla
ciebie
przyszłości, panie Zygmuncie, chciał gniazdo rodzinne zaokrąglić
Dowburtówką i
Annopolem, zresztą ufał może i wierzył, iż panna Sławińska szczęście
ci zapewni,
więc czy można mu mieć za złe, że ma trochę urazy do nas?
Leciuchna zorza rumieńca oblała jej rysy, po raz to pierwszy bowiem
dawała mu do
zrozumienia, że ani zamiary pułkownika, ani urok, jaki Miła rzuciła
na Zygmunta,
obce jej nie były.
Epizod ten jednak nie istniał dla niego w tej chwili, jak nie istniało nic
po za
Szczęsną i po za wielką" pochłaniającą go dla niej miłością.
Pokrywając też
wzmiankę o Sławińskich milczeniem, zwrócił rozmowę do tego, co
mu brzemieniem na
sercu leżało.
— Niema nic bardziej upokarzającego dla mężczyzny — mówił —
jak bezradność i
bezczytność tam, gdzieby życie chciał własne nieść w ofierze.
Tymczasem ziemia
się nieledwie zapada przed nami, a ja nic, nic zrobić niemogę.

Nie jestem w stanie oszczędzić ci jednej łezki jednej chwili smutnej.
— Moja wina, jeżeli pan łzę tę widzisz, lub jej się domyślasz —
odparła z
pokorną słodyczą.
— Wiesz, ukochana, przychodzi mi na myśl, iż najlepiej byłoby może,
gdybym
poszukał poprostu płatnego miejsca i wyrwał cię ztąd coprędzej.
Wstrząsnęła przecząco główką.
— Nie. Ani jabym nie mogła porzucić rodziców, dopóki położenie się
nie

wyświetli, ani pan nie powinieneś drażnić w ten sposób stryja. Moją
jest rzeczą
osłodzić im gorzkie chwile rozstania z Zaliwcami; pańską —
przejednać
zagniewanego, lecz nie dolewać oliwy do ognia. Zresztą — przytuliła
się lekko do
jego ramienia — ja nie chcę, by losy nasze tu się na zawsze łączyły.
Weź mnie,
jak ptaszę bez gniazda, lecz weź. w spokoju i swobodzie, nie z pośród
tych sępów
krwiożerczych, osaczających nas zewsząd, jak zdobycz od lat tylu
ściganą, a tak
śmiertelnie już znużoną, iż dla chwili wytchnienia sama się w szpony
ich oddaje.
Na czole jej bladym i w oczach, przysłoniętych rzęsą długą, odbiła się
cała
walka dumy z upokorzeniem, za jakie położenie takie uważała.
Zygmunt zrozumiał w
tej chwili dopiero, ile ona cierpieć musi, jak srodze duszę tę wrażli-

wą ranił okrutny rozdźwięk, istniejący między cichem jej marzeniem,
a
krwawiąciami cierniami . rzeczywistości.
— Najdroższa — wyszeptał — chciałbym kosztem krwi własnej
słoneczną; pogodę
życia dla ciebie okupie. Niechby wiosna twoja promienna nie była
narażoną na
mroźny podmuch rzeczywistości.
Dziewczę pochyliło się i z liści klonowych, zasiewających ziemię,
podniosło
jeden, delikatniejszy a bledszy od innych.
— Patrz — mówiła — ten krócej trwał ode mnie, a jednak ów
"mroźny podmuch
rzeczywistości" strącił go z konaru, na zagładę przeznaczając. Słabi
giną, to
prawo życia. Dlaczegoż ja więc miałabym być wyjątkiem?

— Szczęśno! Szczęśno moja! — przerwał z wyrzutem.

Podniosła ku niemu smutne, lecz blaskiem wielkiego uczucia
promieniejące
żrenice.

— Prawda — wyrzekła — Szczęśną jestem; szczęśną, zem miłość twą
zdobyła,

szczęśną, że mi ona dni przykre ozłaca i w zaczarowane prowadzi z
sobą krainy.

Przebacz ten chwilowy nastrój elegijny i aby on się nie powtórzył,
wróćmy do

zagadnień rzeczywistości. A więc, chciałabym pojechać z mamą do
pułkownika

Dowburta.

Szli przez chwilę w milczeniu ręka w rękę. Złote słońce jesieni, siejąc
smętne

swe blaski przez pożółkłe już liście klonowego szpaleru, otaczało
błądą,

chłodnąw aureolą postacie ich, młodością i uczuciem jaśniejące, a
jednak

odmienne, niż dawniej. Słońcu ubyło potęgi i żaru, im zapału i tej
bujnej

radości życia, tej wiary, jaka dawniej z każdego tryskała słowa.

Troska ciągnęła

podcięła jej skrzydła i wpierv do lotu wzniesione, dziś ku ziemi
pochyliła.

— Widzi pan — mówiła Szczęśna po chwili, otrząsnąwszy się z
wrażenia i stając

sobą napowrót — trzeba raz rzeczywistości spojrzeć w oczy. Nie
ulega

wątpliwości, że los nasz od stryja pańskiego tylko zawisł. Jego
przychylność

mogłaby uprościć całą drogę przed nami, a zarazem oszczędzić
mnóstwa przykrości

moim rodzicom. O ratowaniu Zaliwiec niema już mowy i nikt ich
ocalać nie myśli.

Dobra jednak wola pułkownika i... innych wierzycieli, mogłaby
umniejszyć nam
wielu upokorzeń i wielu przejść bolesnych.
— Wiem o tem — przyznał smutnie.
— Stryj pański nie chce słyszeć o naszych zaręczynach, a więc ja go
sama o nich
zawiadomię i... przejednać spróbuję.
— Ukochana, tybyś to zrobiła?
— Złamię formy i... i... trochę moją dumę, ale nie będę sobie miała
nic do
wyrzucenia. Puł-

kownik jest rycerski i sprawiedliwy, zrozumie więc, że jeżeli uniżam
godność mą
niewieścią, czynię to przez wzgląd na rodziców, przez... miłość dla
ciebie,
panie Zygmuncie.

I znów zorza rumieńca, jak jutrzienka nowego życia, opromieniła
prześliczne jej
rysy.

Zygmunt ręce jej obie do ust tulił.

— Chcesz się dla mnie poświęcić, na przykrość i upokorzenie narazić,
a jednak

nazywasz mnie "panem" — mówił z wyrzutem. — Te oplakane
niesnaski pieniądze
zabierają mi całą jasną część twój miłości, całą jej poezję i potęgę.
Zatrzymała się, podnosząc ku niemu wielkie swe źrenice.

— Prawda — przyznała. — Proza życia ujęła nas w okowy. Minęły
świetlane czasy
wycieczek na jeziorze i w lesie.

— A jednak ja prozie tej wiecznie wdzięcznym zostanę. Gdyby nie
ona, Szczęsno,
dzieliłaby nas dziś jeszcze przepaść cała uprzedzeń i kłamstw
konwencyonalnych,
oczy zaś moje nie połyby się teraz drogim twym widokiem.

— Wobec trudności, jakie rzucam na drogę pańskiego życia, te chwile kradzionego nieledwie szczęścia słabą są pociechą.
Zygmunt dłoń jej drobną silniej do piersi przycisnął.

— O, bo ty nie rozumiesz, czym jest kobieta ukochana dla mężczyzny, jakim puklerzem i balsamem przeciw trudnościom życia właśnie. Jeżeli każdą uznaje on za arcydzieło stworzenia, to ta jedna, jedyna, która nie zmysły, lecz duszę jego zbudziła z uśpienia, wydaje mu się promieniem Boga nieledwie. Człowiek, to wszechświat, w którym kobieta ukochana niebo stanowi. Czuję to, gdy patrzę na ciebie, gdy niebo me w twoich widzę oczach. Wychowany bez dłoni macierzyńskiej, bez otoczenia niewieściego, nie znałem nigdy miękiego słowa lub tkliwej pieśnocy; teraz więc doznaję wrażenia, że nowe horyzonty, podnioślejsze jakieś i lepsze, otworzyły się przedemną. Za widnokreśli te, rozszerzające mi duszę, za chwile ułudne, spędzane przy tobie, wiecznie pozostanę ci wdzięcznym. Szli czas jakiś w milczeniu, lekko przytuleni do siebie.
— Panie Zygmuncie — zabrzmiał z cicha głos Szczęsnej — powiedz mi szczerze, czy Miła Sławińska wielkie na tobie czyniła wrażenie?
Zatrzymał się i przez promienne gwiazdziste oczy dziewczyny w sam głąb duszy jej spojrzął.
— Wielkie... lecz wręcz odrębne niż pani.
— Jakto?
— Przed tobą chciałbym zawsze upaść na kolana... Tamte miałem ochotę raz

wyszydzić

i odepchnąć, drugi raz ucałować, ale nigdy czcić w pokorze.

Profil greckiej bogini zarumienił się leciuchno.

— A mnie nigdy pan nie ma ochoty pocałować? — zapytała, podnosząc rzęsy długie.

W źrenicach jej, smutnych oddawna, nie było nawet zalotności, lecz tylko

prostota gołębia i olśniewająca błyskawica uczucia. Zaskoczony nią, porażony tym

błyskiem nieledwie, Zygmunt pochylił się i w upojeniu usta do jej ust zbliżył.

Trwało to sekunde, jak iskra elektryczna i jak iskra też elektryczna wstrząsnęła

nimi. Szczęsną nie kierowała ani przelotna igraszka, ani chciwa tryumfów

zalotność Miły. Zygmunt czuł, iż działała pod wrażeniem głębokiego uczucia i że

tym pocałunkiem na życie całe mu się oddaje.

— Przysięgam — szeptał wzruszony — przysięgam do śmierci wiernym ci pozostać.

— A ja nic nie przysięgam — odparła z prostotą — bo miłość ta jest życiem mojem;

istniećbym więc bez niej nie mogła.

XVI.

Skromny dworek w Dowburtówce kapał się cały w słonecznych blaskach.

Wrzesień, zebrawszy wszystkie promienie, których lato nie zdążyło rozsiać

dokoła, rzucał je teraz hojną dłonią na ziemię, piękną jeszcze, choć smętną, w

przecuciu kajdan zimowych, jakie jej niezadługo dźwigać przyjdzie.

Snop

promieni tych, otoczywszy siwą głowę pułkownika Dowburta,

wytwarzał nad nią

jakaś srebrzystą, aureolę, której odbłysek, padając na sędziwe jego

rysy,

łagodził bruzdy, wyryte na nich rylcem nieubłaganego czasu.

Starzec, przybrany dziś w surdut czarny, ze stojącym kołnierzykiem i

szmuklerskimi ozdobami, przyłożył rękę do czoła, chroniąc oczy

przed tym

blaskiem olśniewającym, i mówił:

— Pięknie na świecie; a jednak schyłek lata, jak schyłek życia, ma w najpyszniejszej swej glorii nawet, coś dziwnie melancholijnego.

Zygmunt nie zdążył odpowiedzieć. W bramie bowiem ukazał się

powóz z Zaliwiec, a

w nim prezesową z córką.

Dowburt, rzuciwszy na synowca piorunne, pełne wyrzutu spojrzenie,

postąpił

jednak spokojnie ku stopniom ganku. Wrodzone poczucie rycerskości

i staropolska

gościnność, nie pozwoliłyby mu postąpić inaczej.

Prezesową wiedziała śnać o tem, bo od razu w słabą uderzyła stronę.

— Panie pułkowniku — mówiła, stanąwszy na progu domu —

przybywam dzisiaj nie do

wierzyciela Zaliwiec, lecz do pana Andrzeja Dowburta, pewna, iż

kobieta, która

pod dach jego wejdzie, może z góry liczyć na należne jej względy.

— Niepotrzebnie mi to pani prezesową przypomina — zapewnił,

chyląc głowę w

głębokim ukłonie. — Gość mi był zawsze świętością. Co zaś do

Zaliwiec, tych

wierzycielem zupełnie już być przestałem.

I udając, iż nie widzi krótkiego powitania Szczęsnej z Zygmuntem,

poprowadził

obie panie, z wyszukaną grzecnością, ku pracowni swej i salonikowi zarazem. '

"Do wolności — czytała Szczęsna na wstępie — prowadzi jedna tylko droga: pogarda

dla wszystkiego, co nie jest naszym."

Oczy jej wielkie, o źrenicach wewnętrznym łękiem jeszcze rozszerzonych, pobiegły

od znanych tych słów Epikteta ku spiżowej postaci starca, któremu one za godło

życia służyły. Podsunąwszy paniom krzesła, sam stał, plecami o krawędź biurka

wsparty, spokojny i na walkę przygotowany.

Pojedynek z podobnym człowiekiem mogła Szczęsna zacząć od kapitulacyi tylko.

Zrozumiała, iż taką być powinna rola jej w tym domu, domu, którego chciała się

stad dzieckiem przybranem. Spojrzenie jej jasne, wzrok ściganej gazeli, lub

istoty na męki branej, pobiegł błyskawicznie szukać otuchy u

Zygmunta. Lecz on,

o okno wsparty, stał zakłopotany, ze spuszczonej powiekami, jak gdyby do sceny

tej, która mu przykrość sprawiała, niczem nie chciał się mieszać.

Milczenie bolesnem stawało się tymczasem.

— Panie pułkowniku — przerwała je prezesową — przybywam tu dziś, wyłącznie na

żądanie mej córki. Kroku jej nie pochwalam, lecz przeszkodzić mu nie miałam

prawa.

Milczenie jedyną znów było odpowiedzią.

— Nie obcem panu jest zapewne — zaczęła Szczęsna — iż w skutek ostatniego pożaru

rodzice moi opuszczają Zaliwce?

— Słyszałem o tem.

— Te Zaliwce, to gniazdo rodzinne, tak nam drogie, jak panu Konicpol.

— Gniazda może zrywać burza potężna, wszystko poruszająca w posadach. Marny to

ptak, który je przez niedbalstwo utraci.

Ze źrenic Szczęsnej błyskawica strzeliła.

— Nie moja. jest rzeczą sądzić rodziców. Co zaś do obrony ich, myślę, iż

napróźnobym jej tu próbowała.

Siwe brwi starca głęboka połączyła bruzda. Spojrzenie jednak, rzucone z pod oka

ku mówiącej, jedyną było odpowiedzią.

— Zrywanie z przeszłością — ciągnęło dziewczę tymczasem — jest zawsze rzeczą

nader bolesną. Tu, lękam się, że z mojej przyczyny położenie pogorszonym jeszcze

zostanie.

Rzuciła znów błagalne ku Zygmunтови spojrzenie, lecz i on milczał, upornie w

inną patrząc stronę.

— Opuszczamy Zaliwce ubodzy, zupełnie ubodzy... — głos jej zadrżał i złamał się

nagle.

— Pan wiesz, panie pułkowniku, że duma ubogich stokroć jest świętszą i

silniejszą od pychy bogacza. Wiesz, że dumę tę miażdżę w tej

chwili i upokarzam, a jednak ani jednym nie odpowiadasz mi słowem.

Krew się, w niej zagotowała, w głosie brzmiał wyrzut głęboki.

Dowburt drgnął, lecz nie stracił panowania nad sobą.

— Czekam konkluzji — odparł zimno.

Szczęсна rączki złożone na kolanach zaplotła nerwowo i zbladła silniej jeszcze.

Znad było, iż każde słowo rok życia ją kosztuje, że sobie niem gwałt zadaje,
zapanowawszy wszakże nad sobą, mówiła dalej:
— Gdyby likwidacya Zaliwiec prowadzona była dobrowolnie i stopniowo, nietylko
wszyscy wierzyciele spłaceniby zostali, lecz i my jeszcze dostalibyśmy
cokolwiek. Wobec przyspieszenia i silnego popierania akcji sądowej, moim
rodzicom, na stare lata, nie pozostanie grosz jeden. Przybyłam więc prosić,
panie pułkowniku, byś niechęci swej ku mnie na nich nie przenosił.
— Stwierdzam raz jeszcze — zabrzmiał chłodny głos Dowburta, iż przestałem być
wierzycielem Zaliwiec.
— Czy dla tego, że ja przyrzekłam żonę, p. Zygmunta zostać?
— Nic o tem nie wiem.
Szczęsna podniosła się i z zaplecionemi rączkami stanęła przed nim.
Wielkie jej
błyszczące

żrenice zawisły z wyrzutem i prośbą niemą na posepnem obliczu starca.
— Powiedz pan raczej, że wiedzieć nie chcesz. Panie pułkowniku, że nie o
pieniądze ci chodzi, nie o brak posagu, tego jestem pewna, bo zbyt czysty i
nieskazitelny byłeś dotąd, aby cię podobnem dotknąć podejrzeniem.
W sprawie tej
mieści się dla mnie jakaś zagadka i dlatego ja, kobieta, łamię godność moją
niewieścią, miażdżę dumę ubogich a wydziedziczonych, bo z gniazda własnego
wyrzucanych, i na znak czci mej dla pana, przychodzę pierwsza zapytać: Co masz

przeciwko mnie? Czem zawiniłam, by ściągać na rodziców mych
zaciętość twą, a na
siebie ów niemy ostracyzm i potępienie?
Szafirowe jej oczy, gorejące wśród twarzyczki jak alabaster
przejrzystej i
bladej, szły mu wprost do duszy, siłą spojrzenia, w którym cała jej
koncentrowała się istota. Z piersi prezesowej wybiegło równocześnie
łkanie
głuche.
Dowburt szarpnął się gwałtownie.
— Do pioruna!.. Przepraszam!
Wzrok jego, iskrami brzemienno, wybiegłszy z pod brwi
krzaczystych, zawisł na
tej delikatnej, jak trzcina, gnącej się postaci, na rysach
wypieszczonych
cudotwórczem dłutem natury a wzruszeniem porywających, i tracąc z
kołcza-

na swego groty zatrute, topniał stopniowo, łagodniał.
— Do pior... — próbował bronić się jeszcze, lecz słodki a miękki głos
Szczęsnej
przeciął srogie zaklęcie.
— Powiedz, panie pułkowniku, co masz przeciwko mnie? — pytała.
Starzec zapanował już nad sobą. Podobał mu się. ten śmiały a
niezwykły krok
dziewczyny, ta szczerść jej, imponująca w swej prostocie. Zresztą"
człowiekiem
był tylko. Jeżeli więc do serca jego przemawiała czysta jej sprawa, to
za serce
to chwyciła równocześnie piękność niezwykłą, zdolna rozbroić
Katona nawet.
— Pan Bóg popełnił dwa błędy: tworząc złoto i piękną kobietę —
mruknął dla
dodania sobie odwagi ulubiony swój aksyomat.
— Czem ja zawiniłam? — pytała raz jeszcze Szczęsna.
Dowburt stał jak na rozpalonych węglach.

— Niech mię pani nie krzywdzi — wybuchnął wreszcie — posądzając o osobiste jakieś uprzedzenia! Gdybym je nawet posiadał, pod wzrokiem twym, moje dziecię, musiałyby pierzchnąć. Daję zresztą słowo honoru szlachcica i Dowburta, że ich nie miałem i nie mam! Widzę, że jesteś piękna i szczerą; mówią ludzie, żeś dobra, a wiem, że ci Bóg dał uczciwą i zacną matkę,

Rozumny mąż więc znajdzie, pomimo całej twjej młodości, najlepszy w tobie na żonę materyał. Widzisz zatem, dziecię drogie, że ci oddaję całą sprawiedliwość i że przeciw tobie osobiście nic mieć nie mogę. Na dowód uznania mego, pozwól, pani, że ja, starzec siwowłosa, dłoń twą. z czcią całą ucałuję. I ujmując paluszki jej, do ust je poniósł.

— A więc, mój stryju... — zawołał Zygmunt przysuwając się żywo. Dowburt był już sobą.

— A więc, mój synowcze, skoro panna Zaliwska pytaniem swem do szczerości mnie zmusza, mam odwagę powiedzieć w obec niej, że jakkolwiek wyborem swym wielki ci uczyniła zaszczyt, małżeństwo to za niemożliwe uważam.

— Dla czego? — podjęła prezesowa, powstając z kolei.

— Dla czego? Pani mię lepiej od nich zrozumieć powinna. Bo odsuwając na bok

wszelkie osobiste me względy i uczucia, związek ten im samym szczęściaby nie

przyniósł. Córka pani jest delikatną, cieplarnianą rośliną, a Zygmunt niema

dotąd żadnego samoistnego stanowiska i mieć go nie może, dopóki nie odbierze

schedy swej, utopionej w Zaliwcach. Każdy krok, przyspieszający dla niego

zdobycie bytu i dachu własnego, przyspiesza zarazem ruinę

państwa. To jedno już powinno wam być przestrogą. Samo zaś zbliżenie do was odsuwa go od wszystkiego, co czcił dotąd w życiu, kopie przepaść między nim a tem, co mu świętym obowiązkiem być winno. Pani prezesowo, małżeństwo, w którym trzeba palić mosty za sobą, staje się później kulą u nogi mężczyzny. Zaiste, sędzę, że młodziutkie a śliczne dziecko to na lepszy los zasługuje. Szczęsna przysunęła się bliżej, ręce jak do modlitwy składając. — Gdybyś chciał jednak, panie pułkowniku.... — Pani — przerwał — na ołtarzu Zaliwiec tyle już złożyłem nadziei i tyle krwawej pracy mego życia, że w tym kierunku nic więcej chcieć ani zrobićbym nie umiał. — A czy pan sądzi — zapytała słodko — że ja na ołtarzu uczuć mych nie składam nic w tej chwili? Że pochylając, wbrew pańskiej woli, czoło przed tobą, jako przed przybranym ojcem pana Zygmunta, nie okupuję samym tym faktem przykrości, jakie pan poniósł przez moich rodziców, i nie dodaję przyrzeczenia, iż życiem całym będę się starała nagrodzić winę ich, a zarazem wypłacić ci się za odrobinę życzliwości, jakabyś mi okazał w tej chwili, panie pułkowniku?

Wzruszająca była w kornej swej a dziecięcej prostocie. Drobne, splecione jej rączki dotykały jego rękawa, głębokie, jak szafir nieba, a łzami zaszklone

żrenice, sięgały śmiało pod zjeżone marsowato, krzaczyste brwi starca.

— Do stu kar... nie kuś mię pani! — zawołał porywczo. —

Zaprzającem nigdy nie

byłem i przekonaniom, celom moim, którym służyć przysiągłem, dziś się już nie

sprzeniewierzę. Stawiały mię one za młodu w kolizyi z własnem sercem, szarpały

je bezlitośnie, palce z bólu gryźć kazały, a wytrwałem i od sztandaru mego nie

odstąpiłem. Nie żądam więc pani, bym dziś dla ciebie darował

wszystko, porzucił

wszystko, złamał przysięgę i własnych się zaparł przekonań, bo tego nie uczynię.

— To ostatnie twe słowo, stryju? — zagrzemiał głęboki głos

Zygmunta.

— Ostatnie.

— A więc, będąc sam człowiekiem honoru i szlachcicem, nie

weźmiesz mi za złe, że

postawiony między twoją martwą ideą a własnem żywym sercem i narzeczoną, wybiorę

tę ostatnią.

Starzec cofnął się, mierząc ich okiem nieufnem, badawczem.

— Przyjazd panny Szczęsnej był wynikiem własnej jej woli i chęci zbliżenia się

do ciebie. Do tej chwili milczałem, nie chcąc w niczem

wpływu jej osłabiać; skoro jednak odpychasz rękę, którą jak anioł miłości i

zgody do ciebie wyciąga, miejsce me przy niej, stryju. Chodź,

Szczęśno, dosyć

już tego upokorzenia.

Ujął dłoń dziewczęcia i o swoje oparł ją ramię.

Zanim pułkownik zdążył dać odpowiedź, przed oknami Zatętniało, rozległ się

turkot i najpierw dwa wierzchowce w galopie, a później wolancik stanął przed gankiem.

— Aa. Z Annopola — wybiegło na usta Dowburta.

Przelotna purpura oblała rysy Zygmunta. Wyprostował się, a przyciągając

narzeczoną, rączkę jej, o ramię swe wspartą, silniej do boku przycisnął, jak

gdyby chciał postawą tą prawa swe do Szczęsnej zaznaczyć.

W tej chwili drzwi otwarły się z hałasem i na progu ukazała się Miła Sławińska a

po za nią widniała kwadratowa, olbrzymia postać jej ojca.

— No, wyobraź sobie, Andrusiu — wołał stentorowy głos olbrzymia

— co ta

dziewczyna wyprawia! Uparła się dziś tu przyjechać.

Piękna panna, w obcisłej amazonce, która postawie jej nadawała coś wyzywającego,

zarumieniona od szybkiego ruchu, stała na progu, mierząc

roziskrzonymi oczyma

zebranych i nie-

zwykłe ich ugrupowanie. Wzrok jej, przemknąwszy po wzburzonym obliczu starca i

czarno ubranej prezesowej, wpił się w ciemnowłose, urocze zjawisko, o rysach

greckiej kamei i oczach z szafiru, w tę postać istotnie piękną, a do ramienia

Zygmunta przytuloną.

Pułkownik Dowburt pierwszy oprzytomniał i posunął się naprzód.

— Panna Miła Sławińska, pani prezesowa Zaliwska z córką — przedstawił

ceremonialnie.

— Juluchnu! Juluchnu! — rozległ się trwożny głos za sceną; a barczysty kolos,

stojący we drzwiach, cofnął się równocześnie.

Piękna amazonka oddała z wdziękiem ukłon i, zwrócona do Dowburta, rozśmiała się zarazem.

— Pułkowniku — mówiła — podąż-że łaskawie na pomoc faworytce twej, Ani, bo sobie widocznie z końmi i wolantem nie może dać rady.

Zadowolony, że go zwrotem tym z kłopotliwego wyrywa położenia, starzec na ganek wybiegł.

Panna Sławińska skierowała się ku młodej parze.

— Co to? — zapytała, wyciągając na powitanie rączkę do Zygmunta — odlot

jaskółek? Państwo wyglądacie jakby gotowi do drogi i... nierozdzielni. Zygmunt zrozumiał intencje.

— Gdy droga daleka i długa — odrzucił — łatwiej ją zjednoczonymi odbywać siłami.

Ale czemuż zawdzięczamy dzisiejszą niespodziankę?

— Chciałam zobaczyć.... pana — brzmiała śmiała odpowiedź. — Nie lubię, gdy mi się kto sprzeniewierza, więc po własność moją sama przybyłam.

— Własność?

— Och, façon de parler — zaśmiała się, ostremi błyskając ząbkami.

— Nieprawdaż,

pani — pytała, topiąc szydercze spojrzenie w pobladytch rysach Szczęsnej — wszak

żadna z nas nie zwykła tych panów za własność swą uważać? Dziś leży się u stóp

jednej, a jutro par dépit przysięga miłość drugiej. Naiwna tylko, może igraszkę

taką brać na seryo.

— Szczęsno — przerwała prezesowa — proszę cię, jedziemy; czas nam już do domu.

Skinąwszy na córkę i Zygmunta, pożegnała zimnym ukłonem piękną pannę i

skierowała się ku drzwiom.

Na Miłą kolory uderzyły; nie myślała tak łatwo puszczać zdobyczy.
— Słyszałam — mówiła, idąc za nimi — że podobno nabywa pan
Zaliwce wraz... z
dobrodziejstwem inwentarza.
— Nie, pani. Zabieram tylko Zaliwcom skarb ich najcenniejszy.

— Prawdopodobnie nie złoty, a wzamian martwy i niemy, jak
wszystkie skarby. Nie
zazdroszczę więc panu — zaśmiała się wyzywająco. — Milczące
królewne i zakłète
skarby, to dobre w baśniach. Życie potrzebuje życia.
— I użycia zapewne — przerwał Zygmunt. — Teraz ja pani nie
zazdroszczę. To rzecz
gustu.

Szczęсна rozumiała, że o nią chodzi; lecz tak wymowna przed chwilą,
wobec tej
wyzywająco pięknej dziewczyny, za cenę szczęścia nawet nie była w
stanie ust
otworzyć.

Stanęli na ganku, a konie z Zaliwiec, na skinienie Zygmunta, podeszły
równocześnie. Pułkownik, który wprowadził panią Sławińską i Anię,
zbliżył się
szybko, podając z wytworną grzecznością ramię prezesowej.

— Panie wyjeżdżają? — zapytał.

— Czyż mogłybyśmy zostać dłużej? Sprowadził je do pojazdu i,
pochylając się ku

Szczęsnej, wyszeptał:

— Gdy gniew pani na "starego borsuka" minie z czasem, pamiętaj,
dziecię drogie,

że pomimo wszystkiego, co nas dzieli, masz w nim na życie całe
wiernego i

oddanego ci przyjaciela.

Cofnął się ku gościom, ugrupowanym na progu ganku.

Wtedy Zygmunt z ręką na drzwiczkach powozu, zwrócił się ku
zebranym:

— Państwo darują, — zawołał głośno — że im dziś służyć nie mogę.
Pozwolisz
bowiem, stryju, iż odprowadzę narzeczoną moją do domu.
I, uniósłszy kapelusza, zajął miejsce w powozie, który ruszył
równocześnie.
Na ganku Ania zbladła gwałtownie i o słup się oparła. Kolosalny zaś,
barczysty
"Juluchnek" wołał z naiwnością nowonarodzonego dziecka:
— No, wyobraź sobie, Andrusiu, że ta Miła uparła się od dni kilku
wyjechać do
Paryża na kursa malarskie w akademii Juliena!
Dzień ten nie wyczerpał jeszcze pocisków swych dla pani Marty i
Szczęsnej.
Gdy powóz zajeżdżał przed pałacyk w Zaliwcach, od oficyny wysunął
się
Dziegielski, owa "sprytna bestya", lubiona tak niegdyś przez prezesa,
a dziś,
rozglądająca się tutaj z butną miną przyszłego właściciela. Obok eks-
ekonomy,
strojnego w długi surdut granatowy i filcowy kapelusz, kroczył jakiś
drugi,
równie poważny obywatel i dreptała drobnymi kroczkami młoda
panienka, ubrana w
jaskrawą, szkocką sukienkę i słomkowy kapelusz, na którym, jak
bandera na
odchodzącej berlince, powiewały długie, niebieskie wstęgi.
Na widok grupy tej w rysach prezesowej odbiła się obawa i
udręczenie.

— Niech panie raczą, wejść zaraz do pokoju — prosił Zygmunt. — Ja
z tymi panami
sam się rozmówię.
Cofnięcie się takie wobec dawnego sługi, równało się nieomal
ucieczce; a jednak

pani Marta, wyczerpana poprzednimi wrażeniami, zgodziła się na nią w milczeniu.

Gdy weszły do przedsionka, pan Jan Zaliwski ukazał się w drzwiach swego

gabinetu. Popatrzywszy przeciągle na żonę i córkę, zapytał krótko:

— Zgodził się, Marto?

— Nie...

— Przeczuwałem to — wybiegło na usta jego, z jakąś dziwną, głuchą intonacją, i

cofnął się natychmiast, zamykając drzwi za sobą. Zaczem p.

Dzięgielski doszedł

butnie do pałacowej werendy, powóz pusty ruszył już z przed podjazdu.

Rozgniewało to byłego wielkorządcę Zaliwiec; wiadomość jednak, poczerpnięta od

stangreta, iż panie wracają z Dowburtówki, zastanawiała go właśnie, gdy w

podwojach frontowych ukazał się Zygmunt Koniecki.

Tłusta, spłaszczona trochę fizyognomia Dzięgielskiego, rozpromieniła się nagle.

— Góra z górą się nie zejdzie — wołał, cały w zamaszysty ukłon zmieniony — a

człowiek, jak Pana Boga mego kocham, panie tego, z człowie-

kiem się zejdzie. I my z panem Kołodziejczykiem chcielibyśmy tego, z

przeproszeniem niema co taić, obejrzyć pałac także.

Brał widocznie Zygmunta za gorliwego wierzyciela, na miejscu praw swych

pilnującego.

— Pałac? A to z jakiej racyi?

— Phi, panie tego, toż z przeproszeniem kota w worku nikt nie będzie kupować, a

przecież, chciałem powiedzieć, na licytację idzie z meblami i urządzeniem.

Zresztą, niema co taić, kto tyle pieniędzy tu w wali, a chce, panie tego, sam
mieszkać, to, jak Boga mego kocham, godzi mu się i pomieszczenie obejrzyć.
Chodziło widocznie o szykanę. Zygmunt postanowił uchronić od niej prezesowę i
Szczęsnę, ujmując grzecznością zaciętego eks-oficyalistę.
— Muszę prosić pana Dziegielskiego — mówił — aby chciał odstąpić dziś od
podobnego zamiaru. Pani Zaliwska jest trochę chora i poszła się właśnie położyć,
nie moglibyśmy i tak więc całego mieszkania zwiedzać. Ot, państwo sobie lepiej
pochodzą po ogrodzie; ja sam oprowadzę.
"Sprytna bestya" aż się zatrząsł od dobrodusznego śmiechu.
— A i owszem, panie dobrodzieju, ten tego ręka rękę, z przeproszeniem, wspiera,
noga nogę myje, to jest, z przeproszeniem panie tego, chcia-

łem powiedzieć, że pogadamy sobie poufnie o interesach. Ale, Weronisia, chodź-no
tutaj.
Chwycił jaskrawą pannę za szkockie ramię i obrócił ją, frontem do młodego
mężczyzny.
— Ukłoń-że się panu Konieckiemu. Moja córka, panie tego, Weronisia.
I jak twórca wielkiego dzieła, śledził z dumą wrażenie, wywołane przez urodziwą,
swą jedynaczkę. Do Zygmunta śmiały się tymczasem nieduże figlarne oczki panny
Weroniki, śmiał się jej mięsisty, zadarty nosek, i dwa dołeczki w różowej buzi,
a trzeci w okrągłej, tłusciutkiej bródce; śmiały się usta wydatne, błyskające

białemi ząbkami, śmiała się suta grzywka, pozakręcana w misterne loczki nad
czołem, uszkami i karczkiem białym, śmiała się nawet suknia
kraciasta i wstążki
niebieskie, fruujące dokoła kapelusza, śmiało się zdrowie i młodość,
życiem
tryskająca, niefrasobliwa sobie a rada.
— A co, panie tego, udała się? — pytał z dumą Dzięgielski.
— No, tatku — ofuknęła panienska, wrywając ramię, przez dłoń
ojcowską w niewoli
trzymane.
— Ba, takiej drugiej, jak panna Weronika, nie ma na sto mil wokoło,
jakem
Kołodziejczyk! — przywodził towarzysz.

— Mój panie, bez tych poufantów — odcięła się, układając swą
rozśmieszoną, buzię
do gniewnego dąsiku.
— Weronisia, Weronisia! Tylko mi, panie tego, bez żadnych fochów
— strofował
ojciec. — To, jak Boga mego kocham, utrapienie, panie, z taką
dziewczyną.
Zawojuje wszystkich, a potem, z przeproszeniem, nic sobie z nikogo
nie robi.
Zadarty nosek, trzy figlarne dołeczki i gęstwina loczków złocistych,
śmiały się
już w najlepsze.
— Powinszować panu córki — mówił Zygmunt, wymierzając pocisk
celny w achillesową
piętę ojca.
— A co, tłumaczyłem przecież pułkownikowi Dowburtowi, że trzeba,
żeby ją pan
zobaczył. Weronisia, idź naprzód z panem Kołodziejczykiem; dalej,
prosto do
ogrodu.

— Oho, nie chcę! Tatko tu będzie jakieś konszachty o mnie z panem Konieckim

prowadził. Niema głupich, wyginęli na wojnie.

Dzięgielskiemu aż oczy tryskały z uszcześliwienia nad dowcipem córki.

— A pójdziesz mi ty zaraz — strofował, przytupując nogą. —

Widzicie ją, panie

tego, paskudnica; nie będzie ojca słuchać!

Zadarty nosek, dołeczki w buzi, oczy i las kędziorków, chichotały poprostu z

wesołości.

— No, teraz, skoro pan dobrodziej Weronisję, z przeproszeniem, zobaczył —

zaczęła "sprytna bestya", gdy jej się udało córkę naprzód wyprawić

— teraz,

panie tego, możemy pogadać, kto miał rację?

— W czym i kiedy, panie Dzięgielski? Bo ja nic nie rozumiem.

— Jak Boga mego kocham, więc pułkownik, panie tego, nic nie powiedział?

— Nic a nic.

— A to, z przeproszeniem, skrzywdził mig nieuczciwie. Widzi pan dobrodziej, ręka

rękę wspiera, to jest z przeproszeniem chciałem powiedzieć:, ręka rękę myje, a

noga nogę, panie tego, wspiera, Więc, niema co taić, ja do licytacji Zaliwiec

przystępuję i, panie tego, kupuję je dla Weronisi.

— Masz pan tak duży kapitał?

— Phi, ma się tam trochę krwawicy, dla tej jedynaczki uzbieranej.

Resztę doda

wuj Kołodziejczyk, bo to spółka, a przytem jej ojciec chrzestny i co prawda,

konkurent z przeproszeniem. Więc, niema co taić, myślę sobie, gdy kupować do

spółki, to wiedzieć z kim. Dziewczyna, jak łania, jak obraz, panie,
wyedukowana,
mądra, niby guwernantka, a przytem przysią-

głem, jak Boga mego kocham, przysięgłem, że za moje harowanie,
ona panią w
pałacu będzie.

— Warta tego, warta! — przytakiwał Zygmunt.

— A jakie parlewufrąse, żeby pan słyszał! Weronisia! — huknął —
stój-no, panie
tego.

Szkocka suknia odwróciła się, niebieskie wstęgi furknęły i załopotwały
w

powietrzu, w różowej zaś buzi ich właścicielki, zachichotały
wszystkie chochliki
młodości i wesela.

— Moja Weronisiu, panie tego, zadeklamujno co panu Konieckiemu.

— Oo! — wzruszyła ramionami — co też to tatkowi w głowie.

— No, zadeklamuj mi zaraz! Widzicie, panie tego, po co cię uczyć
kazałem. Moja

Weronisia, zadeklamuj, panie tego, tak, jak ty umiesz, naprzykład:

I podniósłszy rękę prawą, huknął stentorowym głosem:

"Wszak i moja krew nie lodem,
Choć nie wasza krew!
Jam hiszpanka z Węgier rodem!
Zanucę wam śpiew."

— Hi, hihi, hi! A to tatuś wygląda!

Kraciasta suknia aż zatrzęsa się ze śmiechu i pofrunęła do pana
Kołodziejczyka.

— Jak Boga mego kocham, mądra dziewczyna! Ona wie, że tu w
ogrodzie nie wypada,

ale, panie tego, jak z książki, tak umie. Kiedy słucham, to mnie aż w dołku

kręci. Z przeproszeniem, stworzona do pałacu. Jadę więc do pułkownika i, panie

tego, mówie: Panie dobrodzieju, niema co taić, pański synowiec ma dużą, sumę na

Zaliwcach, moja Weronisia ma też dużą, sumę... Majątek, jak Boga mego kocham,

złote jabłko, szkoda, panie tego, z garści wypuszczać, więc możebyśmy razem tak,

niema co taić, ręka rękę tego, dla młodej pary.

— Co?

— A no tak. Razem suma szacunkowa się pokryje, jabym, niema co taić, za łeb tu

wszystko wziął i dobrem gospodarstwem na nogi postawił, a panby sobie z

Weronisia używał tymczasem, jak księżę. Czy to, panie tego, nie grzech, żeby

takie śliczności nazywały się Kołodziejczykowa? Koniecka panie, to jeszcze

rozumiem.

W tej chwili szkocka suknia zadygotała, a gama młodzieńczego, serdecznego

śmiechu przecięła powietrze. Zygmunt zawtórował jej z całego serca.

— Co to, pan się śmieje?

— Pomagam panie Weronice, a co do projektu, pozwolisz panie Dziegielski, że się

muszę zastanowić, ze stryjem naradzić.

— A, tak, to mądrze, panie tego! Radź się pan; ja tymczasem, niema co taić, tego

durnia Kołodziejczyka od subhasty będę wstrzymywał. To łyk, panie tego;

szlachta, między nami, panie, niema co taić, powinna sobie, tego, ręka rękę

wspiera, noga nogę, z przeproszeniem, myje.

W kwadrans później szkocka suknia wracała już do miasteczka, obok rozpromienionego papy i niezadowolonego z wycieczki pana Kołodziejczyka.

XVII.

Odmowa Dowburta wytrącała ostatnią deseczkę ratunku z pod nóg Zaliwskiego.

Przepaści, roztwierającej się przed nim, niczem już nie można było zapęłnić.

Dotąd łudziła go nadzieja, iż pułkownik, uznawszy raz małżeństwo synowca, a

ujęty wdziękiem Szczęsnej, zechce może pieniądze, zgromadzone w celu nabycia

Konieczpola, przenieść na Zaliwce i uratować je dla młodej pary. W tych warunkach

wszystko ułożyłoby się polubownie, ocalając resztki fortuny dla pozostałej

rodziny.

Kategoryczna odmowa pułkownika kładła kres podobnym mrzonkom.

Jan Zaliwski, spojrzawszy oko w oko rzeczywistości, znalazł się wobec pełnego

grozy położenia. Dziś nie ulegało już żadnej dla niego wątpliwości, że przy

sprzedaży przymusowej ma-

jątku, nietylko nie uratuje nic dla siebie, lecz że nawet wśród wierzycieli,

spadłych z hypoteki, najwięcej pokrzywdzony zostanie Zygmunt Koniecki.

Nie dość więc, że Szczęsna nie wносиła przyszłemu mężowi posagu, ale ojciec jej

wytrącał mu z rąk całe mienie, zubożał go odrazu i małżeństwo to niemożliwym

czynił.

Głęboka miłość Szczęsnej dla narzeczonego, znana była dobrze prezesowi.

Wiedział, że rozegzaltowała ją młodość posepna a smutna, spotęgowało

marzycielskie usposobienie dziewczyny. Poważna i uczuciowa, skoncentrowana w

sobie, zjednoczyła wszystkie władze ducha w miłości tej, która jak kwiat

wybująy, wyrósłszy na tle trosk codziennych, wieńczyła jej młodość, stawała się

cichą, przystanią, dla myśli, kotwicą, ratującą przyszłość jej wśród ogólnego

rozbitcia. Odciąć dziś kotwicę ową, znaczyło to skazać łódź jej życia na zagładę.

Istnienie, któremu odebrano i miłość jego, i wiarę, i nadzieję przyszłości, i

siłę w niej czerpaną, może się ostać ciosom podobnym wtedy tylko, - gdy je

klęski losowe wpierw już zahartowały, odpornem na wszelki ból czyniąc. Ale to

dziecię jego ukochane było kwiatem cieplarnianym; burza więc taka, nagła a

niszcząca wszystko dokoła, musiała je złamać, mogła zabić fizycznie i moralnie.

Zabić! A cios śmiertelny wymierzany był ręką własnego ojca... Prezes głowę w

dłoniach, ukrył i z łokciami o stół wspartemi, pochylony nad biurkiem, czynił

raz jeszcze gorzki rachunek finansów swych, który był i rachunkiem sumienia

zarazem. Zabić? Tak; zerwaniem małżeństwa Szczęsnej, zabije ją, prawdopodobnie;

zabije tę dumę swą i chlubę, tę źrenicę własnego istnienia. I teraz dopiero

czuł, jak miłość do córki oplątała mu duszę, jak głęboko w serce jego
zapuściła
korzenie. Pochłonięty interesami, nie zdawał sobie z niej sprawy. Dziś
jednak,
postawiony oko w oko z ruiną, Szczęsną miał głównie na myśli.
Delikatna jej o
klasycznych rysach twarzyczka, stała wciąż przed nim, a smutne,
szafirowe
źrenice, zdawały się z niemym wyrzutem patrzeć na ojca. Tak, bo też
bankructwem
swem krzywdził ją stokroć więcej, niż inne dzieci. Tamte traciły tylko
majątek,
ona: przeszłość i przyszłość, byt własny i całe mienie narzeczonego,
możność
połączenia się z nim i nadzieję lepszej doli, miłość i wiarę w nią
zarazem.
Jakaż ironia przeznaczeń, jaka Nemezis mściwa połączyła losy jego
ukochanego
dziecięcia z finansami Dowburt-Konieckich! Zaliwski byłby dał pół
życia, by
narzeczoną Szczęsnej inaczej się nazywał i niczem nie był z
Zaliwcami związany.
Upadek bowiem tych ostatnich, mu-

siał stargać serdeczne węzły uczuć jej, musiał przepaść między nią a
Zygmuntem
wykopać, piętnując imię ojca mianem oszusta, mianem, które z
konieczności samej
znajdzie z czasem echo w zawiedzionem i zbolełym sercu własnej
jego córki.
Bo i cóż mógł jej wzamian za złamaną przyszłość ofiarować?
Moralnie: żadnej
nadziei szczęścia; finansowo: żadnej rękojmi, nietylko dobrobytu, lecz
spokoju i
niezależności nawet. Szczęsna nie otrzymała fachowego
wykształcenia, nie została

przygotowana niczem do samoistnych zapasów z losem, do walki o
byt. Wprawdzie on
sam czuł się jeszcze zdrowym i silnym, jako więc znany gospodarz,
mógł z
łatwością miejsce znaleźć. Czy będzie to jednak zadośćuczynieniem
za krzywdę
wyrządzoną córce?
I serce jego, trawione dotąd niepokojem, krwawiło się na samą myśl
społecznego
upadku, w jaki bankructwem tem popchnie całą rodzinę. O sobie nie
bał się
bynajmniej; bo chociaż trudnoby mu było kark dumny pod cudze
zgiąć rozkazy,
wiedział jednak, że chleb zdobędzie. Czemżeż jednak byłby chleb ów
dla jego
najbliższych, jaką katuszą upokorzeń i zależności dla żony, która,
powierzając
mu niegdyś los swój, była psutą i pieszczoną jedynaczką zamożnego
domu, a cicha
i kochająca, posiadała, obok miłości dla

męża i dzieci, jedną jeszcze w życiu namiętność — dumę. Dumę
szlachetną"
każąca, jej tak bardzo zabiegać w ostatnich czasach, by nikt się nad
nimi nie
litował, by nikt upadku ich nie dostrzegł, nie domyślił się nawet.
Jakąby
wreszcie była przyszłość ich dzieci? Wszak syn jego w czwartej
zaledwie jest
klasie. On więc pierwszy, zamiast marzonej kariery uniwersyteckiej,
musiałby
może pójść na kancelistę, na "wolnonajemnego" do jakiego biura. A
młodsze
dziewczynki, a Szczęsna wreszcie, ta najbardziej pokrzywdzona, ta
dumna i

piękna, ta źrenica oka jego, czemuż by ona była w świecie, jako
córka rządcy
lub ekonomy?
Nie! Przenigdy! Musiał znaleźć środek odkupienia winy, względem
nich
popętnionej.
Ręce odpadły mu od czoła, pokrytego kroplami zimnego potu,
chwyciwszy zaś papier
i ołówek, kreśliły znów, drżącymi palcami, długie szeregi cyfr.
Naprawdę jednak
myśl pracowała ze zdwojoną siłą, naprawdę w oczach palił się
płomień
złowieszczy, podniecany nateżeniem woli i rozpaczonym jej
wysiłkiem. Cyfry
bezlitośne i okrutne pozostawały.
Prezes odrzucił rachunki, będące dla niego w tej chwili bezwiednym a
nieubłaganym narzędziem tortur, i głowę, w której zabójcza szalała
burza, obu
objął rękoma.

Wszak zgrzeszył nie złą wolą, lecz nieopatrnością tylko. Za cóż więc
Bóg karał
go tak srodze, za co piętnował mianem oszusta i wyrodnego ojca
zarazem? O, bo
znając świat, wiedział, iż ludzie nie zawahają się obrzucić błotem
nie tylko
jego, lecz Szczęsnej. Powiedzą, że zużywając piękność swą, jako broń
niezawodną,
wciągnęła mocą jej Zygmunta w sidła ojca i pomogła mu do
zupełnego ograbienia
naiwnego chłopaka. Nie było to zgodnym z rzeczywistością, ale któż
w takich
razach sprawdza szczegóły? Wszak łatwiej rzucić kamieniem
potępiania, niż bronić
niewinnych a nieszczęśliwych.

W sercu Zaliwskiego powstała walka ponura, zabójcza. Walka egoizmu i miłości do rodziny, chęci życia i chęci zadośćuczynienia za krzywdę wyrządzoną; walka honoru i nieskazitelnej prawości z podszeptem zbrodniczym, który, przecinając dni jego istnienia, im mógł istnienie to ocalić. A przed nim piętrzyły się nakazy płatnicze, pozwy i wezwania do sądu; z drugiej zaś strony nęciła cyfra wielka, olbrzymia, jak na obecne stosunki, wychylająca się ku niemu z rozłożonej na biurku polisy ubezpieczeń.. "Pięćdziesiąt tysięcy rubli!" — mówiła każda litera, każdy załam złowieszczy tego dokumentu. I jak niegdyś liczba długów, tak dziś cyfra ta rosła, potężniała,

a wydłużając ramiona, opasywała niemi umysł i duszę Zaliwskiego; zapuszczała krwawe szpony na dno serca, wpijała się w mózg, przenikała każdy nerw, aż dotarłszy do żył, paliła w nich falą gorącą a ciężką, do roztopionego ołowiu podobną. W każdym zaś zwoju mózgowym, w każdym najtajniejszym zakątku duszy i serca, fala owa pozostawiała wypalony napis: , rs. Prezes czuł piętno to ogniste we krwi, w oczach, w powietrzu. Cyfra płomienna wydłużała się, rosła, olbrzymiała i jak legendowe: Mane, Tekel, Fares! wypełniła powietrze, pokryła mury, utworzyła między nim a resztą świata zaporę nieprzebytą, w sile zaś swej piekielnej obezwładniającą. Zaliwski zbladł, wstrząsnął się cały i szukając ucieczki przed okrutną tą

halucynacją, oczy ręką przysłonił. Ale tam, w głębi własnej,
wewnętrznej istoty,
ujrzał znów, wypaloną już na siatkówce, ognistą cyfrę: , rs.!
Zachwiał się, jęknął i bezsilny opadł na fotel.
Pięćdziesiąt tysięcy rubli, to spłacenie obu Dowburt-Konieckich, to
wybawienie
honoru, zabezpieczenie bytu żonie i dzieciom, i zachowanie im
stanowiska; to
rozwiązanie rąk Zygmuntowi i ułatwienie jego małżeństwa, to
ocalenie przyszłości
córci, to życie jej, miłość i szczęście, to zbawienie dla wszystkich!

Zerwał się, by nerwowymi krokami mierzyć gabinet.
— Wszak suma ta — tłumaczył sobie — nie minie ich. Dostaną
wszystko po mojej
śmierci.
"Po twojej śmierci — szydził chochlik jakiś — po twojej śmierci?
Pamiętaj, że
masz lat , a możesz pożyczyć ze trzy dziesiątki jeszcze. Po twojej
śmierci! W
rzeczy samej ratunek w porę przyjdzie... Uczciwe twoje imię, jak
brudny szmat
poszarpane, będzie oddawna w błocie spoczywać. Dzieci pójdą w
rozsypkę; żona
sterana, zgrzybiała, nie zazna przed zgonem nawet spokoju; Szczęsna
zginie może
ze złorzeczeniem dla ojca na ustach, a tobie nie przestanie świat
uragać, przez
tych lat trzydzieści właśnie, mianem bankruta i krzywdziciela."
"Litości! — szeptał, chyląc się pod ciosem tych słów okrutnych. —
Litości!"
"Po twojej śmierci! — drwił nieubłagany głos sumienia. — Dlaczego
dziś jeszcze
łudziś świadomie siebie i innych? Po twojej śmierci? A z czegoż to
ty, bankrut,

obarczony rodziną i idący w służbę, by zdobyć czarny kęs chleba dla
dzieci, z
czego będziesz uiszczzał wysokie premia asekuracyjne? Wszak nie
płacąc wkładów,
musisz utracić z czasem prawo do sumy zabezpieczonej. Dlaczegoż
więc zwodzisz
się myślą, że po twojej śmierci dostaną cokolwiek, gdy jasnym jest,
jak

słońce, iż za całą spuściznę zostawisz im tylko nieopłacone długi,
nadszarpane
imię i nędzę złoconą, nędzę, nędzę..."
"Litości!" — powtórzył raz jeszcze. W miarę jednak, jak przyspieszał
kroku,
chcąc uciec przed własnym sumieniem, za nim, niby furyc rozszalałe,
niby mściwe
Eumenidy, biegły cyfry ogniste, z pięciu znaków złożone, i w
powietrzu, na
ścianach, pod stopami, układały się w napis płomienny:
", rubli! , rubli!"
Prezes zachwiał się, opadł na fotel i oczy zamknął.
", rubli!" — zobaczył cyfrę ognistą, wyrytą pod powiekami.
Z jękiem głuchym wyciągnął ręce przed siebie, kurcząc się jakby pod
ciosem
śmiertelnym. Jedna z dłoni tych dosięgła fotografii, stojącej na biurku.
Był to
portrecik Szczęsnej. Zaliwski ocknął się i podniósłszy oczy, wpił
wzrok w te
rysy greckiego posągu, wypieszczone dłutem Mistrza-Stwórcy, a jemu
nad świat
cały droższe. Jaka ona tu piękna była, jaka z wielkich ciemnych jej
źrenic była
pogoda promienna, urok pierwszej wiosny życia, blask budzącej się
jutrzeńki.
Dzisiaj, źrenice te, powiększone jeszcze, smutne a dziwnie głębokie,
inaczej już

na świat patrzyły. Kilka miesięcy zmieniły mu to dziec-

ko do niepoznania, czyniąc z niej jakieś zjawisko przezrocze,
bledziutkie, a nad
wiek poważne.

Podobna była zawsze do ojca. Prezes wiedział o tem, i w miarę jak
oczy jego,
wzruszeniem zaszklone, patrzyły w rysy od niego zapożyczone, lecz
delikatniejsze
i wyidealizowane, pamięć własnej młodości falą powrotną duszę mu
zalała.

Wyciągnął z kolei rękę po fotografię żony. I on miał niegdyś dni
uroczej,
poetycznej sielanki. I on miał wspomnienia rozgrzewające serce, za
które dziś
szczególniej, w chwili przewrotu moralnego, wdzięczność czuł dla
żony. Wierna,
cicha i kochająca, jednej przykrej chwili nie dała mu w życiu, a
wzamian...

Przysunął jeszcze ramkę jedną, z której wychylała do niego główki
grupa
młodszych dzieci, i wpatrzony w istoty te, krwią i sercem sobie
najbliższe,
zdawał się w czystych ich spojrzeniach siły i otuchy szukać.
"Dzieci bankruta — wyszeptał. — Wydziedziczeni, bez dachu i
gniazda, proletaryat
szlachecki i umysłowy, z góry na najgorszą z nędz, bo na nędzę
złożoną
skazany..."

Polisa asekuracyjna zdawała się poruszać i szeleścić szyderczo, a
cyfrą,

wypisana na niej, błysnęła nagle wszystkimi barwami tęczy:
", rubli!"

Zaliwski zerwał się i ręce rozpacznie załamał-

— Boże! — zawołał. — Przebacz mi!
W tejże chwili jednak wyprostował się i głowę do góry podniósł.
"Wszak i Bóg był ojcem; jest Ojcem nas wszystkich, więc uczucia
moje ojcowskie
zrozumie i uniewinni."
Podniósł oczy na piękną kopię Ecce homo, naśladowaną z Guido
Reni. Chrystus
zbołały, zakrwawiony, ideą boskości i poświęcenia szczytny, oddawał
tu ducha za
najlichsze nawet i najnędzniejsze swe syny.
Usta Zaliwskiego zbieleły, spojrzenie zawisło z całą siłą na konającej,
choć
wszechpotężnej Boskiej postaci.
"I On, jako Ojciec, poniósł śmierć dla ocalenia swych dzieci. Przez
zgon swój,
przez oddanie krwi własnej, chronił dusze ich i niósł zbawienie, bo
był Bogiem.
Ja, jako proch, jako człowiek, niech dzieciom swoim życie choć ocale;
niech
śmierć moja okupi dla nich spokój i szczęścia promyk. "
Ecce homo patrzył na niego załzawionymi oczami, jakby z wyrzutem
za złe
zrozumienie praw swych.
Zaliwski kredowo blady, jedną myślą pochłonięty, w wejrzeniu tem,
miłości
pełnem, widział właśnie otuchę.

"Przebaczy — szeptał. — Przebaczy, bo jest Ojcem, bo Sam życie
oddać umiał, bo
ekspiacyę, jako prawo moralne, w spuściznie nam zostawił."
I opadłszy na fotel, podniecony, rozegzaltowany, powtarzał:
"Tak, jedyne zadośćuczynienie, jedyna ekspiacya."
Myśl jego dojrzewiała; oczy rozszerzone a dziwnie odbijające od
rysów trupio
bladych, gorzały ogniem wewnętrznym.

Zwrócę wszystko, co przeze mnie stracili. Popłaczą, zapomną i będą szczęśliwi.

Szczęśliwi przeze mnie..."

Oparł ramiona na biurku i, ukrywając w nich głowę, załkał głucho.

Nerwy, tak

długo naprężone, ustępowały reakcyi! Zaliwski uczuł się w tej chwili szczęśliwym

prawie; szczęśliwym, po raz pierwszy oddawna.

Wtem nagła myśl go uderzyła i wyprostować się kazała.

"A może to oszustwo względem towarzystwa asekuracyjnego?"

"Tak. Niemniej jednak, gdybym jutro zginął śmiercią wypadkową, oniby sumę tę

wypłacić musieli. Za ocalenie nią honoru mego, za uratowanie

Szczęśnej i

zabezpieczenie dzieci, płacę życiem własnym. Więcej człowiek dać nie

może; toż i Bóg Syna swego, jako szczyt poświęcenia, na śmierć wydał tylko."

Oczy jego znów biegły ku Guido Reni'emu i, fanatyczną ideą, gorejącą, zawisły

blągalnie na zboląłych rysach Chrystusa. Śmierć wydała mu się już w tej chwili

nie zadośćuczynieniem i ekspiacją, lecz obowiązkiem, koniecznością, przez honor

podyktowaną.

Raz tak ją pojawiwszy, nie wahał się, nie namyślał ani chwili dłużej.

Zegar wybił

zdala drugą po północy. Prezes odetchnął głęboko, wyprostował się, a sięgnąwszy

po karafkę, nalał szklanek wody i wychylił ją duszkiem.

Po chwili siedział już pochylony nad papierami, które gorączkowo porządkował,

układając przytem całą rubrykę długów na Zaliwcach. Pochłonęło to tyle czasu, że

gdy wreszcie drżąca jego ręka nakreśliła jeszcze list i położyła na kopercie
napis: "Córce mej, Szczęsnej, do przeczytania w rok po mojej śmierci," pierwsze
promienie dnia zaglądały już do okien.
Prezes papiery zamknął i podniósł się od biurka.
W bardzo bladych jego rysach, miejsce wahania i walki, zajęło silne postanowienie. Oczy gorzały tylko zawsze skoncentrowanym ogniem, skronie i usta
siność lekka otaczała, a srebrne nici nad czołem w pasemka się białe zmieniły.

Obliczał coś i układał szczegółowo, rzucając od czasu do czasu okiem na dzień,
powstający na horyzoncie.
"Nikt się nie powinien domyśleć — szeptał. — Nikt. Jedna nieostrożność, plan zaś
cały runie, niosąc im większe jeszcze nieszczęście, bo do grozy ruiny przyłączyłoby się wtedy widmo samobójstwa; a potem, znów nędza, nędza, nędza...
"

I chodził długo, długo jeszcze, rozważając snąć szczegół każdy.
Dywan na
posadzce tłumił odgłos jego kroków, dzień zaś, wdzierający się przez okna,
zamieniał blask lampy w światło żółte, posępne, podobne do gromnicy, zapalonej
przy umarłym. Gdyby też nie siła woli, tlejąca w spojrzeniu, Zaliwski w mętnych
tych promieniach trupaby przypominał.
Ale oczy jego gorzały nadludzkim jakimś, wewnętrznym ogniem.
Otworzył szufladę,
wyjął rewolwer, opatrzył go i nabił starannie. Dłoń jego, pewna zupełnie, nie
zadrżała nawet. Cacko to zabójcze, w oprawie z kości słoniowej, ukrył następnie

w bocznej, na piersiach położonej kieszeni surduta i, przechyliwszy
ku niej
głowę, badał, czy strzał prosto w skroń uderzy.
"Dobrze — mówił. — Gdy raz kurek będzie odwiedziony, potrafię
cyngiel przez
tkaninę pociągnąć. Kula trafi w skroń i powinna zabić na miejscu;
ekspertyza
zaś, znalazłszy rewolwer

w kieszeni i sądząc po kierunku strzału, dowiedzie pewno, iż wskutek
strachnięcia się konia lub upadku, nabój siłą wstrząśnienia sam
wypalił i
zupełnie przypadkowo w mózgu mi utkwiał."
Uśmiechnął się gorzko, a pierwszy czerwonawy promień słońca,
padłszy właśnie na
uśmiech ten, uwydatnił go ponuro, rzucając zarazem krwawą aureolę
dokoła głowy
Zaliwskiego.
Ta luna ognista, wysuwająca się nagle z za horyzontu, wstrząsnęła
nim do głębi.
Śmierć w cieniach nocy łatwiejszą była. Słońce wołało do życia,
budziło
pragnienia, przykuwało do nich. Nieszczęsny, przed blaskiem jego
zachwiał się na
chwile i oczy przysłonił. Wnet jednak siła woli wzięła górę.
"Chciałbym je zobaczyć przynajmniej" — wyszeptał wzruszony i ku
drzwiom się
posunął. Dotknąwszy jednak klamki, cofnął się napowrót.
"Nie. Muszę sobie nawet tego odmówić. Gdyby bowiem ktokolwiek
mnie zoczył, mógłby
kombinować później i dojść wszystkiego."
Nie. Powinien się wykradać jak zbrodniarz; nie wolno mu nawet
spojrzeć przed
śmiercią na żonę i dzieci.
Chwila ta była mu najsroźszą karą, najsroźszą męczarnią. Gdy
pojedynkował się

kiedyś i wyjeżdżał w tajemnicy, katastrofa zdawała się tylko możliwą;
tu szedł
na śmierć pewną. W go-

dzinie zaś tej ostatniej, nie wyciągała się ku niemu żadna dłoń
przyjazna, nie
garnęło żadne serce.

W powietrzu zabrzmiał dzwon. Był to sygnał budzącego się ruchu
gospodarczego.

Prezes jednak, przez dziwną, asocjacyjną wspomnień, myślą nagle w
dziecięce lata

przeniesiony, podniósł rękę i chciał się przeżegnać, lecz dłoń od czoła
opadła.

Po nabiciu broni samobójczej, nie chciała snąć czynić znaku krzyża
świętego.

Prezes głowę na piersi opuścił. Teraz, w świetle dziennym, wzrok jego
nie śmiał

już pobiedz ku konającej postaci Chrystusa. Lękał się, czy nie
krzyżuje go

powtórnie w tej chwili, czy oczy Ecce homo nie powiedzą mu, że
czynem swym wbija

w koronę Jego cierń nowy.

Wysunął się więc ukradkiem, jak złoczyńca i, otworzywszy pocichu
drzwi frontowe,

stanął na pałacowej werendzie.

Słońce chłodne, chód jaskrawe, oblewało łuną krwistą pożółkłe już
drzewa i

łamało się w czarnych, ponurych słupach pogorzelska. Prezes, patrząc
na

zgliszcza te, wstrząsnął się ponownie.

"To był wyrok na mnie — myślał. — Wyrok od natychmiastowej
śmierci gorszy."

Wtem dwie rączki ciepłe, miękkie, otoczyły mu szyję, a pieszczony
głos Szczęsnej

mówił słodko:

— Posłyszałam, żeś wyszedł, ojcze, i sądząc, że gdzie pojedziesz, przybiegłam

pożegnać się z tobą.

— Pożegnać? — Prezes, wzruszony głęboko, przygarnął ją ku sobie i zapytał:

— Nie spałaś, maleńka?

— Nie mogłam. Zresztą, słyszałam kroki w twoim gabinecie i, wiedząc, że masz

kłopoty, modliłam się o dobre natchnienie dla ciebie.

Zaliwski pobladł silniej jeszcze, a patrząc w cudne, miłością promieniejące jej

oczy, odparł:

— Modliłaś się o dobre natchnienie dla mnie? Bóg wysłuchał cię, Szczęśno.

Ona główkę swą niewinną przytuliła do jego piersi, tuż obok kieszeni kryjącej

rewolwer i, jakby urągając śmierci, którą on miał zadać, mówiła pieszczotliwie:

— Jak ja lubię, ojcze, gdy mię Szczęśną nazywasz. W ostatnich czasach omijałeś

moje imię, a ja je tak kocham. Jestem pewną, że to dobra na cały dzień

przepowiednia, i będę koniecznie czekała jakiegoś pomyślnego dziś zdarzenia.

Torturowała go, nie wiedząc o tem.

— A czy obok imienia swego i mnie kochasz trochę?

Przytuliła się do niego tak, iż główka jej rękojeści rewolweru sięgała.

— Mój ojcze, kocham cię bardziej, niż to wypowiedzieć mogę.

Kocham stokroć

więcej, odkąd wiem, że jesteś strapiony i nieszczęśliwy. A gdzie ty jedziesz tak

wcześniej? Weź mnie z sobą, proszę; wiesz, że jestem rannym ptaszkiem.

— Nie mogę.

— Weź; ja się o ciebie boję; takiś blady.

A widząc, że wstrząsa przecząco głową, dodała:

— Czy pamiętasz, ojcze, podobny wschód słońca tej wiosny? Ty harcowałeś konno po polu, ja zrobiłam sobie majówkę do lasu i... poznałam wtedy pana Zygmunta. Parę miesięcy różnicy zaledwo, a jednak ranek dzisiejszy wygląda jak widmo tamtego.

Wtedy wszystko jaśniało wiosną, szczęściem, a dziś...

Wskazała na słupy pogorzeliiska.

— Zgliszcza, zgliszcza dokoła.

Poruszyła się tak, iż główka jej trąciła rękojeść broni zabójczej.

Jeszcze jedno

podobne wstrząśnienie, a cyngiel mógł przy odwiedzionym kurku zaczepić się o

podszewkę i dać ognia. Prezes pobladł. Nie! Śmierć nie powinna mu przyjść z

dłoni dziecięcia tego; nie mogła wyrzutem na niewinną jej duszę padać.

Ujął córkę wpół i na prawą swą stronę przesunął.

Ona, pochłonięta jedną myślą, nie zauważyła tego nawet.

— Zgliszcza — powtórzyła — zgliszcza dokoła... Mówią, ojcze, że ogień wszystko

oczyszcza, tymczasem pożar ten pochłonał zdaje się cały nasz spokój, całe

szczęście i wszelkie na przyszłość nadzieje.

— Cicho, dziecko, cicho... W twoim wieku nie należy wiary w życie tracić. I

tobie jeszcze zakwitną kwiaty.

— Kwiaty cmentarza — uzupełniła zcicha. Prezes szarpnął się mimowoli.

— Idź, Szczęśno, do pokoju; za chłodny dziś ranek dla ciebie. Zresztą czas mi

już jechać. Wpierw jeszcze muszę wydać rozkazy i dyspozycje, a
później w lesie
mam zajęcie. Nie czekajcie na mnie ze śniadaniem, bo może dojadę
do miasteczka i
tam wypiję herbatę.
Przyciągnął ją ku sobie, patrząc w błękitne rysy dziewczęcia, tak,
jak gdyby
je chciał na wieczność całą w duszy swej wyryć.
— Ucałuj mamę i siostry odemnie.
Głos złamał mu się w piersiach i jękiem stłumionym na usta wybiegł.
Szczęsna szyję jego oplótła znów rękami.

— Tak mi się dziś ciężko rozstać z tobą — mówiła pieszczotliwie. —
Ale
dowodzisz, że musisz jechać, więc jedź, mój ojciec. Zaczynam się
uczyć, że życie
posiada wiele smutnych konieczności, które jednak spełnić trzeba, bo
są naszym
obowiązkiem. Żałuję, że ja nie mogę iść za tobą. Skoro to jednak
niemożliwe, a
trud ten dla nas ponosisz pewno, więc dziękuję ci z góry za niego.
I podsuwając mu świeże swe usta, ucałowała go z czcią, serdeczną,
poczem
pofrunęła przez schody.
Prezes, widmowo blady, zatoczył się i oparł o murowaną kolumnę z
aloesem. Oczy
jego śledziły chciwie córkę. Szczęsna zatrzymała się W drzwiach
frontowych,
przesyłając mu rączką pocałunek. Zjawisko to, stojące w górze, w
błękitną szatę
spowite, było ostatnim obrazem szczęścia rodzinnego, jaki się w
duszy jego
odbił.
Dom w Zaliwcach tak był przyzwyczajony do częstych a nagłych
wyjazdów pana, oraz

do równie niespodziewanych jego powrotów, iż nieobecność prezesa nikogo nie
dziwiła. Słońce świeciło jasno, niepomne cichej tragedyi, jaka się
dziś, przy
porannych jego promieniach, w duszy ludzkiej rozegrała. W
przyrodzie panował
spokój pierwszych dni jesieni, ta dojrzałość pogodna a jasna, z jaką
ziemia
spracowana i wycieńczona

przyniesionemi plonami, gotuje się do zimowego wypoczynku, do snu
długiego, po
którym wie, że przyjdzie znów dla niej przebudzenie. Przed
zamarciem tem
przejściowem, wiodącym do nowej wiosny i odrodzenia, zdawała się
skupiać siły
swe, by za ziarno, w łono jej rzucone, obfitem odpłacić żniwem.
Słońce na południowe weszło już szlaki, a Zygmunt od kwadransa
bawił w
Zaliwcach, gdy do jadalni wpadł chłopiec kredensowy z najeżonemi
włosami i
wystraszoną miną.
— Proszę panienki — wołał — musiało się przytrafić jakieś
nieszczęście jaśnie
panu. Koń przyleciał sam, cały spieniony, z potrzaskanym
kabryoletem.
W obec przerażenia prezesowej i Szczęsnej, Zygmunt szybko
zorientował się w
sytuacyi.
— Jakim koniem pan jeździł?
— Karym. Strachliwy i bardzo dziki.
— Czy pan sam powoził?
— Sam, bo to ten kabryolecik na dwóch kołach, bez siedzenia dla
stangreta.
— No, więc prezes zsiadł gdzieś widocznie, a koń, bez dozoru
pozostawiony,

przestraszył się czegokolwiek i do domu uciekł. Że porwał i
potrzaskał zaprząg,
nic dziwnego; zwykle tak bywa.
Uspokajał żonę i dzieci, sam we własne nie wierząc słowa.
Zaliwskiego koń
poniósł prawdo

podobnie i wyrzucił. Należało szukać go, śpieszyć z pomocą. Może
był potłuczony,
może potrzebował ratunku...
Wziąwszy więc kilku ludzi z sobą, podążył Zygmunt w kierunku,
przez powrót konia
wskazanym.
W duszy pani Marty i Szczęsnej, trwoga, niepokój i nadzieja,
ustępowały sobie
miejsca naprzemian. Po dwóch godzinach katuszy takich, Szczęsna,
nie mogąc
znieść dłużej trawiącej ją gorączki, wybiegła sama za groble, hen, w
pole,
daleko.
Drogi się jednak rozchodziły, nie wiedziała, gdzie iść dalej.
Wtem oczy jej, w których się dusza cała skupiała, ujrzały na skraju
lasu grupę
ludzi. Tak, to oni. Na czele ich szedł Zygmunt. Nogi jej wrosły w
ziemię, wzrok
się zaćmił. Nie widziała nic więcej, nic...
Koniecki dostrzegł ją również, pozostawiając bowiem za sobą
wszystkich, zdwoił
kroku i po chwili stał przed nią, pod błagalną siłą pytającego wzroku
kobiety.
— Szczęsno — mówił, ujmując obie jej ręce — bądź mężną. Spotyka
nas
nieszczęście. Twój ojciec jest raniony.
Bładość jego i drzenie głosu dopowiedziały jej resztę. Wyrwała dłonie
i z
ostrym, przesy-

wającym serce okrzykiem, chciała się rzucić ku grupie zbitej
zbliżających się
ludzi. Ramiona jej w górę wzniesione, opadły jak zranione skrzydła
ptaka,
zachwiała się i byłaby runęła, gdyby jej Zygmunt piersią własną nie
podtrzymał.
— Nie żyje! Nie żyje, nie żyje! — wołała z jakąś grozą, która krew w
żyłach
ścinała.
Trwało to jednak chwilę tylko. Ludzie, zbliżywszy się, złożyli smutny
swój
ciężar na ziemi.
Szczęśna, wyrwawszy się z ramion narzeczonego, poskoczyła do tych
noszy
impro wizowanych i, rzucając się przy nich na kolana, szyję
zesztywniałego już
trupa oplotła miękimi rękami, temi samemi, które go dziś ostatnią
pieszczotą
żegnały.
— Ojczy mój, ojczy, czemuż za tobą nie poszłam! — wołała
rozpacznie.
Błękitna jej szata, okrywszy piersi i szyję zmarłego, zmaczała się w
krwi jego,
wciągała w siebie wążki jej strumyk, sączący się jeszcze wzdłuż lewej
skroni
trupa.
Widok ten, tragiczny w swej grozie, oprzytomnił Zygmunta. Pochylił
się,
odrywając ją przemocą od mar śmiertelnych.
— Szczęśno — tłumaczył — pomnij, że masz matkę. Wieść
niespodziana i ją zabić
może.

Zrozumiała, że odtąd na drodze jej staje obowiązek, jako najwyższe prawo życia.
I rozkazom jego już posłuszna, chód nawpół jeszcze nieprzytomna,
powstała,
patrzac z obłędem nieledwie w, rysy zmarłego.
Niezmienionym był dotąd. Kula zabójcza wypaliła tylko niewielką,
okrągłą ranę w
lewej skroni, a pasemka włosów siwych, wczoraj jeszcze nie
istniejące, dziś
srebrzaną aureolą otaczały mu czoło. Był spokojny, jak nigdy za
życia. Umierał
snać z wiarą, że okupuje mimowolne swe winy, że nabiera czynem
tym prawa do
spoczynku, którego mu już nie zakłóca ani pozwy, ani nakazy sądowe,
ani walka o
byt, o kęs chleba na jutro.

Okna zaliwieckiego pałacyku gorzały znów od świateł. W ślad za
krwawą luną
pożaru rozjaśniał je teraz jarzący blask gromnic, otaczających mary
śmiertelne.
Na katafalku, zielenią, i kwiatami pokrytym, spoczywał w śnie
wiecznym
pogrążony, prezes Jan Zaliwski.

XVIII.

Dzwon pogrzebowy, rozbijały nad Zaliwcami, wzbudził
przejmującym swym dźwiękiem
echo żałobne w całej okolicy. Prezes cieszył się rzeczywistą i szczerą
sympatyą
współobywateli. Śmierć jego nagła, jak śledztwo stwierdziło, z
nieszczęśliwego
wypadku powstała, dała powód do ogólnego żalu. Oznaki współczucia
dla wdowy i

osieroconych dzieci, mnożyły się z każdą chwilą, a pałacyk zaliwiecki stał się przez dni kilka istnym punktem zbornym dla szlachty z dwóch powiatów, która zmarłemu ostatni hołd niosła. Nie czuł prawdopodobnie tej owacyi marmurowo spokojny, w majestacie śmierci skamieniały Zaliwski; nie odczuwała jej również widmowo blada i w boleści swej, jak trup męża niele-

dwie, obezwładniona pani Marta. Długie lata troski i niepokoju podminowały do tego stopnia jej organizm, że dziś, w obec nagłego ciosu, nie miał on już ani odporności, ani sił do stawienia czoła nieszczęściu. Ogłuszona, na wpół tylko przytomna, wpadła w jakiś stan hypnozy, wywieranej na nią przez tę trumnę, wśród zieleni i jarzących świec ustawioną. Cicha, spokojna, bez łzy jednej, klęczała lub siedziała z oczami, w zmarłego utkwionemi, nieświadoma wszystkiego, co działo się dokoła, jak gdyby kula, zabierając go, stargała i jej życie, jak gdyby część ducha jej i woli zamarła i stężała wraz z ostatniem jego tchnieniem. A tymczasem rzeczywistość, w nieubłaganej swej potędze, wymagała dłoni czujnej i przytomnego umysłu. Nagły zgon prezesa wywołał śledztwo rządowe; formalności pogrzebu zaś trudniejsze są jeszcze na wsi, niż w mieście. Należało stawiać czoło wszystkiemu, myśleć o każdej drobnostce. Pogrzeb odwlekał się, a widok trumny

tej, zabierającej ostatnią w życiu jej nadzieję, coraz zgubniej
oddziaływał na
panią Martę. Wtedy to Szczęsna, ów kwiat cieplarniany, dla której
ojciec tak
lękał się zetknięcia z rzeczywistością, stawiała jej czoło po raz
pierwszy, w
obec stygnących zwłok rodzica.

Widząc, jak delikatna postać jej gnie się i łamie pod spadłem na nią
śmiertelnem
brzemieniem bólu, żałoby i wynikłych z niej obowiązków, jak dłoń jej
mięka i
wpływ kojący potrzebne są prezesowej, stojącej na granicy obłędu,
Zygmunt wziął
na siebie całą stronę formalną śledztwa i pogrzebu. Pociągało to za
sobą
ujawnienie stosunku jego do Szczęsnej i Zaliwskich, aby ludziom nie
dawać
fałszywymi pozorami materiału do uwag złośliwych, ale nie widział
w tej chwili
innej drogi wyjścia. Zresztą, ponieważ częste bywanie jego w
Zaliwcach nie było
dla nikogo tajemnicą, nie dziwiono się więc zbytnio, ujrzawszy obok
Szczęsnej, w
grubą żałobę przybranej, Zygmunta Konieckiego, z czarną również
krepą na
kapeluszu, zajmującego się wszystkim i wydającego rozkazy, jakby
już do rodziny
należał.
Widząc go klęczącego zdala za Szczęsną, a nieopodal katafalku,
prezesowa ocknęła
się na chwilę z fizycznego i umysłowego odrętwienia. Uderzyła ją
widocznie jakaś
myśl nagła, w skutek której skinęła na oboje.
Gdy podeszli, osunęła się na kolana, zmuszając ich tem samem do
przyklęknienia;

ująwszy zaś ręce ich, pochyliła głowę, modląc się w skupieniu. Rysy jej, kredowo blade, rozjaśniały się stopniowo, aż wreszcie podniosła oczy suche,

egzaltacją i gorączką płonące, a utkwivszy je w nieruchomym, skamieniałym wśród światła gromnic profilu trupa, ręce młodych, w rozpalonych dłoniach swych więzione, złączyła razem. Szczęsna cofnęła się z zabobonną trwogą. — On tego pragnął — mówiła uroczyście. — On związek wasz pobłogosławił przed śmiercią i uważał za rękojmię szczęścia dla ciebie, dziecię moje. Skoro więc nie danem mu było doczekać waszego ślubu, przysięgnijcie w obec niego, że sobie wiary dochowacie. Niech patrząc na was tam, z góry, tę chociaż ma pociechę. — Nie tu, nie tu — prosiła Szczęsna, chyląc się, jakby pod ciosem fizycznym. — Marno, nie rzucaj na przyszłość mą cienia tej chwili okrutnej. Prezesowa nie słyszała jej nawet. Owładnięta myślą jedną, a złamana bólem, nie zdolna była w tej chwili do pojęcia żadnych innych uczuć, żadnych wrażeń. — Przysięgnij Zygmuncie — mówiła — że ją szczęśliwą uczynisz, jak to jemu obiecywałeś; że będzie ci ona główną myślą życia, że ją wyrwiesz z tych złowieszczych kręgów naszej niedoli. Pobladał bardzo. I gdy rozgorączkowane oczy wdowy z wiarą natchnioną w trupie utkwione były, spojrzenie jego zawisło na tem ukochanem

biedactwie swoim, które pochylone, kurczące się, jakby pod
złowróbną
przepowiednią, drżało na ciele całym. Nerwy jej, wstrząsane od dni
kilku, nie
mogły znieść podobnego natężenia. Ulegając więc reakcyi ich, mogła
mu paść lada
chwila w oczach, jak kwiat podcięty. Pomimo też całej grozy kiru i
katafalku,
byłby chciał ująć ją w tej chwili w ramiona, utulić na piersi swojej,
wracając
pocałunkami wiarę w życie i w szczęścia możliwość.
— Przysięgnij, że ona ci wszyskiem będzie — powtarzała prezesowa.
— Przysięgam! — odparł cichym lecz wyraźnym głosem.
Wdowa odwróciła się do córki:
— I ty... nie, to niepotrzebne, bo dla kobiety, po za wielką jej, świętą
miłością, niema życia wcale. Pamiętajcie, żeście przysięgę przy
trumnie ojca
złożyli i że za pociechę, jaką mu ona niesie, on wam z nieba
błogosławić będzie!
Zygmuncie, weź ztąd Szczęsną, patrz, drży cała.
Objęła córkę, tuląc ją do serca, i nagle wybuchnęła gwałtownym,
namiętym
płaczem. Złączone tak w uścisku rozpaczonym, klęczały czas jakiś przy
katafalku,
poczem prezesowa odwróciła się, zatopiona w niemej modlitwie czy
kontemplacyi
zmarłego.

Scena ta, podyktowana przez fanatyczne uczucie dla tego, którego
duch zdawał się
jeszcze krążyć nad domem, zgnębiła do reszty Szczęsną. Zdawało jej
się z jednej
strony, że popełniła świętokradztwo, myśląc w obec stygnących zwłok
ojca o
własnej przyszłości, z drugiej zaś, że przysięga ta, przy trumnie
złożona,

nieszczęście przynieść jej musi.
Obcy jednak innego byli zdania. Wieść o związku młodej pary,
rozbiegłszy się
wśród wierzących, uspokoiła ich poniekąd. Zygmunt miał jedną z
większych sum na
Zaliwcach. Dowburt zaś uchodził za zamożnego człowieka, za
charakter
nieskazitelny i dzielną głowę w interesach. Wszystko przeto mogło się
jeszcze
ułożyć pomyślnie.
A że nietylko ludzkie serca, lecz i prawo nawet uwzględnia chwile
sierocej
rozpaczy, więc, w obec dzwonów pogrzebowych, zamilkły wszelkie
inne względy i
rachuby, dźwięk zaś cyfr nie zakłócał żałoby żywym, ani majestatu i
spokoju
śmierci temu, który go własnym zgonem okupił.
Niestety jednak, z chwilą gdy pogaszono gromnice, gdy rozwiął się
dym kadzideł i
ucichły pienia religijne, rzeczywistość tem okrutniejszą się stała.
Grom nagły, spadły na rodzinę Zaliwskich, nie potrafił nawet
zahartować jej na
mniejsze-

przykrości i upokorzenia. Przeciwnie, każdy cierń taki rozkrwawiał
napowrót
ranę, stając się źródłem łez i goryczy. Te łzy, z głębin serca brutalną
dłonią
wyrywane, ocaliły może prezesową od śmierci lub obłędu; wraz
bowiem z obfitym
ich potokiem, spłynął ból ostry, obezwładniający, a atakiem
mózgowym groźny.
I gdy tam, na cmentarzu, świeża mogiła nie zastygła jeszcze, gdy w
kościel
brzmiały modły i pienia za duszę nieszczęśliwego, pod ojczystym jego
dachem

rozpoczęła się istna procesja wierzycieli i interesantów.
Prawo, zabezpieczając kilka miesięcy na postępowanie spadkowe,
kładło tamę
chciwości ich i drapieżnym instynktom. Każdy jednak chciał
zobaczyć się z
pozostałą rodziną, przedłożyć pretensje i dostać bądź zapewnienie
jakiegokolwiek,
bądź podpis pani Zaliwskiej, jako właścicielki znacznej sumy
posagowej,
umieszczonej na hipotece majątku, oraz opiekunki pozostałych
spadkobierców
prezesa.
Każde takie nowe zgłoszenie było dla niej zarazem nowym ciosem;
trzymana bowiem
zdala od wszelkich interesów, pojęcia o nich nie miała. Zgnębiona,
bezzadna, w
obec spadającej na nią lawiny zobowiązań, nie odczuwała nawet
lekkomyślności
męża, lecz tylko brak jego, brak owej głowy ukochanej, która, myśląc
sama o
wszyst-

kiem, do niej żadnej nie dopuszczała troski. I cicha a bezgraniczna
ufność
kobiety tej była tak wielką, że nie przypuszczała, by cały ów upadek
sprowadzony
został nietylko klęskami losowymi oraz ogólnym przesileniem
rolnictwa, lecz i
nieumiejętnym kierowaniem interesów. Nie, cześć jej dla męża, ślepo
w dzieci
wpojona, otaczała go aureolą, wobec której wszelki, drobny nawet
zarzut,
świętokradztwemby się zdawał.
Bez względu jednak na przekonania te, na stargane jej nerwy i
podupadłe nagle

siły, trzeba było spojrzeć w oczy rzeczywistości i zapoznać się z właściwym stanem rzeczy; inaczej przyszloby im zginąć w labiryncie interesów zaliwieckich.
Smutną tę misję wzięła na siebie Szczęsna.
Myśl przejrzenia biurka prezesa, w celu szukania w nim wskazówek, podsunął jej Zygmunt. Wzruszony głęboko brzemieniem troski, pod jakim gięła się delikatna postać ukochanej kobiety, byłby pół życia oddał za możliwość zdjęcia ciężaru tego z młodziutkich jej ramion. Los jednak, jakby przez szyderstwo, tak skrepował mu dłonie, iż nie mógł nic, nic zrobić. Każdy krok jego stawał się dwuznacznym, wyglądał na obronę lub popieranie własnego interesu. Obezwładniony fałszywą pozycją, Zygmunt musiał tłumić w dodatku potęgę uczucia i wszystkie skarby

tkliwości, jakie wzbierały w sercu jego dla tej bledziutkiej, w czarną krepę przybranej a nad wszystkie drogiej mu istoty. Szczęsna bowiem, od owej sceny przy trumnie, która nią, wstrząsnęła tak boleśnie, doznawała uczucia, iż wszelkie słowo gorętsze, wszelki zwrot ku przyszłości ich, uwłacza pamięci ojca.
Jemu teraz wszystkie myśli swe święcić była powinna.
Ile razy więc cisnęły mu się na usta wyrazy miłości, ile razy próbował serdeczniej przemówić do niej, tyle razy cudne, wielkie jej oczy podnosiły się z przestraczem, a usta szeptały błagalnie:
— Nie teraz, panie Zygmunccie, nie teraz...
Choć więc serce rwało się ku niej, choć pragnął tę wysmukłą, w kirze żałoby

delikatniejszą jeszcze postać otoczyć ramionami i na własnej piersi utulić, choć musiał panować nad sobą, by nie zcałować łez, toczących się po bladych, jak z marmuru wykutych, jej rysach, to jednak spojrzenie przestraszone i błagalne źrenic jej ciemnych hamowało go zawsze, narzucając mu wolę tej, którą chciał i pragnął uszanować. Wyrobiło to między nimi nowy zupełnie a dziwny stosunek. Szczęśna, której piękność idealna, cieniem zmysłowości nie obniżona, więcej do ducha mu zawsze przemawiała, dziś, eteryczniejsza niż kiedykolwiek, w wielkiej swej boleści, przejrzyście biała przy krepie czarnej, ze

łzą zawisłą na długich bardzo, ciemnych rzęsach, budziła w nim przedewszystkiem bezgraniczną, głębię tkliwości i współczucia. Miłość narzeczonego zamieniła się, wobec tej cichej, wszechpotężnej boleści, w uczucie braterskie nieledwie, z czci i żalu złożone, a pragnące tylko nieść jej pociechę i ukojenie. W takim stanie ducha przebyli obok siebie tydzień cały, naradzając się i kierując wszystkim wspólnie. Szczęśna z wiarą i zaufaniem zwracała się do niego, jako do jedyne go doradcy; Zygmunt odpowiadał z głęboką lecz powściągliwą tkliwością, oddając na jej usługi niestrudzoną chęć czynu i cały zapas ludzkiej woli. miłością podtrzymanej i podnieconej. Gdy jednak dzwony pogrzebowe przebrzmiały, zaczął być zazdrosny o ten ból

absorbujący ją całą, zaczął pragnąć, by wśród niego znalazła jedno chociaż
czysto ziemskie a gorętsze dla niego spojrzenie.
Myśl ta niepokoiła go szczególnie, gdy zawieszony przez Szczęsną,
szedł wraz z
nią przeglądać papiery w biurku zmarłego jej ojca. Należało wyszukać
potrzebny
jakiś dokument, zorientować się w położeniu, a dziewczę, czując, że
będzie to
nowa droga na Golgotę, nie chciała matki na nią narażać.

I słusznie; bo oto w głównej szufladzie, do której kluczyk znaleziono
w kieszeni
trupa, uderzył ich widok, mogący dla doświadczeńszych niż Szczęsnej
oczu rzucić
znamienny promień światła na sprawę śmierci jej ojca.
Leżały tu, ułożone we wzorowym porządku, korespondencje
urzędowe, pozwy i
nakazy, rachunki i wszelkie możliwe dokumenty.
Przy każdym znajdowała się krótka notatka, objaśniająca przebieg
interesu.
Zygmunt oczom własnym nie wierzył. Wprost nieprawdopodobnym
było, aby człowiek
tak ruchliwy, rozrzucony i przez ciągłe wyjazdy pochłaniany,
utrzymywał papiery
w równie wzorowym porządku. Wszak całokształt, jaki one
przedstawiły, byłby go
objaśnił oddawna o grożącym niebezpieczeństwie. Zresztą, kto wie —
myślał
Koniecki — może było to specjalne zaślepienie; może, wierząc w
swą dobrą głowę i
zmysł organizatorski, liczył, że wszystko jeszcze naprawi i pomyślnie
pokieruje.
Tymczasem dalej ujrzeli list, wyraźnie list, do Szczęsnej
zaadresowany. Dziewczę

chwyciło i z zabobonną jakąś trwogą, z niewytłomaczonym
wahaniem, rozerwało
kopertę. Z wnętrza jej wszakże wypadło drugie tylko pismo, pieczęcią
lakową
zamknięte, a zaadresowane śmiałym charakterem prezesa:

"Córce mej, Szczęsnej, do przeczytania w rok po mojej śmierci."
Ręce jej drżały, oczy zaś z trwogą bezgraniczną podniosły się ku
Zygmuntowi.

— Co to znaczy? Co to znaczy? — pytała, zbielełymi ustami.

Umysł Konieckiego przebiegła nagła rozświetlająca błyskawica.

Jedno wszakże spojrzenie w rysy ukochanej; kobiety, w te rysy
greckiej kamei,

bólem śmiertelnym przejęte, i w oczy jej, z zabójczym niepokojem ku
niemu

zwrócone, wskazało Zygmuntowi drogę postępowania.

— Co to znaczy? — pytała raz jeszcze.

— Ależ nic, na Boga — tłumaczył spokojnie. — Prezes, jak wiele
osób przedwczesną

śmiercią, dotkniętych, musiał mieć jakieś niejasne jej przeczucie.

Może ów pożar

nieszczęsny tak na niego podziałał, może w chwili czarnych myśli lub
troski i

niepokoju chciał tych słów kilka zostawić' pani. Ludzie najzdrowsi
spisują

nieraz ostatnią swą wolę. I to jest zapewne testament, moralny,
skreślony dla

pani, z racji... z racji naszych zaręczyn być może — dodał smutnie.

Dwa skrawki niebios szafiru, uwięzione w źrenicach dziewczęcia,
opadły na list w

dłoni trzymanej.

"Córce mej, Szczęsnej, do przeczytania w rok po mojej śmierci."

Napis ten, kreślony ręką, zastygła już na zawsze, siłą, magnetyczną
wzrok jej
przykuwał.

Zwolna wreszcie podniosła go do ust i na literach dobrze sobie
znanych złożyła,
jak na relikwii, pocałunek czci pełen.

— Testament moralny — wyszeptała. — Snać wiedziałeś, ojcze, że
spełnię go, jak
przykazanie święte.

— Spełnimy go wspólnie — poprawił, ujmując rączkę jej
złodowaciałą i składając
na niej długi pocałunek.

Nie broniała tym razem. Przypuszczenie, iż list ów pisany był w dniu
ich

zaręczyn, przyjęło się w umyśle Szczęsnej, przypominając jej prawa
narzeczonego.

— Dobrze, że mamy tu niema — mówiła. — Na widok słów tych, na
myśl, że ojciec
śmierć przeczuwał, serceby jej pękło.

I w obawie, by ktokolwiek go nie ujrzał, pismo, święte dla siebie, raz
jeszcze

ze złości ucałowała i starannie ukryła. Był to skarb, który miał odtąd
dodawać

jej hartu i siły w dniach próby, w chwilach zniechęcenia lub upadku
ducha.

Sięgnęli w głąb szuflady. Obok drobnych pamiątek, wzruszających
serce Szczęsnej,

bo

przemawiających do nich wspomnieniem chwil, drogich rodzinie,
leżał arkusz

osobny, ze spisem wszystkich należności, ciężących na Zaliwcach.

Po zsumowaniu ich, następowały uwagi luźne, jakby dla siebie tylko
kreślone.

Zmarły dowodził w nich, iż dalsze upieranie się przy utrzymaniu
majątku byłoby

rzeczą nielogiczną i niewykonalną. Należało, na mocy dobrowolnej umowy,
pozostawić go wierzycielom, co spłacając wszystkich, uratowałyby uczciwe imię rodziny. Zaliwscy zaś sami powinni by przenieść się do Warszawy, gdzie starsi łatwiej znajdą zajęcie, a dzieci wykształcenie. To jedyna droga wyjścia i odzyskania spokoju. Gdyby Zygmunt Koniecki nie odebrał w rozbiu tem całej swej sumy, natenczas on, prezes Zaliwski, zobowiązałby swe dzieci, by kiedyś, po jego śmierci, z premium asekuracyjnego, rubli wypłaciły mu wszystko, co do grosza, choćby nawet całe, rubli, bo i tak pozostałoby im jeszcze trzydzieści pięć tysięcy, a więc fundusz dostateczny do zapewnienia względnego spokoju i dobrobytu.

Były to napozór luźne, tylko dla siebie kreślone uwagi. Bólem jednak rozegzaltowany, a do fanatycznej wiary w ojca przyuczony umysł Szczęsnej, widział w nich wskazówkę z góry idącą, rozkaz nieodwołalny, bo ostatnią wolę zmar-

łego, wypadkowym sposobem na piśmie pozostawioną.

— Teraz — mówiła — mamy nareszcie dłonie rozwiązane. Wiem, że mama,

przeczytawszy to, złoży wszystko w ręce prawników, poczem pozostanie nam tylko

pożegnać się z mogiłą ojca i wyjechać ztąd na zawsze.

— A ja? — podjął Koniecki.

— Pan przyjedzie za nami.

— Czy nie lepiej byłoby, abyśmy tu, w Zaliwcach, gdzie cię poznałem po raz

pierwszy, przyszłość naszą na zawsze połączyli? Po co przerzucać się
w inne
światy, po co narażać się na łyzy i przejścia bolesne, gdy czeka cię,
ukochana,
dach skromny wprawdzie, lecz cichy i miłością mą opromieniony.
Tam, idąc ku
nieznanemu zakresowi działania, napotkasz tysiące cierni i upokorzeń.
Tu, nie
wyjdiesz na chwilę z kół ci pokrewnych, otoczona zaś opieką ramion
moich,
odpoczniesz po wszystkich przejściach bolesnych, niosąc mi wzajem
szczęścia
promyk.
Długie jej rzęsy opadły, na ustach błędził uśmiech rozmarzenia.
— Wszak i mnie się należy cząsteczka myśli twych i uczuć. Patrz, od
chwili ciosu
tego, wydziedziczony z nich jestem zupełnie, a sercu memu krzywda
się dzieje.

Wyciągnęła ku niemu rączki obie; on przysunął się, a ujmując je, w
głęb żrenic
jej patrzył.
— Dzieje mi się krzywda — powtórzył. — Boginka moja nie ma już
dla mnie ani
jednego spojrzenia, chociaż wie, że spojrzenie to jest mi odbłyskiem
nieba,
promieniem ciepła i światła, niezbędnie do istnienia potrzebnym.
— Dla pana będę mieć życie całe; ojcu zaś memu należały się chwile
obecne,
ostatnie, jakie mu poświęcić mogłam. Wszak jemu nigdy i niczem nie
zdołam już
uczuć mych okazać.
— Prawda. Nie byłem też zazdrosny o chwile te; przeciwnie, za łyzy
twe czyste, za
głęb uczucia, kocham cię stokroć silniej. Dziś jednak, Szczęsno,
chciałbym cię

wyrwać z zaczarowanego koła i dlatego upominam się o własną
częstkę szczęścia.
Chodź do mnie, najdroższa... Niech rodzina twa, opuszczając Zaliwce,
nie uwozi
skarbu mego na kraj świata.
Kobieta poruszyła się żywo. Przed rozmarzonymi jej oczami stanęło
surowe widmo
obowiązku.
— Sądziś pan, że pozwoliłabym matce mej samej wyjechać? Ależ to
byłoby
bezlitosne z mej strony. Jest chora, złamana, sama jedna, z dwojgiem
dzieci
bezradnych. Takie nagłe przerzucenie się w warunki jej nieznanne,
nieosło-

dzone moją obecnością i pomocą, o śmierćby ją, przyprawić mogło.

— Szczęśno, moja Szczęśno...

— Wszak i tak przyszłość nasza lepiej się przedstawia — mówiła z
bladym

uśmiechem — nie grozi jej bowiem finansowa ruina. Gdy pan
odbierzesz całą

należność, gdy mama zaaklimatyzuje się w mieście, wtedy...

— Szczęśno, dla czego mnie tak oziębłe "panem" nazywasz?

— Wtedy przyjedziesz po mnie, Zygmuncie. Opuścił głowę, bo
przypomniał sobie, że

w rzeczy samej nie posiada dotąd dachu, pod który mógłby ją
wprowadzić.

Przeczuwszy myśl tę smutną, pospieszyła ją rozproszyć.

— Nie chciałabym zresztą — mówiła słodko — abyś mię zabierał
zład, z pośród

fałszywych blasków i tchnienia niedoli. Niech nie wnoszę cienia jej w
przyszłe

nasze życie, niech ci nie będę widmem smutku i kulą u nogi. Wiesz,
ukochany, ta

suma asekuracyjna, te pieniądze ohydne, wydają mi się nieledwie
okupem za śmierć

ojca i, gdyby tu o mnie tylko chodziło, gdyby one nie były zwrotem
własności
twojej, oraz zabezpieczeniem bytu mej matki, zrzekłabym się
natychmiast owej
nędznej garści złota. Wolałabym pracować na nich.

— Tego ci nie wolno zrobić, ze względu na przyszłość ich i na
ostatnią, wolę
ojca. Co zaś do pracy twojej, patrz, czy te lilipucie rączki, które mi już
na
własność oddałaś, stworzone są do niej? Nie; jestem egoistą" ale wolę,
niech
czarodziejskie ich dotknięcie spędza lepiej troskę i smutek z mego
czoła, niech
je wieńczy miłością" w zamian za pracę, którą, ja dla ciebie podejmę.
— Weź je przynajmniej czyste i wolne od wszelkich zobowiązań z
Zaliwiec —
mówiła, nie broniąc pocałunków, jakimi obsypywał paluszki jej
cieniutkie, lekko
przy paznogiach zaróżowione.
— A kiedy wziąć mi je pozwolisz?
— Gdy tylko odzyskasz — stosownie do woli ojca mego — całą twą
należność, a mama
zainstaluje się w mieście i oswoi trochę z położeniem. Czy sądzisz,
Zygmuncie,
że i ranie nie pilno do tego ukojenia, do tej ciszy, jaką w miłości twojej
znajdę?
Jestem jak ptaszkę bez gniazda, burzą, ściganą, które widzi wprawdzie
port
bezpieczny, lecz mocą prądu miotane, wlecieć do niego nie może.
— Ptaszyno moja słodka, oby tylko prąd ów skrzydeł twoich nie
zwichnął.
Pamiętaj, że mają mi one wskazywać kierunek, wieść ku dobru i
prawdzie, ku
pięknu, którego jesteś dla mnie uosobieniem, ku światłu, ku słońcu!..
Tem

światłem, Szczęśno, ty mi będziesz; tem słońcem — życie wyższe po
nad banalne
cele i małości, szlachetnej idei poświęcone, a na wielkiej naszej
miłości
oparte.
Mówił ze wzruszeniem, czerpanem w głębi jej źrenic przezczystych.
Oczy jego
wszakże zapalały się stopniowo, aż Szczęśna pod ogniem spojrzenia
tego śliczną
swą pochyliła główkę.
— To ty, Zygmuncie — odparła ze słodką, pokorą — powiedziesz
mnie na wyżyny, bo
tobie tylko orle szlaki przystoją.

XIX.

Rozmowa z narzeczoną była pierwszym oddawna jaśniejszym
promieniem w stosunku do
Zaliwiec. Śmierć prezesa, pomimo całego bólu moralnego, jaki
sprawiła rodzinie,
zdawała się błogosławione przynosić owoce. Znaczny kapitał,
zapewniony przez
polisę asekuracyjną, pozwalając spłacić wierzycieli sumą szacunkową,
majątku,
ratował byt rodziny i ocalał przyszłość Konieckiego.
Uszczęśliwiony, iż danem mu będzie nareszcie wyjść z roli biernej,
bezczynej, w
której każdy krok śmielszy mógł być źle tłumaczony, jako
przyczyniający się do
zguby Zaliwskich, Zygmunt roił właśnie nadzieje przyszłości, gdy
wierzchowiec,
na którym wracał do Dowburtówki, zarżał nagle, a zdala drugie
odpowiedziało mu

rzenie.

Zbudzony z zadumy, jeździec podniósł głowę. Naprzeciw niego pędziła w śmiałym galopie panna Miła Sławińska. Musiała wracać z dalszej wycieczki, piękny jej biegun bowiem pianą parskął. Spotkanie stawało się nieuniknionem, tem więcej, że jadąc ze stron przeciwnych, mieli jednak oboje skrócić za chwilę w topolową aleję, wiodącą przez Koniecpol do przynależnych mu niegdyś Annopola i Dowburtówki.

Młody człowiek zatrzymał konia i uchylił kapelusza. Piękna panna równając się z nim, przyjęła powitanie to najponętniejszym uśmiechem. Lica jej aksamitne, tak łudząco do puszkę brzoskwini podobne, zarumienione były od szybkiego ruchu, czarne oczy gorzały, jak dwa węgle nieledwie, obcisła amazonka uwydatniała przepyszne, pełne kształty.

— Czołem! — zawołała, oddając żartobliwy ukłon szpicróżgą.

— Okrzyk ten mnie tylko przystoi.

— Przeciwnie. Proza wieku powinna chylić czoło przed błędnym rycerzem, stojącym bodaj... u dróg rozstajnych.

Zębki jej białe, ostre jak u wilczka, błysnęły w złośliwym uśmiechu.

— Pani sama? — podjął Koniecki, udając, że nie rozumie podwójnego znaczenia jej wyrazów.

— Nie; z przyrodą i Bogiem.

— Czyż On pani doprawdy potrzebny.

— Tak sędę. Inaczej, przez ciąg paromiesięcznego pobytu tutaj, zadusiłby mię

szatan nudy, zastoju umysłowego i martwoty.

— Dla zwyciężenia go więc jeździ pani na dalsze wycieczki sama jedna. Czy to

bezpieczne?

Gama srebrzystego śmiechu zadrżała w powietrzu.

— Błędny rycerzu, sfilistrzałeś bodaj?.. — szydziła lekko.

— Jeżeli ostrożność...

— Ach! przez litość, dajże pan pokój hypokryzyi. Nie chodzi ci przecież o

bezpieczeństwo, lecz wprost o zastarzałe formy światowe. Na mastalerza mnie nie

stać. Byłby on zresztą śmiesznem naśladowaniem możnych tego świata. Dręczenie

zaś mego ojca dalekimi wycieczkami, dlatego, że ja lubię ruch i życie, wprost

za niehumaniczne bym uważała..

— Ma pani siostrę przecież.

— Och, Ania konno nie jeździ. Zbyt jest skromną i wzorową na to. Jej emancypacya

nie sięga po uprawę buraków lub chmielu.

— A pani?

— Jaby umarła, gdyby mi kto kazał stracić całe istnienie na równie ślimaczą

egzystencyi

— Może pani jednak pójść za mąż za rolnika.

— Zapewne. W takim wszakże razie celem stawałby się mój mąż, nie jego buraki.

Zresztą, gdybym go kochała...

— Wtedy?

— Wtedy poświęciłabym mu wszystko i wszystkich. Siebie, świat i jego przesady,

rodzinę nawet. Nie rozumiem waszych szablonowych, białych miłości, lecz wierzę

we wszechpotęgę wielkiego uczucia.

— A czy zdołałoby ono panią ujarzmić?

— Tak. Musiałoby mię wszakże porwać, unieść, musiałyby mi sobą świat cały

zasłonić. Musiałoby być jak lawa gorącym, z wulkanu serca wybuchłem, jak wicher

pustyni, obalającym wszelkie zapory.

— Jak dusza ludzka nieśmiertelnem — uzupełnił żartobliwie.

— Bynajmniej. Pożar wiecznie trwać nie może, bo zwęgliłby wszystko dokoła.

— A czy nie zwęgliłby i pani także?

— Mniejsza o to. Są chwile, dla których się życie oddaje.

Oczy jej aksamitne, jak żuźle palające, z namiętą jakąś siłą spoczywały na nim,

postać cała gięła się ponętnie, usta purpurowe rozchyłały się w uśmiechu

obietnic pełnym.

Przed kilku tygodniami, ujarzmiony zmysłowym, palącym jej wdziękiem, byłby na

słowa

te odpowiedział wyznaniem. Dziś, opancerzony miłością, do tamtej, przez łzy i

krepe wyidealizowanej jeszcze postaci, porównywał je tylko w duszy, a wraz z

czcią dla Szczęsnej wzrastała w sercu jego radość, że ta przezczysta, dla złej

myśli nawet niedostępna istota, staje się jego skarbem i jego własnością

zarazem.

Drobna rączka dotknęła w tej chwili jego ramienia.

— O kim pan myśli? — pytała Miła, przesywając go spojrzeniem, w którym jakieś

dziwne błyskały iskierki.

— O mej narzeczonej — brzmiała szczerza odpowiedź.

Gama srebrzystego a drwiącego śmiechu zadrgała znów w powietrzu.

— Prawda. Przecież mówiliśmy o miłości — rzuciła szyderczo. —
Dobrze, iż na
wyjeźdźnym uwiozę z kraju wspomnienie tak arkadyjskiego,
rozrzewniającego obrazu.
Młodzieniec błędzący po polach, z myślami o swej narzeczonej, a z
krepą u
kapelusza.
— Pani, sądzę, że krepka żałoby, to rzecz nie nadająca się do żartów.
— Ale w zamian uzupełniająca pysznie taki Stimmungsbild.
— Pani wyjeżdża na długo?

— Na trzy lata, do Paryża. Jeżeli mi się uda przejść dobrze szkołę
Julien'a,
jeżeli tacy profesorowie, jak on lub Robert-Fleury, będą mi rokowali
przyszłość
artystycznie świetną, poruszę wtedy wszelkie sprężyny i otworzę
sobie wstęp do
rządowej akademii sztuk pięknych.
— Na Boga, co pani z czterech ścian skromnego Annopola każe obrad
drogę tę,
pełną pracy ciężkiej, hazardu i niebezpieczeństw?
— Co? Alboż ja wiem... Może ogień, który mi w sercu czy mózgu
płonie, może
temperament artystyczny lub ambicyja, może nierozbudzona, lecz
tlejąca siła
twórcza umysłu, w każdym jednak razie wewnętrzna potrzeba ducha,
silniejsza nad
inne względy. Zresztą, nic mię tu nie trzyma...
Dwa czarne dyamenty rzuciły ku Zygmunтови całe snopy iskier.
— Nie trzyma pani żadna zalotna igraszka — odparł poważnie. —
Sądzę wszakże, iż
żał pani będzie porzucać rodziców, wiekiem pochylonych.
— O — przerwała — jeżeli chcieli mieć nas zawsze obie przy sobie,
nie należało
pozwolić mi na studia w Lipsku i Berlinie. Dwóch dróg tu niema.
Równouprawienie

naukowe kobiet musi rozpraszać rodzinę, śląc z pośród nich, tak jak z pośród mężczyzn, zdolniejsze i śmielsze jednost-

ki w świat, za chlebem, za zaszczytami i nakarmieniem głodu duchowego.

Wstrzymała konia, drogi ich bowiem rozchodziły się w tej chwili.

Jedna wiodła ku

Annopolowi, druga wzdłuż parku Koniecpolskiego prowadziła do Dowburtówki.

— A więc panna Anna tylko pozostaje wierna starym bogom?

— Piękne to bogi — przyznała, pochylając główkę. — Wszyscy im jednak w ten sam

sposób służyć nie możemy. Zresztą, Annopol za mały na nas obie.

Wzamian

zaokrąglą on tak pysznie włości okoliczne, iż w obec ogólnego upadku własności

ziemskiej, zastanę pewno po powrocie siostrę moją mężatką oddawna i poważną

obywatelką.

Koniecki odczuł w słowach jej strzał jakiś ukryty, lecz kierunku jego nie mógł

zrozumieć na razie.

Miła patrzyła na niego z drwiącym uśmiechem na ustach, do

purpurowego kwiatu

podobnych.

— Pozostaje nam pożegnać się — mówiła. — Nie proszę pana do Annopola, bo może

owa "krepa żałoby" nie pozwoliłaby panu na taki akt uprzejmości towarzyskiej,

jak odwiedzenie dawnych... przyjaciół bodaj.

— W rzeczy samej nigdzie nie bywam w ostatnich czasach.

— Chevalier sans reproche.

— Sans peur et reproche — poprawił, patrząc jej z kolei śmiało w
oczy. — Ten,
którego pani zaszczyca mianem rycerza, nie może się bać nikogo i
niczego; od
spojrzeń pięknej kobiety, od gniewu jej nawet, aż do kuli
nieprzyjaciela, przed
niczem się cofać nie powinien, jeżeli chce "bez zmazy" pozostać.
Przydomek ten
więc, raz zastosowany, nie daje się skrócić. Żałuję, że
równouprawienie, które
pani w czyn wprowadza, nie stawia nas jednak na stopie rzeczywistej
równości,
wtedy bowiem, na drogę do metropolii świata, złożyłbym pani to
samo życzenie:
Obyś pozostała w niej sans peur et reproche, błyszcząc talentem i
zbierając
wieńce laurowe.
Miła nie obraziła się; przepyszne jej oczy tylko mgłą zaszyły.
— Sława — mówiła jakby do siebie — tak, ona mi powinna wszystko
zastąpić. Sztuka
i miłość jej — dla mnie, a laury — dla moich starych rodziców, dla
tych szarych
zagonów, by odmłodzić je niemi, by w zamian za służbę, od której się
uchylam,
przynieść im oklask świata.
W oczach jej łzy błyszczały.
— Pani je z tem wszystkim kochać umie — wybiegło niebacznie na
usta Zygmunta.

Zbudzona słowami jego do rzeczywistości, Miła szarpnęła tak nagle
cugle, że aż
wierzchowiec jej cofnął się i kopytami w ziemię zarył.
— Czy ja kochać umiem? — rzuciła z płomiennem spojrzeniem. —
Czy słońce świeci,
a Bóg jest na niebie?
— Dla pani, zdaje się, świeci w tej chwili "miasto-słońce" ville-soleil.

— Tak; i ono mi może ciepła trochę nie odmówi. Żegnam pana,
życząc mu szczęścia
na nowej drodze życia.
Uderzyła konia szpicróżgą i, jak wichur, pomknęła naprzód.
Koniecki czuł się przez chwilę odurzony. Ten wybuch jej
mimowolny, a
kilkakrotnie z trudnością powstrzymywany, ta łza w oku i bladeść
przy ostatnich
słowach, jak wyrzut, na duszę mu padły. Zajmował się nią żywo, zbyt
wyłącznie
może, przez czas pewien, podziwiał jawnie południową, pełną
gorącego kolorytu
urodę Miły, dat się porywać szalonemu jej temperamentowi, lecz.
wszystko to nie
przechodziło granicy salonowego flirtu. A dziś? Dziś czuł jakby
wyrzut w
spojrzeniu jej i głosie.
Wyraz: flirt, uspokoił go jednak.
— Fantazya — wyszeptał, zacinając konia. — Igraszka pięknej, a
chciwej hołdów
kobiety. Głód wrażeń, gonienie za wulkanicznymi uczu-

ciami, lub za upojeniem przez sławę, przez podziw tłumu niesionem.
Ma rację, że
jedzie. Tu, w ciasnych ramach, strawiłaby się sama lub szerzyłaby
może pożogę
dokoła. Słusznie powiedziała, iż równouprawnienie naukowe kobiet
musi rozpraszać
rodzinę, śląc z pośród nich, jak z pośród mężczyzn, zdolniejsze i
śmielsze
jednostki w świat, za chlebem, za zaszczytami i nakarmieniem głodu
duchowego.
Po chwili, innemi już kierowany uczuciami, wchodził do pokoju
Dowburta.
Stary borsuk, od czasu pamiętnej ze Szczęsną rozmowy, zachowywał
tę samą, niemą

względem Zaliwskich taktykę. Postępowania wobec synowca ani na włos nie zmienił,
lecz nie pytał go nigdy: dokąd jedzie, z kąd wraca, lub jakie ma na przyszłość zamiary. Śmierć prezesa, tak nagła a niespodziewana, zgon człowieka, którego znał dziecięciem, wzruszyły go jednak.
Pojechał na pogrzeb, i poważniejszy niż zwykle, przypominający w swoim czarnym, szmuklerskimi ozdobami naszytym surducie, postaci z innej epoki, szedł za trumną, a myśl, że i on się niebawem w nią położy, zasepiła go i na czas jakiś złagodziła widocznie.
Zygmunt, wszedłszy, pochylił się do ramienia starca. Pułkownik, jakby przeczuwając, że

o coś ważnego chodzi, głowę jego przygarnął i po ojcowsku pocałował.

Ośmielony przyjęciem tem, chłopak usiadł obok biurka i zaczął od razu.

— Stryju, wracam z Zaliwiec, a przywożę ci dobre wiadomości.

— Dla mnie nie mogą one przyjść z tamtąd — brzmiała poważna i spokojna odpowiedź.

— Mogą, bo przecież cię przyszłość moja obchodzi.

— Twoja przyszłość — powtórzył z żalem głębokim.

— Otóż zaczyna się ona wyjaśniać. Prezes, trapiiony snąc przeczuciem śmierci,

pozostawił rodzaj testamentu. Żąda w nim, aby rodzina zrzekła się spadku i

oddała cały majątek wierzycielom, byle tylko wszyscy odebrali należność swoją co do grosza.

— A dzieci jego?

— Pozostawił im polisę asekuracyjną na , rs., której mocą ubezpieczony był na życie. Sądzę, iż zrzekając się sądownie spadku na rzecz wierzycieli, sukcesorowie nie stracą do niej prawa, bo jest bezimienna, na okaziciela wystawiona, przez co nie wchodzi prawdopodobnie w spis inwentarza, pozostałego po zmarłym.

— Wiedziałem, że jest ubezpieczony, nie sądziłem wszakże, by na tak dużą sumę.

Opła-

ta składek musiała go dobić i do reszty zrujnować.

— Ale ocalała byt rodzinie. Nieboszczyk żąda w notatkach swych, gdyby suma szacunkowa Zaliwiec nie pokryła należności mojej, aby prezesowa z tych właśnie , rs. zwróciła mi przedewszystkiem resztę, co do ostatniego grosza.

Widzisz

więc, stryju, iż horyzont wypogadza się nareszcie, i że za parę miesięcy będę miał znów ręce rozwiązane, że stanę się napowrót panem położenia. Dowburt milczał.

— Stryju, i cóż ty na to?

— Szczęście jest dobre i sprawiedliwe — zabrzmiał miarowy głos starca. — Dzieli

ono równo swe dary; bogatym daje obawę, a ubogim i... naiwnym, nadzieję.

— To znaczy?

— Że zapominasz o areszcie, jaki wierzyciele na sumie tej położą.

— Ależ Zaliwce wystarczą na spłacenie ich; zresztą, Towarzystwo nie przyjmie ostrzeżeń.

— Zobaczmy. Znam przytem prezesową. Jest polką, z uczciwego, szlacheckiego

gniazda; nie zniesie więc niczyjej krzywdy, żadnej skazy na nazwisku
dzieci

swych i, dopóki będzie miała czem, będzie płaciła najdziksze nawet
pretensye.

— A więc i ja wszystko otrzymam.

— Nie, bo nie będziesz szarpał, groził ani nalegał. Zresztą nie
przesądzam nic.

Kto miał rację, czas pokaże.

— Sądziłem, stryju, że ci wiadomością tą? sprawię przyjemność.

— Mój Zygmuncie, tyle iluzji straciłem w życiu, że mnie już nic nie
cieszy.

Zdawało mi się, iż silną wolą i wytrwałością skruszyłem wszystkie
przesady,

obaliłem wszelkie zapory; tymczasem przyszło mi na starość

przekonać się własnym

kosztem, że nie zawsze wolnym jest ten, kto drwi ze swych kajdan.

Rzecz, jak

nitka pajęcza, wążła a nieprzewidziana, obala pracę życia całego,

czyniąc z

człowieka igraszkę przeznaczeń.

Koniecki zrozumiał wyrzut, w słowach tych zawarty.

— Stryju, ależ właśnie praca życia twojego ocalona zostaje.

— Nie praca, lecz jeden ze szczebli do niej, jedna z jej cegiełek. Ha,
dzięki

niebu i za to. Może odzyskanie dziedzictwa twego, jeżeli je

otrzymasz, przywróci

ci sąd zdrowy o rzeczy i da przedsmak tego, cobyś za jego pomocą

mógł i powinien

uczynić.

Wyprostował zgarbioną swą postać, a w źrenicach starca, pod

krzaczystemi

ukrytych brwiami, młodzieńczy nieledwie zapalał ogień.

— Zygmuncie, nie myśl, że kieruje mną pycha lub próżność, która,
jak rdza
żelazo, przeżera stopniowo duszę. Nie, jam chciał potęgi nie -dla
siebie, lecz
dla wpływu moralnego na innych, dla cementu, jakim praca moja
miała połączyć
rozstrzelonych dziś i błakających' się bez steru, bez kierunku. By
dopiąć celu
takiego, trzeba niezależności i stanowiska. Mozołem krwawym życia
całego,
zebrałem więcej niż ludzie przypuszczają. Sądziłem też, że druga, że
twoja
egzystencja wystarczy, aby dokonać zaczętego dzieła.

— Stryju mój, wszak ja się od pracy tej nie uchylam, a ważność
zadania pojmuję.

Starzec przecząco wstrząsał głową.

— Z kulą u nogi nikt na wyżyny nie idzie. Pogrzeb Zaliwskiego był
poniekąd i
moim pogrzebem, śmiercią moich nadziei. Odtąd bowiem nie mogę
żądać, abyś zerwał
z jego córką.

Chłopak przysunął się żywo.

— Ach, stryju drogi, pozwalasz?

— Nie; nie pozwalam, ale z żałobą i umarłymi nie zwykłem walczyć.

Ta śmierć

wytrąca mi ostatnią broń z ręki. Sierota była mi zawsze świętością; nie
umiem

zaś iść do celu, deptąc po rzeczach, które mię czić uczono. Przeciw
prezesównie

Zaliwskiej, córce lekkomyślnego bankruta, użyłbym wszelkich
środków, dla

uczciwe-

go człowieka dostępnych. Wobec sieroty, stojącej nad grobem ojca, a
opierającej

przyszłość całej rodziny na gruncie tak śliskim, jak polisa
asekuracyjna, jestem
bezsilny.

Ta bezbronność w obliczu ludzkiego bólu, ze strony człowieka, który
kulom śmiało
stawiał czoło, wzruszyła Zygmunta.

— Zobaczysz, stryju drogi — mówił z zapalem — że całą tą sprawą
kierował palec

Boży. Nietylko bowiem praca twa, moralna i materyalna, nie pójdzie
na marne,

lecz w Szczęsnej znajdziesz adepta, gorliwszego i pożyteczniejszego
odemnie.

Pułkownikowi stanęły w myśli słowa jej, wyrzeczone niegdyś z takim
zapalem:

"Wiem, że pieniądze te są, podwaliną do odzyskania rodzinnego
gniazda Dowburt-

Konieckich, sztandarem, dla którego pracowałeś pan całe życie..

Wiem i czczę cię
za to!"

— Frazes! Czczy dźwięk, podyktowany przez sentyment dla chłopaka

— mruknął
gniewnie.

Zygmunt, śledzący bacznie grę wyrazu w rysach jego, zmarszczkami
pooranych,

przysunął się, a kładąc dłoń na rękę starca, o poręcz fotela, wspartej,
zapytał

mięko:

— Czy ty nigdy nie kochałeś, stryju? Siwa głowa, o profilu sępa,
podniosła się
dumnie.

— Więc sądzisz, że bez wielkiej miłości w sercu umiałbym życie
zmiażdżyć i

złamać, rzucając je na całopalną ofiarę idei? Czy ja kochałem? Alboż
trud

długiego żywota mego nie był wynikiem jednej potężnej, wszystko pochłaniającej

miłości, jednego ukochania, które mi zastąpiło bogi, przez innych ludzi czczone?

Tak; kochałem znój twardy i pracę na własnym zagonie, kochałem groby moje, każdy

krzyż ich, każdą trumnę; kochałem nadzieję, że zagon ten, potem ojców użyzniony

a odkupiony mocą krwawego mozołu, i moje prochy przygarnie kiedyś miłośnie!

Odetchnął głęboko.

— Stary człowiek, to jak stary grobowiec.

Nie poruszaj lepiej obu, bo:

"Gdyby z tego kamienia gorzka łza nie ciekła,
Księżę, kamień bez sądu rzuć prosto do piekła!"

— Stryju, zapatrywania tve są mi znane. Pytałem jednak, czy nie kochałeś nigdy kobiety?

Rozumne oczy starca, zapałem przed chwilą gorejące, zdawały się patrzeć w głąb duszy własnej.

— Mówiłem ci już kiedyś, że i ja byłem młodym, że i we mnie krew grała. Patrząc jednak na czasy te teraz, z oddalenia lat, wyznaję jawnie, iż nie kochałem żadnej kobiety głęboko

i potężnie, bo wola moja nie dopuszczała do tego. Byłem ubogim, nie chciałem

więc sił rozdawać, walka bowiem o utrzymanie rodziny pochłonełaby je wszystkie.

Byłem biedny, dumny i ambitny; chciałem dojść do obranego celu, nie wolno mi

więc było rąk sobie wiązać.

— Nie każdy umie być spartaninem. Nie każdy zdoła się wyrzec ciepła wszelkich związków rodzinnych.

— Miałem ciebie.

— A teraz będziesz nas mieć oboje. Zobaczysz, stryju, jak cię otoczmy szczęściem i pogodą, zabrawszy z pomiędzy tych czterech ścian nagich.

— Przenigdy! Te ściany nagie, to moja duma. Nie zaznały" one goryczy, nędzy, wstydu, fałszywego blichtru, ani upokorzenia, jakim przejmuje dług niezapłacony.

Nie przestąpił ich progu lichwiarz; nie opuścił go bez wspomnienia ubogi lub

potrzebujący. Dzięki nagości ich właśnie byłem tu dumny, jak monarcha, i jak on

niezawisły. Ciebie tylko nie umiałem hartować i — źle się stało.

— Dwa pokolenia nigdy tą samą nie idą drogą.

— Słusznie. Ja ci też mojej nie narzucam i bez złej woli. bez żalu nawet

powiadam: Dąż własnymi szlakami, lecz pamiętaj, że mężczyźnie

nie wolno się zamknąć w ciasnych ramach osobistego szczęścia i rodzinnych

obowiązków. Po za pracą dla nich, istnieją cele ogólne, a każdego uczciwego

człowieka obowiązujące. Niestety, tym, których przerażają "nagie ściany", nie

wystarcza czasu na nic, prócz na gonitwę za groszem, któryby ściany te stroił,

prócz na zatycie własnego mózgu i otłuszczenie serca.

Znikczemnieliśmy! Umiemy

już być tylko narodem sfilistrzałego mieszczaństwa.

Znikczemnieliśmy ciałem i

duchem! I dlatego zostawcie mnie w moich czterech "nagich ścianach."

Twarz w dłoniach ukrył, pochylając głowę, nad którą, jakby
uzupełnienie słów
tych surowych, widniał napis z Epikteta:
"Do wolności prowadzi jedna tylko droga: pogarda dla wszystkiego,
co nie jest
naszem."

XX.

Wola prezesa, w doraźnej notatce wyrażona, stała się dla wdowy jego
rozkazem, z
po za grobu przysłanym. Wezwani prawnicy zadecydowali i
przeprowadzili sądowe
zrzeczenie się spadku, poczem pozostało tylko rodzinie zmarłego jak
najszybciej
opuścić Zaliwce, pozostawiając je do podziału między wierzycieli.
Jakkolwiek dziś wyjazd ten był mniej strasznym, bo słodziła go
nadzieja
zapewnionego bytu, jakkolwiek suma asekuracyjna, wymagalna już za
dwa miesiące,
ureczywistniała małżeństwo Szczęsnej a zarazem dawała rękojmię
wykształcenia i
wyposażenia reszty dzieci, to niemniej chwila rozstania z przeszłością
i
wszystkiem, co ona zamykała, nader była bolesną dla prezesowej i jej
rodziny.

Postanowiono nie zabrać z Zaliwiec nic, nic, prócz garści sprzętów
pamiątkowych.

Ponieważ meble i ruchomości były własnością wdowy, miała więc
wszelkie prawo
wywieźć je z sobą. Dotknięta jednak głęboko śmiercią męża, zboląła,
pragnąca

przedewszystkiem, by imię jego czystem pozostało, zrzekła się na
rzecz
wierzycieli osobistej nawet własności, byle tylko zadowolnić
wszystkich, byle
nie powiedziano, że zmarły ma krzywdę ich na sumieniu.
Smutnem więc i ubogiem było dziedzictwo, jakie na paru wozach
powieziono do
kolei. Smutniejszą jeszcze i boleśniejszą, chwila rozstania na zawsze z
miejscami, w których pani Marta przeżyła najszcześniejsze i
najokrutniejsze
chwile swego życia. Zawsze delikatna i szczupła, dziś, jak cień blady,
jak widmo
żałobne, snuła się po pustym już domu, żegnając miejsca, w których,
piękna i
bogata, spędzała niegdyś miesiące miodowe, a później liczyła chwile
troski
ciężkiej; miejsca, gdzie stały kołyski jej dzieci i jarzyły się gromnice u
trumny męża.
Chwile takich pożegnań o lata całe życie skrócają.
Pojąc się ich goryczą, pani Marta doszła do smutnego wyniku. Oto,
jak grom
ostatni wielkością swą przysłonił jej wszystkie poprzednie bóle, które
wobec
ciosu tego zmały, tak za-

chwianie egzystencji lat kilku, płynące ztąd upokorzenia, brak, i ta
ciągła
walka o ukrycie biedy przed oczami ludzkiemi, zasłoniły jej sobą
wszystko, cały
obraz dawnego szczęścia i pogody, wszelkie jego wspomnienia nawet.
Teraz pamiętała tylko dwie rany: mogiłę tam, na cmentarzu i
codzienne miażdżenie
dumy jej, dumy ubogich, dumy kobiety, małżonki i matki, tu, w tych
czterech
ścianach, przez biedę i wierzycieli nagabywanych.

I gdy z oczu jej, wypłakanych już prawie w nocach bezsennych, oraz w długich, na cmentarzu spędzanych godzinach, spływały ostatnie łzy w przesiąkłych niemi zaliwieckich progach, gdy żegnała każdą pamiątkę, stanowiącą część życia jej i część duszy nieledwie, Szczęsna, po powrocie z mogiły ojca, rozstawała się na czas dłuższy z Zygmuntem.

Rok ostatni zamykał i dla niej nader ważny okres. Ból i miłość, dwa najpotężniejsze czynniki życia, z dziecka zamieniły ją w kobietę, a sieroctwo

krzyżem swoim namaściło na dalszą drogę żywota.

Pomimo tego wszakże miłość ta właśnie, świecąc jej, jak gwiazda przewodnia,

promieniem swoim rozjaśniała przyszłość i terażniejszość. Za rok najdalej, może

prędzej nawet, miała wrócić tu, w tę samą okolicę, na stanowisko inne

wprawdzie, lecz tem słodsze, a dawnych cierni i trosk pozbawione.

Zygmunt, który jeździł do Warszawy wynając skromne dla pań tych mieszkanie,

zdawał jej właśnie raz jeszcze sprawę z jego obszaru i zmian, jakie tam

zarządził.

— Gdy moja czarodziejka paluszkami swemi pokojów tych dotknie, gdy rozstawi w

nich trochę cennych gracików, całość będzie skromna, ale miłutka.

— Zobacz pan, że ja tam cudów dokażę.

— Znów "pan?"

— A więc zobaczysz — mówiła, rumieniając się aż po firankę rzęs długich — że

znajdę w nich nawet zaciszny, uroczy kącik do poufnej dla nas gawędki. Wszak

będiesz przyjeżdżał często, Zygmunecie?

— Teraz nie, najdroższa, bo przecież trzeba tu wszystkiego pilnować.
Tym razem o
przyszłość naszą idzie. Mam jednak nadzieję, że wkrótce skarb mój
ztamtąd
zabiorę. Nie będziesz zwłóczyła, jeżeli nie chcesz, bym się na śmierć
zateśnił?
— Nie. Gdy tylko wyplacą, nam tę sumę nieszczęsną, a mama oswoi
się trochę z
położeniem i sił jej przybędzie, możesz mię zabrać jak swoją
własność. Bo też —
dodała, podnosząc na

niego głębokiem uczuciem promieniejące oczy — ja dziś już
własnością twoją
jestem.

— Na śmierć i życie?

— Na śmierć i życie, na wieczność całą. Pożar nas zbliżył...

— Tak; lecz pożar, jakiś w sercu mem wznieciła.

— Trumna połączyła.

— I ona tylko rozdzielić nas może — wyszeptał wzruszony.

A opasując kibić jej, mówił zcicha:

— Po co jednak wspomnienia te, ukochana, gdy przed nami
przyszłość całą,

promienna, radosna, ku której chciałbym cię jak najprędzej we
własnych wieść

ramionach. Może wielkie miasto zmieni mi ciebie, może nie odda mi
rusalki mej

takiej przeczystej, uczuciu swemu wiernej. Pamiętaj jednak, żeś ty jest
Szczęsną

moją, a więc mojem szczęściem, moją siłą i przeznaczeniem, moją
wiarą we

wszystko, co święte i szlachetne, żeś jest potęgą i mocą mego ducha.

— Zygmuncie, a cóżbym ja powiedziała?

— O, tyś jest poezią i światłem, więc tobą ziemską miłość wstrząsać
tak nie

może, aleja, Szczęsno, gdybym cię miał utracić, zginałbym, skarłał,
zmarniał,
jak ptak, któremu odetną skrzydła.

— Kocham cię — wyszeptała za całą. odpowiedź.
On usta do ust jej przyłożył i z czary tej nieśmiertelnej ludzkiego
uczucia pił
słodycz upajającą, a nad przysięgi i zaklęcia silniejszą.
Przed gankiem stały już powozy i czekała garść sług starych, z
których niejeden
witał tu niegdyś panią Martę chlebem i solą, wprowadzając ją pod
dach męża, jako
młodziutką, szczęściem i urodą jaśniejącą oblubienicę.
Gdy więc dziś ukazała się we drzwiach, jak trup blada, a w grubą,
żałobę
przybrana, wiodąc za sobą córki, krepą również okryte, wśród
gromadki tej głośnie
odezwało się, szlochanie. Dziewczynki załkały także; w suchych tylko
oczach pani
Zaliwskiej łez już nie starczyło. Służba otoczyła je kołem, chyląc się
do kolan
owdowiałej dziedziczki i ręce jej całując.
— Dziękuję wam za życzliwość — mówiła — i proszę, zachowajcie
ją dla córki
mojej, dla. Szczęsnej, gdy w strony te powróci. Co do mnie, żegnam
was pewno na
zawsze.
Wzrok jej pobiegł ku czarnym słupom zgliszcza, a przez nie, ku
widniejącym zdala
krzyżom cmentarnym. Jęknęła i zachwiała się nagle.
— Trzeba scenę tę skrócić, przez litość! — szepnęła Szczęsna
narzeczonemu.

Silne ramiona Zygmunta poniosły prawie matkę jej do powozu.
Zająwszy w nim
miejsce i żegnając kolebkę rodziny swej ostatniem wejrzeniem, pani
Marta
spozrzęła wizerunek Matki Bożej, zawieszony nad drzwiami
głównymi.
— Dajcie mi obrazek ten święty — zawołała, wyciągając ku niemu
ręce. —
Obronicielka sierot niech nam towarzyszy; prócz Jej opieki, nic dziś
nie mamy.
Ktoś ze służby poskoczył i stanąwszy na wrębie, zdejmował już
odbicie Bożej
Panienki.
— Marno, zostawmy go lepiej — prosiła Szczęsna. — Niech strzeże
tu mogił
naszych.
Ale wdowa ujęła już obraz Królowej Niebios, szepcząc:
— Niech Ona nas prowadzi! Niech dla dzieci moich będzie
puklerzem...
Konie ruszyły, a wkrótce szara mgła jesienna zasłoniła rozbitkom tym
wszystko,
co przeszłością i ukochaniem ich było. Wydziedziczeni, stawali
wobec ciemnej
zagadki jutra, tak trudnej do rozplatania dla pasierbów fortuny,
którym własnego
dachu i gniazda zabrakło.

Po ciężkich przejściach losowych, po bolesnem a niezapomnianem
nigdy rozstaniu
się z trumną męża, po owem pożegnaniu z ogniskiem, po wyjeździe,
przy którym
serce jej rwało się na ka-

wały, pierwsze tygodnie w Warszawie wydawały się pani Zaliwskiej
wytchnieniem i
ulgą w cierpieniach.

Cztery niewielkie pokoiki przy Hożej, w których Zygmunt zgromadził wszystko, co tylko mógł zdobyć na razie, stawały się cichą przystanią, schroniskiem, dającym wypocząć nerwom jej i nateżeniu ducha, w jakim żyła od dłuższego już czasu. Nie były w nią gromy, nie nadchodziły złe wieści. Zaliwce nie należały do niej, lecz administrowane były sądownie na rzecz wierzycieli. Ci ostatni, wobec przeciągających się formalności, nie mieli prawa nagabywać w tej chwili nikogo, a najmniej sukcesorów prezesa, którzy, zrzekłszy się spadku, za długi jego nie odpowiadali już w tej chwili. Spokojnie więc i zaciszno było w skromnym przy Hożej mieszkanku. Wprawdzie w tych czterech niedużych pokojach z trudem zdołano pomieścić matkę, trzy córki i chłopca IV-klasistę, odebranego z profesorskiej stancyi, wprawdzie po obszernym pałacu zaliwieckim gnębiła tu ciasnota, a płucom brak było powietrza, ale wzamian prezesowa miała wszystkie dzieci przy sobie, miała je razem, a nikt się o nic nie upominał, nikt jej nie groził, nie dręczył. Myśl jej więc nie próbowała sięgać dalej, dając wytchnienie nerwom starganym i sercu,

którego rany nie prędko mogące się zabiżnić, krwią chociaż broczyć przestawały. Zresztą, po cóż miałyby się niepokoić lub martwić, wszak był to stan tymczasowy, położenie przejściowe, które minie, gdy tylko sąd i Towarzystwo ubezpieczeń załatwią formalności, a suma przynależna wypłacona im będzie.

Wtedy przeniosą się do większego mieszkania i urządzią je
odpowiednio; wtedy
pomyśli się o wyprawie Szczęsnej i starannej edukacji młodszych
dziewczynek.
Dziś spokoju, spokoju tylko!.. Zresztą, fundusze ich były nader
ograniczone, od
odebrania spadku dzieliło jeszcze parę miesięcy, trzeba się więc było
bardzo,
bardzo liczyć. Nawet te wynajęte sprzęty i ta jedna służąca, której
usługa, po
lokajach zaliwieckich, na nerwy działała, stanowiły zbytek i
nieogłędność w
danej chwili. Ścieśniano się więc, ograniczano najmniejszym,
nagradzając to sobie
pieszczotą, jednością i kojącą, a błogą ciszą. Narkotykiem wreszcie
dla
wszystkich, a najwięcej dla Szczęsnej, były częste przyjazdy
Zygmunta, który
wpadał tu na krótko, niosąc z sobą powrotną falę wspomnień,
oddźwięk dawnego
życia i promień jasnej na przyszłość nadziei.
Dla Szczęsnej przyjazd jego był zawsze epoką, od której liczyła dni
do
następnego jego powrotu.

— Tęsknota przygnała mię tutaj — mówił, wpatrzony w rysy jej
cudne, na które,
pod rozkochanym jego wzrokiem, zorza rumieńca zwolna wracała. —
Tęsknota na
skrzydłach swych mię niosła. Przyroda nawet, po wyjeździe twym,
przywdziała
żałobę i ponura, smutna, płacze tylko ciągle. Pobiegłem wczoraj pod
klon ów,
przy którym ujrzałem cię po raz pierwszy, lecz bezlistne jego konary
szkieletem

mi się wydały. Nie śmiałem wymówić wobec nich twego imienia, bo
Szczęśna, to
promienna, to jasna, a tam tak smutno było. Pojechałem do Zaliwiec,
by
wspomnieniem twojem odżyć. Dom jednak, o zamkniętych
okienicach, wydał mi się
grobowcem mojej miłości. Przerażony tem, gnany szałem jakimś
nieledwie, szalem
tęsknoty i niewytłumaczonej obawy, pędziłem tutaj, na krótką chwilę
choć, aż,
byle cię ujrzeć, ukochana.
— Dlaczego na krótką chwilę?
— Bom rzucił interesy i zajęcia, nie uprzedziwszy nawet stryja, że
wyjeżdżam.
Nie godzi się zostawiać go w niepokoju, wszak prócz mnie niema
nikogo na
świecie.
— Pocieszy go Annopol.
— I tam smutno po wyjeździe panny Miły! Zresztą, zwykł jeździć ze
mną, pomimo
więcej słabostki do Ani, sam się z domu nie ruszy.
— A pan mój niema słabostki do Ani?

— Musiałby na to posiadać serce, a ty wiesz, jedyna, że go niema, boś
mu je sama
zabrała. Wraz z sercem wzięłaś, Szczęśno, i ducha, opanowałaś myśl
każdą i oto
błądę jak ciemny, przed którym ukryto jedyne dla niego światło
przewodnie. Ty
może nie wiesz nawet, że w drobnej swej dłoni dzierzysz całe moje
życie, że
możesz się stad zbawieniem jego, hartem i siłą, tak jak dziś jesteś
słońcem mego
istnienia i całą jego. poezją.
— Marne to słońce — żartowała wzruszona — które samo ciepła i
światła

potrzebuje. Ty nieprzeczuwasz, Zygmuncie, jak mi tu ciemno, zimno
nieraz, wśród
tej martwej, bezdusznej egzystencji. Gdyby nie pamięć o tobie, gdyby
niejasna
gwiazda naszej wspólnej przyszłości, czułabym się bardzo
nieszczęśliwą. Piersiom
mym brak powietrza, myśli pokarmu. Życie w czterech zamkniętych
ścianach, między
kuchnią i sprawunkiem załatwianym na mieście lub natrętnymi
odwiedzunami dawnych
znajomych, dziwnie mi się wydaje jałowem i bezcelowem. Umysł mój
potrzebuje
przestrzeni i promieni słonecznych, dusza jakiegoś wielkiego
ukochania, któreby
nietylko samolubnem szczęściem było.
— Ukochania? — podjął z odcieniem zazdrości w głosie. —
Ukochania, Szczęśno!

Dziewczę przytuliło się lekko do jego ramienia.
— Tak, najdroższy. Ukochania, ku któremu ty mnie powiedziesz.
Promień naszego
szczęścia musi i innych objąć, musi na nich jasnym spadać
odbłyskiem. Tylu jest
nieszczęśliwych i potrzebujących, tyle stron ciemnych na świecie.
Tam, w twoim
Koniopolu, stworzymy sobie rozległy zakres pracy i oddziaływania
na biednych i
maluczkich, tak, aby Szczęśna twoja, za skarby miłości od ciebie
brane, spłacała
razem z tobą ogółowi drobną chociaż daninę. Gdy ciebie niema,
Zygmuncie, gdy na
skrzydłach tęsknoty myśl moja ku tobie bieży, przychodzę tu, na tę
samą kanapkę,
i patrząc na zachód słońca, chylącego się tam kędyś, nad tobą, nad
Dowburtówką i

Koniecznym, marzę o naszej przyszłości i układam plany, jakby ją
nie tylko

szczęśliwą, lecz użyteczną i szlachetną uczynić.

Wielkie, szafirowe jej oczy, jaśniały miłością i zapałem, klasyczne
rysy

opromieniał uśmiech rozmarzenia.

— Moja ty jasna i świetlana — mówił Zygmunt drżącym nieco
głosem — czy myśl twa

nie stanie się nigdy więcej egoistyczną, do siebie i do mnie tylko
zwróconą?

— Do ciebie zawsze — odparła, główkę uroczo ku niemu chyląc. —

Wszak ona

gdzieindziej

biedzi już nie umie. I dlatego, aby się nie wyrywała w przestworza,
zabierz mię

z tą, Zygmuncie. Rodzinie mojej, z chwilą gdy polisa wypłaconą
zostanie, nie

będę już potrzebną, więc gdy to się stanie możebnym, zabierz mię z
murów tych

ciasnych. Pozostawiona sama, doznaję obawy, że one nas rozdzielić
mogą, a ta

trwoga niewytłomaczona, to rozdarcie ducha, zamienia się w
męczarnię, sroższą

jeszcze nad powszedniość codziennej egzystencji.

Na długich jej czarnych rzęsach łza zawisła. Zygmunt, wzruszony
głęboko, postać

tulącą się ku sobie z ufnością dziecięcą ramieniem otoczył i łzę tę spił
ustami.

— Zabrać cię z tą — mówił gorąco — ależ to jedyny cel mego życia,
jedyne jego

marzenie. Szczęsno, tyś mi dziś wszystkim: nadzieją, racją, bytu i
celem jego,

koroną i bóstwem zarazem.

Całował usta jej, których nie broniła, onieśmielona i wstrząśnięta tym
nagłym a

namiętym wybuchem uczucia.

— Zabrać cię — powtórzył — mieć dla siebie na własność, na zawsze, to dążenie, któremu wszystkie me siły poświęcam, dla którego duszę bym zaprzedał!..

Nie było ono łatwym jednak. Po pierwszych tygodniach spokoju i wytchnienia, sprawy

zaczęły się wikłać nieco. Od prawników nadchodziły niepokojące wieści, od

Zygmunta listy krótsze i jakby przymusem tchnące. Znad było, iż nie chce, czy

nie może wypowiedzieć w nich prawdy całej. W końcu jednak nie dała się ona

ukryć. Oto w obec większej, niż przypuszczano, liczby długów prezesa, zachodziła

obawa, iż część ich nie zostanie pokrytą przy sprzedaży Zaliwiec i że przedewszystkiem spadnie suma Konieckich.

Tymczasem, w powikłaniu formalności prawnych, tygodnie płynęły za tygodniami, a

fundusze domowe wyczerpywały się coraz bardziej.

Wyczerpywały tem więcej, iż z jednej strony dzieci nie mogły tracić czasu,

siedząc beczynnie, trzeba więc było płacić za lekcye ich i edukacyę, z drugiej

zaś zdrowie prezesowej raz zachwiane nie wracało do równowagi, a krewni i dawni

znajomi, odkrywszy tymczasowe schronienie wdowy, coraz częściej ją nawiedzali.

Szczęśna, w której drobnej rączce spoczywał zarząd domu, patrzyła z przestraczem

na zbliżającą się chwilę zupełnego wyczerpania funduszków. Nowy rok już minął,

pomoc nie nadchodziła znikąd, a tu lada dzień mogło im poprostu chleba

zabraknąć. Doraźnym ratunkiem było natychmiastowe ograniczenie wydatków, ale i to się okazało mrzonką tylko. Nie mogła przecież cofnąć brata i sióstr ze szkół, aby im roku życia

nie marnować", nie mogła odmówić chorej matce lekarstwa i wygody, nie mogła nawet, ze względu na jej zdrowie, przedstawić prezesowej jasno istotnego stanu rzeczy.

Nie była to choroba zdecydowana a krótkotrwała, lecz poprostu wyczerpanie sił i wielkie rozdrażnienie nerwowe.

— Spokoju i przede wszystkim spokoju — zalecali lekarze. Jakże go więc było

zakłócać podniecaniem nurtującej troski, gdy pani Marta żyła tylko projektami

przyszłości i myślała, że całe ich położenie obecne jest stanem przejściowym, złem

koniecznym, lecz które długo trwać nie może.

Co pocztę oczekiwała wiadomości o przyznaniu im polisy, codzien łudziła się

nadzieją, że i z Zaliwiec dzieciom jej coś pozostać musi.

Tymczasem krzątała się, o ile jej sił starczyło, po domu, pracując jak niegdyś

nad ukryciem braków i niedoborów. Nie chciała, by dojrzało je oko bogatych

krewnych lub dawnych znajomych ze sfer zamożnych i arystokratycznych. Duma

kazała jej ukrywać chwilowy nawet brak, chwilowe ubóstwo.

Doświadczenie bowiem

życiowe mówiło jej, że ludzie ci gotowi się usunąć, z obawy, by czegokolwiek nie

zapotrzebowała od nich. Złamana zaś, zboląta, uważała i tak godzinę swą za

zdeklarowaną, a wiedziona gorącą

miłością do dzieci, pragnęła prowadzeniem domu na lepszej stopie,
utrzymać je
wśród kół im właściwych, w sferach, w których z czasem obie jej
młodsze córki
miały mężów, przyszłość i stanowisko znaleźć. Nie widziała w tem
nawet żadnej
lekkomyślności ani życia nad stan, bo wszak lada chwilę mieli dostać
, rs.,
a więc sumę, która wykolejonych, w części chociaż, na właściwe
stanowisko
przywróci.
Rozumowanie podobne zamykało Szczęsnej usta. A jednak ci właśnie
bogaci krewni,
te dawne stosunki w sferach zamożnych o rozpacz ją przyprawiały.
Zmuszały bowiem
do utrzymywania domu na stopie względnie przyzwoitej, wtedy, gdy
czuła, że każdy
grosz wydany o jeden dzień do nędzy ich zbliża.
Raz wreszcie Zygmunt, wpadłszy na krótko dla odwiedzenia
narzeczonej i
przywiózłszy z sobą najgorsze wiadomości z Zaliwiec, przyznał jej
się, że sumę
swą musi za przepadłą uważać. Był zgnębiony, smutny, lecz starał się
nie
okazywać tego, nadrabiając humorem.
— Pozostaje zawsze polisa — mówiła Szczęsna — i z niej, według
ostatniej woli
ojca, wszystko odbierzesz.
— To jeszcze dalekie — odparł wymijająco. Szczęsnej krew wszystka
do serca
spłynęła.

— Nie możesz przecież być przez nas zrujnowany.
Spojrzał w rysy jej doskonale piękne a nagłą bladością pokryte, w
oczy
przepyszne, trwogą powiększone, i litością zdjęty, próbował ją
uspokoić".
— Ale cóż znowu, Szczęśno, do tego jeszcze nie przyszło. Tylko,
widzisz, w tym
samym Koniecpolu trafia się doskonale miejsce administratora. Tak
zupełnie dobre
to ono właściwie nie jest, ale nasza to kolebka, nasze gniazdo, a ja
siedzę
bezczyinnie; szkoda więc sposobność podobną z rąk wypuszczać.
Dzisiejszy
właściciel nie był nigdy gospodarzem, nie mieszka nawet w kraju, jak
to pewno
słyszałaś, ztąd można to było korzystnie kupić i ztąd miejsce tam nęci
mnie
poniekąd.
Była to dla Szczęśnej pierwsza stacya w drodze na Golgotę.
— Czemu nie kończysz, Zygmuncie?
— Bo nie wiem, jak projekt mój przyjmiesz; bo mi obawa śmiertelna
słowa na
ustach mrozi. O innej marzyłem dla ciebie przyszłości, Szczęśno. Bóg
świadkiem,
iż chciałbym ci skarby świata rzucić pod nogi, a czoło twoje w
dyadem królewski
ubrać. Ale trzeba rzeczywistości spojrzeć w oczy. Prócz rąk silnych,
młodości i
zdrowia, prócz mego bezgranicznego dla ciebie uczu-

cia, nie mam nic w tej chwili. Czas bieży, niosąc nam tylko gorycz i
tęsknotę.
Praca byłaby mi ukojeniem; a choć trudno być sługą tam, gdzie
dziadowie moi
rodzili się i marli jako panowie, to jednak nie wahałbym się z
przyjęciem

miejsca tego, gdyby mi o ciebie nie chodziło. Przyjechałem więc
umyślnie, by się
ciebie zapytać, Szczęsno, czy ty zechcesz taką skromną dolę ze mną
podzielić?

Czy nie cofniesz słowa swego, dowiedziawszy się, że zrujnowany
doszczętnie...

— Zrujnowany przez nas — na zbielełe jej wybiegło usta.

— Mogę ci tylko ofiarować podrzędne stanowisko i chleb pracą rąk
własnych
zdobyty?

Osunęła się na kanapkę i załkała głucho.

— A więc? — podjął, ze zmarszczką głęboką, na czole.

Dwie rączki wyciągnęły się ku niemu.

— Jak możesz pytać, Zygmuncie? Ja wygnanie podzieliłabym z tobą!

Pochwycił obie te rączki i, przyklękawszy obok, do ust je tulił.

— Ale ja na wygnanie to skazywać cię sama nie mogę — dokończyła,
pochylając się

ku niemu. — Zygmuncie, zrozum, że praca ciężka, że nędza będą mi
miłe ręka w

rękę z tobą; lecz pomnij równocześnie, iż torturujesz mię, mówiąc

o ostateczności takiej, gdy ona z naszej wynika winy, gdy jak kara za
miłość

moją, jak przekleństwo przeze mnie niesione, spada na ciebie. Wszak
jest jeszcze

polisa.

— Szczęsno, wierzyciele spadli z hypoteki, chcą areszt na niej
położyć.

Nie rozumiała doniosłości słów tych.

— Areszt, to jeszcze nie wyrok. Ukochany, jedyny Zygmuncie mój,
przrzeknij, że

dopóki się to wszystko nie wyjaśni, projekt z Konięcpolem
pozostawisz w

zawieszeniu.

— Dobrze. Odkąd wiem, że mara tę chociaż ucieczkę i że ty mnie w
razie podobnym

nie odepchniesz, że jako biedny pracownik nie stracę miłości twojej,
rzecz sama
może poczekać.
Szczęśna blada bardzo, z tą bezmierną powagą smutku, która dziwnie
odbijała od
cudnego jej profilu greckiej bogini, rączkę mu na ramieniu oparła.
— I ty na seryo mówisz, Zyguncie? Więc nie wiesz jeszcze, że po za
tobą, po za
uczuciem mem, niema dziś dla mnie życia, że nad rozłąkę z niem
śmierć-bym
wybrała?
— Dziękuję — wyszeptał, tuląc jaku sobie. — Odtąd prędzej o
zbawieniu, niż o
tobie, wątpić będę.
I zanim minęła chwila ta uroczystego nastroju, zwrócił się do
narzeczonej:

— Szczęśno, dziś między nami niema tajemnic; powiedz, ty pewno
nie masz
pieniędzy?
Łuna szkarłatu oblała jej rysy, a wszystkie demony dumy w piersiach
zadrgały.
Była to nowa stacya w drodze na Golgotę. Ona... pieniądze... od
Zygmunta, od
niego, od ofiary swego ojca? Prędzejby się w ziemię zapadła!..
— Dziękuję, wystarczy nam — wyszeptwała z trudnością, a pierwsze,
dobrowolne to
kłamstwo, nową purpurą, upokorzenia pokryło prześliczną j ej
twarzyczkę.
Koniecki spostrzegł, że jej wyrządził przykrość" wielką.
— Gołąbko moja — mówił — przepraszam. Kocham cię za tę dumę
hidalgów
hiszpańskich; kocham za twą duszę jasną; kocham cię, jako chlubę i
jasność moją!

XXI.

Nazajutrz Szczęśna znalazła się oko w oko z nędzą nieledwie, z nędzą złoconą, mieszkającą na froterowanej posadzce i wśród sprzętów, lepsze pamiętających czasy, z nędzą, która chce i musi liczyć się z pozorami, a kryjąc się pod płaszcz dumy, tem zjadliwszą, tem bardziej upokarzającą się staje. Przyjęcie zasiłku od narzeczonego, uważała za coś potwornego, za policzek moralny. Opierała się temu cała delikatność jej uczuć, cała patrycyuszowska duma, a na myśl samą podobnego upokorzenia krew falą gorącą mózg jej zalewała. Niemniej jednak nazajutrz brakło już w domu na obiad. Szczęśna, kryjąca ostateczność tę przed matką, zebrała drobne swe pamiątki i skromne pa-

nieńskie klejnociki, aby sprzedać je za cokolwiek, byle ceną uzyskaną, żywić czas jakiś rodzinę, byle przeciągnąć położenie do dnia wypłacenia polisy. Każdy drobiazg ten był dla niej żywym wspomnieniem, wiązał się z niedawną przyszłością i dziejami rodziny. Czuła, że chwila taksowania go przez obce ręce, sprawi jej ból niewymowny. W obawie, by nie zdradziła się z nim, przywołała brata, jemu z kłopotu się zwierając. Wyrostek, któremu zaufanie starszej siostry pochlebiało, okazał się praktyczniejszym od niej i lepiej z tajemnicami wielkiego miasta obeznanym. — Sprzedać? — mówił. — A kto da co za to?

— Więc cóż zrobić?

— Zastawić. Od tego są przecież lombardy. Wykupi się, gdy przyjdzie asekuracja.

Lombard? Nie przyszło jej to na myśl.

— Czy wiesz, Władziu, gdzie się zakład taki mieści?

— Phi! Wszędzie ich pełno. Sam byłem już w kilku.

— Ty? Po co?

Pokazał jej pustą kieszonkę od zegarka.

— Trudno. I ja mam przecież swoje wydatki.

Zadrzała. Chłopca tego dotknęła już demoralizacja nędzy.

— Daj, co tu robić długie ceremonie — mówił cynicznie. — Za godzinę wrócę z pieniędzmi. Śmiał się przytem, jak gdyby o przyjemny figiel chodziło. Po wyjściu jego Szczęsna twarz w dłonie ukryła. Nie powinna była powierzać mu

podobnej misyi. Na drugi raz pójdzie sama. Pójdzie, a jednak wszystkie instynkty

jej oburzały się przeciw temu. Wiedziała, że to wstyd fałszywy, zdawało jej się

wszakże, że ją tam będą palcami wytykać, że każdy pozna ją natychmiast, że wraz

z zegarkiem lub pierścionkiem taksować będą ją samą. Doznawała wrażenia, iż

pójściem do tego przybytku łez ludzkich, goryczy i upokorzenia, ubliży pamięci

ojca, rzuci cię na narzeczonego.

Niemniej, gdy po dniach kilkunastu w woreczku jej nic już nie zostawało, poszła,

poszła sama.

Nauczona przez Władzia, gdzie się więcej a gdzie mniej spotyka osób, udała się

do nory istnej, zwanej "kasą pożyczkową" a umieszczonej na ustronnej ulicy.

Zdawało jej się, że cięższego upokorzenia nie zazna już w życiu.

Pomimo, iż

twarzyczkę przysłoniła grubym welonem krepowym, w oba-

wie poznania, krew uderzała jej tak silnie do głowy, iż szeleszcząc nieledwie w skroniach, głos jej tamowała. Na szczęście nie trzeba tu było mówić. W izbie brudnej, kratkami drewnianymi na pół przedzielonej, siedzieli u trzech okienek panowie o mocno garbatych nosach i ostrych semickich rysach, taksując przyniesione zastawy i odsyłając z oceną, do kasy po gotówkę. Szczęsna strwożona, drżąca cała ze wstydu i upokorzenia, rzuciła niespokojnie okiem. Ubocznego okienka stała grupa kobiet, tam więc przysunęła się szybko, unikając instynktownie wzroku mężczyzn i ich sąsiedztwa. Napróżno jednak starała się przesunąć niepostrzeżenie. Władzio źle ją objaśnił. Tu właśnie, w tej dziurze brudnej i ubogiej, wykwintna, młodzieńcza jej sylwetka i twarzyczka szczelnie przysłonięta krepowym welonem, tem większą zwracały uwagę. Ruchy jej, graba żałoba i postać cała wskazywały arystokratyczne pochodzenie, a zarazem, przykuwając wdziękiem, zdawały się o piękności jej mówić. Szczęsna wsunęła się pomiędzy kobiety i starała się jaknajmniejszą uczynić. — Panie, to moja ślubna suknia — mówiła jedna z nich, usiłując widocznie lepszą cenę wy-

błagać. — Raz ją, tylko miałam, raz jeden, taka pamiątka...

— Pamiątka? — przerwał cynicznie taksator. — To ją sobie pani
opraw w ramki i w
domu trzymaj. Co mnie obchodzi, że to dla kogo pamiątka.
Szczęsnej krew silniej jeszcze uderzyła do głowy. Gdyby miała
pieniądze, byłaby
kobiecie tej oddała wszystkie w tej chwili.
Z po za ślubnej sukni wysunęła się ręka inna, spracowana, drżąca i
położyła na
okienku dwie obrączki złote i krzyżyk z Panem Jezusem. Właścicielka
ich mówiła
równocześnie, tonem usprawiedliwienia, do sąsiadki:
— Mój stary umarł dziś w nocy. Nie mam już nic innego. Zdjęłam mu
z palca
obraczkę, ucałowałam ją, zdjęłam moją i przyniosłam, niech ma
choć na trumnę.
Głos jej przerywało łkanie suche, ręce dygotały.
— To nic nie warto — zabrzmiał lekceważący głos taksatora.
Szczęsna wstrząśnięta do głębi, zaczynała o własnym zapominać
upokorzeniu. Gdy
przyszła na nią kolej, wyciągnęła rączkę i położyła na okienku
najcenniejszy
sвій klejnot, ową miniaturę babki, w oprawie z perełek, którą
Zygmunt uratował
niegdyś dla niej.

Chciwe oczy taksatora zabłyśły. Ujął cenny zabytek i, oceniając w
myśli wartość
złota, skrobał po nim bez ceremonii scyzorykiem, sprawdzając w ten
pierwotny
sposób, jak gruby jest pokład cennego kruszcu.
Niestety, wartość miniatury polegała nie na złocie, lecz na
wytworności roboty i
malowidła.
— Dziewięć rubli — zdecydował lakonicznie.
Szczęsna przeraziła się. Liczyła na znacznie więcej, a do przyjscia
tutaj

zmusiła ją przecież ostateczność.

— Dziewięć rubli — powtórzyła maszyna o garbatym nosie.

— Tak mało — mówiła z prośbą. — Może choć z piętnaście.

— Tu niema targów! Raz powiedziałem, że dziewięć.

Na rączce jej, w czarną rękawiczkę obciśniętej, a wyciągniętej po miniaturę,

spoczęła duża dłoń mężka.

— Ja panience dam więcej, zabrzmiał głos obcy.

Szczęсна, przestraszona, chciała welon szczelniej na twarz pociągnąć i ruchem

mimowolnym, nerwowym, odsłoniła ją właśnie od strony nieznajomego.

— A... — wybiegło na jego usta z podziwem. Ta twarzyczka arystokratyczna,

kredowo blada w tej chwili, miała piękność posągu, z marmuru wykutego. Krepa

jednak opadła już, przysłanianiając ją maską, czarną.

— Ja panience dam więcej — powtórzyły rączkę jej silniejszym obejmując uściskiem.

Szczęсна szarpnęła dłoń, kryjąc ją wraz z miniaturą pod zwojami welonu.

— Ja te rzeczy skupuję właśnie — mówił tonem perswazyi.

Za okienkiem, z ust żydowskiego kantorowicza śmiech się szydarczy rozszedł. Pan,

skupujący miniatury, rzucił mu krótkie, porozumiewawcze spojrzenie.

Pannie Zaliwskiej przyszło w tej chwili na myśl, że niema wyboru, że pożyczka ta

to chleb dla matki i rodzeństwa na dni kilkanaście. Tłumiąc więc odrazę swą,

przestrach i wstyd, podniosła wzrok ku mówiącemu. Wyglądał przyzwoicie, ubrany

był w cylinder i futro z bobrowym kołnierzem, a wraz z binoklami, kryjącymi oczy

i całym starannym strojem pozował widocznie na dżentelmena.

— Pan by chciał kupić? — zapytała lękliwie.

— Mogę kupić lub dać pożyczkę. Płacę dobrze, bardzo dobrze — dodał z naciskiem.

— Ile?

— O, tu nie będziemy się godzić. Proszę, niech panienka przyjdzie do mego

mieszkania, tam pomówimy.

Szczesna odczuła instynktem, iż uśmiech, z jakim to mówił, policzkuje ją

moralnie. Purpurą okryta, drżąca cała, cofnęła się ku drzwiom.

Pan w futrze bobrowem nie myślał wypuścić tak łatwo z rąk zdobyczy.

— Czegóż się pani lęka? — mówił tonem ojcowskim. — Przecież u mnie miniatura

będzie w lepszym, niż tu zachowaniu. Zresztą, nie jestem chciwy, a dla takiego

ślicznego buziaka mogę dać pożyczkę i bez miniatury.

Ujął rączkę jej i w sposób brutalny, który miał być delikatnym i pełnym

galanterii, pod ramię ją sobie wsunął.

— Niech pani czeka, pójdziemy razem do mego mieszkania;

pokażemy miniaturę mojej

mamie i ona oceni. Pani nie wierzy. Jak honor kocham, ja bez mamy nic nie robię.

Pójdziemy do mamy tylko.

— Hörst-du, hat a mame — zabrzmiał szept gruby za kratkami i znów zawtórował mu

śmiech cyniczny.

Kobieta, w której gwałtowne naprężenie nerwów zaostrzało dziwnie zmysły,

słyszała i widziała wszystko. Ani szydercze słowa kantorowiczów, ani dwuznaczne,

zamieniane dokoła

spojrzenia, ani śmiech ów znieważający, nie uszły jej uwagi. Brutalny
ruch
pieszczoty i własności, z jakim nieznajomy rękę jej pod ramię swoje
wsunął,
dopełnił miary obelgi. Oczy Szczęsnej rozszerzyły się pod siłą
wewnętrznego
udręczenia, krew, jak pod policzkiem moralnym, lawą gorącą na mózg
buchnęła.
Ostatnim wysiłkiem woli szarpnęła rękę i, rzuciwszy się ku drzwiom,
niby
strzała, przeskoczyła kilka schodów i przebiegła podwórze. Gnał ją i
gonił
śmiech ów cyniczny, smagał ton zniewagi, paliło przez rękawiczkę
dotknięcie tego
człowieka. Znalazłszy się w bramie, wobec tłumu, idącego
chodnikiem, przystanąła
i odetchnęła głęboko, a później, ruchem nieopisanego wstrętu, zerwała
rękawiczkę, splamioną uściskiem owej dłoni brutalnej i za siebie
rzuciła.
Ukrywszy rączkę obnażoną i miniaturę w mufeczce, wybiegła na
ulicę. Wzburzenie
tamowało jej oddech; tu więc, gdy była już o kilka domów od tego
miejsca
męczarni moralnych, odrzuciła welon krepowy, wystawiając lica
kredowo znów
blade, na ostry podmuch wiatru.
— Sapristi! A to buzia! — zawołał głos, którego samo brzmienie
drżeniem ją
przejęło.
Obok szedł pan w bobrach i nieposzlakowanym cylindrze, a ruch
szybki, wywołany
podziwem nad klasyczną pięknnością kobiety, która tu,

w pełnym świetle, całym swym blaskiem uderzała, zrzucił mu binokle
z oczu. Jedno

z nich, skośne nieco, wstrętne białkiem ku niej błyskało.
— Dla czego pani ucieka? — pytał pochylony ku niej. — Czemu nie chce pani
zawierzyć przyjacielowi, któryby ci chętnie przyszedł z pomocą?
Lombard, to
dziura dobra dla hołoty. Kto ma takie, jak ty, bogactwo w oczach, ten
nie
potrzebuje się do niej uciekać. Nie darowałbym sobie nigdy, gdybym
cię zostawił
w potrzebie. Chodź do mnie, moje dziecię, a na wszystko znajdzie się
rada. Moja
matka jest bardzo zacną matroną, ona ci pomoże, zaopiekuje się tobą!
Mówił tak dalej przez całą drogę, tonem dobrodusznym, ojcowskim
nieomal. Nie
odbierając żadnej odpowiedzi, a zmuszony iść coraz szybciej, aby
krokiem jej
dorównać, tracił stopniowo miódową słodycz dobroczyńcy i opiekuna
uciśnionych.
Spostrzegłszy zaś, że kobieta skręca nagle do bramy, pochwycił
brutalnie jej
ramię.
— Nie bądź taka milcząca, moja mała! — syknął z pasyą, niemym jej
oporem
podniecaną. — Kto po lombardach chodzi, temu nie wolno być
dumnym i
nieprzystępnym. Poczekaj, spadniesz ty jeszcze niżej, a wtenczas
poprosisz sama
o mój adres. Zresztą, zobaczymy się jeszcze!

Ostatnią tę strzałę rzucił już przy drzwiach, które przed nim szybko
zatrzasnęła.
Szczęśna, wpadłszy do siebie, pokoik na klucz zamknęła i gorzkim
wybuchnęła
płaczem. Nerwy, uległszy gwałtownej reakcyi, odebrały jej panowanie
nad sobą.
Czuła się poniżoną, zdeptaną, zelżoną. Zraniono dumę jej i godność,

sponiewierano całą cieplarnianą czystość uczuć, zbrukano ich nieskazitelnosc.

W tej chwili zastukano do drzwi.

— Czy to ty, Szczęśno, wróciłaś z miasta?— pytał słodki głos pani Zaliwskiej.

Dziewczę otarło łzy i szybko drzwi otworzyło.

Na progu stała pani Marta, wychudła, blada, ale pogodna.

— Płaczesz, moje dziecko?

— To nic, mamó. Miałam przykrość drobną. Sądziła, że chodzi o list od

narzeczonego,

i ucałowała tylko główkę córki, nie nalegając o szczegóły.

— Jeszcze ty nie wiesz, co znaczą przykrości — mówiła. — Teraz u nas, dzięki

Bogu, względnie cicho i spokojnie. Nie płacz więc, Szczęśno, bo mi się zdaje, że

nowy grom w nas uderzył.

Zrobiła krzyżyk nad jej głową i wyszła powolnym, bezsilnym krokiem osłabionych.

"Nie wie, co przykrości!" Szczęśna oczy dłonią przysłoniła. Nie; nie pójdzie już

nigdy do tego przybytku nędzy, wstydu i upokorzenia.

A jednak poszła... Poszła nieraz jeszcze, obierając tylko inną dzielnicę miasta,

bo jeść było trzeba, bo mróz wymagał opału, bo życie musiało iść swoim torem, a

wszelkie środki oddawna się wyczerpały.

Wracając tylko ze ścieżyn tych ponurych, będących istną męczarnią, dla dumy jej

i ambicyi, Szczęśna dochodziła coraz silniej do przekonania, że należy jej,

zanim te ostatnie zabytki się wyczerpią, szukać przedewszystkiem pracy i

zarobku.

Gdzie jednak pracę tę znaleźć? Co robić? Odebrawszy bardzo staranne, lecz ogólne tylko wykształcenie, nie umiała nic dokładnie, nie posiadała ani patentu, ani żadnych fachowych kwalifikacji. Napróżno załamywała rączki drobne. Znikąd światła, znikąd pomocy. Pani Zaliwska, uwiadomiona o zamiarach córki, nic przeciw nim nie miała. — Ha — mówiła — skoro taki dopust Boży, idź, moje dziecię i pracuj. Ja chociaż chora, postaram się zająć całym domem. Przecież to niezadługo zmienić się musi.

Iść, ale gdzie? Napróżno obiegała wszystkie kantory nauczycielskie, prosząc o jakiegokolwiek zajęcie; napróżno ogłaszała w Kuryerach. Niczem do życia pracy nie przygotowana, pracy tej dostać nie mogła. A tymczasem egzystencja taka równała się znów krwawej i ciernistej drodze na Golgotę; drodze, znanej wszystkim pasierbom Fortuny. Drobne fundusze wyczerpały się do dna; w imię lepszej przyszłości, mającej lada dzień nadejść, sprzedawano z domu lepsze zabytki, niknęły w paszczy lombardów najdroższe, bezcenne prawie pamiątki. Sprawy spadkowe wikłały się coraz bardziej; Zygmunt nie przyjeżdżał już wskutek tego, a dystyngowani znajomi, czując w słowach pani Zaliwskiej pośrednią prośbę o pożyczkę, usunęli się od niej zupełnie. Jedna więc tylko praca Szczęsnej mogła tu przynieść cośkolwiek. Niestety, brak praktycznego kierunku w wychowaniu, stawał się dla niej w tej chwili ciosem

zabójczym. Poetyczna idealistka, której nie dano żadnej broni do walki o chleba kawałek, musiała w walce tej zdeptaną zostać. Widząc wreszcie, że nędza, nędza złocona, z całą swą ohydą, z całą goryczą i upodleniem, zbliża się coraz szybciej i coraz groźniej krwiożercze szpony zaciska, Szczęsna postanowiła złamać dumę, uchylić karku i możliwych swych miej-

skich przyjaciół o pracę prosić. Projekt nie był łatwy do wykonania. Jeżeli bowiem ubodzy krewni usuwali się od prezesowej, zarzucając jej — państwo, bogaci trzymali się również zdala, nie mogąc darować ubóstwa. Pomimo tego, przybrana w grubą swą żalobę, Szczęsna pukała dnia tego do drzwi kuzyna swej matki, a dyrektora jednej z większych instytucji finansowych. Państwo siedzieli przy śniadaniu. Lokaj ze względu na pokrewieństwo, wprowadził ją do bogatej, lecz ciężkiej i przeładowanej sali jadalnej. Szczęsna, jako kobieta bardzo piękna, a nosząca znane i szanowane nazwisko, spotykała się tu zwykle z uprzejmem przyjęciem. I dziś pani domu podniosła się natychmiast, a ucałowawszy "śliczną pieszczotkę", posadziła ją obok siebie. Wzrok Szczęsnej zatrzymał się na wykwintnych potrawach i napojach, nagromadzonych na stole. Gdybyż choć cząstkę ich mogła matce swej zanieść, siły wróciłyby jej prędej. — Może czarnej kawy i likieru — zaproponował pan dyrektor, uszczęśliwiony, że mu

to urocze zjawisko przerwało nudne sam na sam z niemłodą i pretensjonalną żoną.
Szczęśna nie jadła dziś nic jeszcze, lecz niemniej zgodziła się na czarną kawę.

— Pobladłaś i zeszczuplałaś, ma mignonne, nie szanujesz się widać i nie uważasz

na siebie. A to wielka wada w kobiecie.

— Mam kłopoty, moja ciociu, to najprostsza przyczyna złego wyglądu.

— Kłopoty? Taka piękna istota ma kłopoty? Cóż to, narzeczony się bałamuci?

— Nie, kuzynie. Troska moja jest innej natury i nawet, w skutek niej, przyszłam z prośbą do ciebie.

Dyrektor wyprostował się i zeszywniał od razu.

— Mam tak mało czasu...

— Wiem o tem i dlatego przypuszczam, że mi pozwolisz tu, przy czarnej kawie, pomówić z sobą. Służba odeszła, mamy więc pełną swobodę, a może żona twa dorzuci dobre słowo za mną.

Spojrzała na dyrektorową, lecz ta rozplątywała w tej chwili mozolnie łańcuszek

od zegarka. Szczęśna rumieniła się i bladła naprzemian.

— Kuzynie — mówiła wreszcie drżącym głosem — wiem, że lubiłeś ojca mego i że mi nie zechcesz odmówić.

— O! teraz takie ciężkie czasy — przerwał, zastrzegając się z góry przeciw pożyczce.

— Dla tego właśnie, że ciężkie, przyszłam cię prosić o pracę.

— Co? O pracę? Nie rozumiem.

— Tak. Ciocia posiada liczne stosunki, możeby mnie mogła gdzie zarekomendować.
Wezmę lekcyę, lektorstwo, cokolwiekbądź, byle ręce o cokolwiek zahaczyć. Ty,
kuzynie, zawiadujesz rozległemi biurami; dziś używają kobiet do pracy takiej,
możebyś więc mógł dać mi w nich najpodrzedniejsze chociaż miejsce. Dyrektor wyprostował się z godnością. Katona.
— Moja śliczna kuzyneczko, mogą, mię ludzie lubić, nie lubić; mogą mi przyznawać
wysoką inteligencyę, lub jej odmawiać; nikt jednak nie zarzuci mi braku
uczciwości, nikt nie powie, żem demoralizował własne społeczeństwo. Dopóki ja
zawiaduję powierzonymi mi instytucyami, dopóty noga kobiety, jako pracownicy,
progu ich nie przestąpi. Nie po to trzymam urzędników, aby czas na flircie
spędzali. Miejsce kobiety jest w domu, przy ognisku rodzinnem; tam jej praca,
tam jej powołanie.
— A jeżeli ognisko to grozi rozpadnięciem się, ruiną?
— Niech oszczędza; tem najwięcej dokona. Kuzyneczce się nie dziwię, boś
młodziutka, więc ci w głowie zawrócono. Wierzaj mi jednak, że gospodarność i
oszczędność, to najstosowniejsze zużycie kobiecych zdolności. Najlepszy dowód

na mojej żonie — tu, otyłą swą połowicę z galanteryą w rękę pocałował. — Za
dzisiejsze śniadanie medal mogłaby dostać, ale, pomimo stanowiska, nie wstydzi
się sama do rondla zajrzeć.
— Jeżeli jednak niema co w ten rondel wsypać? — podjęła głosem łzami stłumionym.

— To jej wina; czemu nie oszczędzała? Oszczędność, kuzyneczko, to potęga, to podstawa bytu.

I szukając już od chwil kilku po kieszonkach wykałaczkę, wyjął pugilares, a wyrzuciwszy z niego paczkę storublówek, dobadywał się koniecznie na dnie owego złotego cure-dent.

— Eureka! — zawołał wreszcie z tryumfem. — Jest!

Uspokojony odnalezieniem zguby, wkładał teraz tęcze banknoty do portfelu, przeliczając je, prostując i gładząc z lubością.

— Powtarzam, kuzyneczko, oszczędność, to matka wszystkich przymiotów. Ja, od wielu lat już, połowę dochodu tylko wydaję a pół kapitalizuję. Mógłbym przecież hulać także, ale powiedziałem sobie raz: skromnie a po Bożemu; więcej jak pięć tysięcy rubli nie wydaję i nie wydaję.

— Mamciu — zwrócił się do żony — nalej mi jeszcze kieliszek Chartreuse'y.

Pyszna, pod słowem, no i pomaga trawić.

Popił złotawego płynu i wykałaczkę w zębach umieścił.

— A więc, kuzynie, żadnej mi nie robisz nadziei?

— Nie byłem nigdy chorągiewką na dachu — odparł z godnością. — My, ludzie na

wyższych stanowiskach, powinniśmy stać na straży godności naszego społeczeństwa.

I ja więc do demoralizowania go ręki nie przyłożę. Oto moja zasada, a od zasad

nie zwykłem odstępować. Za tę stałość przekonań, za przysługę, jaką ci dziś

wyświadczam, kuzyneczko, powinien mi z czasem mąż twój podziękować.

Podniósł się, na dowód, iż posiedzenie za skończone uważa, chowając zaś

pugilares, storubłówkami wypakowany, który dotąd ciągle w rękę trzymał, dodał:

— Wydawać połowę tylko procentu od kapitału, który się posiada, oto cała

tajemnica spokoju i zadowolenia.

— A jeżeli się nic nie posiada? — rzuciła z goryczą.

— No, o takich się nawet nie mówi — zapewnił z pogardliwym wydęciem wargi.

— O takich się nie mówi — zawtórowała z namaszczeniem pani dyrektorowa,

przymykając puszkę z kawiozem.

"O takich się nie mówi" — brzmiało w uszach Szczęsnej, gdy gościnne te

opuszczała progi. Gorycz słów tych smagała ją i gnała naprzód.

"O takich się nie mówi..." Kobiecie wolno tylko być boginią lub kapłanką, nie

wolno być człowiekiem; nie wolno jej żądać chleba dla siebie i swoich; nie wolno

przygasłego ogniska własnymi założyc rękami, rozdmuchać własnym tchnieniem.

Spółczeństwo nie uwzględnia potrzeby tej, i nie daje jej ani stosownych

wiadomości, ani żadnej broni w walce o życie, o chleba kawałek.

Wolno jej tylko

być piękną — szeptała rozgorączkowana — i za piękność tę znosić zniewagi.

Pieszczota lub obelga, nic innego. Nikt nie poda dłoni bratniej, uczciwej, nikt

nie pomoże, tak jak mężczyźnie, przyjazną radą, życzliwą wskazówką, dobrem

słowem.

Skronie jej pałały, oczy błyszczały gorączką.

Z rozpaczy wstąpiła po raz dziesiąty, do kantoru nauczycielek, i tu —
o dziwo! —
zapropozowano jej lekcyę francuzkiego na Dzikiej ulicy, co dzień
godzinę, za
pięć rubli miesięcznie. Nazywały się to: "dobre warunki." Z Hożej na
Dziką,
bagatela! Wprawdzie dziewczę o konstrukcyi tak delikatnej, jak
Szczęsna, mogło
kursa podobne, zimą zwłaszcza, śmiercią przypłacić, ale zasadzie stało
się
zadość.

— Kwiaty są na to, by marzły i marniały — mówiła sobie
rozgoryczona — na to, by
je podziwiać, bawić się niemi, a później podeptać. Człowiek tylko ma
prawo do
spokojnej, uczciwie wynagradzanej i byt dającej pracy. Ja przecież nie
jestem
człowiekiem; nie można mnie spychać do takiej powszedniości.
Jestem pięknem,
boginią, kapłanką i — kwiatem.
Klasyczne jej usta wykrzywił po raz pierwszy w życiu, uśmiech
szyderyczy. Urągała
nim sama sobie i własnej niedoli, urągała upiorowi nędzy, którego
szpony czuła
już na sobie.

XXII.

Za upokorzenie, za gorycz i zgryzotę spotkała Szczęsną na Hożej
nagroda.

U progu czekał na nią Zygmunt, pod nieobecność jej przybyły.
Wzruszona, do głębi wstrząśnięta, rzuciła mu się w ramiona. On zaś,
tuląc z

miłością i utęsknieniem postać tę ukochaną do piersi, badał
równocześnie
trwożnym okiem zmiany, zaszłe w prześlicznych, lecz poblądłych i
zeszczuplałych
jej rysach. Znać było, iż nie zwodzi go rumieniec radości, wykwitły na
jej
licach, nie łudzi gorączka, paląca się w źrenic szafirze.
Snać przez czas czekania na nią zauważył zmiany, zaszłe w domu, a
brak
cenniejszych sprzętów dopowiedział mu resztę. Może zresztą Władek,
wyciągnięty
na słówka przez przyszłego szwagra, mniej się dyskretnym okazał.

— Szczęsno, gołąbko moja biała, i tyś miała serce nie napisać mi, co
się tu
dzieje?

— Tak długo nie przyjeżdżałeś, ukochany.

Teraz na niego przyszła kolej goryczy.

— Bo nie mogłem. Nie mogłem... Czy ty rozumiesz, czem twarda
konieczność ta była
dla mnie?

I tuląc ręce jej do ust, mówił miłośnie:

— Szczęsno, każdy dzień, spędzony bez ciebie, był mi ciemnicą, był
straconą

chwilą, życia. Gdybyś ty wiedziała, ile walk przeszedłem, ile nadziei
przez czas

ten pogrzebałem, tobyś się nie dziwiła, że, jak rozbitek do jedyne
przewodniego dla mnie światła, do ciebie wyciągam ręce. Obojgu

nam potrzeba

spokoju i ukojenia; przyjeżdżam więc po skarb mój, by cię tym razem
zabrać

stanowczo.

Nie przeczyła, pojąc się samym dźwiękiem wyrazów, które po
przejściach ostatnich

błogą harmonią jej się zdawały.

— Przywożę ci złe wieści, księżniczko moja — mówił głosem stłumionym — złe o
tyle, żem ich nie chciał pierwszy matce twej zwiastować.
Szczęśna, w której dźwięk ten sam wyrobił już chorobliwą,
nadczołość,
wyprostowała się, zwracając ku niemu trwożne spojrzenie.

Rozmarzenie jej pierzchnęło odrazu. Koniecki zaś mógł teraz dopiero
sprawdzić w
całej pełni smutne ślady, jakie w bledziutkich jej rysach wyryła troska
ostatnich tygodni.

— Czy znów jaki cios nowy? — zapytała.

— Prawie, ukochana moja. Oto wierzyciele położyli areszt na całej
waszej
polisie.

— Jakto, i nie dostaniemy nic?

— Prawdopodobnie, Szczęśno.

Przeraził się zmiany, jaka zaszła w jej rysach.

— To jest zresztą niepewne; rzecz do wyprocesowania. Nie wiemy,
widzisz, jak się
będzie na to zapatrywał zarząd Towarzystwa, co mówią jego statuty.
W każdym

razie sprawa się przeciągnie, skutek jej zaś nader jest wątpliwy.

— A ty, a twoje pieniądze, Zygmuncie?

— Zrezygnowałem z nich zupełnie.

Szczęśna podniosła rękę do czoła, jak gdyby ogrom nieszczęścia tego
myśli jej
mieszał.

— Zrujnowany! Zrujnowany doszczętnie przez nas!... Przez mego
własnego ojca... —

szeptala z bólem, obłędu sięgającym.

— Tak, ubogi zupełnie, lecz szczęśliwy, bo ubóstwo to ty mi słodzić
przyrzekłaś.

Przyjechałem po obietnicę twą, Szczęśno. Przybyłem po skarb mój i
szczęście
moje.

— Ubogi, zrujnowany przez nas, chcesz mię wziąć jednak?
— Chcę na lata pracy i mozółu szczęścia promyk sobie zdobyć.
Pochyliła się ruchem nagłym, nieobliczonym i ustami gorącemi do ręki jego przylgnęła.
— Szczęśno! — zawołał, dłoń cofając.
— To moja odpowiedź i moja podzięką. To przeproszenie, Zygmuncie... za mego ojca. Łzy, jak grad, po białych jej toczyły się licach.
Wyciągnął ramiona, by ją na piersi swej utulić, lecz ona ruch ten dłonią powstrzymała.
— Sądzę — wyszeptała — że czara wyczerpała się.
— Ja ci ją osłodzę, gołąbko moja.
— Nie, Zygmuncie. Związek nasz dziś byłby okrucieństwem.
— Co to znaczy, na Boga? Odpychasz mię?
— Nie, bo wtedy siebiebym zabiła; ale musimy czekać lepszej przyszłości.
Obecnie, gdy pomoc oczekiwana zawodzi, nie należę do siebie. Nie mogę przecież rzucić mojej chorej matki i rodzeństwa na pastwę nędzy, o własnem tylko myśląc szczęściu.
— Ależ ja tu jestem — zaprzeczył żywo. — Już ci się przyznam, że objąłem oddawna miejsce administratora w Koniecpolu, że wyporządzi-

łem domek i dla rodziny twojej znajdę w nim pomieszczenie.
Wielkie oczy Szczęśnej bezgranicznym błysnęły bólem.
— Zygmuncie, więc nie dość, żeśmy ci zabrali wszystko? Sądzisz śnać, iż nieszczęście zabiło we mnie poczucie godności i ambicyi, że wyrwało mi z serca

miłość dla ciebie? Myślisz więc, że ja, uboga, mogłabym ci narzucić
osób tyle po

to, by ciężar ten zwichnął ci karierę i życie, bym wraz z nim stała się
kulą u

twojej nogi, przekleństwem istnienia?

— Szczęśno!

— Przenigdy!

Rozszerzone jej źrenice pały, z wyprostowanej postaci biła siła i
potęga

niezlomnego postanowienia.

— A więc chodź do mnie sama.

— A oni? Mamże ja, jedyna dorosła i silna w tej rodzinie, rzucić ich
obojętnie

na pastwę głodu?

— Czy niema więc drogi wyjścia?

— Jest. Czas i cierpliwość. Może Bóg ulituje się nad nami.

— Powiedz lepiej: śmierć lub rozłaka! — rzucił porywczo, lecz
widząc przepaść

bólu w ciemnych jej oczach, jął przeproszać:

— Przebacz, Szczęśno, ale ty mnie chyba nie kochasz, skoro możesz
na takie

narażać mię męczarnie.

— Zygmuncie, gdybyś mógł do serca mego zajrzeć, ujrzalbyś tam
tylko miłość do

siebie i ból śmiertelny, upokorzenie i lęk o przyszłość. Ach, Boże! —
dodała,

załamując dłonie — czemu mnie nie nauczono być czemkolwiek,
czemu do pracy na

chleb nie wdrażano? Czy dlatego, by życie ciężyło mi dziś jak
kajdany, bym w

rozterce z sercem własnym i całą istotą podwójne cierpiała katusze?

— Uwolń się od nich, Szczęśno, składając brzemień trosk swych na
moje ramiona.

— Mogę rodzinie swej własne oddać życie, lecz nie pozwolę nigdy,
byś ty w

ofierze tej brał udział.

— Co zrobisz jednak sama?

— Będę pracować, zapobiegać i o byt dla nich walczyć.

— Ty, Szczęśno? Ty, kwiat cieplarniany, istota nie znająca zimnego podmuchu

rzeczywistości?

— Tem gorzej dla mnie.

— Ależ, na Boga, czy wiesz, na co się narażasz? Na jakie przykrości, upokorzenia, obelgi może? Szczęśno, ludzie w wielkim mieście, tam gdzie o byt,

o dach idzie, to szakale. Twoja mło-

dość, twoja piękność, wszystko to potępi cię. Poetyczna idealistka, której nie

dano żadnej broni do walki o chleba kawałek, musi w walce tej zdeptaną zostać!

Uśmiechnęła się boleśnie, bo zdanie to nieobcem jej było.

— Ukochana, przyrzeknij mi, że myśli tej nie będziesz w czyn wprowadzać.

Podniosła na niego oczy, w których się znów morze bólu odbiło.

— Muszę. Nie mam wyboru. Nie praca mnie zresztą przeraża, lecz męka moralna,

lecz niepewność jutra i rozstanie z tobą, Zygmuncie.

— Więc odtrącasz mnie stanowczo?

— Nie odtrącam, Zygmuncie, ale błagam o cierpliwość, o przebaczenie... Wszak

młodzi jesteśmy, czekać zatem możemy. Zresztą, lepiej może, byś zapomniał o

mnie....

Gorycz, wzbierająca w duszy mężczyzny, wybuchnęła nagle gwałtownym,

niewowstrzymanym potokiem:

— Nie kochasz mię i nigdy, nigdy nie kochałaś! Straciłem wszystko: majątek,

przyszłość, stanowisko, zrujnowałem starca, który mi ojca zastępował, zdeptałem

cel, przez niego ukochany, a czyniłem to radośnie, bo mię wiodła
myśl o tobie,
boś mi ducha zaczarowała i odebrała godność mężczyzny, boś mi
świat cały sobą
zasłoni-

ła. I w chwili, gdy zubażały, zrujnowany wyciągam do ciebie ręce,
gdy potrzebuję
twego uśmiechu, požądam całej istoty, ty w chwili takiej zasłaniasz
się chimera,

byle mnie zdeptać i odepchnąć!

Wyciągnęła ręce, zasłaniając się przed słowami jego, jakby przed
ciosem
fizycznym.

— Nie kochałaś mię i nie kochasz! Musisz zamiast serca lód mieć w
piersiach.

Inaczej odczułabyś, że takim postępowaniem zabijasz mię moralnie,
tak jak

rodzina twoja zabiła materyalnie!

— Litości! Zygmuncie, litości!...

Głos jej złamał się, a ręka za serce chwyciła. Ten błagalny okrzyk
bólu

oprzytomnił go i do stóp jej rzucił.

— Przebacz, Szczęśno! Byłem okrutnym, byłem nieludzkim egoistą,
ale niech to

uniesienie właśnie będzie wyrazem wielkiej mej miłości. Słuchaj,
ukochana, jam

się wyparł wszystkiego dla ciebie, jam zawiódł nadzieje we mnie
pokładane,

zdradził sprawę, której miałem być rzecznikiem. Za tę miłość, za ten
brak hartu

męskiego, nie karz mię odepchnięciem! Przywiozłem wszystkie
papiery,

przygotowałem formalności, rzeknij więc słowo tylko, a za parę
tygodni będziesz

moją, moją, moją na zawsze!...

Korzył się, błagając na kolanach.

— Nie mogę — wyszeptała. — Nie mogę w chwili złego losu rzucić dziś mojej matki.

Koniecki zerwał się gwałtownie. Płomienie do głowy mu uderzyły.

— To ostatnie twoje słowo?

— Na teraz ostatnie — mówiła, wyciągając ku niemu ręce.

Ale on ruchu tego nie widział.

— Żegnam panią! zawołał i wybiegł szybko. Zanim Szczęsna zrozumiała, o co

chodzi,

chwycił futro z przedpokoju na rękę i drzwi zatrzasnął za sobą.

Pozostała sama. W głowie jej szumiało, przed oczami kolorowe latały plamy.

Zaplotła ręce i czoło w nich ukryła. Pojmowała w tej chwili jedno tylko: oto, że

zawisła nad nią jakaś niepowetowana klęska, jakieś nieszczęście, któremu

zapobiedz nie była w możności. Zdawało jej się, że otworzyła się przed nią nagle

przepaść bezdenna, i że, pozbawiona gruntu pod nogami, spada w nią coraz niżej,

niżej, na dno piekieł, pożogą krwawą zalanych.

Jak długo to trwało — nie wiedziała. Zbudził ją do rzeczywistości głos siostry

młodszej; w salonie było ciemno, zdala na ulicy rewerberzy żółtawe gromniczne

rzucały światło.

— Szczęsno — mówiła — szukam cię wszędzie, bo mama leży, a służąca powiada, żeś

wy-

szła dziś przed obiadem i nic w ustach dotąd nie miałaś. Myślałam, że tu jest

pan Koniecki, i dlatego nie wchodziłam.
Nazwisko to samo rozwidniło ciemności w umyśle Szczęsnej.
— Nie wiem, czyś ty spała — ciągnęła dziewczynka. — Tak dziwnie,
martwo
wyglądałaś... Masz, przyniosłam ci filiżankę herbaty, posil się trochę.
Szczęsna przyciągnęła drżącą ręką siostrę i do serca przytuliła. Był to
dziś cel
jej, racya bytu i jedyna pociecha zarazem.

Pani Zaliwska gorzej się miała nazajutrz. Wieść ta podniosła Szczęsną
wcześniej
z łóżka i, wstrząśniętej wczorajszym przejściem, energię i sprężystość
przywróciła.
Nie mogła w tej chwili myśleć o sobie, nie mogła zastanawiać się nad
wszystkiem,
co zaszło. Ubrana w grubą swą żałobę, wybierała się właśnie po
lekarstwo, gdy
służąca dała jej znać, iż jakiś siwy pan chce się z nią widzieć i czeka
w
saloniku.
W przewidywaniu jednego z wierzycieli szła ze spuszczoną głową i
przecuciem
nowej przykrości, gdy na progu stanęła jak wryta.
— Pani mnie nie poznaje? — zagadnął przybyły. — Jestem
pułkownik Andrzej
Dowburt.

Krew jej spłynęła do serca, oczy zaś trwogą błysnęły.
Wzrok starca biegł ku niej badawczo z pod brwi krzaczastych, rysy
zaś jego,
zmarszczkami poorane, łagodniały stopniowo. Postać ta, jak trzcina
wiotka a
drżąca cała, o licach przejrzystych, rażących przy krepie czarnej
kredową
bladością, i oczach nadnaturalnie powiększonych a ciemną
otoczonych obwódka

wzruszała go mimowoli. Serce pułkownika miękło, ręka zaś, na znak rozterki z

sobą samym, szarpała niecierpliwie wąs siwy.

Jak tu było walczyć z tym kwiatem egzotycznym, uroczym, a tak niesłychanie

wątlym?

— Pani drży cała — mówił wreszcie, przysuwając jej szybko krzesło.

— Czyżby mój

widok tak cię przeraził? Uspokój się, dziecię drogie; Andrzej Dowburt nie zwykł

jako wróg niczyjogo progu przestępować.

Dziewczę, ujawszy ręką poręcz krzesła, wyprostowało się siłą woli:

— Panie pułkowniku, racz przebaczyć. Jestem trochę cierpiącą, przytem zaś —

dodała ciszej — zaczynam już lękać się nowych ludzi.

— Ale ja, na szczęście, należę do starych. Do tych, którzy zwykli szanować

niedolę, a czoło chylić przed zasługą.

Ujął rączki kobiety i, sadzając ją łagodnie sam zajął miejsce naprzeciw.

— Panno Szczęsno, przychodzę tu w imieniu Zygmunta.

Fala krwi gorącej przebiegła jej rysy.

— Wiesz pani, że związkowi waszemu byłem bardzo przeciwny.

Dlaczego — to rzeczy

zbyt bolesne dla nas obojga, by je poruszać dzisiaj. Do walki jednak z przekonaniem memi stanęły, takie potęgi, jak: śmierć i miłość.

Pierwsza zabrała

ojca pani; druga osieroca mię na starość, bo zabiera mi mego chłopca, a bodaj i

tobie, biedne dziecię, siły łamie i skrzydła podcina.

Milczała.

— Mogłem walczyć z tobą, panno Szczęsno, jako z młodą, szczęśliwą i opieką

rodziców otoczoną. Sieroctwo tve, żałoba, oraz idąca z nią w parze niedola

wytrąciły mi broń odrazu. Straciliśmy oboje wszystko. Przed tobą jednak życie, przedemną już tylko — mogiła. Niechżeż nie unoszę do niej łez twych, niech one na sumieniu mem nie ciężą. Nie skrzywdziłem nigdy nikogo, pragnąłem tylko dobra Zygmunta, a dziś los mści się snąc nade mną za winy niepopelnione, bo każe mi patrzeć nietylko na ruinę wszelkich marzeń, lecz i na ból mego chłopaka. — Wiem, panie pułkowniku, iż staliśmy się dla pana przyczyną całego szeregu klęsk — mó-

wiła zbieletemi usty. — Bóg świadkiem, że myśl ta życie mi zatruwa i spokój odbiera. A jednak czemżeż ja, nieszczęsna, winę tę okupić lub złagodzić mogę? Starzec spojrział bystro w oczy kobiety. — Czem? Znosząc mężnie jej skutki. Niechżeż Zygmunt, zepchnięty do roli nędzarza, do stanowiska płatnego sługi i oficjalisty, znajdzie przynajmniej w pani podporę i osłode. Trzeba mieć odwagę swoich przekonań i umieć znosić skutki własnych czynów. Unosił go temperament, rozgrzewało poczucie doznanej krzywdy. — Pani wie i rozumie, że gdyby nie stosunek, wiążący go z wami, Zygmunt byłby potrafił mienie swe z Zaliwiec uratować. Skrępowany miłością do pani, łudzony ową polisą, stracił wszystko, gdy zaś ubogi i zgnębiony przyszedł się upomnieć o słowo twoje, odepchnęłaś go podobno. Szorstkie, porywcze te słowa, jak groty ostre, godziły w serce kobiety. Błada

bardzo, gnąca się pod brzemieniem ciężkiego zarzutu, wyciągnęła
błagalnie ręce
przed siebie.

— Ubogi, zgnębiony? — powtórzyła głosem, łzami zdławionym. —
A ja czyż nie
jestem także ubogą i zgnębiającą? Ta polisa była jedyną i ostatnią naszą
nadzieją.
Jeżeli nam ją zupełnie od-

biorą, pozostaniemy bez dachu i chleba na jutro. Czy mogę więc
rzucić chorą
matkę i dzieci bezradne na pastwę losów niepewnych, by własnego
szukać
szczęścia?

— A cóż ty, dziecię moje, poradzić im możesz?

— Mogę im oddać serce wierne i parę rąk zdrowych, mogę pracować,
o ile mi sił
starczy, mogę w ostatnim razie umrzeć z nimi...

Z oczu jej, jak śmierć smutnych, dwie grube łzy się stoczyły.

Krzaczyste brwi starca zbiegły się, w siwych, mądrych jego oczach
wzruszenie
błysnęło.

— Panno Szczęśno — mówił — szanuję twoją chęć pracy i chylę
głowę przed
poświęceniem, ale walka o byt nie znosi słabych i
nieprzygotowanych. Bezbronni
giną zwykle w brutalnych jej zapasach. Gdybym sądził, że Zygmunt
jest ci
obojętnym, powiedziałbym: rób, jak za stosowne uważasz, ja zaś z
kim innym go
ożenie.

Szczęśna zerwała się, z wyrazem bólu i przestrawu rękę do serca
przyciskając.

Starzec śledził ją badawczo, chcąc wzrokiem do głębi duszy jej
przeniknąć.

— Jeżeli jednak masz dla niego w sercu odrobinę uczucia... —
mówił z wolna.
Spojrzenie, jednoczące w sobie całą potęgę miłości, było mu jedyną
odpowiedzią.

— W takim razie — ciągnął — ja, starzec siwowłosa, ojciec jego
przybrany i
jeden opiekun, ja, który byłem związkowi temu tak przeciwny, że
nawet prośbom
twoim niegdyś nie uległem, przychodzę dziś i, chyląc kornie przed
panią głowę,
błagam cię, abyś zechciała dołączyć do Zygmunta".
Para rączek przejrzystych załamała się rozpacznie.
— Nie mogę, nie mogę! — jęknęła.
— Dlaczego?
— Bo i ubodzy mają swoją dumę, bo jeżeli nie miłość dla p.
Zygmunta, to prosta
uczciwość nie pozwala mi wciągać go głębiej jeszcze w nasze
nieszczęście. Wobec
niezałatwionych spraw spadkowych związek nasz jest w danej chwili
niemożliwością. Zamiast szczęścia i ukojenia wniosłabym do niego
tylko cień
niedoli, który wyrzutem padłby mi na duszę.
— Pani...
— Tak — przerwała — wyrzutem padłby mi na duszę, złą klątwą
zatrął nam
istnienie. Pan, którego życie nieskazitelne było, powiedz sam, czy
mam prawo w
dobie najsroźszego przełomu i najcięższej niedoli oddzielać życie
swoje od losów
mej rodziny?
— Nie — odparł Dowburt bez wahania. — Ale — dodał, pochylając
się ku niej —
przed tobą.

dziecię drogie, nie chcę robić tajemnicy, bo dziś idzie tu o przyszłość i życie
wasze. Otoż, bankructwo Zygmunta, przez Zaliwce spowodowane, jego tylko
zubożyło. Moje fundusze uratowane zostały. Mnie, starcowi, nad grobem stojącemu,
niewiele do życia pozostaje, a wszystko, co posiadam, stanie się jego własnością. Obecnie nawet dlatego do Warszawy przyjechałem, aby korzystając z
kilkodniowej tutaj obecności Sławińskich, spisać urzędownie w przytomności
dawnego przyjaciela ostatnią moją wolę. Jeżeli pozwoliłem na miejsce płatne w
Koniecpolu, uczyniłem to sposobem próby. Dziś jednak, widząc, że serca Zygmunta
nic od pani nie oderwie, przyszedłem ci odsłonić prawdę całą. Niepowetowaną bywa
śmierć tylko. Niech więc strata, jaką on poniósł, nie przeraża cię i nie odbiera
mu twego serca. Co zaś do rodziny twojej, panno Szczęsno, i ja i Zygmunt
spróbujemy przyjść jej z pomocą.
— Przenigdy! — zawołała. — Och, przez Boga żywego, pułkowniku, nie utrudniaj mi
pan zadania, nie rób mię jeszcze nieszczęśliwszą! Przy sięgam na wszystko, co
świętego jest na świecie, iż wyrwać z serca miłość dla Zygmunta z życiemby
tylko mogła, lecz przysięgam również uroczyście, iż żadnej więcej pomocy dla
mojej rodziny ze strony jego nie przyjmę. Powta-

rzam, co już raz powiedziałam, że narzuceniem mu osób tylu nie chcę się stad

kulą u jego nogi, ani przekleństwem dla człowieka, któremu szczęście nieść

winnam. Dość już ofiar, dość poświęceń z jego strony.

— A czy sądzisz pani, że czas przyniesie zmianę pod tym względem?

— Musi — wyszeptała. — Matka moja wyzdrowieje, brat dorośnie i weźmie na siebie

część trudów, siostry dokończą edukację i przestanę im być

potrzebną. Zresztą,

kto wie, może polisa zostanie nam przysądzona. A wtedy, gdy im

będzie lepiej lub

gdy pan Zygmunt odzyska swoją własność, z radością wyciągnę ręce ku niemu.

— Czy to rozsądnie jednak wiązać się słowem na tak długo? — pytał starzec.

Pobladła śmiertelnie, oczy jej zaś, rozszerzone, z obłędem nieledwie na nim

spoczęły.

— A! — zawołała, nagłą myślą uderzona — chcesz pan, bym

zwróciła mu słowo i

wolność? Dobrze! zabierz je, lecz w imię Boga błagam cię, nie

torturuj mię

dłużej.

Osunęła się z kanapki na kolana i, kryjąc twarzyczkę w poduszkach, głośnym

wybuchnęła łkaniem.

Pułkownik, wzruszony, szarpał wąsy siwe ręką, która drżała nieco.

Rozrzewnienie

i porywczosć walczyły w nim przez chwilę. W koń-

cu poskoczył, ujął postać tę wątłą w żyłaste ramiona, podniósł i na ciemnych jej

włosach ojcowski złożył pocałunek.

— Biedne dziecko — wyszeptał. — Wszak ja przyszedłem tylko

prosić w imieniu

Zygmunta.

— Nie mogę... Nie mogę! — odparła, a podniecając się sama, mówiła:

— Przez litość, czyż nie widzicie, ile mnie to kosztuje, czy nie czujecie, że serce własne rwę na strzępy, że zamiera ono we mnie z bólu i udręczenia. Wszystko, szczęście własne, przyszłość, spokój, nieskazitelność nawet i chleba kawałek stają się fałszywym mirażem, a dokoła ciemno, ciemno, ciemno!...

— Po najczarniejszej godzinie przychodzi zwykle jutrzienka — zapewnił starzec, rączkę jej ze czcią i współczuciem do ust podnosząc.

— Jutrzienka — powtórzyła po jego wyjściu. — Alboż ona istnieje dla wydziedziczonych pasierbów fortuny, dla ptaków niebieskich, żyjących z dnia na dzień a pozbawionych dachu i chleba? Obejmując zaś rączkami pałającą głowę, dodała:

— Idź, wieczny tułaczu, szukać pracy, której nie znajdziesz, bo cię do niej nie przygotowano; idź mnożyć szeregi bezwiednych lub dobrowolnych ofiar, zastępy szlacheckiego i inteligentnego proletariatu, który napróżno do tyłu

drzwi o uczciwe zajęcie, o chleb puka. Idź.., W domu czeka cię widmo nędzy złoconej, w szych dawnych zabytków strojnej; za domem — szyderstwo i obelga nieraz. Idź! Wszak dość jesteś zdemoralizowanym, by, uchyliwszy karku, skłonić czoło, wstydem zarumienione, i prosić o protekcję. Podniosła się, wstrząsnęła i zaczęła ubierać się w futro i kapelusz. Zajrzała na chwilę do śpiącej prezesowej, a wydawszy służącej polecenie, by zwracała na chorą uwagę, dopóki ona z miasta lub młodsze panienki z pensyi nie powrócą, wyszła na ulicę.

Pomimo czarnego krepowego welonu blask ją olśniewał, pomimo
paltocika zimno
przejmowało dreszczem nerwowym. Miała zacząć dziś lekcye przy
ulicy Dzikiej, ale
czuła, że przechodzi to jej siły. Wprowadzając więc w czyn projekt,
wczoraj
powstały, skierowała się na Mazowiecką, do jednego z wpływowych a
dawnych
przyjaciół ojca, znanego mecenasa sztuki i literatury, a właściciela i
wydawcy
paru pism, których biura, połączone razem, przedstawiały miejsca,
średnio może
płatne, lecz najzupełniej dla kobiet odpowiednie.
Pan ten, bywając niejednokrotnie w Zaliwcach, a później na Hożej u
jej matki,
otaczał Szczęsną wyszukanemi względami podziwu

i uwielbienia. Nie kryjąc wrażenia, jakie robiła na nim doskonała w
liniach i
kolorycie, klasyczna jej piękność, zachwyty swój przybierał w formy
pełne czci,
należnej kobiecie jej urodzenia i stanowiska.
Nie chcąc nachodzić go w domu, Szczęsna skierowała się do biur
redakcyjnych.
Samo wejście tutaj było już dla niej upokorzeniem i męczarnią.
Zdawało jej się,
iż żałobna jej szata zdradza odrazu rolę petentki, że w mrowisku tem,
rojącym
się od panów, pełnem gwaru i dymu tytoniowego, patrzą na nią z
dziwną mieszaniną
szyderstwa i lekceważenia, że nawet spojrzenia podziwu dla jej
młodości i urody
policzkują ją jeszcze natręctwem swem i śmiałą poufałością.
Na szczęście pan radca i redaktor zarazem niedługo kazał jej czekać.
Zaledwo

służący wręczył mu kartę wizytową, gdy sam stał już na progu,
witając ją
najuprzejmiejszymi wyrazami.

— Pani — mówił z niskim ukłonem — cóż za zaszczyt! Dzień
dzisiejszy powinien być
odtąd jako święto w biurach mych obchodzony.
Po pochylonych twarzach współpracowników złośliwy przebiegł
uśmiech.

Wprowadzona do gabinetu, Szczęsna zasypana została
grzecznościami. Na pierwszą
wzmiankę o prośbie, radca oburzył się żywo:

— Pani wie, że życzenie jej nietylko stanie się rozkazem dla mnie,
lecz że
szczęśliwym będę, rozkaz ten spełniając. Komu Wenera z Milos rysy
swe
przekazała, ten ma prawo uważać nas wszystkich za wiernych swych
niewolników.

— Uprzejmość pańska dodaje mi otuchy do prośby bardzo ciężkiej —
mówiła
nieśmiało.

I zbierając całą energię, całą odwagę, opowiedziała mu w kilku
słowach o
krytycznym położeniu rodziny swej, prosząc, czyby w biurach jego
nie mogła
znaleźć jakiegokolwiek zajęcia. Znała doskonale języki obce, miała
podobno ładny
styl, możeby jej, sposobem próby, powierzył jakie tłumaczenie,
możeby pozwolił
sił spróbować?

W miarę, jak mówiła, rysy pana radcy i redaktora kardynalnej ulegały
zmianie.

Oczy jego, z takim zachwytem zwrócone na nią przed chwilą,
oglądały teraz
bacznie paznogie lewej ręki, dłoń zaś prawa rozczesywała powolnym
ruchem

długie, starannie utrzymane, czarne bakenbardy. Faworyty te, krucze a
lśniące i
jedwabiste, stanowiły istną dumę jego. I teraz więc gładził je
pieszczotliwie,
ukończywszy zaś ważne to zajęcie, zdjął z nosa złote binokle i
chustką, z
kieszeni wydobył ją, przecierał je ostrożnie.

— Doprawdy -mówił po chwili przykrego milczenia — szukam w
myśli sposobu, by
spełnić rozkaz pani; ale jakkolwiek fantazyja pięknej kobiety bywa dla
mnie
zwykłym prawem, tym razem lękam się, iż fantazyji tej nie będę mógł
zadośćuczynić.

— Prośbę o pracę nazywa pan fantazyją? — podjęła z wyrzutem.
Radca przysunął się z krzesłem i rączkę jej
ujął.

— Pani — tłumaczył — praca to wyraz bardzo pompatyczny, lecz w
zastosowaniu tak
brzydki, tak nieestetyczny, że doprawdy nie godzi się nim szpeciść
równie boskich
rączek. Pozostawmy go tym, które, nie mogąc się już niczego od życia
spodziewać,
z rozpaczy lub urazy do rodu męskiego zaciągają się w szeregi
emancypantek i
feministek.

— Między emancypacją a chęcią zdobycia kawałka chleba przepaść
leży cała.

— Między chęcią a zdobyciem leży przepaść druga — odparł
żartobliwie, niosąc zaś
paluszki jej do ust, kończył z dobroduszną, ojcowską powagą:

— Czy sądzisz pani, że rączka podobna stworzona została do rzeczy
tak trywialnej
i wulgarnej, jak praca? Nie, dzieła sztuki, wypieszczone dłonią ludzką
czy
dłutem mistrza natury,

przeznaczone zawsze bywają ku upiększeniu życia, ku ozdobie jego,
nie zaś w
celach wyrobniczo-uitylitarnych.

I, odchylając rękawiczkę, pogładził najwpierw delikatnie dłoń jej
białą, a
później ustami do niej przylgnał.

— Atlas, aksamit — szeptał pieszczotliwie. — Marmur, w którym
ciepła krew bije.

Poufałość, do jakiej niczem go nie upoważniła, tak różna od zwykłego
zachowania

się pana radcy w salonie jej matki, oblała rysy Szczęsnej purpurą
wstydu i
oburzenia.

Radca podniósł oczy, nie kryjąc zachwyty. Fala krwi gorącej,
przywracając żywy
koloryt pobladłym jej rysom, otaczała je aureolą młodości, biła od
nich łuną,

zdrowia, krwi, temperamentu. W metamorfozie tej nagłej kobieta
wydawała mu się
stokroć jeszcze piękniejszą od poprzedniego posągu z marmuru.

— Bóstwo, rzeczywiste bóstwo — wyszeptał. — Pani chyba nie
wiesz, jak bardzo

jesteś piękną. Łączyć rysy greckiej bogini z wyrazem: praca, to
paradoks

nietylko śmieszny, lecz grzeszny zarazem. Kobieta bowiem tak
piękna, pracując,

jak pospolita wyrobница, grzeszyłaby przeciwko własnej urodzie,
błądziłaby

losowi, znieważałaby skarb, przez niebo jej powierzony. Zadaniem
gwiazdy jest

błyszczeć i spojrzenia przykuwać ku sobie.

Krucze bakenbardy jego muskały rączkę jej, przy ustach wciąż
trzymaną, fala
rumieńca zabarwiła z kolei przywiedłe rysy mecenasa sztuki i
literatury, a oczy
jego błyskały przebiegle i pożądliwie z poza kryjących je złotych
binokli.
Szczęśna, policzkowana każdym wyrazem, zerwała się, wysuwając
dłoń z jego
palców.
— Szłam, jako do przyjaciela rodziny mej — zaczęła porywczo —
ufna, że mi pan
nie odmówisz szlachetnej swej rady, że dasz pracę...
— Co do pracy — przerwał, starając się ująć napowrót jej rączkę —
droga pani,
cóż zrobić, kiedy w naturze mej leży jakaś wrodzona idyosynkrazia
do dzieł
niewieścich. Jestem zaś zbyt szczery, by panią łudzić. Co do rady zaś,
czyż jej
potrzebuje kobieta, której jeden uśmiech, jedno spojrzenie ma wartość
miny
złota. Zechciej pani tylko a...
Nie dokończył, bo Szczęśnej już nie było. Na wpół przytomna
wybiegła,
pozostawiając go samego.

XXIII.

Gdzie iść, gdzie się udać, gdzie obrócić?
Wszędzie spotykała Szczęśną obelga, wszędzie — upokorzenie. Poza
piękną, kobietą
nie chciano w niej widzieć człowieka, mającego prawo do pracy
cichej a
spokojnej, do kawałka chleba dla siebie i dla swoich. Nieuzdolniona
fachowo do
żadnego zajęcia, musiała chodzić, szukać, napraszać się, łamiąc swą
dumę

patrycyuszki i godność niewieścią. Ani zaś godność ta, ani suknia
żałobna nie
chroniły jej od szyderstw i zniewagi. A tymczasem błędne koło
zacieśniało się
coraz bardziej. Wraz z wyczerpaniem środków, Zaliwskie
pozostawały dziwnie
osamotnione. Ubodzy krewni usunęli się dawno od prezesowej,
zarzucając jej —
państwo; bogaci stronili dzisiaj, lękając się ich — ubóstwa. Nędza zaś,
nę-

dza najcięższa, bo złocona, zaciskała coraz okrutniej krwiożercze swe
szpony,
stając u progu, jak widmo niedoli, jak szkielet potworny, przerażenie
szerzący.
Szczęśna blada, wstrząsana dreszczem nerwowym, biegła do domu,
by, niby ptak
zraniony, ukryć się przed ludzkim okiem i nad własnymi myślami
zapanować.
Zaledwo jednak przestąpiła próg mieszkania, gdy dzwonek
zwiastował jej nowe
odwiedziny. Jakaś pani pragnęła się z nią zobaczyć.
W wielkich, jak przepaść smutnych i głębokich oczach Szczęśnej
przerażenie
błysnęło.
Wyszła jednak. Wśród ścian saloniku, nagich i ze wszelkich ozdób
ogolconych,
stała kobieta wysmukła, o rysach pociągających, otoczonych gęstwiną
włosów
złocistych.
Skłoniły się sobie w milczeniu.
— Nie dziwię się — zaczęła nieznajoma głosem dźwięcznym, choć
stłumionym — że
mnie pani nie poznaje. Raz tylko miałam zaszczyt widzieć ją i to w
przelocie

nieledwie. Jestem Anna Sławińska, sąsiadka najbliższa Zaliwiec i Dowburtówki.

Uspokojona, że nie grozi jej cios nowy, Szczęśna wyciągnęła uprzejmie rękę.

— Śmiałość, z jaką narzucam się pani, żąda wytłumaczenia — mówiła Ania, zająwszy wska-

zane sobie miejsce. — Dowburtówka z Annopolem są tak blisko położone, iż prostą,

koleją rzeczy rodziny panów ich łączą bardzo dawne stosunki przyjaźni. Ta

przyjaźń — tu rysy jej rumieniec oblał — upoważniła mię do dzisiejszego kroku.

Powoduje mną tylko głęboka życzliwość?... Jeżeli, pomimo tego, odezwanie się

moje uzna pani za natręctwo, gotowa jestem przeprosić ją i cofnąć się natychmiast.

— Słucham panią — brzmiała grzeczna, lecz powściągliwa odpowiedź.

Ania pochyliła się, szukając snąć w głębi duszy natchnienia do słów dalszych.

— Nieobce mi są — mówiła wreszcie — nieszczęścia, jakie spadły w ostatnich

czasach na rodzinę państwa. Opowiadał mi o nich narzeczony pani, pan Zygmunt

Koniecki. Od niego wiem również, że matka pani jest chora, a sprawa asekuracyjna

wikła się podobno. Sądzę, że jeżeli w chwilach ciężkich ludzie powinni ludziom

przychodzić z pomocą, to obowiązek solidarności podobnej tem silniej spoczywa na

kobietach.

Szczęśna wyciągnęła rękę ruchem przeczącym. Panna Sławińska, intuicyą wiedziona, w lot ją zrozumiała.

— O, proszę — zawołała żywiej — pozwól mi pani dokończyć. Ja nie mówię o pomocy banal-

nej, bo do tej nie mam prawa. Przychodzę wprost z projektem, który obu nam może zapewnić równe zyski i korzyści,
— Pan Zygmunt — mówiła po chwili — pan Zygmunt Dowburt-Koniecki — poprawiła się, nadając słowom swym ton oficjalny — związany jest z naszą okolicą tradycją, stosunkami finansowymi i Dowburtówką, a raczej stryjem. Z tych przyczyn, szukając zajęcia, zmuszony był przyjąć mniej nawet korzystne warunki, byle je znaleźć w pobliżu. Równocześnie nasze stosunki rodzinne zmieniły się niespodzianie. Ojciec, według dawnego projektu, wyjeżdża pomagać owdowiałej mej siostrze; Miła, z którą miałyśmy wspólnie gospodarować w Annopolu, osiedliła się w Paryżu i poświęciła malarstwu; wobec więc opustoszałego domu, w którym pozostaje tylko matka moja ze mną, odbiega mnie zupełnie ochota od gospodarowania.
— Nie rozumiem — przerwała Szczęsna. Panna Sławińska, która mówiła to wszystko spokojnie, jak rzecz głęboko przestudyowaną i obmyśloną, raz zatrzymana zarumieniła się aż po włosy swe żółte.
— Nie rozumie mnie pani? Rzecz to tem trudniejsza do wytłumaczenia, że przychodzi mi dotknąć teraz kwesty i drażliwej... Wiem od pułkownika, że pani odkłada ślub swój dla trudno-

ści finansowych... i wiem, że pan Zygmunt bardzo jest tem zgnębiony.
Powiedzieć
mu myśli swej nie śmiałam, sądziłam bowiem, że jako kobiety prędzej
się
porozumiemy. Oto, jeżeli to może być ratunkiem na razie i zadowoli
panią,
proponuję, by pan Koniecki wziął Annopol w dzierżawę. Ja wolę
wyjechać z mamą do
miasta i kształcić się dalej. Pieniądzy żadnych na razie nie potrzebuję,
bo mamy
nieduży kapitałik zapasowy. Później więc dopiero będzie nas spłacał.
Na prośbę
moją rodzice ustąpią mu natychmiast Annopol z inwentarzami i całym
urządzeniem.
Szczęśna, nie wierząc zmysłom własnym, patrzyła na nią badawczo,
przenikliwie.
Pod siłą wzroku tego łagodne rysy Anny Sławińskiej oblała znów
purpura i,
potęgując się, łuną szkarłatu zajęła czoło jej i szyję.
Ten rumieniec zdradziecki oświecił nagle Szczęśną.
— Czy wolno wiedzieć, jaką w tem wszystkim rolę pani mnie
przeznacza?
Jasne oczy Anny Sławińskiej podniosły się ku niej z prostotą i
spokojem.
— Jedyną i najgłówniejszą. Projekt mój wtedy ma tylko racyę bytu,
jeżeli pani
się na niego zgodzi i zdecyduje w Annopolu zamieszkać. W takim zaś
razie
chciałabym, aby wyszedł

z ust pani, abyś sama powiedziała panu Konieckiemu, iż ratunek,
którego naprózno
szukał, znajduje pod ręką.

Podejrzenie Szczęsnej wzrastało; szatan zazdrości coraz silniej szpony swe w

serce jej zapuszczał.

— Pani — mówiła, z trudnością drzenie głosu hamując. —

Poświęcenie jej staje się

doprawdy zagadką dla mnie. Czemuż zawdzięczamy tak żywe zajęcie się naszym

losem?

— Poświęcenia niema tu żadnego — odparła z ujmującą słodyczą. —

Prostu, z

chwilą dezercyi mej siostry i projektowanego wyjazdu ojca nie mam i ja co robić

w Annopolu. Co zaś do powodów, czy nie wystarcza pani przyjaźń, która dziadów

naszych wiązała jeszcze?

Spojrzenie jej tchnęło prawością i prostotą, ale nerwy Szczęsnej, torturowane od

dni tyłu, przegryzione rdzą najstraszniejszą, bo troską o chleb na jutro dla

ukochanych i najbliższych, poszarpane, wytrącone z równowagi, nie mogły już

utrzymać panowania nad sobą. Zdawało jej się, iż poniewieranej, krzywdzonej,

deptanej bezkarnie wydzierają ostatni skarb, ostatnią kotwicę, która ratowała

jeszcze tonących, że jej zabierają miłość Zygmunta.

— Moznaby sądzić — rzuciła porywczo — że narzeczony mój potrafił sobie, w

wyjątkowy sposób, zaskarbić łaski pani.

Panna Sławińska doskonale intencje jej zrozumiała.

— Gdyby tak było — odparła ze słodyczą — prawdopodobnie jemubym propozycję tę

uczyniła, a jednak zwracam się z nią do pani. Zresztą, po co insynuacje? Wszak

powody me wyłuszczyłam, a sama wyjeżdżam na czas dłuższy, za granicę
prawdopodobnie.

Ręka Szczęsnej dłoń jej pochwyciła; oczy jej wielkie, gorejące, z trwoga,
śmiertelną wpiły się w rysy Ani.

— Pani go kochasz? — wyszeptała głosem zdławionym.

W delikatnych rysach złotowłosej kobiety walka się ciężka odbiła.

Trwała ona

krótco jednak. Ten wzrok płomienny, wlepiony w nią z siłą śmiertelnego

oskarżenia, przechylił szalę w cichej a na wskroś prawej naturze.

Podniosła,

jasne swe źrenice i odparła z prostotą:

— A gdyby tak było?

Szczęсна zachwiała się i za serce chwyciła:

— Kochasz go? Kochasz! I jakby na urągowisko przychodzisz tutaj, by się uczuciem

swem przechwalać?

Ania przecząco wstrząsnęła główką,

— Nie! Nie! Ja uczuciem mem nie urągam, lecz raczej niosę go w ofierze. Dotąd,

nawet wobec Boga, nawet w modlitwie nie przyznawa-

łam się do niego. Teraz, skoro pani, mająca prawo do takiego pytania, żądasz

spowiedzi, której Bóg odemnie nie wymagał, nie chcę pod fałszywe skrywać się

pozory i powiadam: tak, kocham go...

Jęk głuchy wyrwał się z piersi Szczęsnej.

Jęk ów, zamiast złagodzić pannę Sławińską, poruszył nagle wszystkie jej bóle,

przypomniał walki staczane z sobą w cichości, i, rwąc tamy, skargą bolesną

wybiegł na usta:

— Kocham go! Lecz miłość moja nie odbiera mu spokoju, nie zakłóca stosunków rodzinnych, nie wyzuwa go z majątku i stanowiska, nie naraża na walkę i upokorzenia. Zamiast związać wybranemu przez siebie człowiekowi w ten sposób skrzydła, zamiast obniżyć poziom jego dumy męskiej i ambicji, wolałabym stokroć uczucie swe na wieczne skazać milczeniu. Szczęsna wyprostowała się dumnie.

— Kto upoważnia panią do słów podobnych?
— Kto? Ta miłość właśnie, do której wyznania zmusiłaś mnie nieledwie. Ja nie chcę patrzeć na cierpienie jego, na marnowanie zdolności i pracę wyrobniczą, w płatnej służbie. Skoro niema szczęścia dla niego bez pani, przychodzę jawnie a uczciwie i mówię: Zrobię wszystko, co leży w mej mocy, by ci ułatwić życie; oddam dom

mój własny; wzamian zaś, żądam jednej tylko rzeczy: uczynić go szczęśliwym, wiedź na wyżyny, nie daj zmarnieć w trosce o chleb codzienny. Uniesiona zapałem, rozogniona, w szlachetnym entuzyazmie, piękną była nieledwie.

— Ten człowiek miał szersze idee, obowiązki, cele do spełnienia. Zaliwce go zrujnowały materyalnie i moralnie. Uczucie mnie nie zaślepia. Widzę, że, ulegając do tego stopnia urokowi pani, zawinił brakiem woli i hartu. Niema dziś jednak ludzi ze spiżu, ale to nie jest dla nas wymówka. Marną jest miłość, która myśli o własnym tylko szczęściu; marną kobieta, która, zamiast siłą,

natchnieniem i dobrym geniuszem ukochanego, staje się kulą u jego nogi.

Przed oczami Szczęsnej migają szkarłatne ogniki, w głowie jej szumiało, w sercu walczył nieśmiertelny Ormuzd i Aryman, bóg światła i ciemności, uosabiany przez uczucia szlachetnej kobiety i szalony poryw zazdrości.

— Pani — mówiła tymczasem złotowłosa — nie po dysputę tu przyszłam. Podajmy sobie dłonie i naprawmy złe wyrządzone. Wszak zgadzasz się pani na propozycję

moją i będziesz jej rzecznikiem?

— Prędzej umrę! Mogę się usunąć na zawsze z drogi Zygmunta, ale nie będę dzielić wraz z nim łask — rywalki.

Panna Sławińska powstała i dumnie zmierzyła ją spojrzeniem.

— Przyszłam, jako kobieta uczciwa, do również uczciwej i rozumnej kobiety. My

zwykliśmy działać tylko na dobro ludzi kochanych, a pani odmawia?

— Nie mogę. Siły ludzkie mają granice.

— Sądziłam wszakże, że pani sił tych nie zbraknie do spełnienia obowiązku.

— Przez Boga, nie torturuj mnie pani! Nie bryzgaj w oczy miłością twą, która mnie o szaleństwo przyprawia!

— A! — wybiegło na usta Ani szyderczo. — Zawiodłam się; myślałam, że będę mówić

z narzeczoną, a spotykam się, jak widzę, z zazdrosną kochanką tylko. I, obrażona, z zimnym ukłonem opuściła salonik.

Był to ostatni cios, godzący śmiertelnie w serce Szczęsnej.

Ziemia rozstępowała się przed jej nogami i pochłaniała stopniowo wszystko:

majątek, stanowisko, niezależność, nadzieje przyszłości, szczęście, wreszcie i nietykalność jej uczucia.

Mogła przeczuwać wszelkie klęski, lecz nigdy nie przyszło jej na myśl, by między nią a Zygmuntem stała inna kobieta. Wszak w miłość tę, jak w Ewangelię, wierzyła; była ona jej siłą.

potęgą i jedyną dźwignią moralną. A tymczasem dziś przychodziła kobieta nieznana i, apoteozując jawnie uczucia swe dla Zygmunta, jej, narzeczonej i przyszłej jego małżonki, bryzgała w oczy zarzutem, że kochać nie umie, że w egoistycznej trosce o siebie i swoich staje się ciężarem, kulą, u nogi, ruiną wybranego przez się człowieka.

Sęp zwątpienia i bólu wpił się w serce dziewczyny, pod czaszką jej huczało, w żyłach żar się przelewał. Pobiegnęła do biurka i otworzywszy szufladę, chciała jeżeli nie Zygmuntovi, to fotografii j ego chociaż spojrzeć w oczy, szukając w nich wzmocnienia i otuchy. Ręka jej wszakże na inną trafiła kopertę. Szczęsna wstrząsnęła się z trwogą zabobonną. W dłoni jej widniał list ojca, z napisem:

"Córce mej, Szczęsnej, do przeczytania w rok po mojej śmierci. "

W sercu jej, przez chwilę, ciężka toczyła się walka.

— Ostatnia jego wola, moralny testament— szeptała zbielełymi ustami.

— Nie

powinno go dotknąć; życzenie umarłych świętym bywa rozkazem.

— Tak — podsuwało widmo rozpaczki — ale słowa te przyniosą ci może wskazówkę, radę, zbawienie.

— "W rok po mojej śmierci" — broniła się wyrazami zmarłego.
— Pisał "w rok" — podszeptywało widmo złowrogie — bo nie
wiedział, że po kilku
już miesiącach staniesz, ze zgryzoty, na krańcach obłędu, że upiór
nędzy krew ci
będzie wypijał, że niedola zamieszka, jak szkielet złowrogi, u twego
ogniska, że
ci odbierze wszystko, wszystko, nawet nadzieje przyszłości, nawet
miłość
Zygmunta, pozostawiając tylko: urąganie ludzi, zniewagę i
szyderstwo.
— Nie mam prawa otworzyć.
— Masz nawet obowiązek; pismo to może wskazywać drogę wyjścia.
Kto wie, czy duch
ojca sam ci go nie podsunął, w chwili przełomowej. Komuż tem
szkodzisz? Czyj
zakaz przestępujesz? Zmarłego? Jeżeli patrzy na cię z wyżyn
pozagrobowych,
jeżeli widzi udręczenie twego serca, łyży jego krwawe i rozpacz,
pewno ci
nieposłuszeństwo to daruje. Może zaś trzymasz w ręku: ocalenie dla
matki i
rodzeństwa, zbawienie dla siebie i Zygmunta, broń przeciw tamtej,
która, nie
widząc męczarni twych, nie odczuwając tortur śmiertelnych,
przeciwstawia miłości
twojej ofiarności i poświęcenie.
Fala krwi zalała mózg Szczęsnej, w oczach jej pomarańczowe
błyskały płomyki.

Po chwili papier zaszeleściał. Ręka drżąca rozerwała kopertę.
Serce jej biło tak mocno, że je musiała dłonią przycisnąć, bo wprost
fizyczny
ból sprawiało. Krew odbiegła wszystka od głowy, a litery skakały
przed oczami.

Data listu wzruszyła ją, silniej jeszcze; wskazywała bowiem sam dzień śmierci

prezesa.

"Szczęśno — pisał. — Są chwile grozy życiowej, w których dusza ludzka wieki

przeżywa. Noc dzisiejsza do takich dla mnie należy.

Człowiek, stojący świadomie w obliczu śmierci, cofa się myślą i jednym jej

rzutem całą przeszłość obejmuje. Stokroć błogosławiony, kto rachunek ów może ze

spokojnem uczynić sumieniem. Wina własna odmówiła mi tej najwyższej pociechy, i

dlatego winę tę śmiercią chcę zmazać.

Szczęśno, to, co napiszę tutaj, powinno zostać między mną a Bogiem.

Ale

człowiekiem jestem tylko; w chwili więc, gdy mam z życiem na zawsze się rozstać,

wszystkie ziemskie uczucia, wszystkie węzły serca ludzkiego potęgują się,

zacieśniają i niewymowną sprawiają mi męczarnię. W godzinie tej potwornej,

zabójczej tortury błyska mi myśl jedna. Oto ja, życiowy rozbitek, który nie

umiał obowiązków ojca względem was spełnić, zdołam może, szczerą przedśmiertną

spowiedzią, uratować istnienie twe od

takiego złamania i zmarnowania, od takiej przepaści niedoli, w jaką się moje

stacza.

Słuchaj: Nie skrzywdziłem nigdy nikogo, nie działałem świadomie na niczyją

niekorzyść; byłbym się zabił prędzej, niż wyciągnął rękę po grosz cudzy, a

jednak umieram jak złoczyńca, ścigany przez sądy, szarpany przez ludzi, których

mienie zabrałem. Dziś, wobec ciemności i zagadki mogiły, widzę, że życie me zmarnowałem, bom nie umiał skierować go do jednego celu, a oprzeć na skromnych warunkach niezawisłego, lecz miernego bytu. Chęć służenia wszystkim naraz sprawom i wszystkim ludziom, wtedy, gdy zagon rodzinny i wy najpierwsze mieliście do mnie prawo, fałszywa ambicya otaczania was zbytkiem, zamiast wdrażania do systematycznej, wytrwałej, pracy, stały się pierwszą przyczyną naszej zguby i ruiny. Dziś, w oddaleniu lat, widzę to tak jasno, jak gdyby nie o mnie chodziło.

Na pokutę i zadośćuczynienie nigdy nie zapóźno. Dziecię moje, wzamian za krzywdę materialną wam wyrządzoną, ja, który, pomimo wszelkich pozorów, kochałem was więcej, niż własne istnienie, życie dziś składam w ofierze. Umieram dobrowolnie i świadomie; umieram po walce ciężkiej a z całym poczuciem winy. Jeżeli targam się na życie własne, jeżeli przecinam nić jego ręką samobójcy, to czynię to jedynie dla za-

dośćuczynienia tym, którzy mi zaufali, dla uratowania mienia twego narzeczonego, dla ocalenia przyszłości was wszystkich. Niech suma przez śmierć mą uzyskana, będzie okupem za winy moje, niech was, najdroższe mi pod słońcem istoty, wybawi od nędzy, upokorzeń i od takich moralnych katuszy, jakie ja dziś przechodzę.

Nie sędę, bym targnięciem się na życie własne krzywdził
Towarzystwo
ubezpieczeń, bo suma ta byłaby zawsze po zgonie mym wymagalną.
Śmierć więc
dobrowolna jest tylko ekspiacyą względem was, okupem krwi,
dowodem, że ofiarą
życia nawet chciałbym wam przyszłość i szczęście zapewnić.
Szczęsno, w imię tego szczęścia przemawiam dziś do ciebie.
Przemawiam z za
grobu, z ciszy mogiły, z przestworzy innego świata, żądając, byś, jako
najstarsza w rodzinie, była rzeczniczką ostatniej mej woli. Nie chcę,
by matka
twoja lub młodsze moje dzieci domyślały się, że dla zabezpieczenia
ich bytu
życie sobie odebrałem. Ty jednak, córko moja, czytając list ten, w rok
po mej
śmierci, będziesz już szczęśliwą małżonką Zygmunta Konięckiego,
kobietą
skończoną, panią i obywatelką. Jako takiej, powierzam tajemnicę mej
śmierci, byś
świadoma całego jej okrucieństwa, potrafiła życie swoje od
podobnego ocalić
rozbicia.

Dziecię moje, rozkazuję ci pod błogosławieństwem umierającego,
byś, ukochawszy
gniazdo męża swego i rodzinny zagon jego ziemi, utrzymaniu go i
podniesieniu
poświęciła wszystkie siły twego życia. Błagam dalej, abyście razem z
Zygmuntem
tak pokierowali wychowaniem rodzeństwa twego i własnych waszych
dzieci, aby
każde z nich, uzdolnione do pracy specjalnej, w niej szukało balsamu
na życia
zawody. Niech, zamiast narzekać bezskutecznie na losy pasierbów
fortuny, zamiast

mnożyć zastępy umysłowego i szlacheckiego proletariatu, ukochają
cel jakiś i
dążą ku niemu pracą cichą a wytrwałą. W tych warunkach nie
przyjdzie im, dla
zapewnienia sierotom chleba kawałka, roztrzaskać mózg samobójczą
kulą. Szczęsno,
śmierć tę Bóg mi przebaczy, bo On był i jest Ojcem! Zapamiętaj więc
słowa
powyższe, krwią nieledwie pisane, i spełniając prośbę umierającego,
módl się za
mnie, dziecię moje; módl się, bom bardzo grzeszny i nieszczęśliwy.
Zaliwski."
Czytała raz, drugi, oczom własnym nie wierząc. Litery rosły,
potężniały i, jak
krwawe znamiona, występowały przed nią.
— I to jeszcze! I to jeszcze! — jęknęła, głowę w skrzyżowanych
kryjąc ramionach.

Ale tam, w głębi jej duszy, wyrzył się już napis ognisty:
— "Zabił się, by krwią własną chleb dla dzieci okupić!"
I w halucynacji, gorączką podniecanej, widziała trupa ojca z raną
okrągłą na
skroni, widziała, jak z okiem błędnym strzał śmiertelny w skroń
wymierzał, jak
krew trysnęła, a ojciec jej padał w śmiertelnych kontorsyach, jak oczy
jego, te
przepyszne, tak do jej źrenic podobne oczy, bielmem śmierci
zachodziły, a krew
stygła, aż skrzepła, pozostała plamą czarną, spiekłą, taką, jaką ona na
zwłokach
jego widziała.
Halucynacya była tak silną i potworną w swej grozie, iż z piersi
Szczęsnej
okrzyk się wyrwał. Na myśl jednak o matce, stłumiła go resztą
przytomności i
woli.

— Męczennik — wyszeptała. — Poszedł na śmierć dobrowolną dla nas, dla naszego dobra.

Wtem wąż jej ciałem gwałtowny dreszcz wstrząsnął.

— Te pieniądze będą ceną jego życia, okupem za śmierć a zarazem plamą na

pamięci, bo zdobywa je oszustwo i zbrodnia!

Młoda a prawa jej dusza, obca sofizmatom i kazuistyce, nie widziała tu drogi

pośredniej. Włosy jej jeżyły się nieledwie, serce zaciskając się z bólem

straszonym przestawało bić co chwila, w skroniach tętniało, piersiom brakło

oddechu.

Jasność myśli splątała się w główce Szczęsnej. Falami tylko przychodziła jej

pełna świadomość wszystkiego, co zaszło, i wtedy mówiła sobie:

— Nie mogę pieniędzy tych odrzucić! Nie wolno mi, nie mam prawa.

To jedyne

zabezpieczenie bytu mej matki, chorej matki, jedyna przyszłość dzieci...

Ból ostry w głowie kazał jej zapomnieć o wszystkim i ręce tylko cisnąć do

czoła. Ale po chwili, przed rozognionymi źrenicami migiała sylwetka złotowłosa

Anny Sławińskiej i mówiła szyderczo:

"Zamiast związać ukochanemu człowiekowi w ten sposób skrzydła, zamiast, obniżyć

poziom męskiej dumy jego i ambicyi, zamiast odbierać mu majątek i stanowisko,

wolałabym stokroć serce na wieczne skazać milczenie".

— Litości — szeptała — litości!

Lecz widmo nieubłagane ciągnęło dalej: "Marną jest miłość, która myśli o własnym

tylko szczęściu; marną kobietą, która zamiast siłą, natchnieniem i
dobrym

geniuszem ukochanego, staje się kulą u jego nogi".

— A więc nie oddam pieniędzy tych — odpowiadała. — Zygmunt
wszystko odbierze.

Lecz w tem cała jej prawość, całe poczucie honoru oburzyło się i
buntem szalonym
wybuchło.

— Oszustwo! Zbrodnia! Nie mogę okupywać szczęścia garścią złota,
w krwi ojca

zbroczoną. Stałabym się bowiem spółniczką jego śmierci,
morderczynią nieledwie.

Halucynacya z podwójną, powróciła siłą. Na szarem tle zmroku
widziała z

przerazającą dokładnością postać ojca, przykładającą pistolet do
skroni,

widziała siną twarz trupa, oczy błagalnie ku niej zwrócone i ranę
krwią

broczącą. Zdawało jej się, iż krew ta falą gorącą na mózg jej padła.

— Krew ojca! Krew ojca! — szeptała. — Okup ten przekleństwo by
nam przyniósł!

Chwyciła gorączkowo nieszczęsny list, zakleiła go w czystą kopertę i
zaadresowała do dyrektora Towarzystwa ubezpieczeń. Miała jeszcze
dość siły, by

nacisnąć dzwonek i rozkazać służącej:

— Rzuć wszelką robotę i odnieś to natychmiast według adresu.

W chwilę później głuchy łoskot rozległ się po pokoju. Szczęsna,
pozostawiona

sama, runęła bez zmysłów na posadzkę.

Gdy podniesiono Szczęsną i ocucono z omdlenia, umysł jej ciemny zmrok zalegał.

Przywołany lekarz skonstatował ostre zapalenie mózgu. Pani Zaliwska,

wycieńczona, chora, podniosła się natychmiast i, ze zwykłą swą cichą rezygnacją,

zajęła miejsce u wezglowia córki. Siły jej wszakże, mocą woli tylko i gromu,

jaki w nie uderzał, na razie podniecone, nie na długo starczyć mogły.

Po kilku

dniach też miejsce jej zajęła — Anna Sławińska.

Zygmunt, zawiadomiony przez brata Szczęsnej o zaszłym wypadku, poruszył niebo i

ziemię, by zapewnić narzeczonej możliwy ratunek. Obok jednak powag lekarskich,

okazała się potrzebną ciągła, dniem i nocą trwająca, umiejętna opieka.

Wtedy to

Ania, cicha, spokojna, przyszła i, nie proszona przez nikogo, zajęła miejsce

przy łóżku

chorej, polecając młodszym jej siostronom opiekę nad matką tylko.

Stary Dowburt, ujrzawszy ją tu, złotą, główkę z rozrzewnieniem do piersi

przygarnął. Zygmunt, wzruszony, umiał jej podziękować jedynie niemym uściskiem

dłoni.

Była to najmiłsza dla niej nagroda. I bez niej wszakże nie opuściłaby już

dzisiaj swego stanowiska. To dziecię urocze, o przeczystych rysach klasycznego

posągu, coraz żywsze budziło w niej współczucie. W miarę bowiem, jak główka

Szczęsnej, o gorejących, szeroko rozwartych oczach, rzucała się niespokojnie na

poduszkach, w miarę jak z ust jej spieczonych maligna wyry wała
tajemnicę
ostatnich jej udręczeń, serce Ani tajało, a kobiecość jej cała rwała się
do jej
istoty, bezmiernie nieszczęśliwej, którą pragnęła pocieszyć i w bólu
utulić.
Nie w niej jednej zachodziła podobna metamorfoza. Pułkownik
Andrzej Dowburt,
pociągnięty obecnością faworytki, spędzał tu długie chwile. Gdy zaś
chora głosem
urywanym, przerażonym lub nabrzmiałym skargą głęboką opowiadała
dzieje swych
wędrowek, scenę w lombardzie, propozycje przyjaciela swego a
mecenasa sztuki i
literatury, gdy wołała:
— Masz pani piękność, to więcej niż mina złota, kup za nią chleba dla
matki!

Po licach starca łza się stoczyła.
— Nieszczęśliwe dziecko — szeptał. — Aniu, pamiętaj, abyś córkom
swym, obok
zasad, wpajała fachową znajomość pracy jakiegokolwiek. To jedno w
dzisiejszych
czasach uwolni je od podobych katuszy.
Panna Sławińska oblewała się purpurą i pochylała nad chorą, której
usta skarżyły
się tymczasem rozpacznie, opowiadając miłość swą dla Zygmunta,
scenę z Anią,
list pośmiertny i straszne, z halucynacyi poczerpnięte, szczegóły
samobójstwa
ojca.
Co działo się tymczasem w duszy Zygmunta, kto zdoła pojąć, kto
ocenić? Widział
rzecz jedną tylko, a spostrzegł ją — zapóźno niestety. Oto, że w całej
tragedyi

tej, zabierającej mu życie ukochane, on, mając ręce związane
względami
finansowemi, odegrał rolę zbyt bierną, niegodną mężczyzny. Zamiast
działać, bez
względu na wszelkie warunki, zamiast radą i czynem dać inicjatywę i
kwiat
egzotyczny, który brał na własność, opieką otoczyć, on pozwolił
delikatnej
istocie tej dźwigać ciężar, pod którym duch jej złamał się a ciało
wypowiedziało
posłuszeństwo.
— Do pioruna, myśmy inaczej kochali — syknął raz Dowburt.
Spojrzenie jednak,
rzuczone na wychudłą, poczerniałą, zaniedbaną postać synowca,
rozbroiło go
natychmiast. Nie chciał mę-

czarni, cierpianych przez Zygmunta, wyrzutem jeszcze powiększać.
— Ha — szeptał — inne czasy, inni ludzie... Brak im sił, brak mocy
ducha. W
kołysce już im przedsmak życia skrzydła podcina. Kobietom przyjdzie
chyba lotów
orlich zapożyczyć i porywać ich z sobą; inaczej zdolni będą tylko
siaść na
nizkiej gałęzi, by, jak wrony, krakać nad własną niedolą i niemocą.
A chorej było tymczasem coraz gorzej. Wątle jej siły szarpały się, z
niemocą i
gorączką, śmierć zaś, znalazłszy raz przystęp do tego przybytku łez,
przysuwała
się wraz ze złowrogą swą kosą coraz bliżej, coraz chytrzej, byle łupu
ze szpon
swych kościstych nie wypuścić.
Walka z nią, beznadziejna, okrutna, trwała długo bardzo. Nauka
wreszcie, miłość
i żywotne siły młodości zwycięsko z niej wyszły.
Szczęsna ocaloną została.

Ocaloną względnie tylko.

Z chwilą bowiem, gdy ustąpiła gorączka, spostrzeżono z przerażeniem, że umysł jej przysłania zmierzch lekkiego obłądu.

Była to ostateczność, przewidywana odrazu przez lekarzy. Wątki, zdala od walk

życia trzymany organizm nie mógł znieść grozy spadłego na nią nieszczęścia.

Krucha powłoka prysnęła,

pograżając umysł w ciemnicy i mrokach nieświadomości.

Obłąd to był zresztą bardzo cichy i bardzo łagodny a tylko bezmiernego smutku

pełen.

Przybrana, jako rekonwalescentka, w błękitną, luźną swą bluzę, przezroczyście

biała, wodziła dokoła smutnemi, nadnaturalnie wielkimi oczami i, niepoznając

nikogo, bądź milczała przez długie godziny, bądź nuciała z cicha, lub, opowiadając scenę z samobójstwa ojca, klękała przed Guido Reni'm, który patrzył

wówczas na jego katusze, i modliła się z cicha. Przez jakąś dziwną zagadkę

natury, w tajnikach mózgu jej ocalała jedna komórka, ta, w której wyryła się

ostatnia prośba pośmiertnego listu: "Módl się za mnie, dziecię moje, módl się za

mnie, bom bardzo grzeszny i nieszczęśliwy".

Klękała więc przed Guido Reni'm i, patrząc w skrwawioną, konającą twarz

Chrystusa, modliła się słowami zapamiętanej dziecięcej modlitwy.

A Ecce homo, w Boskiej swej aureoli, spoglądał na ten kwiat podcięty,

wyciągający z ufnością ręce ku Niemu, i zdawał się boleć, iż ofiarą Swą nie

uratował ludzkości od klęsk podobnych.

— On płacze! Płacze nade mną — mówiła obłąkana z wiarą głęboką.
— Widziałam łzę.
Płacze, więc ulituje się!...

Matki ani siostr nie poznawała wcale. Wogóle nie poznawała nikogo i nie żądała nigdy niczego. Zmęczona klęceniem przed obrazem Chrystusa, siadała cichutko i otulona w błękity bluzy swej ulubionej, opowiadała, po raz setny, monotonnie, żałośnie, szczegóły owej śmierci ojca, która ją o obłąd przyprawiła, przyczem, zbierając fragmenty rozpiezchłych wspomnień, deklamowała z dziwną dokładnością:

"Przybliź się blada, przybliź się cicha!
Odsłoń twe lica, spokojem piękne,
Ludzkość cię cała z trwogą odpycha,
Ja się nie zleknię!
Chociaż nie wierzę, by twoja ręka
Do złotych niebios wiodła podwoi,
Wierzę, że w grobie ból już nie nęka,
Ciszą się koi.
Wierzę, że losu wściekłość bezsilna
Do walk daremnych tam już nie zbudzi,
I że cieplejszą ziemia mogilna
Od serca ludzi!"

Wszystkie fragmenty żałobne, smutne, ze śmiercią mające cokolwiek wspólnego, wracały jej dziś do pamięci i, z uporem zmory, wpijały się w nią, spokoju nie zostawiając. W zestawieniu ze słowami z ust jej płynącemi, z tym zmierzchem ducha, gorszym od ciemnicy mogilnej, postać jej urocza, łudzająca kształtami

wymarzone-

go piękna, i młodość nadzwyczajna wstrząsające czyniły wrażenie.

Stary Dowburt

szorstką dłonią łzy ocierał. Zygmunt, więcej do cienia niż do siebie podobny,

bezsilny, milczący, krążył dokoła niej, jak ćma nawpół przepalona, która w

płomieniu tych. oczu, obłędem gorejących, śmierć ostateczną chce znaleźć.

Najkrócej cierpiała pani Marta. Widok Szczęsnej, modlącej się przed obrazem

Chrystusa o pomyślność dla ojca, dobił ją. Pękła ostatnia struna życiowa, i

cicha, pokorna pracownica zasnęła również cicho na wieki.

Lekarze sądzili, iż wstrząśnienie, doznane wobec trumny matki, może uzdrowić

Szczęsną. Przyprawiona jednak przed katafalk, ani drgnęła. Wzięła tylko jeden

z wieńców, zdobiących mary, i, usiadłszy z boku, rozwijała kwiaty, deklamując:

"Jeszcze ty spotkasz ducha-obrońcę,

I w sercu twojem spokój zagości;

Jeszcze i tobie zaświeci słońce...

Słońce wieczności!"

Przyroda zmienia zużyte szaty;

Strojąc się, kocha; kochając, stwarza;

Ona ci nowe przyniesie kwiaty...

Kwiaty cmentarza!"

Patrz, jak się wdzięcznie drzewa kołyszą,

Tam — gdzie przed chwilą pioruny były —

I twój się umysł wypełni ciszą...
Ciszą mogiły!

Tyś nie umarły, jeno omdlony,
Jeszcze modlitwa zwróci cię niebu;
Jeszcze ci hejnał wydzwonią dzwony...
Dzwony pogrzebu! ()

Głuche łkanie, było ostatnim słów tych akordem. Płakał Zygmunt
Koniecki nad
ruiną, swych marzeń, nad grobem wymarzonego szczęścia, nad
mogiłą młodości i
snów jej złotych.

Rodzeństwem Szczęsnej zaopiekowała się na razie dalsza rodzina;
poczem, zwykłą,
koleją doli sierocych, poszły dzieci w rozsypkę. Dla pasierbów
fortuny nie stało
nigdzie dachu ni gniazda. Wśród tułaczki więc własnymi siłami
zdobywać je
musieli.

W trzy lata później, pułkownik Andrzej Dowburt, odświętnie
przybrany, przyjmował
w progach Dowburtówki państwa młodych: An-

nę Sławińską, dziś Annę Dowburt-Koniecką i synowca swego,
Zygmunta. Ręce starca,
trzymające chleb i sól, trzęsły się ze wzruszenia, oddając więc tacę
rodzicom
oblubienicy, otworzył szeroko ramiona i nowozaślubionych w jednym
uścisku do
serca przygarnął.
Skromny dworek odświeżony był o ile możności. Przybyły tu meble
nowe, ale

proste, niewykwintne; przybyło kwiatów trochę i pewna miękkość w otoczeniu, tak dla kobiety potrzebna. Nad biurkiem starca wszakże, dziś przeznaczonem dla Zygmunta, widniał ten sam napis Epikteta: "Do wolności prowadzi jedna tylko droga: poprzestanie na swoim i pogarda dla wszystkiego, co nie jest naszym". Pod tą maksymą, kierującą całym życiem starca, stały wciąż chleb i sól, a obok niej, na tacy, papier duży, w kwadrat złożony. Dowburt przybliżył się i, ujmując go, wręczył państwu młodym. Był to akt notaryalny nabycia Koniecpola, do którego przyłączone zostały Dowburtówka i Annopol z warunkiem jedynym spłacenia Miły. Potężny, kolosalnych rozmiarów, pan Sławiński ryknął płaczem. — Juluchnu, Julusieńku! — woła żona, wspinając się na palce, by dosięgnąć barczystych je-

go ramion. — Ostróżnie, bo sobie zaszkodzisz. Tyś taki delikatny!... Po twarzy Zygmunta łza się również stoczyła. Starzec zrozumiał jej znaczenie. — Synu — mówił — niezawsze woła ludzka rządzi okolicznościami. Bóg mi świadkiem, że nie mogłem wcześniej. Aktem tym wracasz dzisiaj do stanowiska swych ojców, dojrzały zaś sercem i umysłem, mam nadzieję, że im duchem dorównać potrafisz. Dzieci, składając w ręce wasze całą pracę mego życia, cały moralny i materyalny jego dorobek, mogę już odejść w pokoju. Pozostaje mi tylko powolna pielgrzymka do grobów naszych, nad którymi straż wam już poruczam. Głos mu się złamał w piersi.

— Aniu — prosił, przyciągając ku sobie młodą kobietę — przyrzeknij mi, że
jakkolwiek w Konieczpolu czeka na was pałac, pozostaniecie tutaj.
Niech pierwsze
lata waszego szczęścia w skromnym dworku płyną; ztąd bliżej do serc
maluczkich,
niech was tu poznają i tu kochać się nauczą, niech życie wasze będzie
tak
czystem i pogodnym, jak przeszłość tego domu.
— Od Miły! Telegram od Miły! — przerwała pani Sławińska,
chwyając drugi papier,
złożony na biurku.
Ania otworzyła go szybko.

"Szczęścia, kwiatów i słońca młodej parze! — czytała depeszę. —
Niech żyją w
długie lata! Na podarek ślubny składam im wielki medal, otrzymany
dzisiaj w
Salonie paryskim.
Miła".
Pani Sławińska szlochała głośno.
— Wybiła się nad poziom! Wybiła się pracą, i talentem — wołał
ojciec z tryumfem.
— Tak, ale na obcym gruncie — podjął Dowburt z żalem.
— Ona też dowodziła zawsze — tłumaczył Sławiński — iż
równouprawnienie naukowe
kobiet musi rozpraszać rodzinę, śląc z pośród nich, tak jak z pośród
mężczyzn,
zdolniejsze jednostki w świat, za chlebem, za zaszczytami i
nakarmieniem głodu
duchowego.
Oczy Zygmunta mgła przysłoniła. Myśl jego pobiegła ku tamtej,
poetycznej
idealistce, która pozbawiona wszelkiej broni w walce o chleba
kawalek, padła w
niej i zdeptana została.

Miłością i intuicją niewieścią kierowana, Ania odgadła w tej chwili myśli męża.

Rączka jej wsunęła się z pieszczotą pod jego ramię.

— Cieszę się tryumfy Miły — mówiła słodko, ale jednak ja lepszą część obrałam.

Kobiety samotne a bez gniazda to nowy rodzaj pasier-

bów fortuny. Laury i medale nie zastąpiłyby mi jednego twego uśmiechu,

Zygmuncie.

Młody małżonek pochylił się, całując drobne jej usta.

Trzy pary rąk sędziwych złożyły się do radosnego oklasku.

KONIEC.